MANUSCRIPTUM

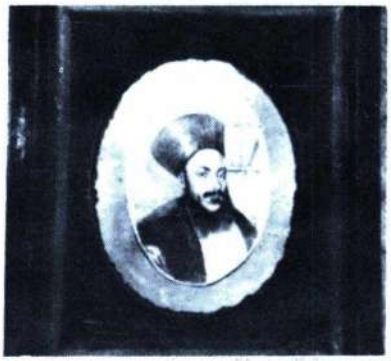
3 1980
(40) ANUL XI

BIB
JUDE
Sala

MAIORESCU ❦ MIHAI EMINESCU ❦ CĂLINESCU
TIMOTEI CIPARIU ❦ HASDEU ❦ ALECU VĂCĂRESCU
SADOVEANU ❦ IONEL TEODOREANU ❦ IBRĂILEANU
CAMIL PETRESCU ❦ REBREANU ❦ ION BARBU
ALECSANDRI ❦ ALDOUS HUXLEY ❦ KOGĂLNICEANU

* Inedit * Inedit * Inedit *

Alecu Văcărescu. Miniatură pe piele, executată la sfîrşitul secolului al XVIII-lea de un pictor necunoscut. A aparţinut Elencăi Papazoglu-Creţulescu, bunica dinspre mamă a compozitorului George Ştephănescu (Colecţia Mihail Ştephănescu).

Coperta şi prezentarea artistică:
VICTOR MAŞEK

Dacă moraliştii au dreptate cînd spun că drumul virtuţii trece pe sub poarta adevărului, tot atîta dreptate au şi cei care spun că orice temă literară, orice creaţie artistică trebuie să treacă pe sub arcul de triumf al istoriei. Pentru că, în fond, nimic nu se petrece în afara timpului istoric: nici fapta, nici gîndul, nici sentimentele. Toate se izvodesc sub imperiul unui timp concret istoric. De aceea, relaţia dintre istorie şi creaţia de orice gen este o relaţie directă. Nici un scriitor, nici un artist nu şi-a zămislit, n-ar fi putut să-şi zămislească opera în afară de mediul în care s-a format, în care a muncit, în afara timpului în care a trăit. Într-un prea cunoscut aforism, Lucian Blaga se rostea sintetic: « Există două realităţi a căror imensă, zdrobitoare greutate nu o simţim, dar fără de care nu putem trăi: aerul şi istoria».

Între literatură şi istorie funcţionează — şi nu se poate altfel — o legătură identică aceleia dintre cauză şi efect sau efect şi cauză. De aceea, scriitorul nu poate fi, nu este scriitor decît dacă-i în slujba epocii, a istoriei pe care o trăieşte.

Dumitru Almaş

859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

3/1980 (40) ANUL XI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR
AL. OPREA

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

COLECTIV EDITORIAL

ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

EUGEN DANDESCU, FLOREA VLAD

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—37— telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918"

225.683

SUMAR

5–8 **Conștiința istorică a literaturii române** — Considerații de *Dumitru ALMAȘ*

6 Tabletă de scriitor: *Paul ANGHEL*

Letopiseți

M. EMINESCU

9–13 Preocupări pentru istoria națională și universală *(D. VATAMANIUC)*

12–16 « ... *Sănătoși și întregi erau strămoșii* ... » (Însemnări și tabele sinoptice)

Ion NECULCE

17–20 « ... *din discălicătura țării dintâi* ... » Legende din *O samă de cuvinte* interpolate de logofătul Gheorgache (Prezentare de *Dumitru VACARIU* și *Magda JIANU*)

Timotei CIPARIU

21–23 Elocința patriotică *(Ioan CHINDRIȘ)*

24–37 « *Pentru binele tuturor fără distincțiune de naționalitate* ... » Un discurs politic de la 1862

Liviu REBREANU

38–44 « *Mutilarea Ardealului a lovit toate inimile* ... » Condamnarea Dictatului de la Viena în paginile *Jurnalului* (Prefață și note de *Puia Florica REBREANU* și *Vasile NETEA*)

PERPESSICIUS

44–45 Ecourile războiului de independență în literatura română *(Dumitru D. PANAITESCU)*

45–51 « ... *spiritul de jertfă, vitejia, umanitatea* ... » Însemnări culturale

Rătăcirile lui Orfeu

V. ALECSANDRI

52–53 « ... *Căci iubirea din junie* ... » Suvenir în versuri (Notă de *Maria BECEANU*)

Ion BARBU

53–55 Un manuscris insolit *(Barbu BREZIANU)*

Târg în Würtemberg. Variațiuni lirice pe aceeași temă

Ionel TEODOREANU

56–60 Lupta lui Iacob cu îngerul sau înfruntarea poet/prozator *(Al. OPREA)*

58–61 *Întoarcere, Poveste* — Poeme

Dacica

B. P. HASDEU

62–71 *Inelul și năframa*, VI (Comentariu și note de *Stancu ILIN*)

71–74 Concluzii la un studiu de folclor comparat *(I. C. CHIȚIMIA)*

SUMAR

Nic. DENSUSIANU

74—75 Cercetarea riguroasă a istoriei *(I. OPRIŞAN)*

75—79 *Începuturile artei militare la Carpaţi şi Dunărea de Jos*, VI (capitol final)

Revelaţia documentului

Alecu VĂCĂRESCU

80—87 şi sfîrşitul său tragic (Scrisori din închisoare transcrise, traduse şi comentate de *Nestor CAMARIANO*)

Măştile scriitorului

Camil PETRESCU

88—91 Tentaţiile celei de a şaptea arte *(Florica ICHIM)*

92—101 *Bălcescu* — Scenariu cinematografic (fragmente)

Epistolar

M. KOGĂLNICEANU

102—107 « ... *cît mai curînd să revii în ţară* ... » Corespondenţă de familie, II (Traducere şi note de *Ion M. KOGĂLNICEANU*)

Centenar

Mihail SADOVEANU

108—116 « ... *Iaşul* [...] *îşi reia prestigiul de cetate intelectuală* ... » Scrisori către N. BELDICEANU, II. (Preambul de *I. OPRIŞAN*)

117—123 *Corbii* de Henry Becque. Fragmente dramatice în tălmăcire sadoveniană (descoperite şi prezentate de *D. IVĂNESCU*)

Destăinuiri

ROTONDA 13

124—140 Din nou despre presa românească interbelică (Teze şi antiteze de: *Marin BUCUR, Ov. S. CROHMĂLNICEANU, Mihail I. DRAGOMIRESCU, Al. GRAUR, Ion HANGIU, George MACOVESCU, Al. OPREA, Al. PIRU, Ştefan VOICU*)

Restitutio

M. EMINESCU

141—142 Revizor şcolar (Investigaţii arhivistice de *Nicolae CIACHIR*)

V. VOICULESCU

143—145 *Trandafir*-ul *agăţător* între dramă şi comedie (Scene comunicate şi adnotate de *Mircea BRAGA*)

SUMAR

Dosar

Titu MAIORESCU

146–152 Acuzat şi acuzator într-un proces universitar (Documentar de Constantin *FOPESCU-CADEM*)

File de album

LA SARMIZEGETUSA

hors texte Excurs cultural şi fotografic de *Iosif Constantin DRĂGAN*
Alte imagini-document cu G. CĂLINESCU şi V. VOICULESCU

Scriitori români în arhive străine

Liviu REBREANU

153–164 Documente budapestane (regăsite, transcrise şi comentate de *C. CIUCHINDEL*)

Scriitori străini în arhive româneşti

Aldous HUXLEY

165–166 «*... un semn de bună intenţie ...*» (Epistolă prezentată de *Mihaela CONSTANTINESCU-FODOCEA*)

Document în replică

167–173 Adevărata identitate a lui Zilot ROMÂNUL. Confirmarea unei ipoteze de acum 100 de ani *(Marcel Dumitru CIUCĂ)*

Din lumea celor care scriu

G. IBRĂILEANU

174–182 «*... cele din urmă zile de agonie ale verei ...*» Corespondenţă estivală cu Ionel şi Lily TEODOREANU, Paul ZARIFOPOL şi Damian STĂNOIU (Prefaţă de *Al. PIRU*)

Al. MACEDONSKI

183–185 În căutarea muzei *Nopţii de aprilie (Claudia DIMIU)*

186–188 *Fişier bibliografic ● Iconografie*

La închiderea ediţiei

189 Hugo SCHUCHARDT elogiind limba şi istoria poporului român

190–191 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

**«ÎN ACTUALELE CONDIȚII INTERNAȚIONALE,
CARE SÎNT DEOSEBIT DE COMPLEXE,
CEA MAI ÎNALTĂ ÎNDATORIRE
ȘI RĂSPUNDERE A ISTORICILOR ESTE CA,
STUDIIND DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII,
EVENIMENTELE ISTORICE,
SĂ DESPRINDĂ DIN URIAȘA COMOARĂ
DE EXPERIENȚĂ ACUMULATĂ
DE-A LUNGUL MILENIILOR
ȘI SĂ ÎMBOGĂȚEASCĂ ACTIVITATEA PREZENTĂ
ȘI VIITOARE CU ÎNVĂȚĂMINTE ȘI CONCLUZII
PENTRU MERSUL ÎNAINTE AL POPOARELOR
PE CALEA CIVILIZAȚIEI,
PENTRU PACEA ȘI PROGRESUL
ÎNTREGII UMANITĂȚI.»**

NICOLAE CEAUȘESCU

(DIN MESAJUL ADRESAT PARTICIPANȚILOR
LA CEL DE AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL
DE ȘTIINȚE ISTORICE)

Conștiința istorică a literaturii române

Dacă moraliștii au dreptate cînd spun că drumul virtuții trece pe sub poarta adevărului, tot atîta dreptate au și cei care spun că orice temă literară, orice creație artistică trebuie să treacă pe sub arcul de triumf al istoriei. Pentru că, în fond, nimic nu se petrece în afara timpului istoric: nici fapta, nici gîndul, nici sentimentele. Toate se izvodesc sub imperiul unui timp concret istoric. De aceea, relația dintre istorie și creația de orice gen este o relație directă. Nici un scriitor, nici un artist nu și-a zămislit, n-ar fi putut să-și zămislească opera în afară de mediul în care s-a format, în care a muncit, în afara timpului în care a trăit. Într-un prea cunoscut aforism, Lucian Blaga se rostea sintetic: *«Există două realități a căror imensă, zdrobitoare greutate nu o simțim, dar fără de care nu putem trăi : aerul și istoria»*. Cronicarii noștri n-au vrut să facă, neapărat, literatură. Ci doar vor fi vrut să povestească limpede, pe înțeles și chiar frumos, despre niște evenimente sau personagii istorice, desfășurate ori trăitoare în epocă. Și nu-l putem uita pe Neculce, de pildă, cînd îl portretizează pe unul din voievozii contemporani: **«Viind Antohi-Vodă cu domnia la Ieși, era iar om tînăr, ca de 20 ani, om mare, cinsteș, chipeș, la minte aședzat, giudecător drept. Nu era prè cărturar, numai nu era prostu. Menciuneli, tălpizicurili nu le iubiè, la averi nu era**

Singurătatea monstroasă în cosmos mi-a dat
fel consolatoare și dimpotrivă; știm astăzi că
cerul nu are fel, știm că toate planetele vecine
sînt pustii — până la mari depărtări,
știm că în vastele hecatombe nu pulsează
decît viața, chiar atunci radiotelescoapele ne-o indică în elementele ei constitutive — oxigen, hidrogen, azot, carbon, știm că
aceste structuri elementare trebuie
să parcurgă un ciclu de milioane de
ani pentru a constitui un unit vital elementar, cel de care ne
ar lega o „speranță de viață", cîteva speranțe care au devenit milioane o uriașă
(a înnobilat cîndva Terra, speranța) din
ne de viață!!

Omul!

Om care a cîștigat cu
știința nemărginirii cale — uneltă de pronie,
, om care a cîștigat
conștiința ironică. (în timp și în spațiu)

Paul Anghel

lacom, obiceie noo nu priimiè să le facă prè peste samă, vînător și slujitor bun, după hirea tătîne-su. În rè parte era cam strașnic, să nu grăiască fiecine și fără vreme cu dînsul. Și era și credincios la giurămînt, îl ținè cinstit horba. Și boierii în curtea lui, precum i s-a arăta viiața lui înainte, tot cu cinste îmbla. Mînie avè strașnică, răcniè tare, cam cu grabă, și de-cie să depărta inemile boierilor de dînsul».

Sau portretul unui alt contemporan, un mare vizir: **« Acestu Giu Ali-pașa era un păgîn turbat și mare sorbitoriu de sînge asupra creștinilor. Nu-i trebuiè lui daruri sau rugăminte. Acesta au omorît pe Brîncovanul-Vodă cu copiii lui. Acesta au omorît și pe Ștefan-vodă, și pe tată-său, Constantin stolnic, și pe Mihai spatariul, și pe Lupul vornicul,**

și pre alții mulți. Acesta au omorît și pre vro 40 pași, tot aleși, fruntea turcilor, de sterpisă împărăția turcească de cap^te. Acesta au stricat și mănăstirea Mavramur de la Țarigrad. Și-i era gîndul lui de a birui pe nemți, să puie pași și în Moldova și în Țara Muntenească. Numai nu i-au agiutat Dumnezeu, că ș-au luat și el plata, că i-au luat tată-său, diavolul, sufletul».

Este o teză aristotelică îndeobște cunoscută și admisă că «*adevărata deosebire dintre istoric și poet este că unul povestește ceea ce a fost, celălalt ceea ce ar fi putut să fie*». Filozoful elin mergea mai departe, afirmînd că poezia este «*un lucru totodată mai filozofic și mai serios decît istoria, pentru că poezia se ocupă mai ales de universal, pe cînd istoria mai mult de particular*».

Și chiar dacă nu sîntem de acord cu Aristotel, nu putem să nu observăm că și acum două milenii și jumătate pe oameni îi preocupa relația dintre istorie și literatură. Și, preocupîndu-i, constatau că există o legătură intrinsecă, iar poezia se scrie pe temei de viață și nu pe puf de nori.

Adînc nemulțumit de epoca în care a trăit, înclinat, îndeobște, spre concepția tragică despre lume și despre existența umană, Eminescu s-a înfățișat, în opera poetică, asemeni unui om rănit de prea multele rele întîmplate în viață: «*Că sîmburele lumii e-eterna răutate!*». Era convins că: «*... rău și ură / Dacă nu sunt, nu este istorie. Sperjură, / Invidioasă, crudă, de sînge însetată / E-omenirea-ntreagă... o rasă blestemată, / Făcută numai bine spre-a stăpîni pămîntul ...*». Dar tocmai de aceea a scris, ca să contribuie la îmblînzirea «*rasei blestemate și de a scoate omul și societatea de sub eterna răutate*». Și tocmai de aceea, oricine gîndește asupra celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea, înțelege, vede, simte că în opera lui Eminescu, Creangă sau Caragiale există mai mult adevăr istoric, mai mult, mai complex și mai real decît a putut să ne înfățișeze, de exemplu, Titu Maiorescu în *Istoria partidelor politice*. Un adevăr conjugat cu marea lor rîvnă de a arde răul și a promova binele. Pe Eminescu l-a pasionat totdeauna «*a istoriei minune*»; și adesea a căutat în străfundurile veacurilor temei, pilde, înțelesuri, învățătură, imbold, entuziasm ori usturătoare pleasnă de bici pentru contemporanii împotmoliți în nemernicie. Cu o nezdruncinată tărie credea că «*poporul mare, românesc*», merită o soartă mai bună și un loc mai de cinste în istorie. De aceea a scos din trecut numai lumina, spulberînd cenușa, de aceea a ridicat în rang de mit numele cele mari: Burebista, Decebal, Traian, Mircea, Ștefan, Mihai, și a făcut din ei pilde pentru urmași, încredințat că: «*... Ne simțim mari, puternici, numai de-i gîndim pe ei ...*».

În fond, istoria este, cum spune Fontenelle, «*romanul spiritului uman, iar romanele sînt istoria inimii umane*». La toate popoarele istoria a început ca operă poetică: balade și epopei — de la *Iliada* la *Cîntecul Niebelungilor* și la *Mahabharata*. Și toate baladele și epopeile conțin o substanță istorică metaforizată și luminată de poezie și artă. H. Taine pretindea, pe drept cuvînt: «*Ca să fii istoric, trebuie să fii un mare scriitor*». Dar, tot așa, ca să fii scriitor mare trebuie să știi istoria bătrînă, dar mai ales istoria epocii în care te-ai născut și ale cărei aspecte vrei să le prinzi în opera literară. Cum ar fi putut fi mari Balzac, Stendhal, Dickens, Tolstoi ori Dostoievski, Hemingway, Sartre și Camus, dacă nu și-ar fi cunoscut epoca și n-ar fi scris în ea și despre ea? Și-apoi sînt convins că și N. Filimon și Duiliu Zamfirescu și Camil ori Cezar Petrescu, pe lîngă o creație literară, odată cu ea și prin ea, în romanele lor au săvîrșit și o operă de istorici. Au făcut-o deliberat sau volens-nolens. Iar Sadoveanu, construindu-și romanele istorice, ne-a înfățișat nu numai într-o viziune, într-o lumină personală, faptele și chipurile trecutului, ci a și modelat, prin opera lui, conștiințele generațiilor care aveau să desăvîrșească unitatea națională sau aveau să treacă prin pîrjolul conflagrației din 1939—1945. Tratînd o temă eroică din istoria luptei pentru libertate a polonezilor în veacul al XVII-lea, în *Potopul*, H. Sienkiewicz a hrănit, spiritualmente, conștiința națională a poporului său, care nu trebuia, niciodată, să-și piardă nădejdea că unitatea Poloniei va fi refăcută și libertatea recucerită. Între literatură și istorie funcționează — și nu se poate altfel — o legătură identică aceleia dintre cauză și

efect sau efect și cauză. De aceea, scriitorul nu poate, nu este scriitor decît dacă-i în slujba epocii, a istoriei pe care o trăiește. Oricîte declarații contrare și solemne ar face un purtător de condei, tot de pe o stepenă a istoriei pe care o trăiește este nevoit s-o facă. Scriind roman istoric, de pildă, nu pot să nu introduc idei din contemporaneitate, să nu răspund unui comandament social, să nu încerc a lămuri marile probleme care ne preocupă, ne frămîntă pe toți și așteaptă soluții. Și să ne bucurăm că în ultimii cincisprezece ani scrisul nostru a putut deveni mai complex, mai nuanțat, mai drept, mai îndrăzneț.

Un coleg istoric afirma, mai săptămînile trecute, că în atacarea problemelor dintr-o anume epocă precedentă, scriitorii au luat-o înaintea istoricilor. Faptul mi se pare firesc: istoria are nevoie de mai multe dovezi întru susținerea unei afirmații. Pentru că istoria este o știință, iar unele documente n-au ieșit sau nu pot încă ieși la suprafață. Dar sînt încredințat că, lucrînd asupra prezentului și chiar influențînd viitorul, literatura este ea însăși făuritoare de istorie. De aceea, mult, nespus de mult, mă bucur, văzîndu-mi confrații folosind ușile deschise și treptele oferite spre largul creației slobode, puternic ancorată în realitățile pe care le trăim, realități generoase, cum n-a mai avut a trăi nici o generație pînă acum. Ne-am încredințat că prin Congresul al IX-lea al P.C.R. s-a deschis cea mai rodnică etapă din istoria națională. Dar să fim tot atît de convinși că mai avem multe de făcut. Că viața ne oferă o multitudine infinită de aspecte, de teme. Că nu-i bine și nici necesar a ne preocupa numai de un aspect sau de un anume moment al istoriei, mai depărtat sau mai apropiat. Să nu ne lăsăm bătuți de vîntul modelor efemere, care-i firesc să prolifereze în orice etapă de mari și multiple experiențe artistice. Adică să nu explorăm, cu exces, doar anumite perioade ale istoriei, întrucît, cu sau fără voia noastră, se produce penibilul sentiment de înghețare a devenirii istorice. Iar în fluviul dezvoltării istorice curg tot felul de elemente, iar noi călătorim odată cu ele. Și aș spune că dacă pămîntul n-are nici o răspundere morală că mătrăguna sau cucuta scot din el numai venin, istoria și arta au această răspundere. Iar răspunderea decurge din obligațiile noastre educative. Climatul nostru de acum se poate numi, cu mîndrie, al scriitorului angajat, al scriitorului conștient de imensul rol al scrisului pentru conștiința societății românești de azi și de mîine.

Conștiință prin care ne dobîndim, ca popor și națiune, în propriii noștri ochi, dar și ai lumii, certitudinea duratei, fixînd punctele cardinale ale devenirii noastre și limpezindu-ne mesajul menit a proiecta în universalitate experiența noastră istorică, valorile pe care ne-am deprins a le respecta și care constituie certificatul de noblețe al unei culturi și civilizații străvechi. Istoria nu trebuie tratată unilateral. Ne place să știm că putem lua din istorie nu atît cenușa și zgura, cît focul cald și lumina călăuzitoare pe calea viitorului. Într-o lume aflată într-un moment de răscruce al evoluției sale, cînd nobilele cuceriri ale gîndirii umane pot deveni un factor apocaliptic de distrugere, progresul însuși și supraviețuirea umanității sînt de neconceput în afara unei rațiuni istorice constructive.

Aceasta este, de fapt, una din principalele teze ale președintelui Nicolae Ceaușescu, subliniată în litera și spiritul unei griji și responsabilități exemplare pentru viitorul umanității, în *Mesajul* adresat celui de al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice desfășurat recent la București, mărturie excepțională de gîndire și de interpretare a fenomenului istoric.

Dumitru ALMAȘ

LETOPISEȚI

SCRIITORUL ÎN FAȚA ISTORIEI: M. EMINESCU
ION NECULCE
TIMOTEI CIPARIU
LIVIU REBREANU
PERPESSICIUS

M. EMINESCU

PREOCUPĂRI PENTRU ISTORIA NAȚIONALĂ ȘI UNIVERSALĂ

UNA DIN TRĂSĂTURILE FUNDAMENTALE ale operei eminesciene o formează fără îndoială organicitatea, în sensul că aceleași idei directoare sînt consecvent urmărite în toate sectoarele scrisului său și de-a lungul întregii vieți. Exemplul cel mai elocvent ni-l oferă interesul poetului pentru istoria națională și universală.

Mărturiile contemporanilor îl înfățișează ca un bun cunoscător al istoriei antice încă din anii studiilor liceale. Romanul *Geniu pustiu*, scris în tinerețe, este, în cea mai mare parte, un jurnal al revoluției românilor din Transilvania în 1848.

Epoca studiilor universitare la Viena și la Berlin marchează noi direcții în preocupările lui Eminescu pentru istorie. Poetul audiază cursurile unor profesori celebri și manuscrisele sale cuprind numeroase însemnări de istorie universală. Pregătirile ce le face pentru trecerea doctoratului ni-l arată, pe de altă parte, în postura de cercetător al arhivelor din Polonia, cînd semnalează prezența, aici, a unor documente privitoare la trecutul nostru, despre care avea să relateze și B. P. Hasdeu mai tîrziu. Epocii studiilor universitare le aparține și cea mai mare parte a poemelor de inspirație istorică și a proiectelor dramatice, încercări de transpunere

în plan literar a trecutului îndepărtat, îndeosebi din provincia sa natală.

Efervescența creatoare de inspirație istorică scade după părăsirea studiilor universitare, cînd se accentuează preocuparea lui Eminescu pentru istorie sub raport științific. Poetul comentează în epoca gazetăriei ieșene teoriile cu privire la originea poporului român și într-o recenzie la cartea lui Iulius Jung, *Die Anfänge der Rumänien*, publicată în „*Convorbiri literare*" la 1 noiembrie 1876, ia atitudine împotriva cercetătorilor străini, care negau originea latină a poporului nostru. El atrage atenția asupra argumentelor invocate de Iulius Jung prin care denunță teoria lui Robert Roesler ca fiind lipsită de orice fundament științific. «**Autorul citează Noricul Raetia** — scrie Eminescu — **ba tot imperiul roman în vremea invaziunii popoarelor germanice și**

arată cum că nicăiri popoarele nouă, venite asupra celor așezate, nu le-au nimicit pe aceste».

Acestui cerc de preocupări îi aparține și studiul polemic [*O conștiință de sine unitară...*] publicat de noi în „*Manuscriptum*“ (nr. 3/1979, p. 16—22), cea mai importantă contribuție a poetului în această problemă. **«Limba română este, în forma ei** — scrie Eminescu aici —, **cea mai pur romanică din cîte există și că așa stau lucrurile nu este deloc o afirmație vanitoasă a unor literați români; întemeierea critică a acestui fapt se datorează unor învățați străini, mai ales germani. Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Müller, Mussafia și alți cercetători și specialiști serioși fac de-a dreptul superfluă o dezvoltare mai amănunțită a acestui subiect».**

Eminescu este în epoca gazetăriei bucureștene traducătorul primului volum din tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänien*, tipărit în 1878, iar în versiunea românească a poetului, *Fragmente din istoria românilor*, în 1879. Din această traducere se păstrează în manuscrisul 2257, f. 413, descrierea bătăliei de la Kossovopolje din 1389. Poetul reține o copie a acestei descrieri, desigur, pentru faptul că se aflau aici unele informații ce-i puteau servi în *Scrisoarea III*: «... **bătălia hotărîtoare** — se arată în descrierea din manuscrise —, **oștirea aliată, în rîndurile căreia se lupta și trupa trimeasă-n ajutor de Mircea I, a fost bătută pe deplin și precum în partea turcilor căzu însuși inimosul Sultan Murad I, tot astfel căzu în partea aliaților, în bătălie or puțin în urmă, însuși Lazăr eroul. Pericolul pentru micile țări dușmănite, așadară și pentru Valachia, deveni cu atît mai mare, cu cît în urma unui tată vrednic în lupte, veni în scaunul împărăției otomane un fiu cu mult mai îndrăzneț și mai poftitor de cuceriri, Baiazid Ilderim (Fulgerul) care căuta să-și întoarcă în fapte mînia ce-o avea asupra luptătorilor conjurați de la Kossowa șilu a totodată cu putere toate părțile de loc, cîte constituiau odinioară împărăția bizantină».**

Din epoca gazetăriei bucureștene sînt și studiile publicate în „*Timpul*“ și tot acestei epoci aparține cea mai mare parte a tabelelor sinoptice din manuscrisele sale *. Poetul întocmește aceste tabele ca instrumente de lucru și le utilizează în studiile și în comentariile cu implicații istorice.

În transcrierea acestor texte eminesciene se impune să se facă confruntarea riguroasă cu documentele de la care a pornit.

Putem astfel amenda erorile poetului și evita propriile noastre erori în descifrarea manuscriselor. Cum această operație nu s-a făcut la tipărirea tabelelor în ediția teatrului eminescian, diferențele care rezultă le consemnăm aici.

---

* Mai multe din tabelele sinoptice privind istoria națională au fost reproduse în ultima ediție a teatrului eminescian (*Opere* IV. *Teatru*. Ediție critică, note și variante de Aurelia Rusu. Studiu introductiv de George Munteanu. București, Editura „Minerva“ 1978, pp. 422—423, 578, 594—599), deși ele aparțin unor epoci posterioare proiectelor dramatice și au fost întocmite, cum am văzut, cu alte scopuri decît să servească creației literare. În asemenea împrejurări este suficient să exemplificăm cu unele fragmente organicitatea scrisului eminescian, marcînd de fiecare dată trăsăturile specifice și zona de preocupări căreia aparțin textele respective. Antologarea în aparatul critic a tuturor însemnărilor din vecinătatea proiectelor dramatice oferă o imagine asupra geografiei haotice a manuscriselor, nu însă și asupra opțiunilor poetului. Și aceasta pentru simplul fapt că manuscrisele sînt, în cea mai mare parte, rezultatul legării la întîmplare a foilor răzlețe în caiete miscelanee. În aceeași situație se găsește și manuscrisul 2254, care cuprinde majoritatea proiectelor dramatice. Metoda antologării iese din dorința de-a anexa totul, chiar și în detrimentul funcționalității comentariului critic. Sublinierea, pentru multe din texte, că sînt inedite, implică mari riscuri, cînd nu avem o bibliografie cît de cît completă a scrisului eminescian.

Considerațiile de mai sus sînt strict personale și trebuiesc atribuite respectului pentru opera lui Eminescu și convingerii că fiecărui fragment din manuscrisele sale trebuie să i se acorde statut de lucrare independentă, indiferent de stadiul de elaborare.

MONASTEREA PUTNA

Tabelul din manuscrisul *2254, 146* este întocmit, cum arată numele proprii, pe baza izvoarelor germane. Toate datele se găsesc în tratatul lui E. Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänien* (pp. 249—254). S-a transcris greşit *Bock*, în loc de *Balk*, iar lecţiunea ipotetică [*Kuchner*] trebuie înlocuită cu *Kuchnea*. Aici găsim şi explicaţia pentru introducerea celor două localităţi din Transilvania, *Satmar* şi *Arieş*, aparent fără legătură cu istoria Moldovei. Balc era fişpan de Satmar, iar fraţii săi stăpîneau cetatea Arieş.

Îndreptări sînt de făcut şi în tabelul din manuscrisul *2261*. Localitatea unde se dă bătălia din 1434 se numeşte *Dărmăneşti* şi nu *Dormăneşti*; numele ultimului boier din vremea lui Alexandru cel Bun, sub anul *1429*, este *Costici* nu *Cortici*. Din aceeaşi listă s-a omis numele altui boier, *Brat*, care urmează după *Dămăcuş*. Numele său este omis şi din lista de sub anul *1442, mai 8*. În aceeaşi listă Eminescu scrie *Pasco a lui Nesteac*, cum apare şi în documente, şi nu *Pasc-a lui Nesteac*. Lecţiunea *Iună Cupcici* din lista de sub anul *1444* se corectează, după documente, în *Iurie Cupcici*.

Facem corectări de lecţiuni şi îndreptări de altă natură şi în tabelul din manuscrisul *2257* întocmit de Eminescu în epoca gazetăriei bucureştene. Numele lui *Stanciu Horău* din lista de sub anul *1439* se corectează în *Stanciu Honău* cum scrie poetul şi cum apare şi în documente. În lista de sub anul *1430* lecţiunea ipotetică [*Balea*] se înlocuieşte, după documente, cu *Balea*. Eminescu trece însă aici greşit: *Coico Balea*, paharnic, întrucît sînt două persoane: *Coico*, logofăt şi *Balea*, paharnic. În lista de sub anul *1456*, Eminescu înregistrează *J. Coica* . . . lăsînd necompletat numele. După documente acesta este: *Jupan Coica al lui Utmeş*.

Eminescu întocmeşte în manuscrisul *2258* un tabel sinoptic pentru Moldova din primii ani ai secolului al XVI-lea şi este interesant de observat că poetul urmăreşte schimbările care intervin nu numai la domnie, ci în toată ierarhia de atunci. Din lista de sub anul *1517* a fost omis pîrcălabul *Negrilă*, care urmează după *Şandru*. Numele altui pîrcălab, *Talabă*, este scris în toate listele *Tolabă*, formă care sună împiedicat şi la pronunţie. *Barnovschi* de sub anul *1530* este, în realitate, *Barbovschi*. Scriitorul de sub anul *1517* este *Mihuţă*, nu *Mitruţă*. Să mai notăm, în sfîrşit, că domnul care se refugiază în Polonia nu este *Roman*, ci Petru Rareş. Eminescu scrie: *Rareşiu*.

Descifrarea manuscriselor eminesciene ridică dificultăţi considerabile, cum s-a arătat în repetate rînduri, şi editorii nu pot fi siguri că au ocolit toate primejdiile nici chiar atunci cînd tratează această problemă cu toată competenţa şi seriozitatea. În interpretarea grafiei din textele narative ne ajutăm de indicaţii de conţinut: în cele istorice se impune să procedăm la confruntarea cu documentele. Situaţia se complică şi mai mult în privinţa textelor ştiinţifice. Perpessicius avea dreptate să susţină că descifrarea acestora nu se poate face fără concursul specialiştilor din domeniile respective.

În manuscrisele eminesciene se găsesc şi cîteva tabele sinoptice în care istoria poporului nostru este pusă în relaţii cu cea a altor popoare şi cu unele evenimente comune din trecutul lor. Ilustrativ în acest sens este tabelul din manuscrisul *2279*, la care alăturăm şi începutul unui tabel similar din manuscrisul *2263*, rămas necompletat.

Tabelul sinoptic cel mai important prin amploarea desfăşurării sale este cel din manuscrisul *2270, 99v—100, 100v—101, 108v—109, 109v—110, 110v—111, 111v—112, 112v—113, 113v*, în care se schiţează istoria Bizanţului, începînd din sec. al IV-lea, a Romei şi Ungariei, începînd din sec. al V-lea, şi a Bulgariei, începînd din sec. al VII-lea şi care merge cu prezentarea evenimentelor pînă în sec. al XVII-lea. În tablou au rămas necompletate rubricile pentru Serbia, Polonia, Moldova şi Ţara Românească. Pentru cea din urmă se dau numai cîteva date privind legăturile domnitorilor munteni cu Serbia şi lupta cu Carol Robert din 1330. Necompletarea acestor rubrici se explică prin faptul că Eminescu îşi făcuse separat tabele pentru Serbia, Polonia, Moldova şi Ţara Românească. Din această « istorie în date » pe întinderea a 14 secole, transcriem începutul, spre a oferi o imagine asupra modului cum înţelegea poetul să-şi întocmească instrumentele de lucru. Interesant de observat, că tabelul se deschide

[...Sănătoși și întregi erau strămoșii

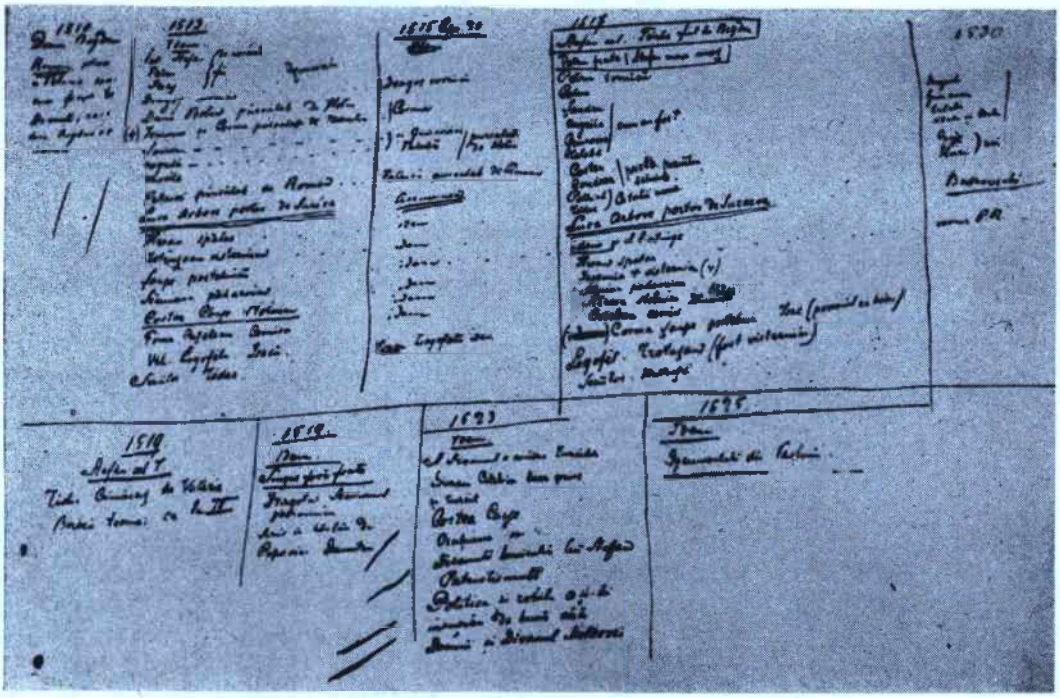
«TUGOMIR... MATEI I»

[2270]

[52] Valachia	*Vidin*	*Tîrnova*	*Serbia*
Tugomir 1300			
Alexandru 1320—60		Alexandru 1365—71	
Vladislav 1360—70	Ioan Șișman III		Ioan Straţmir
Dan I 1370—80			
Mircea I 1380—1418 [1]			

[53] Valachia	*Bulgaria*	*Vidin*
1300 Tugomir	1296 Sveteslav un cuman	*Siman I*
1320—60 Alexandru	Tzaka [2] fiul lui	Michail, despot
1360—70 Vladislav	Noga [3]	Bulgariei, dominus
1370—80 Dan I	1332 *Georg Terteres*	de Vigdino (Bdyn)
1380—1418 Mircea	1323 [Georg] moare	
	1323—30 *Michael de Vidin*	
	(Ivanco Basarab în România, care-a luat Severinul de la Unguri)	
	1300 *Bătălia de la Velbujd*	
	28 iunie	
	Moartea lui Michail	
	Balaur un frate a[l] lui Mihail	
	*	
	Ștefan sau Șișman II	
	Ioan Alexandru	
	1331—1363 nepot lui Michail, ginerele lui Ioan Basarab prourmînd pe Asan, nepot lui Balaur	
	1366 Ioan [4] Șișman II	
	1366 Sraţimir	

[1] Însemnare germană despre Varna
[2] În documente *Dgiaka*
[3] În documente *Nagaia, Noga*
[4] Scris deasupra

[2v] *1387—1504 (117 ani)* [2263]

Moldova

Țara Românească
1387—1419 Mircea I

Ardealul Turcul Bizanțul
1438—53
Ioan Corvin
1358—90
Matei I

---

cu delimitarea spațiului în care s-a vorbit limba latină. Poetul ține să facă precizarea că aceasta a fost nu numai «limba oficială», ci și «de familie».

Din manuscrisul *2269* transcriem biografiile cîtorva domnitori din Muntenia. Eminescu trimite la „*Magazin istoric pentru Dacia*" (vol. I, 1845) de unde își extrage informațiile.

Din manuscrisul *2264* transcriem un articol din care se vede cum utilizează Eminescu informația istorică în publicistica sa. Poetul are în vedere activitatea demnitarilor greci de la Poartă. Este suficient să amintim de rolul nefast jucat de acești demnitari în răsturnarea domnitorilor din Muntenia și Moldova și de anexarea prin intrigi a Bucovinei la Imperiul habsburgic, în 1774. Ce credea însă Eminescu despre poporul grec se vede din mărturiile sale din publicistică și din manuscrise. Sînt elocvente în această privință aprecierile sale din articolul *Să pretindem statornicirea lucrurilor în țară*, rămas în manuscrise și publicat de noi în „*Manuscriptum*" (nr. 1/1979, pp. 9—11): **«Poporul grec, moștenitorul unei culturi străvechi, merge** — arată admirativ poetul — **pe urmele elinilor».**

Istoria îi furnizează lui Eminescu argumente pentru demonstrațiile sale. Merită să rețină atenția, ca un fapt deosebit, opinia sa cu privire la vicisitudinile prin care a trecut poporul român, vicisitudini care l-au împiedicat să ocupe, multă vreme, locul ce i se cuvenea între țările continentului european.

D. VATAMANIUC

«...LATINA E LIMBA OFICIALĂ ŞI DE FAMILIE...»

[2270]

[99v] [100]

Evenimente	Bizanţ	Roma	Ungaria
Priscus 448 — zice că în ţările dintre Marea	*Dinastia teodosiană*	440 S. Leon I cel Mare	448—453 — Attila, Huni
	395 Arcadius [5]	461 S. Hilariu	453 Attila +
			+ Dnigitsck } fii [8]
Adriatică cea Egeică şi cea Neagră latina e limba oficială şi de familie 579	408—450 Teodosiu II	468 S. Simplicius	Irnak }
	450 Pulcheria singură	483 S. Felix III [6]	453—548 Longobarzii în Moravia pe *[ilizibil]* Dunării: Tisa-i separă de gepizi
	450 Pulcheria şi Marcian	492 S. Gelasiu	
	453 Marcian singur	496 S. Anastasiu II	
Avarii intră în Tracia (torna fratre torna)	*Dinastia tracică*	498 Simmach	
	457 Leon I	Laurent antipapă	453—548 Gepizii în Temişana
	474 Leon II	514 Hormisdas	
	474 Zenon I dată	523 Ioan I	557 Intră avarii
	475 Basilisque	526 Felix al IV [7]	567 Avarii chemaţi de Longobarzi exterminează pe gepizi
	477 Zenon a 2 oară	530 Bonifaciu II	
	491 Athanasiu I	533 Ioan II zis Mercur	579 Avarii intră în Tracia
	Dinastia Iustinianilor şi anexele sale	535 Agapet	Tiberiu II
		536 Silveriu	582 Avarii iau Dacia şi Panonia
		537 Virgiliu	
	518 Justin I	555 Pelagiu I	Mauriciu şi Const.
	527 Justinian I	560 Ioan III	Pelagiu II Papă
	565 Justin II	574 Benedect I Bonore	890 Sf. Grigorie cel Mare papă
	578 Tiberiu II	578 Pelagiu II	
	582 Mauriciu	590 Sf. Grigorie cel Mare	
	602 Phocas	604 Sabinian	

•

«...DESCENDENŢA DIRECTĂ A BASARABILOR...»

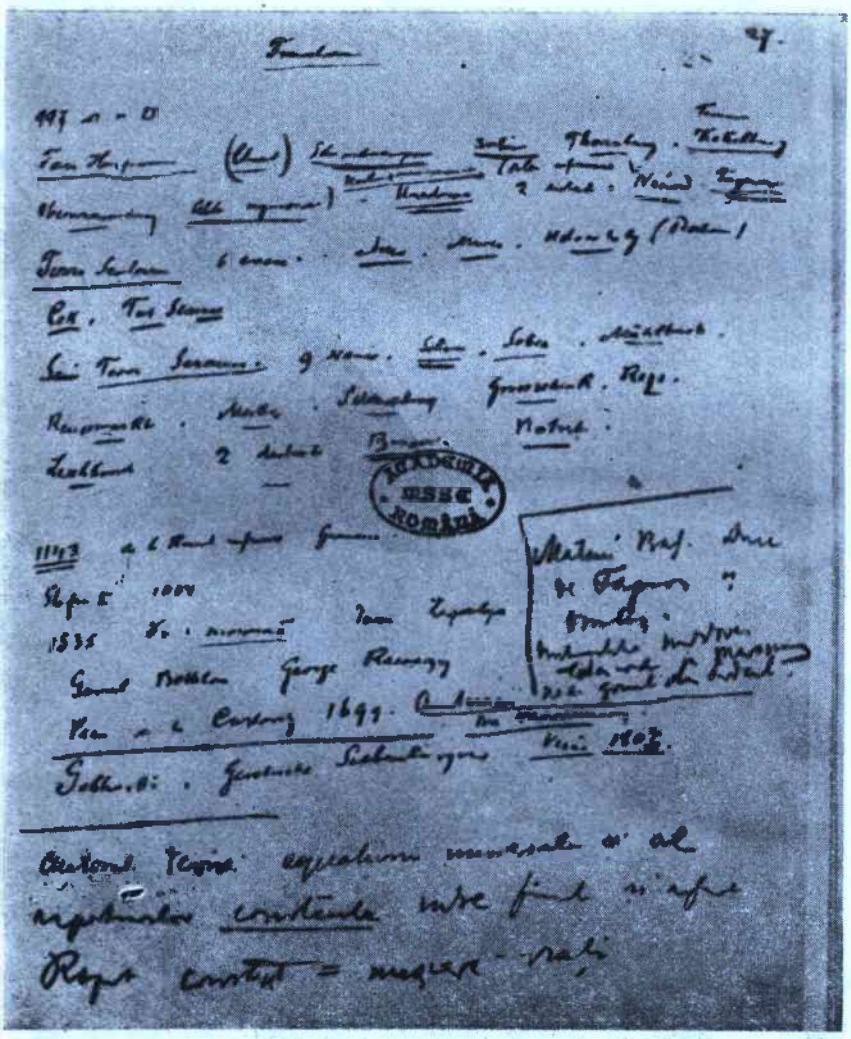
[2269]

[62] Mihnea[9] *1564—1577 şi 1586—1591* are de fiu pe Radu V. V. care domneşte-n două rînduri 1611—1617 şi 1621—23. Are doi fii pe Alexandru 1623—1629 în Muntenia pe urmă în Moldova al doilea pe Mihnea 1658—1660 — Alexandru are de fiu pe Ilieş V. în Moldova.

Matei Basarab ficiorul lui Danciul Vornicul 1633—1654. Prin războaiele care le-a făcut Vasile asupra lui, prin cucernicia sa. Făgăduieşte la intrarea în ţară a zidi 40 de monastiri. Revolta militarilor în cele din urmă zile ale domniei lui, care sfîrşeşte sub urmaşul său Constantin prin sfărmarea totală a darabanilor ş-a seimenilor. Tipografie. Facerea unui cod de legi după Baseliev, care are [10] un caracter mai mult religios decît social. Ca om era foarte drept în judecăţile lui.

---

[5] Scris deasupra
[6] Corect: Felix al II-lea
[7] Corect: Felix al III-lea
[8] În documente fiii lui Atila, *Ernak* şi *Denghizik*
[9] urmează: *cel rău*, şters
[10] Scris deasupra

Constantin Şerban B[sarab] 1654—1658 fiul bastard al lui Radu Şerban B. care domneşte de la 1601—1611 înrudit cu Mihai Viteazu. Radu Ş[erban] are afară de acest băiat bastard [11] două fete legiuite Anna căsătorită cu Petraşcu ficiorul lui Mihai Viteazul şi Ileana căsătorită cu Constantin Cantacuzino Postelnicul. El era fiul unui negustor din Turcia (din Anchiol) ucis de sult[anul] Selim la 1575. El are cinci fii dintre cari doi vin în Moldova, anume Toma şi George, iară cel mai mic Constantin se duce-n Valachia în vremea domniei lui Radu Michnea, se ridică pînă la rangul de postelnic şi se căsătoreşte cu fata lui Radu Şerban B[asarab], Elena de la care are 6 copii. Cel mai mare, Drăghici, al 2-lea Şerban, al 3-lea Constantin, al 4-lea Mihai, Matei, Iordache.

[62v] Dintre aceştia numai Şerban a fost domn, cu titlul Şerban Cantacuzino Basarab însemnat prin favoarea ce-a arătat creştinilor la încunjurarea Vienei, prin vezirul Kara Mustapha. Constantin, al treilea fiu, a avut un fecior Ştefan C[antacuzino] care a domnit îndată după moartea lui Brînc[oveanu], 1714. Înainte însă de dînsul domnise *Constantin Brîncoveanu Basarab*, feciorul lui Preda din OT Brîncoveni, [care] domneşte de la 1688—1714. Are o fată măritată după postelnicul Iordache Cretzulescu pe urmă. În înţelegeri tainice cu Petru cel Mare. Cu el se stinge descendenţa directă a [12] Basarabilor.

Spatariul Ioan Cantacuzino, fiul banului Mihai Cantacuzino şi strănepot al lui [13] Drăghici care-şi mai zicea şi Trajan Cantacuzino, 1789 („*Magazinul ist. pentru Dacia*", tom. I, pag. 187, 206).

«...DUPĂ LEGILE NOASTRE VECHI...»

[2264]

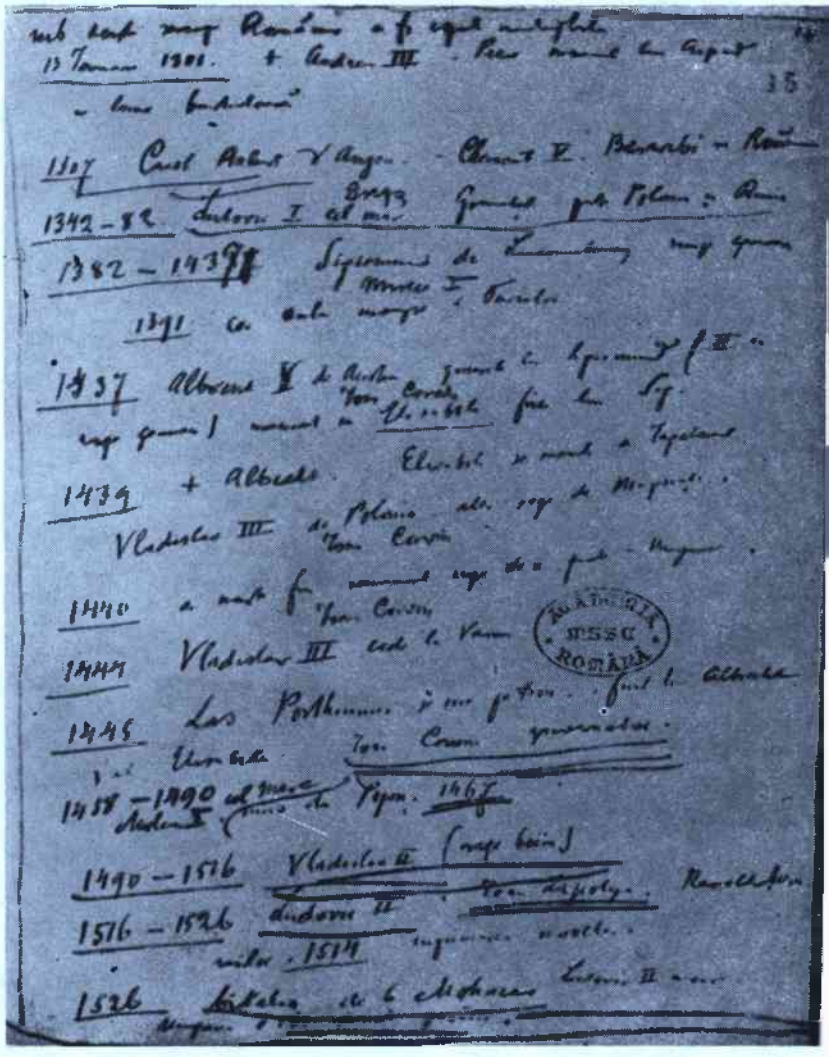
[24] Ce bine se aşezase faima Zevzecapulos şi Pehlivanidis pe aristocratizare! Luase aere de duci, de conţi, de baroni. Chelnerii din Viena nu mai ştiau ce titluri pompoase să le dea văzîndu-i încărcaţi cu fel de fel [14] de obiecte de tinichigerie. Cînd înainte vreme vr-un biet boier bătrîn se-nvrednicise şi el, din sărăcia şi din nevoile lui, să vază faţă

[11] urmează: *are*, şters
[12] *descendenţa directă*, scris deasupra, iniţial *familia*, şters
[13] scris deasupra: *logofătului*
[14] urmează: *de tinichigerie*, şters

împărătească și i se atîrna cu voie și fără voie [15] vr-o decorație, patriotul de proaspătă memorie striga numaidecît «a vîndut țărișoara», ca și cînd de țărișoara lui era vorba, el care n-avea țară nici de-o palmă de loc sub soare. Dacă le-ai spune-o azi aceasta se supără[16] precum dacă spui chelului vr-o [17] poveste de ponosul cheliei îți găsești beleaua cu el [18].

Ba zău, că sănătoși și întregi erau strămoșii! După dreptul nostru vechi «om vrednic de ris, om de ocară», nu putea fi nici popă, nici ostaș, nici funcționar. Suntem siguri de ex[emplu] că după legile noastre vechi nu s-ar fi găsit episcop care să popească mutrele de maimuță și de caricaturi [19] ale faimoșilor noștri patrioți actuali [20], nici Domn care să-i învrednicească cu vr-o slujbă.

De mirare lucru este în adevăr cum s-a putut ca asemenea stîrpituri, fizic imposibile, intelectual stupide, moralicește putrede să ajungă a stăpîni în Țara Românească. Cu toate acestea cazul nu este unic în istorie. Precum au fost împărați cari au murit de phtheirians (boală pediculară) [21] tot așa mari formațiuni istorice pier prin paraziți. Astfel vedem că în împărăția uriașă, clădită într-o scurtă viață de om[22] de albanezul Alexandru cel Mare, se substituie grecii, c-o duc în continuă mizerie, pînă ce le pune capăt spada [romană [23]. În împărăția răsăritului ridicată de romani se substituie greci și împărăția cade prin secătuire [24] morală și intelectuală[25]. În împărăția turcească chiar pătrund fanarioții în regiunile determinante ale statului și-l aduc [26] la deplina risipă.

Rasele îmbătrînite au venin cadaveric în ele, sunt corosive, descompunătoare. Ele nu cred în nimic și credința e cea care zidește; ele n-au nimic sfînt, și numai lucruri sfinte[27] crează idealuri și-mboldesc pe oameni să se-ncumete a lupta pentru ele. La

[15] *cu voie și fără voie*, scris deasupra; *vrînd nevrînd* repetat și șters
[16] urmează: *capra cît de rîioasă, coada tot sus o ține*, șters
[17] urmează: *istorie*, șters
[18] *Îți găsești beleaua cu el*, scris deasupra; inițial: *ai găsit pe dracul, ți-ai găsit beleaua*, șters.
[19] *mutrele de maimuțe și de caricaturi*, scris deasupra; inițial: *pe un personaj atît de idiot și atît de cretin, gușat*, șters
[20] urmează: *foști simigii și covrigari*, șters
[21] *au murit de phtheirians (boala pedeculară)*, scris deasupra inițial: *mor de boala păduchilor*, șters
[22] urmează: *albanezul*, șters
[23] urmează: *astfel* șters
[24] Scris deasupra; inițial: *inanițiune*, șters
[25] urmează: *Astfel*, șters
[26] *în regiunile determinante ale statului*, scris deasupra; inițial: *cu influența și aduc*, șters
[27] urmează: *sau crezute sfinte*, șters

rasele vechi cîştigul de bani[28] şi plăcerile materiale[29] sunt singura ţintă. Dar patrie, dar naţionalitate, dar religie, dar binele public sunt cel mult pretexte ce se invoacă pentru a amăgi mulţimea. Ele sunt minciuni oficiale, nimic mai mult. De aceea-i vom şi vedea pe[30] fanarioţii noştri luînd de zece ori pe zi patria în gură, pentru a o vinde de zece ori.

Părerea cronicarului Ion Neculce că toate relele ţării acesteia de la greci se trag e adevărată azi pentru copiii acelor oameni precum era adevărată în vremea cronicarului. Basarabia[31] de la Hotin pînă la mare a vîndut-o un grec pentru bani; Bucovina a vîndut-o un grec, dragomanul Moldovei, împreună cu capul Domnului ei, dinastia Ţării Româneşti a fost răsturnată de greci; averea[32] bisericii a fost escamotată timp de sute de ani de greci, în fine demagogia cea mai rea e introdusă în ţară de un grec, C. A. Rosetti. E peste putinţă a deschide o filă a istoriei noastre [33] făr-a găsi la orice mîrşăvie, la orice trădare de ţară, la orice desbinare pe greci.

[27] Totala dezbinare între Matei Basarab şi Vasile Lupu, care dacă n-ar fi existat, ţările noastre ar fi azi la înălţimea Franţei sau a Germaniei, acea dezbinare se datoreşte grecilor. A se mai îndoi cineva de acest adevăr elementar al istoriei noastre trecute şi actuale ar fi absurd. Evidenţa nu are nevoe de dovezi.

[28] urmează: *e unica ţintă*, şters
[29] scris deasupra; iniţial: *rafinate*, şters
[30] urmează: *grecoteii*, şters.
[31] urmează: *a vîndut-o*, şters
[32] urmează: *publică*, şters
[33] urmează: *pentru*, şters

A 25.683

Ion NECULCE

O SAMĂ DE CUVINTE

INTERPOLATE DE LOGOFĂTUL GHEORGACHE

ÎN FONDURILE DOCUMENTARE ALE MUZEUlui de literatură al Moldovei din Iaşi se află un manuscris, în folio, copiat aproximativ între anii 1750—1760, la Iaşi, de către Gheorgache, al doilea logofăt din timpul domniei lui Grigore Calimachi, din a cărui poruncă a întocmit acea renumită condică de obiceiuri [1], în anul 1762.

Manuscrisul respectiv, înregistrat la nr. 4.805, cuprinde în ordine: un fragment de cronograf, un Letopiseţ al Ţării Moldovei, asemănător în cea mai mare parte cu scrierea considerată a lui Grigore Ureche în varianta lui Simion Dascălul şi, în final, Letopiseţul Ţării Moldovei al lui Miron Costin.

Nu ne propunem să facem acum o prezentare amănunţită a întregului manuscris şi nici nu considerăm problemele pe care le ridicăm aici elucidate din toate punctele de vedere. Scopul comunicării de faţă este doar să semnaleze specialiştilor cîteva aspecte mai importante ale acestui manuscris, convingerea noastră fiind că atît cele două copii ale letopiseţelor lui Ureche şi Costin, cît mai ales interpolările copistului din ambele lucrări, reclamă o atenţie sporită din partea cercetătorilor.

Descoperit de cărturarul Grigore Creţu la Huşi, în anul 1872, manuscrisul a fost atribuit de către acesta lui Gheorgache, fără însă să publice nimic în acest sens. Mai tîrziu, unii cercetători [2] şi-au exprimat îndoieli asupra paternităţii. Analizîndu-se comparativ însă manuscrisul de la „Casa Dosoftei" cu alte manuscrise ale lui Gheorgache aflate în patrimoniul Bibliotecii Academiei R.S.R. s-a ajuns la concluzia

[1] *«Condica ce are întru sine obiceiuri vechi şi nouă a prea înălţaţilor domni...»*
[2] Vezi Liviu Onu, *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi*, Bucureşti, 1973, p. 87.

că și manuscrisul amintit este copiat tot de către Gheorgache [3].

Ceea ce apare de la început nu numai ca o curiozitate ci și ca un aspect deosebit de interesant privind istoriografia noastră feudală, este faptul că Gheorgache face numeroase interpolări atît în copia letopisețului lui Ureche cît și în cea a lui Costin, mai ales cu legende din ciclul O samă de cuvinte — copiate, probabil, după letopisețul lui Neculce — dacă ținem seamă că multe formulări și chiar imagini sînt identice în cele două manuscrise —, cît și cu alte mărturii istorice, unele luate din diverse letopisețe, altele înregistrate pe cale orală [4]. Astfel, în copia după cronica lui Ureche intervine, la un moment dat, cu mai multe legende din ciclul O samă de cuvinte, unele cunoscute și la Neculce, dar îmbogățite cu elemente noi, altele însă — cinci la număr — care nu apar în opera acestuia. Numai asupra acestui fapt dorim să insistăm în prezentarea de față, cu toate că manuscrisul, în totalitate, ridică probleme de interes major prin noutățile pe care le aduce în copiile ambelor letopisețe.

Gheorgache, deși a fost o perioadă contemporan cu Neculce, nu pomenește nicăieri că ar fi folosit opera acestuia. În orice caz, dacă a cunoscut-o (ceea ce apare mai mult decît probabil), contactul cu ea l-a avut după ce începuse să copieze cronica lui Ureche. Acest fapt reiese din introducerea cititorului în legendele din O samă de cuvinte: «O! iubite cetitoriu, iaca am scris o samă de cuvinte, și mai vărtos putem să zicem pricini, care la letopisețul dintru care scriem eu aceastea nu era, ce într-altu le-am găsit, fiindcă cînd am dat eu piste alt letopiseț de am găsit aceastea, domnile ce să vor arăta mai gios, eu le trecusăm cu scrisul».

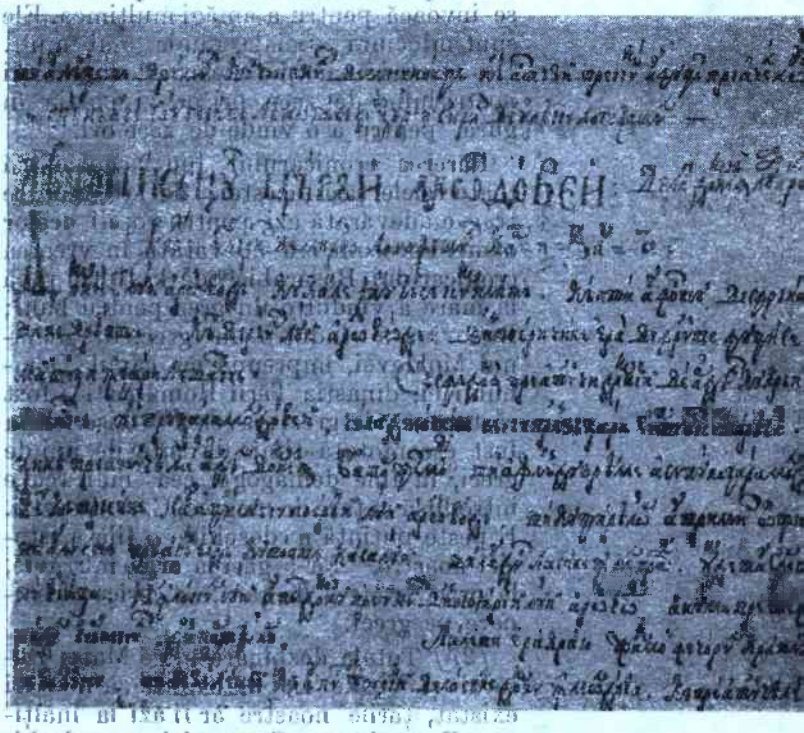
De la acest punct al copiei după cronica lui Ureche și pînă la încheierea ei a cronicii lui Costin, interpolările sale sînt destul de numeroase. Unele dată noi pe care le aduce le motivează prin expresii ca: «așa vorbăsc oamenii», sau «zic că au apucat vorbă din moșii și strămoșii lor», sau «așa zic cîlugării de la Putna» ș.a.m.d.

După cum se știe, Gheorgache nu era un copist obișnuit, ca alții din vremea sa, care să se țină strict de textul pe care-l avea în față. Sensibil la înțelegerea exactă a zbuciumatei istorii a neamului, se lăsa ușor convins de necesitatea interpolării tuturor datelor istorice pe care le considera demne de transmis posterității. Deatfel, tot în scurta introducere pe care

[3] Meritul clarificării acestei probleme revine istoricului literar N. A. Ursu.

[4] Inițial s-a crezut că această copie este realizată anterior scrierii lui Neculce.

«...din discălicătura

o face legendei, arată că «pentru pomenirea (faptelor istorice relatate de acestea, n.n.) n-am vrut să le las...» și încheie cu o formulă tipic moldovenească: «Ce ori de vor fi adevărat, ori într-alt chip, mă rog să primiți, iar nu să defăimați». Boier luminat și destul de cunoscut în vremea sa, Gheorgache venise în contact, așa cum vom vedea pe parcurs, atît cu un letopiseț al mitropolitului Dosoftei, fapt care ne apare, de asemenea, interesant, cît și cu altul, al hatmanului Buhuș, boier din suita lui D. Cantemir, plecat cu acesta în Rusia după lupta de la Stănilești (1711). Este cunoscut faptul că în perioada la care ne referim circulau mai multe manuscrise cu cronografe și letopisețe diverse, din nefericire multe dintre ele distruse sau dispărute. Între acestea va fi existat, desigur, și un manuscris al operei lui Neculce, care a stat la baza transcrierii legendelor din O samă de cuvinte.

În cele ce urmează vom analiza modul în care Gheorgache folosește opera marelui său înaintaș, precum și alte izvoare scrise sau orale.

Prezentăm mai întîi cele patru legende care deschid ciclul în manuscrisul lui Gheorgache, necunoscute la Neculce.

țării dintăi...»

ION NECULCE

« Sas-vodă, așa vorbăsc oamenii, să fie șăzut în Tîrgul Siretului și doamna lui să fie fost sașcă, nu de leage pravoslavnică. Ș-au făcut acolo în tîrg o biserică de piatră săsască și mergea doamna, osăbit de domnu, la acea biserică de să închina, care stă zidul și pîn astăzi ».

*

« Roman-vodă cel Bătrîn, carele au făcut cetatea Romanului, așă s-au găsit într-un leatopiseț a răpăosatului Dosoftei mitropolitul, cum că au stăpînit Țara Moldovei din plaiul munților ungurești pîn în mare, numai n-au răspuns pîn în ce loc în mare. »

*

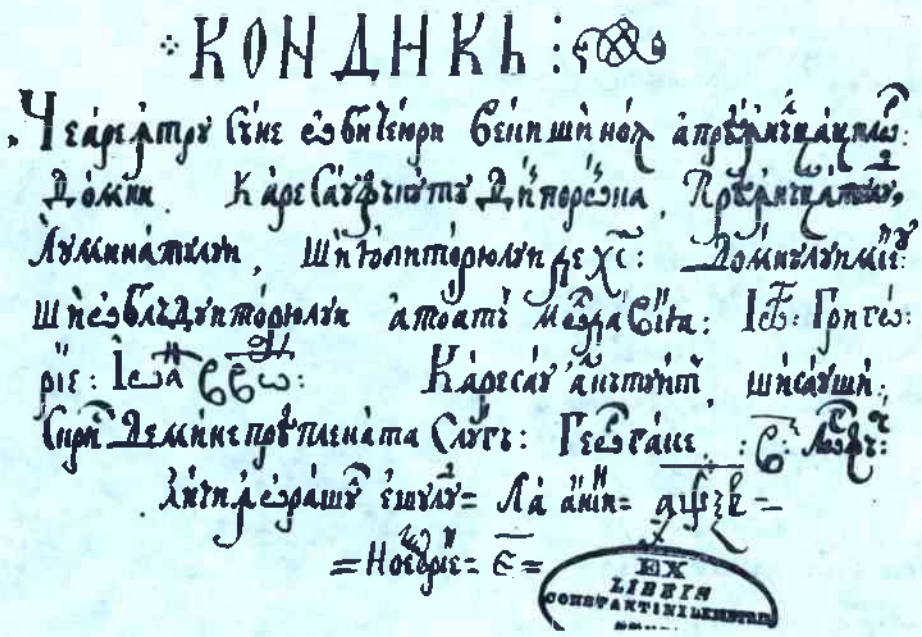
«Pentru Vozia [5] nu să găsește nici într-un leatopiseț scriș să fie stăpînit domnii moldovenești. Numai creștinii moldovenești ce trăiesc acmu la Voziia zic că au apucat vorbă din moșii și strămoșii lor, precum să fie stăpînit domnii Moldovei cetatea Vozii și zic că era și peceatea Țării Moldovei în poarta cetății pus bour. Numai nu s-a cercat să să citească, să să vadă a căruia domn iaste scris numele în peceate, dintru acest rînd de acmu a domnilor peceatea este, au din discălicătura fării dintăi sau de la doilea. »

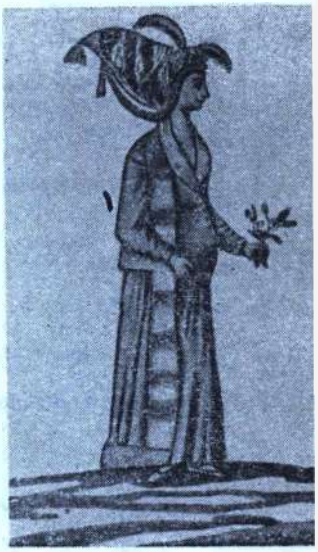
*

« La domnia lui Alexandru-vodă cel Mare și Bun s-au întîmplat de au venit pe aicea pin Moldova Andronic Paleolog, Împăratul grecesc, cînd s-au întors de la Frolentia de la soborul al optulea. Și mînd pe aicea i-au făcut Alexandru-vodă mare cinste din preună cu mitropolitul și cu toată boierimea și l-au grijit de toate ce i-au trebuit și

[5] Cetate la gurile Nipriului.

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

Împăratul i-au dăruit lui Alexandru-vodă cupă de aur împărătească şi mitropolitului i-au făcut hrisov ca să nu fie supus patriarhului de Ţarigrad şi acel hrisov au fost pîn'nu de mult».

Legenda a V-a din manuscrisul nostru, corespunzătoare sub aspectul conţinutului primei legende din opera lui Neculce[6], prezintă faţă de aceasta mai multe deosebiri, legate, în special, de modalitatea de transmitere a informaţiei de către Gheorgache.

Transcriem în continuare textul legendei din manuscrisul de care ne ocupăm:

«Pentru Cetatea Albă şi pentru Chilia nu scriu leatopiseţele într-a-cui dzile de domn le-au luat turcii întăi. Numai într-un leatopiseţ a hatmanului Buhuş s-au aflat, ce iaste la ginere-său, păharnicul Gheorghie la Moscu. Descrie întru acel leatopiseţ şi numele acelui domn, dar am uitat numele domnului. Scrie în ceaste leatopiseţe că au luat Ştefan-vodă cetăţile de la turci şi apoi turcii iar le-au luat de la Ştefan-vodă şi nu scriu cum au hotărît, iar într-acela leatopiseţ scrie cum au făcut Ştefan-vodă pace cu turcii şi au hotărît olat cetăţilor Bugeacului de au aşăzat turcii tătari cum sînt pîn'astăzi.»

Legenda a VI-a din manuscrisul analizat de noi nu apare deloc la Neculce. Iată textul:

«Bogdan-vodă, tatăl lui Ştefan-vodă, scrie într-un leatopiseţ, că a trimis 7.000 [*indescifrabil*] turcilor, dar nu să ştie pentru ce.»

Şi legendele a VIII-a şi a X-a din manuscrisul de care ne ocupăm — corespunzătoare legendelor a III-a şi, respectiv, a IV-a din ciclul O samă de cuvinte evidenţiază substanţiale deosebiri, decurgînd, mai ales, din importantele completări aduse de Gheorgache la unele date istorice amintite sumar sau rezumate de Neculce. Transcriem în continuare cele două legende, aşa cum apar la Gheorgache:

«Şi cînd s-au apucat să facă mănăstirea Putna, aşa vorbăsc oamenii, că au tras cu arcul din vîrful unui munte ce iaste aproape de mănăstire şi unde au agiuns cu săgeata acolo au făcut mănăstirea Putna şi iaste mult loc de unde au tras pîn'la mănăstire. Pus-au şi pe doi boernaşi de au tras şi au întrecut pe Ştefan-vodă unul şi acestuia i-au

---

[6] Pentru comparaţia cu manuscrisul lui Gheorgache ne-am folosit de Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei* (unde apar şi legendele din *O samă de cuvinte*), Editura „Minerva", Bucureşti, 1975.

tăiat capul şi acolo au pus stîlp, unde au căzut săgeata, iar unde au căzut săgeata celuilalt au făcut poarta. Şi căzînd săgeata aceea mai înapoi, pe acela l-au ertat. Şi aşă au făcut mănăstirea de frumoasă şi cu aur poleită şi pe dinlăuntru şi pe dinafară, ş-au acoperit-o cu plumb. Şi aşea zîc să fie făcut şi polecandrul, şi hora, şi toate sfeşnicele ceale mari şi ceale mici, prispe tot de argint şi pe urmă căzînd un domn Despot-vodă, au luat aceale de argint de-au făcut bani şi în locul acelor de argint au făcut de spijă, iar după moartea celui domn, aşa zîc călugării de la Putna, că luînd domnia Alexandru-vodă Lăpuşneanul, au pus de au dezgropat pe acel domn ce stricase din mănăstire, de unde era îngropat şi i-au pus oasele într-un săculeţ de pînză şi le-au spînzurat afară din mănăstire, într-un măr, şi gropniţa au rămas deşartă în mănăstire de stă pînă astăzi şi oasele acelui domn după aceea le-au îngropat la altă mănăstioară de lemn ce iaste afară din mănăstirea Putnii, întru pomenire. »

*

« În anul 6.984 rădicatu-s-au puternicul Mehmed, Împăratul turcesc, cu toată puterea oştilor lui, a Răsăritului, şi ajungînd pîn'la Războieni, în ţănutul Neamţului ieşitu-i-au Ştefan-vodă înainte împreună cu fii[i] săi Bogdan şi Alexandru şi făcînd mare război, din vrearea lui Dumnezeu rămas-au biruit Ştefan-vodă şi fugind la Cetatea Neamţului şi fiind maică-sa în cetate nu l-au lăsat să intre în cetate. Ce i-au zîs că pasărea în cuibul său piere. Ce să se ducă în sus să strîngă oaste, că izbînda va fi a lui, şi aşa, pe cuvîntul maică-sa s-au dus... »

În cele relatate anterior am semnalat doar cîteva aspecte ale manuscrisului lui Gheorgache. Restul legendelor, cunoscute în opera lui Neculce, ridică noi semne de întrebare şi urmează să fie cercetate în continuare.

Convingerea noastră este că unui asemenea valoros document de istoriografie feudală românească i se cuvine toată atenţia din partea cercetătorilor, cu scopul bine definit de a aduce noi contribuţii referitoare la cunoaşterea istoriei naţionale.

Dumitru VACARIU
Magda JIANU

Timotei CIPARIU

ELOCINŢA PATRIOTICĂ

UN DISCURS DIN 1862

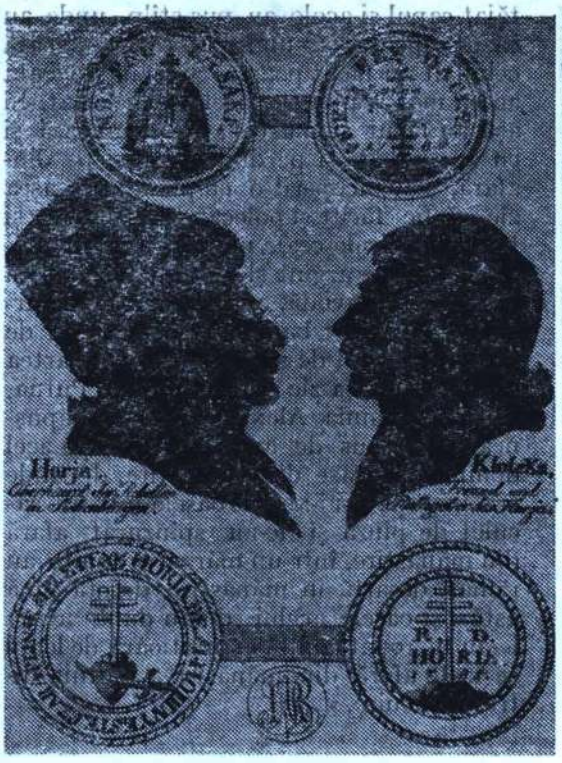
IMAGINEA UNUI TIMOTEI CIPARIU ÎNGROPAT în surmontabil între « notiţiale» conţinînd pedante specialităţi de filologie, de el gîndite şi numai de el înţelese, imagine de straniu monstru sacru, iscată din timiditatea şi discreţia funciară a omului, s-a spulberat în ultima vreme, în bună măsură, prin scoaterea la lumină a unor surprinzătoare « pasiuni secundare» ale marelui cărturar, care-i asigură un loc notabil în rîndul literaţilor cu o prezenţă vie în epocă. Timotei Cipariu memorialist, poet, epistolier de mare talie, Timotei Cipariu personaj romantic fremătător, al vremii sale: iată cîteva ipostaze rezultate din cercetările şi editările [1] tot mai adînc scormonitoare dincolo de masca rece a savantului blăjean. Timotei Cipariu nu are încă o monografie, şi e un mare noroc al său şi al istoriografiei noastre literare că nu o are încă, din simplul motiv că o asemenea lucrare, realizată, să zicem, în urmă cu un deceniu, ar fi ignorat, de pildă, latenţa de sentimentalitate adîncă din sufletul ardeleanului, care, dincolo de Principia de limbă şi scriptură sau Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi, putea izbucni într-o dureroasă interogaţie ca aceea

[1] Descoperirea « beletristului » Cipariu a urmat cursul lent şi sinuos al contribuţiilor de mai jos: Nicolae Iorga, *Cîteva rînduri de « dinccace » în amintirea lui Timotei Cipariu*, în *Oameni cari au fost*, I, Bucureşti, 1967, pp. 96—100; Alexandru Lupeanu Melin, *Din hîrtiile lui T. Cipariu*, în *„Unirea poporului"*, 1922, nr. 39, p. 3; Ştefan Manciulea, *Contribuţii noui la viaţa şi activitatea lui T. Cipariu*, Blaj, 1942; Ioan Breazu, *T. Cipariu şi Italia*, în *Studii literare*, II, Sibiu, 1943, pp. 201—216; Timotei Cipariu, *Călătorie în Muntenia la 1836*, publicată de Alexandru Lupeanu Melin în *Prietenii istoriei literare*, I, 1931, pp. 255—281; Ştefan Manciulea, *Timotei Cipariu, Început de autobiografie*, Blaj, 1939; Ioan Chindriş, *Un memorial de călătorie al lui Timotei Cipariu*, în *„Steaua"*, 1970, nr. 5, pp. 115—122; Idem, *Timotei Cipariu vilegiaturist*, în *„Manuscriptum"*, VII, 1976, nr. 3, pp. 74—78; Idem, Timotei Cipariu, studiu introductiv la corespondenţa dintre Cipariu şi George Barit în *George Barit şi contemporanii săi*, IV, 1978, pp. 71—78 (vezi şi corespondenţa, pp. 79—355); Timotei Cipariu, *Jurnal*, ediţie de Maria Protase Cluj-Napoca, 1972; Idem, *Poezii*, ediţie îngrijită de Nicolae Albu, Cluj-Napoca, 1976.

din versurile: «Ai dar văzut prin acest ținut / Ființă fetei frumoase / Care șade-n prag și coase / La casa de lîngă drum?» Călătorul romantic, admirînd Veneția ce îi apare «ca o altă Venere ieșită din spumele mării» sau autorul de epistole concentrate ciclic asupra unui microclimat pe care îl analizează cu o rară forță anecdotică (Blajul este «imparația dracului în miniatură sau modelă»), zugravul necruțător al unei copilării la fel de necruțătoare, sînt vulnerațe cu atît mai mult din scrierea monografiei acestui dulbură- personaj al trecutului nostru literar.

Dar Timotei Cipariu este încă departe de a fi epuizat nesfîrșita sa arhivă — departe de a fi cunoscută. Ultimele manuscrise inedite smulse uitării tind să creioneze o nouă dimensiune a scrisului ciparian: retorica[2]. Premisele acestei noi expresii sînt cunoscute cercetătorilor, care știu adevărul că, departe de a picoti între hîrtoagele imensei sale biblioteci, Timotei Cipariu a fost prezent la toate acțiunile culturale, sociale sau politice legate de soarta națiunii române din Transilvania. A avut chiar responsabilități care unui om cu mai puțină putere de muncă i-ar fi răpit vigoarea unei vieți întregi. Dar formele concrete de manifestare a spiritului său elocvent, cu aceste ocazii, sînt mai greu de surprins, din cauza discreției sale excesive. În afara cunoscutului Cuvînt la inaugurarea Asociațiunei române transilvane în IV nov. MDCCCLXI, apărut în contra unei critice, nu i se cunostea vreun alt discurs mai substanțial, de pură metodologie retorică, cel de mai sus, chiar fiind marcat vag de tentația studiului istoric cu accente polemice.

Discursul pe care-l dăm la lumină cu această ocazie[3] conduce în miezul a ceea ce Timotei Cipariu înțelegea prin opera de elocință. El a fost pregătit pentru Conferința națională de la Sibiu, din 8/20—11/23 aprilie 1862, unde românii transilvăneni au realizat o placă turnantă între Adunarea de la 3/15 mai 1848 și Conferința națională de la Sibiu din ianuarie 1861, pe de o parte, și Dieta românească de la Sibiu din 1863—1864, pe de altă parte. Conferința, de mare densitate politică, a fost dominată de personalitățile celor doi mitropoliți români Alexandru Sterca Șuluțiu și Andrei Șaguna[4], care au imprimat

demersurilor stilul propriei lor concepții politice, practice, cu referință la realitatea imediată. Probabil din această cauză, Cipariu și-a rîvnit discursul pregătit cu atîta grijă. Căci textul de mai jos n-a fost citit în adunarea de la Sibiu din 1862 și e firesc să nu fi fost citit, fiind în dizonanță cu celelalte luări de cuvînt din acele zile.

Spre deosebire de comilitoni săi, Timotei Cipariu își construiește discursul pe un schelet conceptual. Nu întîmplările nominalizate prin care treceau «politicii» Transilvaniei în acel moment îl interesează, ci arta fenomenologică în care se înscriu acestea. De aici rezultă două trăsături distincte ale scrierii: pe de o parte, optica deficitară asupra situației politice de amănunt — căci materia discursului o formează politica! — dar, pe de altă parte, tocmai prin această detașare de amănunt, cîștigul unei priviri de înălțime, de unde lucrurile se văd în contururi mari și îndepărtate.

Cunoscător al elocinței și retoricii latine, Cipariu pune mare preț în opera sa pe stil, concepție și conținut. Această unitate se realizează aproape magistral, demersul retoric decurgînd cu o

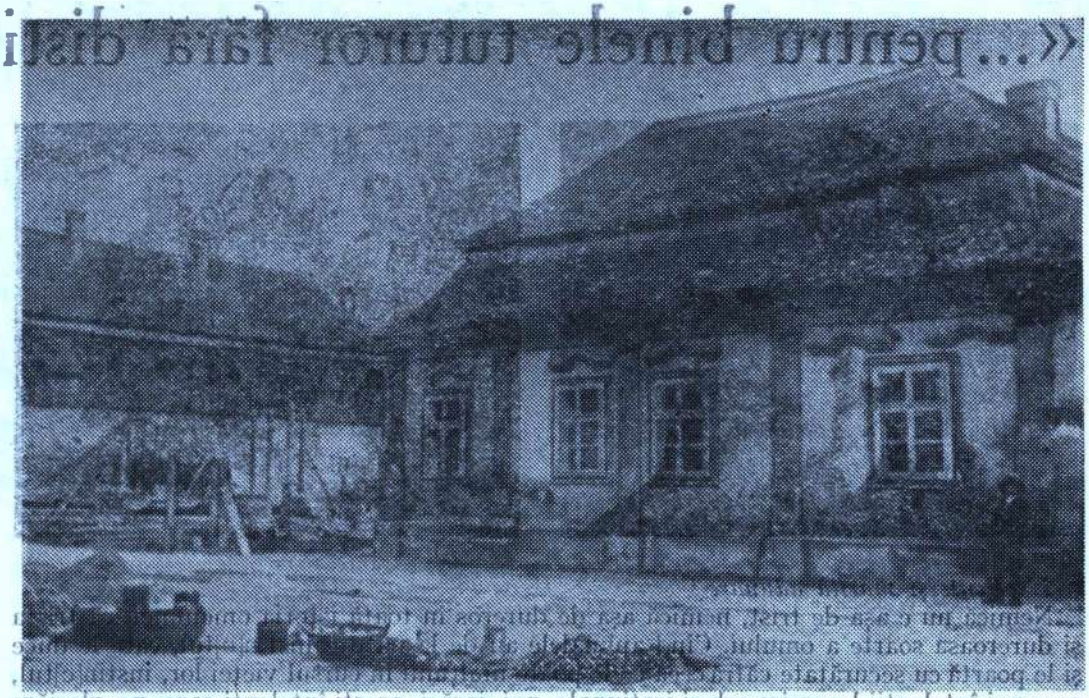
---

[2] Mircea Popa, *Contribuții la activitatea social-politică și literară a lui T. Cipariu*, în „Crisia", 1978, pp. 339—351.

[3] Originalul se află la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, ms. rom. 258.

[4] Vezi George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, III, 1891, pp. 154—167; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, II, Sibiu, 1902, pp. 729—781; *George Barițiu și contemporanii săi*, III, București, 1977 pp. 188—189.

Casa lui Timotei Cipariu de la Blaj

ușurință de invidiat. Metodologia, de esență filosofică, are ca nucleu descendența principiului de drept istoric din acela, nesfîrșit de larg, al dreptului natural prin urmare survine firesc concluzia subordonării primului celui de-al doilea. Linia sceptică a primei părți, cînd deplînge neputința magiștrilor teoretici și practici, de la Solon la Numa Pompiliu și de lai Platon la Montesquieu, de a clarifica definiția dreptului are o pură turnură retorică, ce reliefează cu atît mai pregnant dezvoltarea stenică, optimistă, a propriei contribuții. În acest sens, el analizează litigiul secular în jurul drepturilor românilor asupra Transilvaniei tot într-o perspectivă largă, acompaniată de concepte. Faptul îl conduce la cîteva descoperiri care nu credem să fi fost relevate altor gînditori transilvăneni ai vremii. Afirmații ca aceea că « din lupta claselor se născu lupta naționalităților», sau că clasele privilegiate « s-au confederat între ele spre apărarea comună a privilegielor lor» se pot înscrie în aria unei gîndiri radicale, cu accente premarxiste.

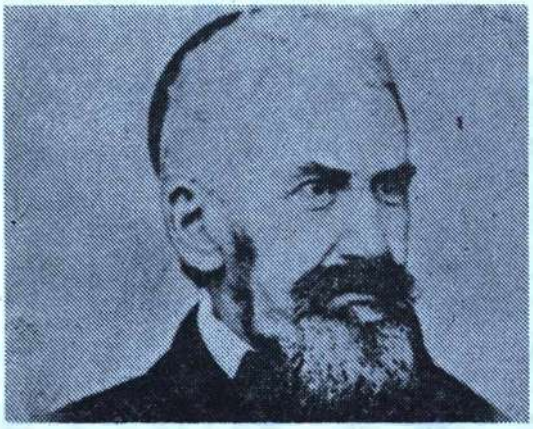
Nervul sentimental al discursului este iubirea de națiune, patriotismul lui Cipariu. În numele acestui sentiment, el voia să avertizeze adunarea că « mai bine era să rămînem acasă la coarnele aratului (plugului — n.ns.) și la păscutul turmelor» decît să se recurgă la acte politice din care să iasă în pierdere națiunea. Cît despre sine, autorul, în numele principiilor politice, pe care le-a extras din principiul suprem al dreptului natural, dorește o patrie « pentru binele tuturor, fără distincțiune de naționalitate, de confesiune și de alte cîte diviziuni». Cine poate nega justețea acestei idei, singura care poate fundamenta un principiu de drept al unui stat cu adevărat viabil.

Lectorul neatent s-ar putea lăsa derutat de cele cîteva complimente — extrem de puține față de alte lucrări similare din epocă! — la adresa monarhiei austriece. Același cititor, încordîndu-și atenția, va descoperi cu mirare că marele nostru învățat invocă monarhul și dinastia numai pentru a le contrapune criteriul zdrobitor al constituționalismului anglo-francez, de care nu voiau să știe. Nu cunoaștem vreo scriere retorică în care vestita « constituție» austriacă din octombrie 1860 să fie atît de caustic și subtil făcută una cu pămîntul, prin contrapunerea realității brutale, care o neagă tocmai pentru că nu e validă în esență: « constituție neconstituție», după expresia proprie a lui Cipariu.

Cărturarul încărcat de o erudiție fabuloasă a părăsit încă o dată turnul de fildeș al bibliotecii de la încrengătura Tîrnavelor, pentru a sări în apărarea patriei, « pămînt care l-am inundat cu sîngele nostru și cu sudorile feței noastre, unde zac oasele părinților noștri». La această înaltă combustie, elocința lui Timotei Cipariu e convingătoare și mobilizantă.

Ioan CHINDRIȘ

«...pentru binele tuturor fără distincțiune

Excelențe și mărită adunare!

Nemică nu e așa de trist, nemică așa de dureros în toată istoria omenimei, ca trista și dureroasa soarte a omului. Cînd animalele au de la natură instin[c]tul, care le duce și le poartă cu securătate către ceea ce le poate mulțumi în cursul vieței lor, instin[c]tul, care noi înțelepții-l numim orb și irațiunale, noi, iarăși, acești înțelepți care ne gloriăm a avea nu un duce cu mult mai secur, ci mai mulți: rațiunea și religiunea, duci prea văzători și luminoși, noi zic, cum ne aflăm mulțumirea, noi unul cîte unul, în famelie, în societate, între oameni, între naționalități, între individui, în respectul vieței domestice, sociale și politice? Cine se mai poate și îndoi? Omul, carele în afară de prerogativele rațiunei și religiunei, prin despuseținea creatoriului și prin încordările minței sale, a ajuns să fie nu numai domn pămîntului, ci și imaginea și raza d[umne]zeirei, omul, zic, această creatură măreață și sublimă, ar urma să fie tot de una dată și idealul fericirei pre pămîntul său, și numai moartea matură de ani ar fi să fie, după cuveninţă, soartea cea mai nemulțumitoarie a omului, cînd omul nu ar avea în animă, precum are, conștienţa imortalității sale.

Cel puțin toată făptura omului, toate calitățile sublimi și divine ce-l înalță preste toată cealaltă făptură a pămîntului, pre cît de înălțat e soarele preste sateliții cei ce în giuru-i se învîrt de-a pururea, fără repaus și fără de a se putea sau apropia sau a se depărta de dînsul, toate, zic, ne dau dereptul de a presupune că el va să fie și cel mai fericit, și cel mai mulțumit cu soartea sa. Ideea dereptății, care e postulatul cel mai înalt al Rațiunei și fundamentul a toată societatea omenească, va să fie întemeiat de mult acea fericire a omului, dacă cumva ideea virtuței în de sine nu va fi putut mai curund să ducă pre om la scopul atît de dorit al fericirei sale. dacă nu amoarea confratelui său, cel puțin interesul propriu va fi îndemnat pre omul cu minte, ca să-și asecureze buna subsistenție între confrații săi, și printr-însa soartea și fericirea sa.

Însă, domnilor, toate paginile istoriei vechi și nouă, toată esperiența de toate zilele ne înfățișează una icoană cu totul contrariă de cum am avea să așteptăm. Rațiunea și religiunea, cari sunt cele mai originare și mai naturali soție credincioase ale omului, de cînd omul se află pre pămînt, deși i-au grăit de di-nceput necurmat, și-i grăiește pînă astăzi, îndemnîndu-l cu svaturi bune și mustrîndu-l cu dojene aspre, nu au ajutat nemica, sau foarte puțin. Pentru restabilirea ordinei, carea e sufletul societății și conservarea ei, pentru introducerea și definirea dereptului pentru fiecare persoană, pentru fiecare clasă și stare, mai totdeauna tăria brutale și armele sîngeroase s-au aflat mai tari decît rațiunea și religiunea, și ce nu au putut să efectuească

e naționalitate...» TIMOTEI CIPARIU

aceste dulci și înțelepte măiestre, au efectuit și efectueşte pînă astăzi coacțiunea fisică. Dacă pre om nu-l poate îndupleca mintea și religiunea, dereptatea și adevărul, să se modereze și să respecteze derepturile deaproapelui său, să urmeze dereptatea, dacă nu și bunăvoința și equitate[a], se aflară pedepsele și frica pedepselor a fi chiar așa de lipsă pentru om, ca și pentru fi[i]nțele irațiunali ale pămîntului, și chiar cu asemenea bun succes. Și dacă virtutea și adevărul nu au atîta putere și nu fac atîta impresiune asupra animei noastre, dacă conștiența în deșert ne mustră ziua și noaptea pentru injuriele, nedereptățile, strîmbătățile și călcările de lege ce le comitem necurmat, după ce atîți factori eminenți nu au fost în stare să facă din societatea omenească, societate rațiunale și divină, dereaptă și virtuoasă, s-au aflat alte mijloace mai nedemne de om, cari, cît de puțin, au efectuit ca societatea omenească să nu fie societate de cîni și tigri.

Una luptă lungă, de la leagănul întîiului om pînă în ziua de astăzi, s-a început și nu se mai curmă, între dereptate și strîmbătate. Cînd tot omul, mic și mare, de orice etate și condițiune, recunoaşte și adorează ideea dereptății, cînd recunosc că fără dereptate nu poate să stea societatea, cînd fiecare nu strigă decît dereptate și numai întru însa-și pun toată sperarea fericirei sale pre pămînt, cînd toată lumea strigă asupra nedereptății și strîmbătății, minunea cea mai mare din toate minunile e că dereptatea se caută în toate înghiurile cu lumina aprinsă, ca și cînd ar fi un ac sau un infusoriu, care numai cu microscopul s-ar putea afla. Lupta aceasta ține lung, prea lung, și nu putem prevedea cînd și cum s-ar putea oarecînd curma, spre mai mare triumful rațiunei și religiunei și spre onoarea geniului omenesc. Și, în adevăr, nu putem zice că oamenii nu s-au nevolit din toate puterile, să zicem așa, ca să reguleze societatea omenească după ideea dereptății, ci tot de una dată s-a o[b]servat că mulți din acești regulatori ai omenimei nu-și putură împlini acea misiune înaltă, dintr-una sau din altă causă, sau din mai multe de una dată. Una cercustare iarăși foarte dureroasă și tristă, cercustare care din destul arată că împărăția dereptății e pentru cer, nu pentru pămînt, și că această împărăție e un ideal, care pentru om și în teoriă încă nu e prea cu anevoie, cu cît, dar, nu va fi mai [cu] anevoie în paraxă? ! *Solonii* și *Licurgii*, *Minos* și *Numa Pompiliu*, practicii legi[s]latori ai vechimei nu au putut să nimerească mai bine decît legiuitorii teoretici, *Platone* și *Aristotele*, *Cicerone* și *Montesquieu*. Interesele individuali, interesele castelor, interesele națiunilor, interesele și forța, aceste două surori gemene, de una parte, de alta fantasiele neregulate, necunoștința lumei și a omului, fragilitatea minței individuali și alte neputințe împreunate cu ființa omenească, au fost și vor fi totdeauna piedecele cele mai mari ce se opun cu toată puterea în contra împărăției dereptății, pre acest frumos și măreț pămînt, pre care D[umne]zeu l-a creat să fie raiul desfătărei în viața aceasta, pentru om, iar omul l-a strămutat, prin poftele și răutățile sale, în valea lacrimelor și a plîngerei.

Esperiența amară și secularie, testimoniu înfiorătoriu sau de orbițiunea omenească, sau de maliția neomenească, cercul vițios în care ne întoarcem necurmat, fortuna cumplită între setea de dereptate și între setea de interese, agonia spă[i]mîntătoarie între om și bestie, contradicțiunea furioasă cînd, pre față, toți vor binele, și acești toți nu pot învinge pre acei mulți sau puțini, cari pre ascuns sau în dos nu vor, nice pot să-l voească. Însă mai surprinzătoriu decît toate e acea împregiurare mistică sau misterioasă, contrazicătoarie și universale, că deși ne învoim cu toții a recunoaşte santi-

tatea şi necesitatea dereptăţei pentru om, însă cînd vine lucrul la definiţiunea dereptăţei, numaidecît ne împărechiăm în opiniuni, fiecare după *interesele* sale, aşa cît, ce unuia se pare derept, celuilalt se pare nederept, iar coroana confusiunei acesteia este că nu e acel interes atît de stricăcios şi atît de injurios, nu numai pentru unul sau doi, nu numai pentru individui, ci şi pentru mulţimi, care, să nu-şi aibă apărătoriul său sub titule de *derept, jure, privilegiu* etc., precum de filosofii greceşti s-a zis oarecînd, cum că nu a fost vreuna opiniune atît de absurdă, cît să nu o fie apărat vreun filosof.

Însă, domnilor, nu avem nici una causă îndestulită pentru care noi, sumeţindu-ne, să rîdem de acei bieţi de filosofi ai vechimei, pre cari din fatalitatea timpurilor abia de nume-i cunoaştem. Nu avem nice măcar cît de puţină lipsă să ne întoarcem ochii şi la una vechime atît de o[b]scură şi mai nelegibilă pentru noi, şi la opiniuni pure filosofice, pentru că dacă ne trage anima să ne desfătăm ochii cu un spectaclu atît de interesante şi mai ales în puntul definiţiunei dereptului sau derepturilor, ocasiunea ne e ma[i]ntea ochilor noştri, aici în locul acesta şi în toate zilele. Şi chiar causa cea mai interesante a aflărei noastre în această mărită adunare încă nu e alta decît diferenţa opiniunilor în definiţiunea derepturilor pentru individui, naţionalităţi, teritorie, provincii etc.; iar scopul ei e consultarea şi opinarea tot în respectul acestor derepturi, de la cari depinde forţea, bunăstarea şi fericirea nu numai a individuilor, ci şi a naţionalităţilor, patriei şi a Imperiului, atît a privaţilor cît şi a publicului, la carea D-zeu să ne ajute!

Cestiuniea e grea şi momentoasă, sau momentoasă şi foarte grea de a o deslega, cine ştie dacă nu e chiar şi atît de grea, cît nice să o putem deslega, nu numai pentru încurcătura ideelor ce şi-au format oamenii şi la noi despre derepturi, nu numai pentru labirintul sofismelor cu cari oamenii esperţi de bună oară s-au îngrigiat a strînge în laţ definiţiunea cea mai simplă şi mai naturale a dereptului, ci şi mai ales pentru alte două cause mari şi esenţiali, de la cari cu totul depinde deslegarea cestiunei celei mai momentoase, pentru care ne-am adunat.

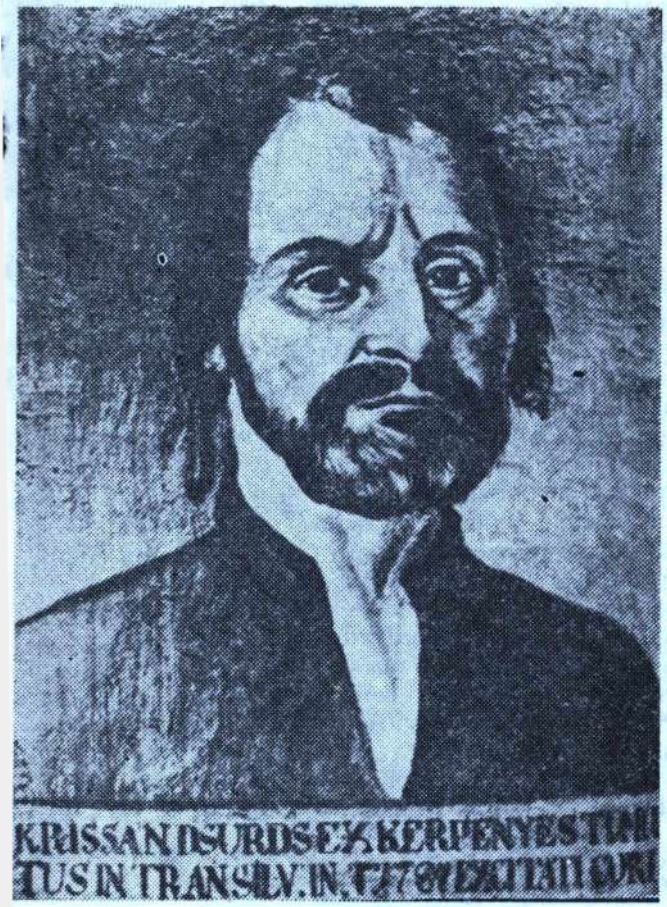
I? *Antîia* causă a greutăţilor e pusă în stabilirea puntului de vedere din carele unii şi alţii consideră relaţiunea Principatului Tr[a]n[silva]n ca a unui stat mai mic cătră altul mai mare. Nu poate fi îndoială că, pre urmele istorice şi pre baza Diplomei Leopoldine din 1691, Tr[ansilva]nia stă cătră Ungaria ca membru acestei ţeri, din care causă se şi pretende dependenţa Tr[ansilva]niei de la Ungaria, sau, precum unii merg şi mai departe, chiar şi întrunirea ei cu acest regat. Însă tot aşa de neco[n]testată e şi acea împregiurare, cum că şi Regatul Ungariei şi-a pierdut în cîtva independenţa sa, după ce coroana Ungariei s-a împreunat cu coroanele Casei Austriace, subt una şi aceeaşi dinastie, din care împreunaţiune apoi chiar şi relaţiunea Tr[ansilva]niei a păţit ceva schimbare. Aşa cît relaţiunea Tr[ansilva]niei, încă de la supunerea ei sub Dinastia Austriacă, începu a fi dublă: de una parte cătră Ungaria, de alta cătră întreg Imperiul Austriac. Însă oamenii de stat de astăzi se par a fi împărţiţi în două caste, cu idee cu totul contrarie. Una parte din ei nu vor să recunoască altă relaţiune decît cătră Ungaria, şi de aceea sunt de părerea că parlamentul superiore pentru Tr[ansilva]nia, în casu cînd ar rămînea neîncorporată cu Ungaria, nu poate să fie altul decît parlamentul Ungariei, prin urmare că decisiunea, mai încolo, pentru trămiterea la Senatul Imperiului nu e pusă în sfera derepturilor Tr[ansilva]niei, ci are a se pronuncia numai de la Dieta Ungariei, după cum i se va părea, afirmative ori negative şi pentru aceea e datoarie a-şi trămite deputaţii săi mai întîi la Dieta Ungariei, unde împreună să se consulteze şi acolo să aştepte decisiunea. După opiniunea acestor politici, Tr[ansilva]nia, dar, e subordinată Ungariei întru atît, cît nice nu are derept să facă nice măcar un pas de sine şi în această cestiune, fără ştirea şi învoirea Ungariei. Aceeaşi partită, însă, tot de una dată nu voieşte nice măcar umbră de una subordinaţiune a Ungariei supt alt stat. Şi în adevăr că nice nu este nice măcar un om de stat în, sau afară de Ungaria, carele să ceară vreuna subordinaţiune a Ungariei supt alt stat, cum cere Ungaria de la Tr[ansilva]nia noastră. Cealaltă partită pare-mi-se că numai atîta pretinde, ca Ungaria să se recunoască a fi coordinată cu celelalte staturi mai mărunte, ce împreună fac Imperiul Austriac; şi tot aceeaşi partită, pentru Tr[ansilva]nia, cere ca Ungaria

să o absolvă de subordinațiunea în care a statut pînă acum, către Ungaria și să o recunoască de coordinată, cu atît mai virtos căci interesele Tr[ansilva]niei, cele mai mari, mai bine se pot discuta și decide în acel parlament generale, în care toate statu-rile Imperiului se adună spre consultare, decît într-un parlament mai mic, cum ar fi D'eta Ungariei, cu toate că dieta aceasta e cu ceva mai mare decît a Tr[ansilva]niei, luată ca provincie de sine.

Co[n]siderînd lucrul cum se cuvine, nice nu putem afla nice una causă măcar plau-sibile, pentru ce să nu voiască Ungaria a accepta această coordinațiune, carea în adevăr nu se precepe cum ar putea să prejudece drepturilor ei celor istorice, după ce mai mult nu poate să tragă la îndoială legitimitatea *Sanctiunei Pragmatice*, prin carea Ungaria se adaugă lîngă celelalte state și provincie supuse Dinastiei Austriace, fiindcă dacă toate acestea au unul și același cap al statului, care le ține împreunate și le garantisează în specie fiecăruia drepturile particularie și interesele private ale lor, atunci de una dată e garantisată și independența fiecărui stat sau provincie, de la alt stat sau provincie, împreună cu toate drepturile și interesele particularie, care e esența și capul lucrului. Însă tot din acea idee a împreunărei lor subt una dinastie sau persoană, neapărat urmează și una relațiune împrumutată între aceleași state și provincie, relațiune fără îndoială amicabile, nu ostile, și de aceea și datorința ce are fiecare stat și provincie de a-și apăra și susține drepturile și interesele sale aduce cu sine obligațiunea de a se pune în co[n]țelegere între sine și, pre scurt, a se consulta despre interesele comuni pentru toate aceste state și provincie. Aceasta e ideea federalismu-lui, carele singur poate să acordeze drepturile și interesele particularie ale fiecărui stat și provincie, cu interesele generali ale tuturor. După această idee, imperiul nu e alta decît un stat generale, carele e comnus din alte state *mai multe*, particularie, și carele numai de aceea se numește *imperiu*, pentru că capul acestui stat generale, carele de una dată e cap și al fiecărui stat particulare, e ereditariu, nu electiv și poartă nume de *împărat*, preste tot, iar în specie *rege*, *principe*, *ducă*, *comite* etc., după cum se numea capul fiecărui din este state înaintea de a se împreuna subt un cap generale. Iar dacă statul acesta generale astăzi se chiamă *Austria*, cum mai înainte de 1805 se chiema *Imperiul roman germanic*, încă nu se face nice unui stat dintr-însele, nice intereselor sau drepturilor lor, deoarece aici numele *Austria* nu însemnează provincia cea din sus sau din jos de Inn, ci e numai un nume împrumutat, fără co[n]secință politică pentru această provincioară, deoarece nimenea nice măcar nu visează că provinciele Imperiului Austriac ar fi subordinate acestei provincioare, carea, precum se știe, și astăzi, în particulariu - și ține și-și poartă tot numai titlul de Arhiducatul Austriei. Împrumutat e acest nume de la numele acestei provincioare numai din întîmplare, pentru că și residența capului acestui stat se află în acea provincă și pentru că dinastia imperante de origine e însăși dinastia acestei provincie. După părerea noastră, dar, ar fi și lucru de rîs a ne scandali în unele numiri așa de necesențiali și neprejudicioase, cînd din natura lucrului urmează că acest *imperiu*, dacă s-ar numi *Imperiul Ungariei* sau al *Ungariei* tot numai atît ar însemna, după opinionea bărbaților de stat ai Ungariei, cît însemnează astăzi numirea de *Imperiul Austriac* sau al *Austriei*. Și, în de sine, adevărat că așa și este, numai cît noi, după istorie, ne aducem aminte că din asta numire toți acești bărbați ar trage mari co[n]secințe politice și ar pretinde cum că apoi toate pro-vinciele ce se-țin de Imperiul Ungariei să fie subordinate acestui stat, care în particula-riu se chiamă Ungaria, cum o face și pînă astăzi în respectul Croației, Dalmației și Schla-vonieî și cum nu încetează a face și în respectul Tr[ansilva]niei; la care ne aducem încă aminte că toți bărbații de stat ai Ungariei sunt de acea părere unanimă cum că orice provincie a fost cîndva împreunată cu Coroana, vasăzică cu statul sau imperiul Unga-riei, deși astăzi nu se mai ține *de facto*, însă tot se mai ține *de jure*, și că nice una prescriptiune, oricît de lungă să fie, secularie sau și milenarie, nu e deajuns pentru a desființa acel derept al Coroanei Ungarice către acele provincie. Acești bărbați de stat, dar, se pare că se tem de asemenea co[n]secințe și pentru A[rhi]ducatul Austriei, că nu cumva recunoscînd senatul Imperiului ca un parlament mai înalt decît al Ungariei, de

una dată să se şi înţeleagă a recunoaşte şi subordinaţiunea Ungariei sub A[rhi]ducatul şi coroana arhiducale ale Austriei, care temere, însă, după a noastră părere, e numai himerică, de cumva esistă, ci ni se pare că nice nu esistă, fără numai că e un pretest estensibile, deşi himeric, spre a păli alte cause mai ascunse, ce nu se pot pronuncia deunacamdată cu toată sinceritatea şi candoarea. De carea nice nu avem să ne mirăm, nice cît de puţin, fiindcă ăsta e drumul politicei: a fi precaut în vorbire şi în lucrare, mai bine a grăi puţine, oscure, generali şi ambigue, sau nemica, decît apriate, limpede şi precise sau multe. Însă sunt unele cause ce se numesc numai ascunse, fiindcă nu se pun apriat, iar în adevăr sunt, precum se zice, arcane publice, cari tuturor sunt cunoscute. Atari cause mai că se află şi în politica bărbaţilor de stat ai Ungariei, carii — să spunem curat — se tem că, recunoscînd Senatul Imperiale, legătura de stat între Ungaria şi celealalte provincie ale Imperiului se va strînge atît de tare, cît în urmă nu va mai putea să se lase loc nice acelui caz, *logice* posibile, prevăzut în *Sancţiunea pragmatică* (*Articuli dietales Hung. de a. 1723*, art. 1—3. Cf. Szegedi, *Trip.*, pag. 72, lin. 2 sgg) în carele Ungaria şi-ar recîştiga dereptul de alegere a capului său, independenter de la alegerea celorlalte provincie ereditarie. Am zis caz posibile *logice*, pentru că fisice, deşi nu se poate zice absolute imposibile, însă în cît se poate conchide omeneşte după starea presente a dinastiei domnitoarie, se pare că ar fi şi fisice imposibile. Ci să zicem, cu toate acestea, că e numai neverosimile, pentru un caz, dar atît de improbabile, carele şi dealtmintrea încă e închis atît de afund în întunerecul venitoriului! A arăta atîta anxietate şi încă nice măcar a se deschiara limpede, ci a se purta pre sine-şi şi pre toată lumea întru un labirint de idee nepractice şi nederepte, însemnează a trece toţi terminii politicei, nu numai sănătoase, ci şi a celei mai rafinate. Putea-re-am adăuge aici că opiniunea Ungariei, de un deceniu şi mai bine încoace, e prea asaltată de unele idee fantastice, şi împreunate de unele planuri grandioase, proiectate şi susţinute de unii matadori, carii prea mult cred în puterea evenimentelor neprevăzute, măcar că una atare politică tra[n]scendente, după cum o ar putea numi filosofii moderni, nice că meritează nume de politică. Ci sistema politicei se formează, ordinarie, după capacitatea şi temperamentul naţiunilor, şi s-a recunoscut demult că politica naţiunilor prea înfocate şi nedumerite, cu toată mobilitatea şi talentele lor, nu au putut avea acel resultat practic care-l are politica naţiunilor mai stîmpărate ci energice. Esemple din istoria staturilor mai vechi şi mai nouă sunt atît de eclatante, cît caută să ne prindă mirarea, cum se poate ca oamenii şi naţiunile să nu înveţe din aste esemple, comprobate prin esperienţa repeţită şi secură, a se feri, pre cît se poate, de toată politica fantastică şi utopică.

Ci despre astă causă destul e, pre cît mi se pare, ca să înţelegem cît de cu anevoie este pentru noi a ne apuca de deslegarea unei cestiuni atît de intricate, întru un stadiu atît de delicat, cît orişicum să ne pronunciăm noi între aceste două partite, suntem securi că ne vom atrage nemulţumirea uneia fără de a fi certi că ne-am căştigat întreagă simpatia celeilalte. Grăim de politică, domnilor, şi înţelegem că nu e vorba de moralitate, unde nu mai încape discusiune, cum e în politică, în care după dereptate ar fi să se discută numai de cele sau indiferenţi, sau cel puţin numai juridice, cari, precum se ştie, nu sunt totdeauna şi morali. Iar în politică, pre cît sufere şi moralitatea, mai întîi se încearcă interesele, ale căror regulătoriu nu e totdeauna dereptatea, ci numai ficţiunea unui derept, care de multe ori, după origine, se trage din dereptul celui mai tare, şi, prin decursul timpurilor se preface în derept istoric, şi la toată întîmplarea pozitiv. De aci vine şi lupta pentru derepturi, nu numai între individui, ci şi între naţionalităţi sau naţiuni, încă chiar şi între staturi. Atare luptă văzurăm mai sus între principiile oamenilor de stat, cari reprezentează însăşi lupta între staturi, însă între staturi interne, cuprinse întru unul şi acelaşi stat mai mare, iar nu între staturi esterne şi nedependinţi unul de altul. Altă luptă a fost, şi se pare că nu a încetat încă de tot, între diversele clăşi ale societăţei, pentru privilegiele ce unele şi le arogă sieşi, şi le denegă altora, iar celelalte le pretind şi pentru sine, fără de a le denega celorlalte. Una parte mare a acestei lupte s-a contenit prin căderea feudalismului şi în patria noastră, deşi nu a căzut deplin şi de tot, ci s-a mai amînat căderea rămăşiţelor pentru alte timpuri,

din cause profunde şi mai ales spre încungiurarea unei ruine prea apăsătoarie pentru unele clăşi, dacă feudalismul s-ar fi surupat întreg cu toate apartinenţele lui, fără cruţare. A treia luptă, în urmă, încă şi mai încordată, e în Tr[ansilva]nia lupta naţionalităţilor, se înţelege a celor mai mari, care începîndu-se încă în evul mediu, nu numai că nu a încetat, şi nu vrea să înceteze încă astăzi, ci din contră, se pare a se încorda şi a creşte şi mai tare. La astă luptă, în care mai cu alegere se află şi naţionalitatea noastră, nu înşine am dat ocasiune, ci, precum se ştie, însuşi feudalismul, prin esorbitanţele sale în apăsarea şi nedereptăţirea clăşilor agricole, sau, cum le-au numit, colonicarie. Iar naţionalitatea noastră se află încurcată în astă luptă mai ales din aceea împregiurare că clasa nobilitarie de naţionalitatea noastră a făcut causă comună cu clasa feudale a celorlalte naţionalităţi, în contra clasei agricolarie, celei mai numeroase, de naţionalitatea română. Aici mai întîi interesele s-au adunat lîngă olaltă, fără respect la naţionalitate, apoi clasele privilegiate ale altor naţionalităţi, ce nu erau împărţite în acea proporţiune ca a noastră, se identificară cu naţionalitatea lor, iar naţionalitatea română, chiar din contră, se identifică cu clasa colonicale. Şi aşa, văzurăm că în toate trei naţionalităţile privilegiate, naţionalitatea se identifică cu clasa cea privilegiată, iar a noastră cu cea lipsită de orice privilegiu ; nu numai, ci şi de orice derept. Şi aşa, din lupta claselor se născu lupta naţionalităţilor, cea mai mare, adecă între naţionalităţile privilegiate ale Tr[ansilva]niei, cari s-au şi co[n]federat între sine spre apărare comună a privilegielor lor, şi între cea neprivilegiată: română. Am zis *cea mai mare*, pentru că şi între înseşi aceste naţionalităţi se născură multe şi varie lupte, încă şi de una importanţă mai mică şi de una duraţiune mai scurtă, cînd lupta naţionalităţilor, precum o am deliniat mai sus, e cu mult mai momentoasă, pentru că e şi mai îndelungă şi mai cerbicoasă.

În stadiul de astăzi, lupta aceasta se pare a fi ajuns la culminaţiune, fără însă de a putea spera că încetarea sau împăcarea ei va să urmeze aşa curînd. Causele sunt, mai vîrtos, două. a) *Una*, că, deşi se pare a fi mai de toţi recunoscută, dereptatea pretensiunei noastre, ca naţiunea română să se pună întru una egalitate perfectă cu celelalte naţionalităţi privilegiate ale Tr[ansilva]niei, atît în respectul derepturilor şi libertăţilor politice, cît şi al celor confesiunali, însă în cît pentru modul, sau al recunoaşterei sau al esercitiului acestei liebrtăţi, diferenţa între noi şi între naţionalităţile privilegiate e încă foarte mare şi, după a noastră părere, e şi foarte esenţiale. Dorinţa sau chiar şi pretensiunea noastră [este] ca, precum prin legile particularie ale Tr[ansil]vaniei s-a pronunciat esprese că numai trei naţiuni şi patru cofesiuni, anumite cu numele, pot

să aibă derepturi civili şi confesiunali, aşa, tot prin lege particulare, acum să se pronuncie cum că naţionalitatea romană şi confesiunile ei au toate acele derepturi, atît politice cît şi sacre, cari le-au avut sau le au pînă astăzi zisele naţiuni şi confesiuni privilegiate, şi încă mai apriat, cum că toate acele legi particulare, cari decretaseră eschisiune, sau espresă sau tăcută, a naţiunei române şi a confesiunilor ei, de la aces[t] uz liber al derepturilor politice şi eclesiastice în Tr[ansilva]nia, tot de una dată şi pentru totdeauna se caseasă şi se anulează. Car: lege, sau legi, firește că nice se pot face deît întru una dietă a staturelor Tr[ansilva]niei, şi au lipsă încă de a se şi ratifica de Maiestate, şi de a se şi publica iarăşi tot în dieta acestei ţări.

Însă, domnilor, acea partită sau, mai bine, facţiune care ne-a eschis totdeauna de la concivilitatea Tr[ansilva]niei şi încă şi în 1848, şi ne-a condamnat ca pre iloţii spartanilor şi pre negrii Americei, numai la purtarea sarcinelor şi greutăţilor, fără de a ne face părtaşi şi beneficiilor patriei, aceeaşi şi astăzi se reluptă în contra dorinţei şi pretenţiunei noastre mai sus specificate, nu directe, adevărat, ci în formă indirectă, zicînd că astăzi atare recunoaştere oficioasă a naţionalităţei şi confesiunilor române e superfluă, fiindcă în Dieta Tr[ansilva]niei din 1848 s-a pronunciat egalitatea tuturor naţionalităţilor. O!, nu, ci a individuilor înaintea legei, şi apoi că, pronuncindu-se sau decretîndu-se uniunea Tr[ansilva]niei cu Ungaria, nice că se mai poate ţinea dieta Tr[ansilva]nă, sau, de s-ar şi ţinea, ea nu ar putea să ţină, legitime, decît după tenoarea articlului XI din 1791. Aşa, vedem, domnilor, că ni se închise toată calea de a mai putea spera vreuna împăcare a dorinţelor noastre, după dereptate şi cuveninţă. b) *A doua* causă e că, pre lîngă situaţiunea precarie a derepturilor naţiunei noastre, negarantisate nice de una parte cu de-ajunsul, praxea stă mai totdeauna şi mai pretutindenea în contradicţiune flagrantă cu acea teorie specioasă ce o am memorat, despre egalitatea noastră faţă cu privilegiele antice ale naţiunilor şi confesiunilor recepte, de care noi vedem în toate zilele învederate. Iar dacă mai considerăm cum esplică naţiunile privilegiate această egalitate, aşa cît să nu deroage nemica privilegielor ne prinde mirarea şi de fineţea ingenielor, şi de artea sublimă a dialecticei sofistice, ca să nu zic machiavelistice. Ci a mai prelungi vorba aici şi despre astă tactică sau politică ni se pare cu neputinţă, dacă nu vom să abuzăm cu paţienţa acestei respectabili adunări.

Din astă luptă necomplinită între naţionalităţile Tr[ansilv]aniei, şi mai ales din starea precarie de astăzi a naţiunei noastre în Tr[ansilv]ania, cu respect la derepturile ce i se cuvin, ca unei din cele mai notabili în această patrie, urmează şi acea a doua greutate de a ne putea adăuge votul la resoluţiunea cestiunei, ce e şi causa şi obiectul acestei adunări. Căci, în adevăr, ce să putem noi, cîţi ne aflăm aici adunaţi, măcar şi numai a grăi la această cestiune, necum să ne mai dăm şi votul? Pentru că io cred, sau cel puţin supun, cum că fiecarele din noi, cari am ascultat vocea arhipăstorilor noştri, şi ne aflăm aici încă de acasă, şi mai înaf]inte de toate, — şi va fi pus înaf]intea sufletului sau a minţei sale acea grea întrebare: că în numele cui se duce la congresul *naţional*? Şi aici nu mai încape îndoială că va fi aflat numaidecît aceste două şi numai două! — răspunsuri, din cari să-şi aleagă, şi din care şi va fi şi ales unul: *în numele său*, au în *numele naţiunei române tr[ansilv]ane*. În numele *nostru* de vom fi venit aici, şi de vom grăi la această cestiune propusă nouă tot în numele nostru, nu întru al naţiunei, adunarea noastră nu va fi avînd nice alt caracteriu, nice alt nume — luînd lucrul în strînsă considerăţiune! — decît de un congres *confidenţiale*, zic, încît eminenţii noştri arhipăstori şi-au descoperit chiar în noi, aceşti aici chiemaţi, confidenţa sa particulare sau personale, iar nu în cît şi naţiunea română şi-a descoperit asemenea confidenţă, fiindcă nici nu ne-a ales, nice a avut măcar prin putinţă de a ne alege, a ne trămite şi a ne descoperi confidenţa sa. Şi noi, domnilor, — cel puţin sun[t] io de acea părere şi poate că deîmpreună, şi alţii mai mulţi sau mai puţini — am abusa cu numele adoratei noastre naţiuni, dacă am cuteza să ne arogăm una misiune din partea ei, care nu o avem şi ne-am atribui una încredinţare şi una co[n]fidenţă carea nu a avut ocasiune de a ni-o manifesta. Măcar că suntem convinşi că naţiunea, în starea precarie de astăzi, în care nu-şi poate descoperi în formă sărbătorească dorinţele sale, nu va desavua

orice paşi legali şi sinceri, ce vor pune fiii ei spre înaintarea causei naţionali, şi aşa şi congresul nostru numai *ex hypothesi* s-ar putea numi naţionale. «Naţionale» e una numire prea serioasă, cu care nimene nu are derept de a trăi înapoi, nice măcar din acel respect că toţi membrii acestei adunări suntem români şi fiii naţiunei române; ca să nu mai amintesc şi de acel *ex impropriu*, după carele cineva a zis cum că datoriele statului sunt naţionali iar averile întrecutoare, dacă exist[ă], sunt ale guvernului.

Cu toate acestea, domnilor, deşi nu suntem confidenţiaţii naţiunei şi deşi nu putem să ne consultăm cu deplină autoritate în numele naţiunei noastre, totuşi avem toată dereptatea de a ne folosi şi de asta, şi de oricare ocasiune, şi de cîte ori ni se dă îndemînă, să ne adunăm şi să consultăm de interesele naţiunei, chiar şi dacă nu în numele naţiunei, ci numai în numele nostru. Cu atît mai vîrtos suntem chiar şi datori, din datorinţă nu formele, ci naturale, a ne pune toate puterile şi toate nevoinţele, ca să scoatem pre însăşi naţiunea din astă stare precarie, şi să o aducem în calea normale şi în puseţiunea legitimă, demnă de maiestatea ei, de a se consulta prin confidenţiarii săi, nu cei *ex hypothesi*, ci cei aleşi şi trămişi nemediat de însăşi vocea naţiunei.

Întru astă parte şi cu acest scop dacă vom lucra, domnilor, putem fi convinşi că vom răspunde şi datorinţei noastre, şi votului naţiunei române, şi că naţiunea întru astă una, nu ne va desavua nice odinioară. Iar de cumva s-ar tîmpla să nu cunoaştem puseţiunea noastră, sau să nu luăm în strînsă co[n]sideraţiune interesele naţiunei române, ci numai interesele noastre private — care să nu fie! — sau dacă s-ar tîmpla ca să ne apucăm a delibera despre interesele naţiunei nice cu acea resoluţiune a animei, carea se cerea, se cere şi s-a cerut to[t]deauna de la fiii cei nobili ai naţiunilor, şi carea nice de sacrificie nu se spărie, nice cu acea maturitate a minţei, carea nicăiri nu e aşa de lipsă, neapărat de lipsă, ca în afacerile în care se tractează chiar de viaţa naţiunei, atunci, domnilor, mai bine era să rămînem acasă la coarnele aratrului şi la păscutul turmelor, decît să alergăm la una consultare, din care nu folos, ci perire să iasă naţiunei, nu onoare, ci ruşine să răsară pe fruntile noastre. Mai bine va fi pentru naţiunea noastră, fără îndoială, a lăsa neresolute cestiunile de cari nu ne simţim îndestuliţi a le resolva, decît a le resolva întru una direcţiune periculoasă, sau chiar şi pernicioasă forţei venitoarie a naţiunei noastre. Cunoscîndu-ne necapacitatea la lucruri, ce-s mai presus de capetele şi umerii noştri, şi abţinîndu-ne de a ne amesteca în decisiunea lor, putem să aflăm escusaţiune îna[i]ntea oamenilor şi a co[n]ştienţei noastre; ci amestecîndu-ne sau — ce-e şi mai periculos! — înteţind lucrul şi trăgînd prin aste şi pre alţii în cursa în care am căzut înşine, nice oamenii, dar nice co[n]ştienţa nu ne va absolva nice odinioară.

Nu am zis aceastea, domnilor, nice în formă de imputare, dar nice măcar în umbră de suspiciune asupra cuiva. Ci zisăle mele sunt numai zisă generali, cari, oricine şi oricînd le poate zice, şi de miile de ori a le repeţi, cînd se tractează mai ales de salutea publică, fără cea mai mică alusiune la faptele au cugetele orişicui. Pentru că sunt unele adevăruri, domnii mei, cari nice una dată nu se pot repeţi şi inculca destul, unele regule ale înţeleptiunei, prudenţei politicei, ale *patriotismului* — atît de momentoase, cari meritează ca nice întru un moment a vieţii noastre să nu scape din[a]intea cugetului nostru. Şi cel ce le repetesce mai de multe ori, deşi sunt cunoscute tuturora, nu face alta decît că le semănă mai de multe ori în animile oamenilor, ca întru un agru fructifer, pentru ca mai de multe ori să producă fructuri bune.

Patriotismul, domnilor, de carele am amintit, nu e decît una ideea poate mai lată decît ideea naţionalismului. Patriotismul, poate că cere desinteresare şi sacrificie pentru patria întreagă, chiar dacă aceasta stă din mai multe naţionalităţi, pentru binele tuturor, fără distin[c]tiune de naţionalitate, de confesiune şi de alte cîte diviziuni, ce se pot afla întru una. Ci ideea patriotismului e una ideea vechie, ideea recunoscută, consecrată prin esemplele cele glorioase din istoria popoarelor celor mai civilisate. Aşa cît nice mai încape în anima umănuia nice cea mai mică îndoială de datorintele cele mari şi strînse, ce le avem cu toţii că[t]ră patrie, şi anume către această patrie dulce, ce cu tot dereptul o chiemăm şi patria noastră. Patria dulce, care ni-o au fost denegat injuriele timpurilor amare, sistema intereselor celor mai egoistice din lume; pămînţi

care l-am inundat cu sîngele nostru şi cu sudorile feţei noastre, unde zac oasele părinţilor noştri, ale fraţilor şi sororilor noastre, ale fiilor şi nepoţilor, ale amicilor şi soţilor noştri; cine, dar, poate fi acel om atît de fier şi de sălbatec, atît de nesîmţitoriu şi de egoist, care să nu o preţuiască mai presus şi de viaţa sa? Cine este care, cînd vin în colisiune oficiele noastre cu ale patriei, să nu sacrifice cu prom[p]titudine şi sîngele său pentru ea? Cine să nu preţuiască salutea, chiar şi gloria patriei sale, mai mult decît pre a sa personale? Şi încă, domnilor, dacă interesele, fericirea, bunăstarea, salutea şi gloria patriei noastre sunt tot de una dată şi interesele noastre, fericirea noastră, bunăstarea, salutea şi chiar şi gloria noastră? De aceea, domnilor, să nu despărţim nice una dată causa patriei noastre de causa dulcei naţiunei noastre, ci să le identificăm. Nexul e învederat între aceste cestiuni, nex strîns, necesariu şi nedubitat. Au doar va mai fi cineva şi astăzi, carele să cuteze a zice că Tr[ansilva]nia nu e patria românului? Va mai cuteza cineva şi astăzi să repeţească că românul în Tr[ansilva]nia e numai suferit *usque ad beneplacitum regnicolarum*? Şi cine sunt acei *regnicolae*, carii şi-au arogat dereptul de a eschide din astă patrie mai mult de un milion de suflete de om, vream să zic un milion şi mai bine de suflete de român? Ştim noi prea bine, din istorie, cine sunt *hospites Tr[ansilva]niae*, ci aceia, domnii mei, nu sunt românii, ci fraţii noştri saşi. Ştim noi din istorie, cum au împărţit regii Ungariei loc şi usufructul pădurilor şi apelor, între români, nu în *deşert*, ca să le fie comuni cu românii, vasăzică de întru ale românului. Ştim din istorie pre cine au aflat spionii lui Tuhut în Tr[ansilva]nia, şi Tuhut cu cine a dat mîna, şi aceştia au fost românii. În Tr[ansilv]ania ne-a aflat Tuhut cînd a descălecat la noi, şi a dat mîna cu noi. În Tr[ansilv]ania ne-au aflat *oaspeţii*, cînd s-au aşezat în mijlocul nostru, cînd li s-a conces să taie lemne din pădurile noastre şi să-şi stîmpere setea din apele noastre. Aici ne-au aflat atunci, îna[i]nte de sute de ani, aici am rămas, între ei şi cu ei şi aicia suntem şi astăzi. Noi nu am păsărit aceasta patriă, nice am ieşit din ea afară. Cine e care să cuteze a zice că românul în Tr[ansilv]ania nu e în patria sa, că patria românului nu e Tr[ansilv]ania, că Tr[ansilv]ania nu e patria românului? De au fost cari au cutezat pînă acuma a ni-o zice în faţă, de mai este care să ni-o zică în dos, cu trecutul nu vom să ne disputăm, iar cu prezentele ne disputăm numai cu visirul deschis, iar pre cei ce ne dispută acest derept să nu auzim noi, îi lăsăm să îmble pre căile făţarilor, clevetitorilor şi ticăloşilor; căile surde, calumniările şi machinaţiunile intrigelor sunt astăzi documente de răutatea causei lor, care, după ce nu o mai pot apăra cu onoare în public, în urmă se nevoiesc a o susţinea cu intrige, invidie şi cu co[n]ştiinţă rea.

Acum nu voi să retac şi co[n]secinţa cea mai strîns legată cu principiul patriotismului, co[n]secinţă care toţi o am adoptat demult, nu numai noi ci şi părinţii noştri, carii au repausat cu dorul realisărei ei (nu ştiu dacă nu vom fi şi noi tot aşa de nefericiţi întru astă una ca şi ei, ca adecă să murim şi noi fără de a ni se împlini şi nouă dorirea, să o vedem realisată, dorire care ni-o au lăsat în testament, ci căreia însă nu i s-a putut face încă destul), şi această co[n]secinţă şi dorire este ca românul să fie şi publice recunoscut ca cetăţean adevărat în patria sa, cetăţean, nu *fucus patriae* cum au cutezat unii oaspeţi a ne numi fără ruşine, cetăţan deplin, cu toate derepturile, cu toate beneficiele, ca şi cu toate greutăţile, cetăţean, nu lipitură, nu ca şi maghiar, sau ca şi sas, ci român şi numai român.

Atunci, domnilor, cînd românul va fi recunoscut de cetăţean adevărat în patria sa, în această dulce patrie, în Tr[ansilv]ania, atunci pre dereptate vor cere de la noi patria, Împăratul şi confraţii de alte naţionalităţi, ca să ne împlinim toate dătorinţele noastre către patrie, căci atuncia aceste dătorinţe, oricît de grele să fie dealtmintrea, ori cît de înfiorătoarie, ori cît de periculoase pentru individue, ele vor fi uşoare, vor fi dulci, vor fi însufleţitoarie, pentru că vor fi pentru patria noastră, pentru naţiunea noastră, pentru familiele, casele şi altariele noastre, pentru cenuşa, oasăle şi mormintele părinţilor, fraţilor şi sororilor, fiilor şi amicilor noştri. Şi cine este carele pentru una patrie ca aceasta să nu-şi pună şi sufletul? Iar pînă cînd pre acest pămînt sacru şi clasic pentru noi, ne vom afla ca espatriaţi, ca un fel de Cain, stigmatisaţi prin legile aşa numite ale

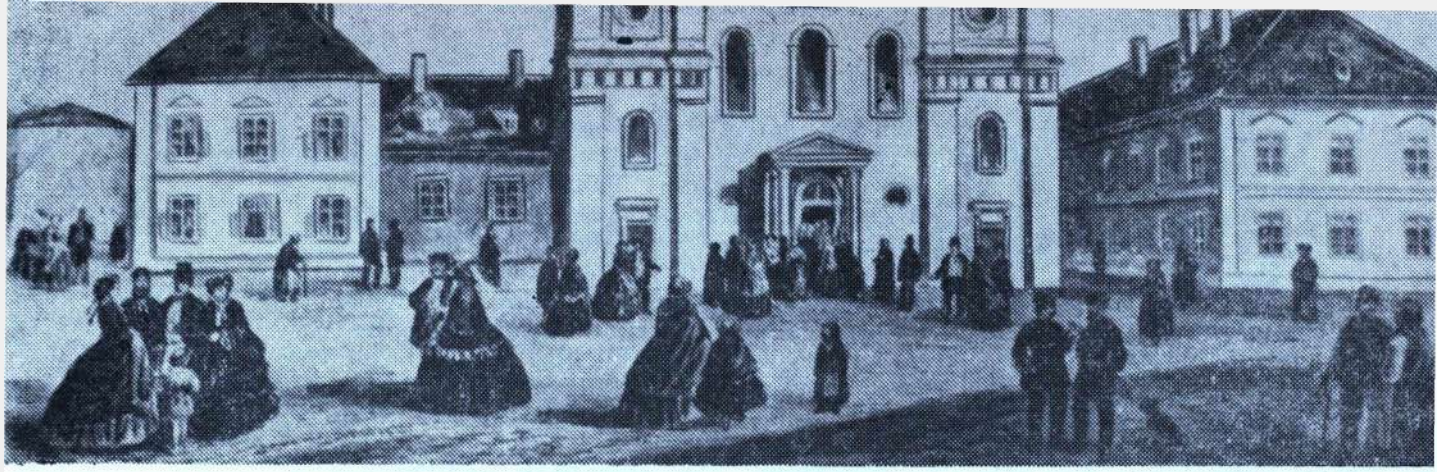
patriei — o, profanaţiune! — pînă cînd ne vom afla tot în această stare precarie, în care pentru noi tot numai de graţie e vorba, iar nu de derept fundat, în care trăim numai de la mînă în gură, cum e vorba, de azi pînă mîne, în care suntem tot numai cu sperarea şi cu apromisiunea, din timp în timp, din ani în ani, o!, pînă atunci, domnilor, cît de grele ne sunt şi ni se par acele dătorinţe cătră patrie — iertaţi-mi dureroasa [e]spresiune! — , pentru că nu ne recunosc patria, ci numai obligaţiunile ei, pentru că se cere averea noastră, sîngele nostru, pentru una patrie carea nu vreau să ni-o recunoască a fi patria noastră, sau, numai patriă cu dătorinţe şi obligaţiuni, iar nu patriă cu derepturi şi beneficie, pentru că au împărţit patria întră noi cu împărţeala cunoscută din fabulă: de una parte, una patrie cu beneficie cît se pot mai multe iar oficie cît se pot mai puţine, iar de alta una patrie cu dătorinţe şi beneficie cu totul inverse. Cine să mai poată suferi fără cea mai profundă durere a animei, una stare atîta de abnormale şi, ca să-i zic pre numele ce i se cuvine, atît de nedereaptă? Paţienţă! Dar paţienţă, paţienţă de seculi, cît te prinde mirare cum de nu o mai secat fîntîna acestei paţienţe secularie! Dar paţienţă, şi noi predicăm tot paţienţă, paţienţa lui Iov şi paţienţa martirilor. Dar paţienţă, pentru că religiunea ne învaţă: « Întru paţienţa voastră veţi cîştiga animile voastre », pentru că căile providenţei sunt neurmate, şi pentru că credem tare şi vîrtos cum că cei ce flămînzesc şi însetoşează de dereptate, se vor sătura încă nu numai întru împărăţia cerului, ci, precum în cer, aşa şi pre pămînt.

Încă mai observez aici, de cum nu am observat pînă acum, sau, de am observat şi mai îna[i]nte, observez acum de nou, că departe e de la mine cugetul ca să vorbesc de individui şi relaţiuni personali private, cari nu schimbă nimica în obiectul de faţă. Prea bine ne este cunoscut că astăzi, mai mult decît, poate, altă dată, şi românii ocupă posturi civili de toată clasea şi de tot gradul, şi am auzit cu toţii şi atari imputaţiuni răutăcioase, cum că românii se îndesuiesc la ocuparea de posturi, ca şi cînd, zău, alte naţionalităţi nu ar fi făcut asta încă de sute de ori pînă astăzi, şi ca şi cum noi am fi uitat că aceste scumpe sorori încă au şi monopolisat toate posturile, atît civili cît şi militarie, şi totuşi, o!, ironia soartei, nouă ne aruncă ele în ochi că ne îndesuim la posturi civili! Precum ne impută şi mai amar, că astă aplicaţiune a românului la deregătoriele publice s-ar face chiar şi cu scăderea serviciului public. Cine a demu[n]strat una calumnie ca asta? Cine a tras la răspuns pre calumniatori? Nu am auzit noi, ceştia afară de deregătoriele civili, nice de tragere la răspuns, nice de vreuna înfruntare, cu atît mai puţin de vreuna certare a calumniatorilor. Şi lucrul se pare că s-a strecurat fără de a mai lua cineva aminte la atari difă[i]maţiuni. Doar şi unele atari incusări s-au co[n]siderat nedemne de atenţiunea atît de deregutorilor români înşişi, cît şi de a demnitarilor mai mari, cari aplica pre atari individui la posturile statului, spre ruinarea publică? Nu ştiu, nice se ţine de noi ceialalţi a cerceta mai afund în această causă misterioasă. Nouă ne e destul a constata cu durere că aşa s-a tîmplat, cu ruşinea noastră publică fără satisfacţiune.

Faptă este, cum am zis, că astăzi mai mulţi români se află aplicaţi la deregătoriele publice, decît, poate, de alte ori. Să adăugăm şi aceea că astă aplicare este un cîştig nu numai individuale, ci chiar şi naţiunale, de care cu toţii nu avem decît a ne bucura, precum ne şi bucurăm din animă. Însă, domnilor, dacă co[n]siderăm mai de aproape acest cîştig, şi mai ales dacă cercăm bazea acestui cîştig, pre ce se razimă, au nu aflăm că astă aplicaţiune şi ăst cîştig nu e fundat pre nice un derept pozitiv, pre nice una lege stabile şi neclătită, ci numai pre una graţiă, pre un beneplacit, pre una necesitate a cercustărilor, cari toate, domnilor, prea bine vă sunt cunoscute cît de variabili, cît de incerte şi nesecure sunt, chiar ca şi cercustările ce le-au improvisat, dacă legile şi derepturele recunoscute prin lege nu pun una baze mai solidă aiestor evenimente, dacă nu pun stavilă fluctuaţiunilor ce ne bat ca vînturile şi furtunile, fără de adăpost şi azil în contra lor, cînd elementele s-au înfuriat? Mi se pare, domnilor, că după aceste o[b]servaţiuni premise nu ne mai poate rămînea nice una îndoială despre starea precarie a naţiunei noastre române în Tr[ansilv]ania, aşa cît, cînd căutăm în jurul nostru după

vreun razim tare şi legale, în urma urmelor nu aflăm nimică nicăirea, afară de una singură scîntea: bunătatea şi graţia monarcului, de la care totdeauna am aşteptat şi aşteptăm pînă astăzi conversiunea soartei noastre atît de dureroase întru una mai mîngăitoare şi mai alintătoarie de dureri. Astă bunătate şi graţiă o a esperiat românul tr[ansilvă]nean în toate adversităţile şi durerile lui cele fără număr, de cînd devenirăm la acest port secur din luciul oceanului celui furtunos al semilunei. Cînd lumea şi fraţii ne părăsiră în agonia noastră, cînd toate ale noastre deveniseră pradă intereselor ticăloşiei omeneşti, cînd tot ce aveam mai scump, chiar şi co[n]ştiinţele noastre în referinţă cătră Creatoriu, încă erau devenite obiect de rîs şi de proscripţiune, sigur de acolo ni se tinse una mînă de ajutoriu, ca să nu ne scufundăm în adîncul calamităţilor pentru totdeauna. Şi mi se pare, domnilor, că naţiunea română tr[ansilv]ană a sîmţit din adîncul sufletului său această mărinimoasă bunăvoinţă a Tronului cătră sine, şi s-a jurat îna[i]ntea lumei că în veci va să fie recunoscătoarie. Însă, domnilor, şi bunăvoinţele au marginile sale, şi ales în staturile constituţiunali nice se poate almentrea, pentru că aicea nice monarcul cel mai bun nu poate să lucre totdeauna după intenţiunile sale, şi cele mai sînte. Legile sunt una stavilă atît [de] imposante întru un stat constituţiunale, cît lor nice monarcul nu poate să resiste fără de a călca constituţiunea şi fără a trece, prin astă călcare, din constituţiunalism în absolutism. Apoi, domnilor, toată lumea ştie că constituţionalismul chiar şi pentru monarc mai multă securitate aduce, — voi să zic că şi libertate aduce mai multă! — decît absolutismul. Şi cum se poate asta? Prea uşor, domnilor, şi o am văzut-o cu toţii în zilele noastre, cu ochii noştri. Un monarc absolut se presupune că lucrează cu deplină putere nerestrînsă şi nelimitată, iar un monarc constituţiunale se crede că e numai una fantomă de monarc, iar nu monarc în strîns înţelesul cuvîntului. Ci nu este lucrul aşa, domnilor, precum vă este prea bine cunoscut, ci cu totul almintrea, mai ales în Europa şi în timpurile cele mai moderne, căci de sultanii orientului şi de cesarii romanilor şi de alţii ca aceştia din vechime şi pînă în evul mediu, nu voi să grăiesc, căci materia ar fi prea lungă şi prea intricată pentru ocasiunea presente. Monarcul absolut totdeauna este un despot, carele arareori poate face bine, ci mai adeseori rău, pentru că educaţiunea lui, împregiurările în carile vieţuieşte, etichetele curţei, pasiunile lui şi ambiţiunile sau avariţia ale celor din giuru-i, ca să tac de alte mii de cercustări ce-l leagă ca în cătuşe de fier, nu-l lasă să cunoască adevărul, nice starea imperiului său. El are ochi şi nu vede, pentru că cei din giuru-i au interes ca să nu vază, şi mai totdeauna nici aceştia nu văd adevărul, sau nu vor să-l vază, dacă le contrastă intereselor lor. Urechie au, ci nu aud, căci monarcul absolut e ca întru una prinsoarie păzită de toate părţile, pentru ca nimenea să se poată apropia de el şi să-i aducă în urechie suspinele şi vaietele supuşilor săi, nedereptăţile şi mîncăturile încrezuţilor săi, ruina şi prada imperiului său. Un monarc absolut, dacă nu e măcar un semizeu, un geniu, de cari încă numai rar ne încunoştinţează istoria, e în cea mai profundă necunoştinţă despre imperiul său, în cea mai rătăcită părere despre binele statului său şi al popoarelor sale, aşa cît nu au lipsit unii cari credeau că oamenii sunt pentru monarc ca turma de oi pentru om, iar nu monarcul pentru staturile sale, de unde urmară atăte prede, atăte stricăciuni, atăte ruine şi surpări, încă şi de staturile cele mai solide şi mai înflorite. Geniuri ca August Cesariu şi Traian, ca Anusirvan persul, ca Harun-Al-Raşid arabul, ca Maria Theresia şi Iosif II etc. adevărat că încă s-au aflat în lume, însă talentele şi virtuţile acestora, carele se cuvenea să fie modelul monarchilor absoluţi, nu au fost, nice că au putut fi totdoauna comuni tuturora, fiindcă sunt mai multe donurile providenţei, carea şi regilor, ca şi privaţilor, nu le împarte totdeauna tuturora, ci după neurmatele sale svaturi prea înalte, numai cui vrea.

În contra unor atari abusuri, cărora de atăte ori fu espusă soartea imperielor, se inventă constituţiunalismul, carele lasă monarcului toată libertatea de a face bine, şi-i restrănge numai puterea de a face rău. Şi cînd am zis că constituţiunalismul lasă monarcului *întreagă* libertatea de a face bine, să nu mă judecaţi, domnilor, că am venit în contradicţiune cu ce am fost zis mai sus, că în staturile constituţiunali nice cel mai

Blajul la mijlocul secolului trecut.

bun monarc nu poate să lucre după intenţiunile sale, încă şi cele mai sînte. Pentru că întru un stat constituţiunale, derepturile tuturor sunt regulate şi normate, şi monarcul are întreagă libertatea de a face bine, însă numai după formele şi normele prescrise de constituţiune. Pentru că constituţiunea leagă nu numai pre supus, ci şi pre împărat, cu legături tari şi vîrtoase, însă legături dulci şi plăcute, pentru că sunt legăturile adevărului, ale dreptăţei şi ale umanităţei, cărora tot omul se închină şi se supune de bună voie ca unui jug în adevăr, ci unui jug dulce, cum este şi jugul Evangheliului, la carele ne-a chemat Christos şi toată lumea l-a luat şi-l poartă cu mulţumire.

Însă, domnii mei, precum nu tot cine zice: « Doamne! Doamne! » e creştin, aşa nice toată constituţiunea ce se numeşte constituţiune, nu e în adevăr constituţiune, şi încă de mai multe ori chiar şi în cea mai perfectă şi mai dreaptă constituţiune se află unele şi altele, multe sau puţine, ce nu răspund ideei dereptăţei şi constituţiunalismului. Însă, domnilor, şi aceste constituţiuni încă leagă, atît pre monarc cît şi pre supus. Şi aste legături rele, sub formă legale şi de dereptate, sunt în adevăr tot aşa de grele ca şi legăturile absolutismului, tot aşa şi de periculoase pentru monarc şi pentru imperiu. Au nu are scăderile sale şi cea mai liberale constituţiune de astăzi, constituţiune a Angliei, cel puţin nu o avea mai în zilele de curînd trecute? Servitutea catolicilor sub jugul protestantismului, legea pentru cereali şi abusurile parlamentarie, ce în mare parte astăzi s-au rădicat prin una luptă cumplită de zeci de ani, ci încă nu s-au rădicat de tot şi deplin, sunt documente de scăderile şi celor mai liberali instituţiuni politice. Însă dacă principiul libertăţei e recunoscut ca una normă fundamentale a statului, salutea publică a statului, a monarcului, a persoanelor şi a intereselor legitime e asecurată, şi îndereptarea scăderilor e numai cestiune temporale, nu principiale. Numai unde principiul libertăţei e negat în forma statului, numai acolo constituţiunea nu esistă, sau, de se pare şi se zîce a esista, esistenţa aceasta e spurie, falsă, bastardă şi neconstituţiunale.

Voiţi, domnilor, să facem puţinică aplicare şi la stările presenti ale noastre, voi să înţeleg a naţiunei noastre, patriei noastre, chiar şi a imperiului nostru? Şi întrebarea de antîi vine: suntem noi în constituţiune, ori în absolutism ? Răspunsul mi se pare a fi greu, cel puţin nu va mulţumi pre toţi, ori cum se va pronunţa, afirmative ori negative. Pînă la 1848, Tr[ansilv]ania se zicea că are una constituţiune, a căreia baze era Verbŏtzi, *Approbatele* şi *Compilatele*, *Diploma leopoldină din 4 dec. 1691* şi articulii novelari ai dietelor de atunci pînă la 1847. Ci Dieta Tr[ansilv]aniei din 1848 însăşi a adoptat constituţiunea Ungariei cea în formă mai nouă, fără de a şterge esprese legile particularie ale Tr[ansilv]aniei de pînă aici. În constituţiunea aceea — înţelege cea pînă la 1847!— naţiunea română ca atare era proscrisă în Tr[ansilv]ania, împreună cu confesiunea ei, mare parte, precum am atins şi mai sus. Iar Dieta din 1848, făcu acea, însă numai acea modificaţiune, fără îndoială cu alusiune la starea naţiunei noastre: că de aci îna[i]nte toţi locuitorii acestui principat, individualiter, sunt egali îna[i]ntea legei, şi altă nemica. Prin care modificaţiune, în termeni aşa generali, nu prea precepem că ce schimbare s-a

făcut în respectul naţiunei noastre. Şi de nu erăm în înţelesul ce ni se pare a avea acea lege, noi românii, ca individui, nu ca naţiune, am cîştigat atît cît şi corturarii şi lăieţii din Tr[ansilv]ania. Terminul: *egale înaf i]ntea legei*, după înţelesul legilor mai nouă, întru adevăr însemnează foarte mult, şi una libertate deplină, ca şi a oricărui lord anglican, pentru că aici legea însemnează *legile statului*, legile constituţiunali, după cari nimenea în stat nu are mai mult derept decît altul, unde nu esistă privilegie pentru anumite persoane, anumite caste, stări, naţiuni, ci fiecare persoană are atîta derept cît şi alta, tot dereptul, nice mai mult nice mai puţin fiecare castă, una ca şi alta, fiecare stare, fiecare naţiune. Şi după astă teorie ar fi şterse toate libertăţile esclusive sau privilegiele personali, toate imunităţile speciali sau privilegiele castelor şi ale naţiunalităţilor privilegiate ale Tr[ansilv]aniei. După astă teorie, nu ar fi în Tr[ansilv]ania numai trei naţiuni recepte, ci atîtea cîte se pot număra. După ea, ar fi încetat naţiunea maghiaro-secuie şi germano-săsească, sau, de nu, atunci cu egali derepturi politice şi confesionali s-ar fi sculat în sus şi naţiunea română, naţiunea armeană, naţiunea ebree, naţiunea ţigănească etc. etc. Cu un cuvînt, sau nu ar mai esista universitate săsească, comitate ungureşti, scaune săseşti şi secuieşti, cu privilegiele lor, cu teritoriele lor, sau ar fi înfienţată şi una universitate românească, cu comitate şi cu scaune româneşti, prin urmare cu teritorii româneşti. Ce e mai mult, după astă teorie românii nu numai că ar putea avea universitate, ca şi confraţii saşi, ci încă ar putea improvisa, cu tot acel derept ca şi saşii din teritoriul românesc una ţară *românească*, care poate că ar fi cu ceva şi mai mare decît ţara săsească, mai ales dacă în această ţară românească ne-am concentra toţi românii din Imperiul Austriac, sau cel puţin din Ungaria unită cu Tr[ansilv]ania, sau viceversa, şi am face una *Dacoromanie in nuce*.

Ci suntem securi că legiuitorii noştri din 1848 nu au fost atît de liberali, nice au vrut să întindă aşa de larg beneficiele egalităţei îna[i]ntea legei. Din contră, toată intenţiunea lor era ţîntată întru acolo ca, prin astă egalitate, de una parte să se spargă privilegiele oricărei naţionalităţi, afară de a celei maghiare, iar de alta să se şteargă piedecele politice ale naţionalităţei româneşti de a se încorpora în naţionalitatea maghiară. Egalitatea derepturilor, dar, întru înţelesul dietaliştilor din Tr[ansilva]nia însemna una nivelare a sasului şi românului îna[i]ntea legilor ungureşti, pentru ca să nu mai fie nice *sas* privilegiat, nice *român*, neprivilegiat, ci numai *maghiar* liber, ca engles liber, ca franc liber (se înţelege, cum erau francii pre la a. 1848) şi ca altă naţiune liberă, dacă mai este alta afară de acele două. Prin astă legiuire credeau că fac destul şi politicei maghiare de a consolida elementul naţionale, atrăgînd şi amalgamînd în sine celelalte naţionalităţi eterogene nemaghiare din Ungaria, şi dorirei românului de a scăpa de sub jugul servilităţei. Ci astă teorie nu-şi ajunse scopul, precum se ştie, şi mai ales din acea causă că s-a pronunciat prea tîrziu. Întru alte timpuri, mai vechie, cînd spiritul libertăţei nu străbătuse atît de adînc prin toate înghiurile Europei, şi nu sguduia cu forţă iresistibile toate poartele cele de aramă şi fier ale aristocratismului, acea teorie putut-ar fi să producă minuni. Însă acum, cînd privilegiele feudalismului şi ale castelor esclusive şi dealtmintrea erau subminate din fundament, medicina era prea tîrzie şi edificiul absolutismului, împreună cu toate proptelele lui, se surpă şi, în ruina sa trase şi intenţiunile făţarie ale liberalismului pseudonim.

Ştim tristele scuturări ale statului, ce urmară de atunci, împreună cu toate esperienţele de stat ce se făcură pînă în zilele noastre. În stadiul încercărilor ne aflăm şi acum, mai mult decît de altă dată. Majestatea Sa resolvi iarăşi Tr[ansilv]aniei constituţiunea ce avuse pînă la 1848, însă cu schimbări adînc tăietoare, după împregiurările de faţă şi după spiritul dereptăţei statului, cu respect la toate naţionalităţile, clăşile şi interesele acestei patrii nefericite. Ştim, însă, domnilor, şi stavilele ce s-au pus şi se pun pînă azi acestor dorinţe publice ale noastre, ale naţiunei române, şi din ce parte s-au pus şi se pun, şi mai că precepem şi causele din carile se pun. Şi aşa, azi ne aflăm cu constituţiune neconstituţiune, cu constituţiune *in spe*, sau quasiconstituţiune, iar nu în constituţiune *de facto*. Şi numai D-zeu ştie cînd vom să scăpăm de atătea provisoriuri preste provisoriuri.

Din astă stare precarie numai atunci ne-am putea scăpa, dacă naţiunile Tr[ansilv]aniei nu ar avea, toate şi fiecare dintr-însele, tendinţele sale, cari şi le caută în afară de această patrie, dacă ar fi co[n]strînse a se răzima numai pre puterile sale şi a nu spera de dinafară realisarea doririlor sale, cari de sine-şi şi numai prin sine nu le pot mai mult spera. Şi e de mirare că chiar aceste naţionalităţi ale patriei acesteia, cari pînă şi astăzi se bucură de cele mai largi prerogative sunt cele ce mai încordate dorinţe şi planuri nutresc în pieptul lor, şi spre realisarea lor confug la ajutorinţă străină. Românul, însă, carele pînă în momentul de faţă tot numai din fărmiturile ce cad din masa domnilor îşi animă sufletul, singur se pare a fi carele doreşte a-şi concentra toate dorinţele şi intenţiunile sale în sînul acestei patrii, măcar cîtu-i supun şi lui dorinţe şi planuri centrifgali. Însă dacă celelalte naţionalităţi nu vor să se întrunească în aceleaşi dorinţe şi intenţiuni concentrice ale românului, ci din contră se nevoiesc a-l împinge şi pre el în afară de centrul naturale al tuturor acestor naţionalităţi, şi încă a-l împinge în direcţiuni divergenţi, perirea noastră e din noi înşine, şi în urmă naţionalităţile ce nu vor să dea mîna cu noi la una coînţelegere amicale în sînul patriei, ci ne chiamă afară dintru însa, ca şi cînd ar putea fi şi alt loc mai naturale şi mai apt pentru consultare despre afacerile patriei, afară de patrie, naţionalităţile acestea vor să simţă înseşi urmările acestei politice nenaturali, cum au sîmţît-o şi mai îna[i]nte mai de multe ori.

Suma dorirîlor noastre, şi ce nu vom înceta nice una dată a solicita şi a stărui din toate puterile, este şi va fi una adunare regnicolarie, cu scop de a ne regula relaţiunile şi interesele comune ale patriei şi ale naţionalităţilor acestei patrie, pre bază amicabile, sinceră şi dereaptă. La care a noastră dorinţă generale, dacă celelalte naţiuni nu vor să răspunză, ci vor trage tot înapoi ca şi mai îna[i]nte, şi-şi vor urma căile escentrice pre cari au început şi cu cari s-au dedat românul tr[ansilva]n şi singur tot nu se va abate de la politica sa, el va rămînea concentrice, patriotic şi totdeuna dată naţionale, cu co[n]stanţa de fier care-i carecterizează natura, sperînd şi crezînd în providenţa cerului dereaptă şi eternă, în bunătatea şi mărinimătatea glorioşilor monarchi constituţionali ai Imperiului, astăzi şi totdeauna, şi în dereptatea causei noastre române!

$$\frac{9-15}{IV} = \frac{28-3}{III-IV}$$

Liviu REBREANU
CONDAMNĂ DICTATUL DE LA VIENA

CALITATEA DE ARDELEAN A LUI LIVIU Rebreanu, născut la 27 noiembrie 1885 în satul Târlişua din judeţul Bistriţa-Năsăud, e unanim cunoscută. În toată viaţa sa, deşi a locuit mai mult la Bucureşti, Rebreanu a fost strîns legat de oamenii şi problemele Transilvaniei, aducînd o largă contribuţie la promovarea şi soluţionarea lor.

Cu toate acestea, săgeţile calomniei l-au atins adeseori, unii dintre detractorii săi — şi a avut atîţia — contestîndu-i însăşi dragostea pentru regiunea natală şi, între altele, — în acest context — atitudinea faţă de Dictatul de la Viena din 30 august 1940, cînd, în urma ameninţărilor puterilor Axei — Germania nazistă şi Italia fascistă — România, rămasă izolată, a fost silită să cedeze Ungariei horthyste întreaga parte de nord a Transilvaniei, de la Oradea şi pînă la Sf. Gheorghe. În partea cedată se găseau nu numai satul natal al lui Rebreanu, ci şi localităţile unde se aflau locurile de naştere sau mormintele marilor patrioţi şi scriitori ardeleni: Simion Bărnuţiu (Bocşa), Vasile Lucaciu (Siseşti), George Pop de Băseşti (Băseşti), George Coşbuc (Hordou), Octavian Goga (Ciucea), locuri scumpe inimii lui Liviu Rebreanu ca şi tuturor românilor.

Urmărind cu înfrigurare desfăşurarea evenimentelor din vara anului 1940, care au dat României atît de grele lovituri, Rebreanu a fost cutremurat de durere şi indignare la aflarea nefastei sentinţe de la Viena, şi a luat prompt atitudine împotriva celor vinovaţi — în frunte cu regele Carol II — de ajungerea României într-un astfel de impas. Notele din *Jurnalul* său sînt în această privinţă deosebit de concludente.

Scriitorul nu s-a mărginit însă numai la însemnările intime, ci, la 5 iulie, s-a ridicat în însuşi plenul Academiei, protestînd cu vehemenţă împotriva silniciilor impuse României, asumîndu-şi rolul, împreună cu istoricii Ion Nistor, Ion Lupaş şi Silviu Dragomir, de a redacta «protestul» unei ţări atît de grav ultragiate.

Pe lîngă protestul rostit în faţa Academiei Române, în toamna aceluiaşi an Rebreanu a scris şi un substanţial articol în revista „*Familia*" de la Oradea — vechea revistă a lui Iosif Vulcan, strămutată la Bucureşti — prin care îşi exprima indignarea împotriva Dictatului şi, totodată, speranţa în refacerea unităţii sfîşiate.

«Dreptul de a ne uni toţi românii într-un singur stat — afirma Liviu Rebreanu în acest articol — **nu ni l-au dat războaiele sau tratatele, ci realitatea cea mai vie. Graniţele noastre n-au fost de cuceriri, ci de restabilire a unui drept natural pe care toate popoarele europene l-au realizat, de la cele mai mari pînă la cele mai mici... Graniţele noastre au fost etnice, nu politice sau strategice. De aceea am crezut că sînt eterne, că trebuie să fie... Dealtfel** — adăuga Liviu Rebreanu — **temelia marii uniri, rezoluţia de la Alba Iulia, s-a pus la 1 decembrie 1918, cînd nici nu se pomenea de Trianon... Secole după secole** — scria în încheiere romancierul — **am suferit şi am crezut în sosirea dreptăţii, fără a-i fi cunoscut bucuriile. Cu atît mai mult ne vom stăpîni acuma revolta şi vom aştepta ceasul izbăvirii. Dincolo de Transilvania anului 1940 va veni împlinirea dreptăţii. Credem în Transilvania românească, eternă şi nedespărţită!»** („*Familia*". 1941, ianuarie, pp. 8—10).

În tot timpul ocupaţiei Transilvaniei (1940—1944), Rebreanu a fost, ca şi vechii luptători ardeleni de odinioară, necontenit alături de refugiaţii ardeleni, sprijinindu-i în mod permanent în lupta şi speranţele lor. El a acceptat astfel preşedinţia de onoare a căminului cultural „Avram Iancu" al refugiaţilor, — înfiinţat de învăţătorul Iustin Hondrea — care ţinea, duminică de duminică, însufleţite adunări populare la Muzeul satului românesc, şi care a înfiinţat

colecția „Cartea refugiatului ardelean". În această colecție, în care au apărut zeci de broșuri și volume, s-a tipărit — alături de *Poeziile* lui O. Goga — și un volum de *Nuvele* ale lui Rebreanu, scriitorul renunțînd la drepturile sale de autor.

Pentru aceleași considerente și pentru a marca o dată mai mult indisolubilele sale legături cu plaiurile natale, scriitorul a primit să prezideze și „Asociația năsăudenilor" stabiliți în București, și a participat în 1943 cu multă însuflețire la aniversarea a 80 de ani de la înființarea liceului românesc de la Năsăud — liceul său și al lui George Coșbuc.

Cu această ocazie, Rebreanu a ținut și o conferință la Radio, în care a evocat cu neasemuită căldură imaginea Năsăudului, a văii Someșului, valea copilăriei sale, a satului Maierul — «cuibul visurilor» sale —, Prislopul, care i-a oferit subiectul genialului roman *Ion* și atîtea altele.

Datorită sprijinului său permanent și entuziast s-au organizat, de asemenea, la Teatrul Național — în perioada directoratului său — și la Ateneul Român, numeroase festivaluri și manifestații de protest împotriva sfîșierii și noii subjugări a nordului Transilvaniei — manifestații la care și-au dat concursul principalii actori ai scenei naționale.

Remarcăm din seria acestor acțiuni comemorările scriitorilor ardeleni George Coșbuc, Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Ilarie Chendi și, totodată, comemorarea răscoalei lui Horia, Cloșca și Crișan.

Pentru a da acestor manifestări un caracter cît mai robust și mai concludent, Rebreanu a programat reluarea emoționantelor piese patriotice ardelene: *Zorile* de Șt. O. Iosif (27 iunie 1943) și *Se face ziuă* de Zaharia Bârsan (12 martie 1944).

Concomitent cu organizarea comemorărilor dedicate scriitorilor decedați, Rebreanu s-a arătat foarte receptiv și la popularizarea și consacrarea scriitorilor tineri ardeleni din această perioadă. În cinstea acestora și a Transilvaniei robite a inițiat un festival de poezie patriotică în ziua de 19 decembrie 1942.

La acest festival, animat de un puternic suflu național, au participat, precedați de o conferință a lui V.Netea, numeroși poeți ardeleni nu numai din București, ca Vlaicu Bârna, Ion Th. Ilea Ernest Verzea, ci și din unele orașe din provincie ca Sibiul (Grigore Popa, Dimitrie Danciu), Brașovul (Lucian Valea), Blajul (Radu Brateș), Aradul (Lucian Emandi). Actori distinși au citit versuri din Emil Giurgiuca, M. Beniuc, Petre Bucșa, V. Copilu Cheatră, George Popa, Petre Pascu, I. V. Spiridon ș.a.

Întreaga presă din București și din principalele orașe din provincie a salutat cu entuziasm festivalul patronat de Liviu Rebreanu, el fiind festivalul protestului ardelean față de nefastul Dictat.

Rebreanu a primit, de asemenea, să prezideze comisia instituită de ziarul „*Ardealul*" pentru premierea celei mai expresive poezii dedicate evenimentelor tragice săvîrșite în toamna anului 1940 în comuna Ip din județul Sălaj, unde, la intrarea trupelor horthyste, au fost uciși peste 100 de țărani.

Pe lîngă instituțiile și societățile culturale ca și inițiativele amintite, Liviu Rebreanu a combătut cu energie Dictatul de la Viena și prin coloanele ziarului său „*Viața*", înființat la începutul anului 1941. Deși, datorită regimului instituit presei de dictatura antonesciană, și acest ziar a trebuit să reflecteze orientarea politică oficială, totuși, cu privire la Transilvania, Rebreanu s-a manifestat pe o categorică linie patriotică. Adunînd în jurul său numeroși și însuflețiți publiciști ardeleni — Anișoara Odeanu, George Sbârcea, Ernest Verzea, Vasile Netea, Nicolae Albu, Nicolae Comșa, Radu Brateș, Ioan Vultur ș.a.— Rebreanu a deschis coloanele ziarului „*Viața*" tuturor problemelor ardelene, denunțînd fără menajamente atrocitățile comise de armata horthystă la ocuparea nordului Transilvaniei, precum și sistematica acțiune întreprinsă după aceea pentru expulzarea celor care înțelegeau să-și apere drepturile și instituțiile culturale naționale.

La aniversarea a 60 de ani de la nașterea lui Octavian Goga, a scris el însuși — deși raporturile lor nu fuseseră, de-a lungul timpului, prea cordiale — un luminos articol despre marele poet, subliniind cu vigoare importanța poeziei sale militante („*Viața*", 4 aprilie 1941).

La 1 decembrie 1943, cînd se împlineau 25 de ani de la Unirea Transilvaniei, ziarul lui Rebreanu a închinat evenimentului un număr special, aceasta fiind una din cele mai remarcabile contribuții la evocarea actului Unirii.

Rebreanu a fost, în același timp, unul din principalii susținători ai comitetului format din publiciști ardeleni refugiați, pentru ridicarea unui monument al lui George Coșbuc la cimitirul Bellu, ca răspuns la sacrilegiul comis la Năsăud în anul 1941 de către soldații horthyști care dărîmaseră monumentul poetului aflat în fața vechiului liceu românesc.

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

«Mutilarea Ardealului a lovit

Joi, 11 iulie

Teleky şi Csaky[1] au fost primiţi de Hitler la München împreună cu Ribbentrop şi Ciano. Pare aproape sigur că s-au discutat pretenţiile ungureşti deşi nu se spune nimic. În răstimp, la noi nebunia continuă. Iar se vorbeşte despre căderea guvernului[2]. Iniţiaţii spuneau aseară că guvernul ar fi demisionar... În consiliul de alaltăieri dimineaţă s-ar fi hotărît exproprierea rurală a evreilor, iar după amiază Manoilescu[3] ar fi cerut să facem noi propuneri ungurilor de-a le ceda cele cinci judeţe de margine. Aseară, apoi, Manoilescu a anunţat ieşirea României din „Liga Naţiunilor". Toate gesturile acestea vor să dovedească sinceritatea noastră faţă de politica Axei. De aceea i-am întrecut pe unguri în manifestările de solidaritate cu germano-italienii: regimul intern totalitar, despărţirea de englezi făţişă, părăsirea Ligii, încît aproape am renunţat la neutralitate. Dacă s-ar baza pe o situaţie internă solidă, poate că ar impresiona. Dar înlăuntru pare că sîntem în plin haos. Nimeni nu mai are încredere în nimic. Nimeni nu vrea să-şi ia cu adevărat răspunderea situaţiei. Nu sîntem capabili să renunţăm categoric la frazele goale, să înţelegem că trebuie făcute sacrificii şi să ne reducem proporţional pretenţiile şi trena de viaţă ca stat şi ca particulari. Prin politica de zece ani regele a reuşit să dezorganizeze complet aparatul de stat, să devalorizeze toate personalităţile conducătoare, fără să creeze sau să selecteze altele în loc, încît azi ajung la conducere oameni complet necunoscuţi, fără rădăcini în conştiinţa publică şi fără calităţi de conducere. Ce să mai spun de oamenii de casă, de valeţii puşi în fruntea treburilor publice, care se dovedesc imediat idioţi, izbutind să dărîme încrederea în

---

[1] Teleki Pál, primul ministru al Ungariei, Csaki István, ministrul de externe.
[2] Se referă la guvernul I. Gigurtu, constituit la 4 iulie 1940.
[3] Mihail Manoilescu, ministru de externe.

Pentru susţinerea acestei iniţiative s-a organizat în ziua de 31 ianuarie 1943, în faţa a mii de refugiaţi, un mare festival la Teatrul Naţional, la care, după rostirea unui prolog lămuritor de către V. Netea, Liviu Rebreanu a conferenţiat cu gravitatea sa cunoscută despre marele poet, conferinţa fiind urmată de recitări din opera lui Coşbuc rostite de N. I. Herescu, preşedintele Societăţii scriitorilor români, de către actriţele Sorana Ţopa, Marieta Anca, Eliza Petrăchescu, şi de către actorii Gh. Calboreanu *(Nunta Zamfirei)*, V. Valentineanu *(Noi vrem pămînt)*, C. Antoniu *(Iarna pe uliţă)*. N-au lipsit nici fermecătoarele cîntece *Numai una*, *Pocnind din bici pe lîngă boi*, intonate de artişti ai Operei Române. A fost cel mai însufleţit şi mai somptuos festival organizat în amintirea lui George Coşbuc în perioada interbelică, cu această ocazie adunîndu-se o bună parte din sumele necesare ridicării monumentului său. Meritul festivalului revine în întregime lui Liviu Rebreanu.

Monumentul s-a inaugurat la 20 august 1944, într-o vreme cînd Rebreanu îşi trăia, însă, la Valea Mare, zilele din urmă, aceasta fiind ultima manifestaţie a refugiaţilor ardeleni care, datorită actului de la 23 August 1944, urmat de participarea României la războiul antifascist, se vor întoarce apoi la vetrele lor. Monumentul respectiv se află astăzi aşezat lîngă monumentul funerar al lui M. Eminescu şi I. L. Caragiale, respectîndu-se întru totul forma lui de atunci.

Tragedia Transilvaniei şi, totodată, a României i-a fost mereu aproape de suflet şi în călătoriile făcute în străinătate în calitate de scriitor

toate inimile...»

LIVIU REBREANU

Liviu Rebreanu în mijlocul cadrelor didactice din comuna Şendriceni, jud. Botoşani, cu ocazia unui cerc pedagogic la care a fost invitat, la Şcoala Normală „Alexandru Vlahuţă". Scriitorul (rîndul întîi, al 4-lea din dreapta) a fost însoţit de Fany Rebreanu, soţia sa (a 7-a din dreapta, în acelaş rînd). Fotografie comunicată de Virginia Constantinescu - Hodoroabă, institutoare pe atunci la Şendriceni.

— în această perioadă, în Finlanda, Suedia, Germania, Italia, Croaţia — pretutindeni încercînd să lămurească, îndeosebi cercurile literare, asupra samavolniciei făcute ţării sale, asupra legitimităţii istorice a frontierelor naţionale şi a necesităţii revenirii nordului Transilvaniei la Patria mamă. Pentru declaraţiile sale cu privire la Transilvania, făcute la Viena, în luna ianuarie 1942, autorităţile maghiare i-au refuzat viza de întoarcere prin Ungaria, scriitorul fiind silit să urmeze ruta Viena—Cracovia—Lemberg—Cernăuţi. La 10 mai 1943, ţinînd o conferinţă la Helsinki, ungurii prezenţi în sală — ziarişti şi funcţionari de la legaţie — s-au retras în mod demonstrativ, Rebreanu abordînd problema Transilvaniei. Ca urmare a acestei conferinţe, avocatul finlandez Högerström a ţinut şi el o conferinţă şi a deschis o campanie de presă în favoarea reîntregirii României. Dealtfel, problema Transilvaniei se punea automat oriunde apărea Liviu Rebreanu, fiindcă în toate declaraţiile pe care le făcea şi în toate interviurile ce i se luau, el preciza că este născut în nordul Transilvaniei şi că acţiunile din cunoscutele sale romane *Ion* şi *Pădurea spînzuraţilor*, traduse în numeroase limbi, se desfăşurau în Transilvania.

Puţini exponenţi români au avut în străinătate succesele pe care le-a avut Liviu Rebreanu. Mai mult decît orice alte manifestări şi acţiuni, sentimentele lui Liviu Rebreanu faţă de Dictatul de la Viena au fost mărturisite prin însemnările din *Jurnalul* său, scrise în zilele ce au precedat şi urmat tragicul eveniment, pe care le reproducem în paginile următoare.

Puia Florica REBREANU şi *Vasile NETEA*

autoritate și ierarhie. Regele a distrus orice veleitate de caracter, înconjurîndu-se numai cu slugi. Se confundă disciplina cu slugărnicia. Cu cît cineva e mai puțin demn și mai lipsit de șira spinării, cu atît are mai multe șanse de-a fi agreat de rege. În asemenea condiții regele nu mai are sfetnici, ci numai slugi care caută să-i ghicească gîndurile ca nu cumva să spună altceva decît ceea ce gîndește stăpînul. De aceea, regele, oricît ar fi de bine intenționat, poate săvîrși greșelile cele mai grave în interesul său și al țării, convins că reprezintă voința țării.

*

Așa, nu se poate prevedea nimic... Numai Dumnezeu poate să ne salveze.

Vineri, 12 iulie

Alt zvon senzațional: că în cîteva zile poate vom deveni protectorat german, păstrîndu-se suveranitatea, regele etc. și dînd ungurilor anume rectificări... Poate să fie pus în circulație de anume amatori care speră satisfacții personale pe urma unei atari soluții. De asemenea persistă zvonul despre plecarea guvernului. Și altul despre proiecte de pace anglo-germană în legătură cu venirea lui Loyd George la putere [4].

*

Sîmbătă, 31 august

S-a consumat și ciopîrțirea Ardealului [5]. Locurile mele natale nu mai sînt în România. Vom merge iar cu pașaport acasă. Arbitrajul germano-italian de la Viena a atribuit ungurilor aproape jumătate din Ardeal, inclusiv Clujul, regiunea Năsăud, secuimea etc. Cam 11 județe, dintre care opt în întregime, cu vreo 2 1/2 milioane locuitori dintre care 1 1/4 milion români cel puțin [6] [...] Epoca marilor fraze — nici o brazdă de pămînt! — s-a încheiat. Va trebui să schimbăm complet sistemul, dacă vrem să dăinuim și să sperăm a reface cîndva unitatea națională atît de repede pierdută. Mîine-poimîine se va face aranjamentul și cu bulgarii pentru retrocedarea Cadrilaterului și vom rămîne aproximativ egali ca întindere cu Ungaria mărită și ca număr de locuitori, circa 13.000.000. Mi-e imposibil să notez ceva. Azi noapte, după ce am auzit la radio Budapesta rezultatele arbitrajului, am lăcrimat singur în neștire și m-am zvîrcolit pînă dimineață. S-au sfărîmat visurile toate și speranțele. De abia acuma au observat conducătorii noștri cît sîntem de singuri în mijlocul atîtor dușmani și numai dușmani!

Mi-e imposibil să notez ceva. Azi-noapte, după ce am auzit la radio Budapesta rezultatele arbitrajului, am lăcrimat singur în neștire și m-am zvîrcolit pînă dimineața. S-au sfărîmat visurile toate și speranțele. Deabia acum au observat conducătorii noștri cît sîntem de singuri în mijlocul atîtor dușmani și numai dușmani!

*

[4] Lloyd George (1863–1945) fost prim-ministru al Angliei în timpul primului război mondial.

[5] Se referă la Dictatul de la Viena, care s-a pronunțat de către miniștrii de externe ai Germaniei și ai Italiei în ziua de 30 august 1940.

[6] Cifrele exacte ale pierderilor erau următoarele: teritoriu: 42.243 km², cu orașele Salonta, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Sighet, Dej, Cluj, Năsăud, Bistrița, Tîrgu Mureș, Miercurea Ciuc, Gheorghieni, Sf. Gheorghe, ș.a.; populație: 2.603.589 locuitori, dintre care 1.304.898 români, 968.371 unguri, 72.108 germani, 28.098 ruteni, 148.620 evrei, alții: 81.414. Au fost răpite în întregime județele: Năsăud, Sălaj, Someș, Maramureș, Satu Mare, Ciuc; parțial: județele Cluj, Bihor, Mureș, Odorhei, Trei Scaune, Tîrnava Mică, Tîrnava Mare.

Luni, 9 septemvre

De-acum trei zile Carol II a dispărut din circulație. Silit să abdice, a părăsit țara cu Lupeasca lui, lăsînd în urmă România mutilată cu o treime din teritoriu și populație, într-o cruntă dezmembrare sufletească. Om foarte capabil, cu scăpărări de geniu, s-a prăbușit din pricina unei nătîngii oarbe și nebunești care l-a împiedecat mereu să asculte sfaturi sau măcar părerile altora decît ale lingușitorilor abjecți. Prea încrezător în puterea sa de înțelegere și cunoaștere a poporului românesc și mai ales a politicienilor români, disprețuind pe toți de la o înălțime astronomică, s-a înconjurat numai de lichele care i-au bătut în strună și a vrut să construiască pe minciună, lașitate și ticăloșie. Cu puține excepții, oamenii conducători s-au dovedit de o lașitate și slugărnicie fără pereche, începînd cu Vaida și mai cu seamă Tătărescu, sfîrșind cu javrele mărunte, profitoare pînă la scandal. Venal fără margini, a făcut din tronul românesc o tarabă de afaceri murdare pe spinarea statului... Era fatal să ajungă la o prăbușire totală. Ciopîrțirea Ardealului prin arbitrajul germano-italian a pus vîrf la toate. Indignarea și furia poporului, înăbușite atîta vreme prin asasinate, au izbucnit viforos și l-au aruncat în cîteva zile de pe piedestal. Trenul special, plecat în mare taină, a fost atacat la Timișoara de legionari și ciuruit de gloanțe. E cel mai lamentabil sfîrșit pentru un suveran-dictator.

Pe urmele lui a rămas haos și anarhie. A sfărîmat toate organele politice, întreaga organizație socială, înlăturînd pe oamenii cinstiți și demni. Generalul Antonescu, învestit conducător al statului, trebuie într-adevăr să facă o organizație nouă. Va merge destul de greu...

Poate nici o generație n'a trecut prin mai multe și mai radicale evenimente exterioare. De azi pe mîine s'a răsturnat totul: valori, oameni, instituții... Ajungi să nu mai poți crede ă viniă. Ce-a fost mare ieri, azi e zero; ce-ai iubit mai, trebue să urăști azi; ce-ai respectat azi, de care să batjocorești azi. În toate domeniile — spirituale și materiale.

Marți, 10 septemvre

Sfărîmarea graniței naturale a Transilvaniei a răscolit pînă în adîncime neamul românesc [...] Mutilarea Ardealului a lovit toate inimile, parcă neamul întreg ar simți că în Ardeal bate inima cea mare. Durerea și revolta au răsturnat toate artificiile unui regim clădit pe minciună și murdărie...

Și iată-mă iarăși cu rădăcinile în afară de statul român! Dacă aș avea dincolo vreo proprietate sau o meserie pe care s-o pot exercita — avocat, medic, inginer etc. — m-aș simți dator și mîndru să rămîn acolo în mijlocul poporului românesc rupt de la matcă și ajuns iar subt jug străin. Ar fi o datorie pentru toți intelectualii să rămîie pe loc, să nu lase poporul fără conducători. Din nenorocire, se pare că cei mai mulți năvălesc încoace unde se cred în mai mare siguranță[7]. De aci va rezulta fatal o pierdere pentru românism — cei rămași dincolo, singuri, se vor socoti trădați de frații lor liberi.

Dealtfel, aici, acuma, probabil după un cuvînt de ordine, nu se mai spune nici un cuvînt în presă despre unguri și despre ruperea pămîntului românesc. Lumea se interesează de proclamațiile și măsurile noului nostru dictator — măsuri, dealtfel, pînă acum cuminți și drepte.[8]

Nu mai poți afla nimic. Se zice că în Ardeal lumea e foarte agitată. Ce va fi mîine cînd se va evacua Clujul?

---

[7] În realitate era vorba de expulzările ordonate de guvernul de la Budapesta.

[8] Aprecieri subiective, contrazise, după cum se știe, de evoluția ulterioară a evenimentelor.

Luni, 7 octomvre

Era fatal ca ciopîrţirea Ardealului, fără a schiţa un gest energic, să nu rămîie fără grave urmări. În primul rînd pentru regele Carol, care, tocmai în vremile acestea cumplite, s-a îmbulzit să-şi ia toate răspunderile guvernării. El a fost prima victimă, silit să abdice şi să plece ruşinos din ţară în tovărăşia Lupeascăi şi a lui Urdăreanu. Victimă, vorba vine. Şi-a luat pedeapsa prea mică faţă de relele ce s-au săvîrşit sub oblăduirea lui şi care au culminat în asasinatele cele mai oribile ce s-au pomenit în istoria unui popor civilizat. Ocrotitorul asasinilor şi al jefuitorilor ţării, jefuitor el însuşi, a scăpat uşor numai graţie prinţului moştenitor de care neamul avea nevoie în ceasurile acestea...

*

Marţi, 8 octomvre

Mă cuprinde uneori un fel de silă de viaţă. În ultimul timp parcă tot mai des. O indiferenţă şi o oboseală fără motive aparente. În realitate îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare şi de urmărire a vertiginoaselor transformări. Poate nici o generaţie n-a trecut prin mai multe şi mai radicale evenimente exterioare şi interioare. De azi pe mîine se răstoarnă toate: valori, oameni, instituţii... Ajungi să nu mai poţi crede în nimic. Ce-a fost mare ieri, azi e zero; ce-ai iubit ieri, trebuie să urăşti azi; ce-ai respectat ieri, se cere să huiduieşti azi. În toate domeniile — spirituale şi materiale. *

*** Fragmentele de mai sus din „Spovedaniile" lui Liviu Rebreanu au fost puse la dispoziţia noastră de fiica scriitorului, Puia Florica Rebreanu, căreia îi mulţumim şi pe această cale.**

PERPESSICIUS

DE LA GETICA LA OSTAŞII NOŞTRI

CU ÎNSEMNĂRILE CULTURALE PRIVIND *Războiul pentru independenţă cîntat de scriitorii noştri*, continuăm publicarea materialelor [1] rostite la postul de radio bucureştean, de la începuturile acestei instituţii pînă în 1941, cînd «Consiliul de război s-a întrunit pentru a hotărî excluderea mea de la Radio Jurnal». (Notă din 15 iulie 1941, în *Jurnalul* inedit, criticul fiind exclus numai de la *Jurnalul cultural* şi continuînd să deţină *Cronica literară* în programele radiofonice). Aceste subiecte mai fuseseră deseori tratate de Perpessicius în «menţiunile» sale critice, cît şi în articolele pe varii teme de actualitate, apărute în presă de-a lungul anilor.

Pentru eternizarea în bronz sau în marmoră a marilor figuri ale literelor şi artelor române, criticul a pledat şi în alte împrejurări. Astfel, elogiul istoricului V. Pârvan, cu prilejul dezvelirii bustului său la Cluj, este tot atît de vibrant ca şi cel ce se desprinde din cronicile literare dedicate de autor romanului scriitoarei Ticu Archip, *Soarele negru* [2], trilogie neterminată, în care retrăieşte personalitatea ilustrului arheolog român.

Reflexele literare ale războiului pentru independenţă pot fi grupate alături de *Literatura Unirii* (în *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor* — II — 1964) şi de *Instantanee din literatura anului 1848* (în *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor* — 1957). În cadrul *Cronicii literare* din 10 septembrie 1941, vorbind despre *Literatură şi război*, criticul căuta să descifreze «secretul muzelor în timp de război» şi diferenţia pe cîntăreţii primei conflagraţii mondiale, «cari s-au recrutat numai dintre combatanţi», de V. Alecsandri, singurul rapsod al războiului independenţei, pe care l-a ratificat viitorul şi care n-a trebuit să se ducă pe front

---

[1] Cf. „*Manuscriptum*", nr. 31, an IX (1978); *nr.* 34 şi nr. 36, an X (1979).

[2] *Jurnal de dimineaţă*, 1947, reproduse în: Perpessicius, *Opere*, 11, în curs de apariţie.

«Spiritul de jertfă, vitejie, umanitate...» PERPESSICIUS

[Începutul lipsește]

. . . . . .

În condițiile acestea și la capătul unui ciclu istoric, care avea să ne aducă neatîrnarea, războiul din 1877 era întîia mare faptă de arme, la care poporul nostru ia parte după o amorțire de cîteva veacuri. El este un examen al virtuților noastre ostășești și morale, cu atît mai valoros cu cît este al întregului popor și în primul rînd al marei mase a țăranilor, care au dovedit cel mai mult patriotism, cea mai desăvîrșită abnegație, acceptarea cea mai întreagă a jertfelor. Caracterul acestei unanimități naționale, sintetizată în figura țăranului, anonim și legendar în aceeași măsură, și care a dus greul războiului, n-a scăpat scriitorilor noștri, care l-au pus în adevărata lui lumină. Vasile Alecsandri, cel care asistase cu gîndul și cu cîntecul atît revoluția din 1848 cît și Unirea principatelor și care, hotărît, rămîne bardul cel mai inspirat al evenimentelor istoriei noastre, surprinde acest caracter de care am amintit în poezia *Păstorii și Plugarii*, ce dimpreună cu celelalte poeme de circumstanță, va alcătui ciclul unitar și de susținută vervă lirică *Ostașii noștri*. Poezia se încheie cu această mustrătoare chemare la ordine, adresată tuturor acelora care s-au îndoit de virtuțile ostășești ale păstorilor și plugarilor:

« Voi toți, care de dinșii ați rîs fără căință,
Jos fruntea ,o ! nemernici, căzuți în umilință,
O spad-a răzbunării există-n orice lanț,
În tot Românul astăzi există-un dorobanț ! ».

Aceeași recunoaștere și același apel la brațul ocrotitor al plugarilor se întîlnește și sub pana unui poet de al doilea rang, Ioan Nenițescu, al cărui volum *Pui de lei* e străbătut de o caldă iubire de patrie încercată și crescută chiar pe cîmpul de luptă, unde poetul a primit, în adevăratul înțeles al cuvîntului, botezul sîngelui:

---

ca să-și scrie inspiratele-i poeme: « Cazul lui Alecsandri ca și condițiile războiului Independenței au fost de un ordin particular », conchidea criticul și adăuga: « A fost, atunci, conjuncția cea mai fericită a două prestigii ce se așteptau de atîta amar de vreme: vitejia românească atîpită, supusă din nou examenului de foc și inspirația eroică a rapsodului, care cîntase toate evenimentele naționale, în așteptarea celui mai de seamă din ele ».

Microantologia prezentată de Perpessicius la radio pune în evidență participarea scriitorilor noștri la unul dintre cele mai importante momente din viața poporului român, războiul de neatîrnare, « cu atît mai valoros cu cît este al întregului popor și în primul rînd al marei mase a țăranilor, care au dovedit cel mai mult patriotism, cea mai desăvîrșită abnegație, acceptarea cea mai întreagă a jertfelor ». Aceste momente de « unanimitate națională », cînd s-au afirmat pe deplin vitejia și dragostea de libertate a ostașilor români, au fost nemurite de Eminescu, Alecsandri, Coșbuc, Mihail Sadoveanu, Emil Gîrleanu, Duiliu Zamfirescu — aducînd dincolo de inspirația eroică a momentului, o viziune realistă asupra războiului.

Dumitru D. PANAITESCU

« E sfîntă dragostea de casă,
De fii şi de soţie,
Dar mult mai sfîntă e iubirea
De neam şi de moşie.

Plugar Român, mi te ridică !
Leu aprig în războaie,
Tu, oţelitul în nevoe,
Stejar ce nu se-ndoae.

Ridică-te şi-ţi făureşte
Din plug cumplite arme !
Ce sumeţia păgînească
Să frîngă şi să sfarme. ».[1]

Însă oastea aceasta de păstori şi de plugari, dintre cari mulţi, cum spune Odobescu, veniseră la război « cu mintenele şi sumanele lor ţărăneşti » a dat dovada unui eroism la înălţimea evenimentului şi pe măsura greutăţilor. Înarmată în condiţii inferioare faţă de trupele turceşti, adăpostite în redutele de la Plevna, Griviţa şi Rahova, oastea aceasta a înfruntat cu pieptul deschis focul pustiitor al redutelor, la al căror asalt s-a întors de două, de trei şi de patru ori în aceeaşi zi, sub torentele de apă ale ploilor sau în pîcla de noiembrie, ca la Rahova, acelaşi noiembrie, care i-a stînjenit şi acţiunea militară a lui Mihai Viteazul în 1598, cînd a lăsat « vînt cu vifor spre Dunăre », cum notează acelaşi Odobescu, de la care vom împrumuta şi această iscusită caracterizare a uceniciei de arme, spontană şi la faţa locului, pe care o experimentează ostaşul român: « Armaţi mai toţi cu puşti de sistem Krynka, recruţii noştri care au venit în mare parte la război cu mintenele şi cu sumanele lor ţărăneşti cutează a păşi fără sfială sub bătaia cu mult mai lungă şi mai sigură a ţevilor Martini minuite de Nizami, fără de şovăiri, fără de înspăimîntare, îndeminatici şi inimoşi, ca şi cînd ar fi vechi oşteni încercaţi, ei înaintează şi se napoiesc în regulă, de pe semnalurile date şi numai fiorul vărsat în trup de plumbul ucigaş sileşte pe cîte unul a-şi părăsi cu durere datoriile sale ostăşeşti. Ai zice, văzînd cu cîtă preciziune, cu cîtă hotărîre se alternă şi se împrospătează mereu liniile împrăştiate şi tare primejduite ale tiraliorilor, că ei îşi fac deprinderile lor militare pe cîmpul de manevre, cu acea deosebire numai că toţi simt cum că ochiul ce-i trece acum în revistă şi le pîndeşte greşelile este chiar clipirea încruntată a morţii, iar răsplata ce-i aşteaptă e viaţa, e onoarea, e libertatea, e gloria ! »[2].

Eroismul acesta înnăscut, natural, fără declamaţie, înfruntînd toate greutăţile şi primindu-le cu anume bună dispoziţie chiar cînd presimţirile vin să tulbure cu superstiţiile lor liniştea sufletească, constituie canavaua de fond pe care şi-au brodat motivele nu numai poeţi ca Vasile Alecsandri şi George Coşbuc dar chiar şi prozatori ca Mihail Sadoveanu şi Emil Gârleanu, ale căror volume aduc totuşi, cum vom vedea, o viziune mult mai conturată şi mai realistă a războiului.

Alecsandri a concentrat, ca-ntr-un focar, această imagină a eroismului din războiul independenţii în balada *Peneş Curcanul*. Povestea celor nouă dorobanţi din Vaslui şi cu sergentul zece, care merg la război ca la nuntă, pe cari un hîtru bun de glume îi porecleşte după pana cuşmelor, curcani, dar ei schimbă porecla în renume, şi dintre cari după succesive încercări şi pierderi nu rămîne în viaţă decît povestitorul, Peneş Curcanul, rănit, decorat şi aşteptînd să se vindece ca să se întoarcă în luptă, pentru că nimic nu-i pare mai scump decît numele de viteaz, ca moartea vitejească, povestea

---

[1] Citat din poezia *Plugar român*, completat de editor, după volumul: Ioan Neniţescu, *Poezii*, *Pui de lei*, Bucureşti, Editura „Minerva", 1911, pp. 129—130.

[2] Citatul a fost completat după volumul: Al. I. Odobescu, *Curcanii*, *Luarea Rahovei de către oştile româneşti la noiemvrie 1877*, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala", Alcalay, p. 84.

aceasta, idealizată la extrem și cu destule naivități, de amănunte în compoziție (de pildă: în grupa de infanteriști e și un tînăr Ținteș, venit pe jos de la Vaslui, cu tunul după el!) e străbătută însă de un suflu atît de convingător, că singur el îi înalță valoarea și-i explică marea popularitate. Fără să mai spunem că sentimentele patriotice care o însuflețesc nu scad o clipă și că unele scene ca aceea a asaltului, au un ritm și o trepidație întrutotul sugestive:

« Prin foc, prin spăngi, prin glonți, prin fum,
Prin mii de baionete,
Urcăm, luptăm... iată-ne-acum
Sus, sus, la parapete
Allah! Allah! Turcii răcnesc,
Sărind pe noi o sută,
Noi punem steagul românesc
Pe crîncena redută. ».

Peneș Curcanul, spuneam, al lui Vasile Alecsandri poate fi considerat drept portretul sintetic al ostașului român din războiul independenței și la el pot fi reduși, ca la un prototip, toate celelalte întrupări ale eroismului, pe cît de spontan pe atît de plin de abnegație, cîte se întîlnesc la ceilalți scriitori ai noștri. Din spița lui Peneș Curcanul e, de pildă, Păvăloae, pe care George Coșbuc îl pune să alcătuiască *Cîntecul redutei* (întîi în *Ziarul unui Pierde-vară*, 1902 și apoi în *Cîntece de vitejie*, 1904, după ce-i schițase silueta în volumele de proză *Războiul nostru pentru neatîrnare*, povestit pe înțelesul tuturor și *Povestea unei coroane de oțel*, ambele din 1899 și din care vom reproduce întîia și ultima strofă:

« În redută, numai lei;
Uite-i, mă, Başibuzucii,
Eu de-aici le-aud papucii!
Dar mai mare peste ei
Cine-mi e? Vr-un Strîmbă-lemne?
Cică și mai și, pesemne,
Unul, Ciaca-Paca Bei.
. . . . . .
Acest cîntec îl făcui
Eu căprarul Păvăloae,
Stînd de strajă noaptea-n ploaie
Și gîndeam: Tu rîzi și spui,
Și tu n-ai cămașă-n spate!
Las-că prind pe-Osman, măi frate,
Și-am să-mbrac cămașa lui! »[3].

Din spița lui Peneș Curcanul, bun de glume, neînfricat în fața primejdiilor, cu care nu pregetă să se ia, după datina din vechi, la trîntă dreaptă și lesne de înduioșat, este atît santinela din povestirea cu același nume a lui Emil Gârleanu (*1877, Schițe din război*, 1908), cît și întreaga galerie din *Povestiri din război*, 1905, a lui Mihail Sadoveanu; Gavril Lungu din schița *Prînzul*, bătrînul gornist din *Minia moșului*, și, în primul rînd, Panciuc, din povestirea cu același nume, uriașul cu suflet de copil, ce-și rîde de propria-i înfățișare, ca să-și mintă durerile inimii și care-și salvează fratele de cruce, rănit pe cîmpul de luptă, ca să cadă răpus, în cele din urmă. Un Peneș Curcanul este și Andrei Florea Curcanul din nuvela cu același nume a lui Nicolae Gane, sau Nicolae Milescu, din romanul *În război*, 1897, al lui Duiliu Zamfirescu, zgomotosul și scepticul ofițer de rezervă, sentimental și timid prin excelență, dar viteaz pînă la jertfa de sine pe cîmpul de luptă, unde cade alături de maiorul Șonțu, și de căpitanul Valter Mărăcineanu. Din aceeași spiță e și marea mulțime a flăcăilor din toată țara, coborîți din munți

[3] Citatele din *Cîntecul redutei* au fost completate după volumul: George Coșbuc, *Cîntece de vitejie*, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea Românească", pp. 71 și 73.

SOCIETATEA ROMÂNĂ „FILM DE ARTĂ"
„LEON M. POPESCU"

INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

(RĂZBOIUL ROMÂNO-RUSO-TURC)

1877–78

Executat cu concursul Armatei Române și al artiștilor Teatrului Național din București

BUCUREȘTI
«MINERVA», INSTITUT DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ, B-DUL ACADEMIEI 3—5, STR. EDGAR QUINET, 1
1912

BIBLIOTECA CENTRALĂ ACADEMIA ROMÂNĂ

SUBIECTUL FILMULUI

I. Pe timp de pace.

In țară e belșug și voe bună. Poporul e mulțumit, iar prin sate o numai cântec și veselie.

II. Țara în primejdie.

Declarându-se războiul între Țarul și Turci, M. S. Domnitorul Carol, în consiliul de Miniștri dela 6 Aprilie 1877, la care au luat parte I. C. Brătianu, M. Kogălniceanu, P. S. Aurelian, G. Chițu, I. Câmpineanu și Generalul Cernat, decretează *mobilizarea generală* a armatei române, luând măsurile urgente de apărare în contra Turcilor.

Executarea mobilizării. — O zi de sărbătoare, într'un sat din județul Vaslui. Flăcăi și fete joacă hora în bătătură. Primarul, primind ordinul de mobilizare, îl citește în auzul tuturor. După ce'și iau rămas bun dela părinți și prieteni, după ce Peneș își îmbrățișează logodnica, pe frumoasa Rodica, — flăcăii sunt porniți din sat, sub comanda sergentului Penuș.

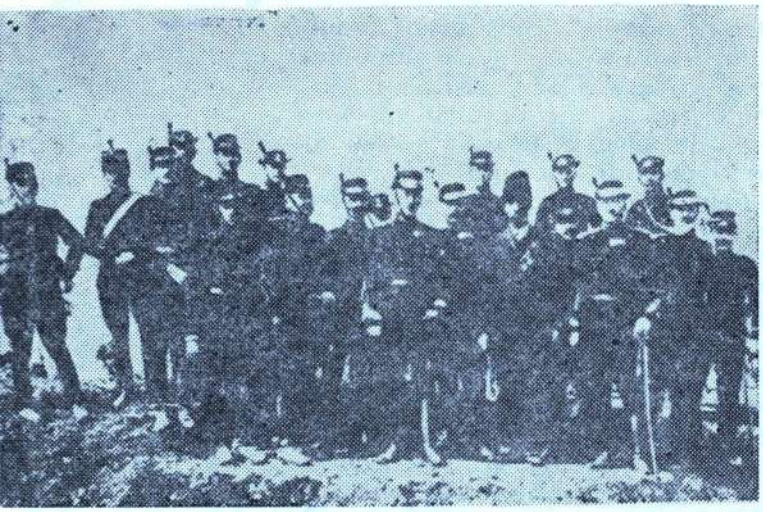
Plecat-am noua din Vaslui
Și cu sergentul zece,
Și au era zău nimănui
În piept inima rece...

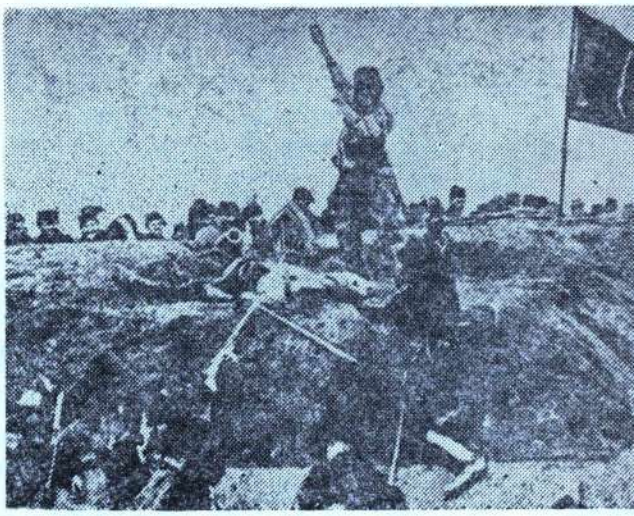
III. La Calafat.

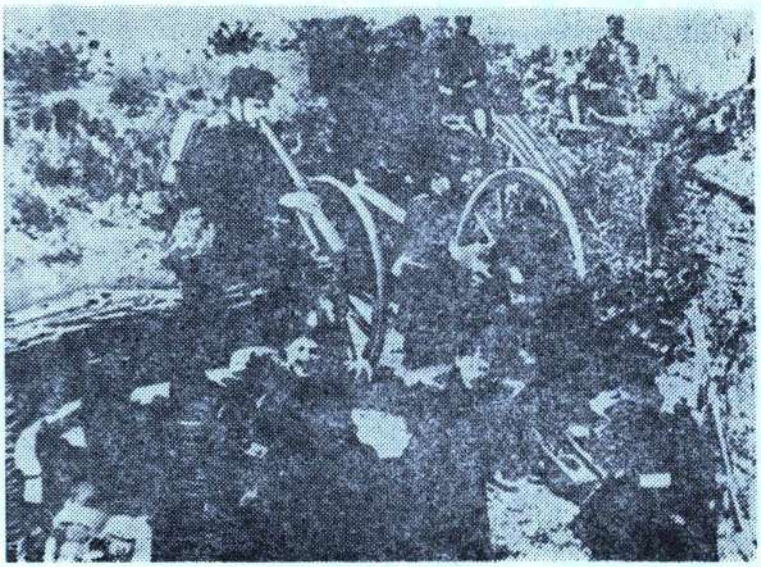
România izbutise să câștige prietenia Rusiei, cu care încheiase o convenție militară, iar în ziua de 30 Aprilie 1877 își proclamase so-

Fotografiile cuprinse în acest grupaj reprezintă secvențe cinematografice dintr-unul din primele filme artistice românești și primul care ni s-a păstrat, *Războiul pentru independență*, turnat în 1912, la *București*, *Brăila*, *Măcin* și *Turnu Severin*, în regia lui *Grigore Brezeanu*. Filmul a fost realizat cu concursul unor mari artiști din epocă: *Constantin Nottara*, *Aristide Demetriad*, *Ion Brezeanu*, *Nicolae Soreanu*, *Gheorghe Ciprian*, *Aristizza Romanescu*, *Constanța Demetriade*, *Elvira Popescu*, *Sonia Cluceru*.

Florian AVRAMESCU

și veniți din văi, ca să moară în pămînt străin, pentru că, așa cum o spune atît de frumos George Coșbuc (în poezia *De profundis*) tot alaiul de spaime ale morții nu i-a putut opri din cale și nu le-a putut pune frîu mîniei. E marea familie a fiilor țarinei românești, cu viața trudnică, cu bucuriile drămuite, viața de clăcași, luminată din cînd în cînd de o iubire sau de jertfa pentru patrie și ale cărei destine Mihail Sadoveanu le-a cîntat ca-ntr-o rugăciune, pe cît de solemnă pe atît de mișcătoare, într-una din cele mai puternice dintre povestirile sale de război *Călărașul*. Un cîmp de bătaie, după respingerea unui asalt, pe care zac, în îmbrățișarea morții, atotstăpînitoare, feciori de negustori și flăcăi de-ai satelor, de-a valma, iată subiectul, dar cît de pătrunzător și de adînc răsună glasul povestitorului, ca un act de dreptate, la ceasul judecății din urmă: « Se va vorbi mult despre acești adevărați eroi — numai pe tine, călărașule necunoscut, nu te vor lăuda prin gazete, ca pe un mare viteaz. Tu n-ai lăsat averi și bine, tu ai fost sărac și umilit și nu te-a chemat decît Vasile al lui Tudor ».

Dar războiul pentru independență, cu toate că armele de distrugere erau departe de « perfecționarea » veacului nostru, n-a cunoscut numai entuziasmul asalturilor și încleștarea de gheață a morții, pe care și Grigorescu și pictorul rus Vereșaghin le-au consemnat pentru posteritate, în albumele lor, alături de cîntăreții noștri. Ambulanțele, spitalele și convoaiele de prizonieri, cu movilele de cadavre, presărate de-a lungul omăturilor, pe cîmpiile Bulgariei, toate aceste purgatorii și vaduri de trecere de diferite grade, ale tărîmului de dincolo și-au aflat ecoul în scrisul poeților noștri. Desigur, el trebuie căutat mai puțin într-o scenetă de război, *La Turnu Măgurele*, de Vasile Alecsandri, un act în versuri de o nevinovată artificialitate, cît în revolta nestăpînită a bardului, care după ce închinase la 28 noiembrie 1877 vibranta *Odă ostașilor români*, cu atît de puternice accente de slavă:

« Vin acum, la rîndul vostru, să v-aduc o închinare,
Vin cu inima crescută și cu sufletul mai tare,
Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
Voi, nepăsători de moarte, disprețuitori de viață,
Ce-ați probat cu-avîntul vostru lumei puse în mirare
Că din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare » [5].

se vedea silit, în februarie 1878, să schimbe strunele lirei sale în bici, cu care spera să zguduie indiferența oficială față de *Eroii de la Plevna*. E chiar titlul energicei diatribe, din care transcriem doar primele stihuri:

« Pe drumuri, prin orașe, prin sate, prin zăpadă
Se văd sau singurateci trecînd, sau în grămadă
Sărmani în haine sparte prin care intră gerul
Și-n mădulvă pătrunde mai crîncen decît fierul.
Goi, sarbezi, rupți de foame și obosiți de trude,
Triști, tremurînd de friguri sub frigul iernei crude
Și întinzînd la oameni o mînă tremurîndă...
Ce-i astă sărăcime și goală și flămîndă!
Eroii de la Plevna!... Iată-i! Ah! Cine-ar crede?
Le plînge chiar de milă tot omul care-i vede.
Și eu, plîng de rușine... în țara ospeției
Să văd cerînd pomană vitejii României! » [6].

« Eu cat eroi în juru-mi și văd numai victime »[7], adăuga mai departe, în aceeași poezie, Alecsandri și simțămîntul acesta de revoltă, abia mascată aici, îl vom întîlni și sub pana celuilalt mare poet și ziarist al timpului, Mihai Eminescu. Căci în timp ce soldații

---

[4] Citatul a fost completat după volumul: M.Sadoveanu, *Povestiri din războiu*, București, „Minerva", 1905, p. 94 și 248—249.

[5], [6], [7] Citate completate după volumul: V. Alecsandri, *Opere complete*, *Poezii*, ediția a IV-a, București, „Minerva", 1918, pp. 326 și 328.

noștri trudeau din greu sub parapetele Griviței și Rahovei, pe scena Teatrului Național din București se reprezentau inscenări dramatice, în care eroismul de paradă cu tobe și fanfare era prefăcut în marfă de desfacere și în spectacole distractive. Și era un nou mod de a transforma eroii în victime; Eminescu care abia descinsese de cîteva săptămîni din sihăstria Iașilor, în redacția ziarului „*Timpul*", publică la 12 și 15 noembrie 1877 două articole de violentă șarjă satirică împotriva pieselor *Visul Dochiei* și *Oștenii noștri*, ale lui Frederic Damé, ce se jucau atunci la Național. E unul dintre cele mai vibrante rechizitorii împotriva negustorilor de patriotism și a paradei simțămintelor naționale, rătăciri pe care Eminescu le-a condamnat întotdeauna: «Iar astăzi, scria poetul, ostașii români se aruncă cu bărbăție în luptă; pămîntul se cutremură sub picioarele lor; cad și iarăși cad, și totuși merg înainte; lumea întreagă este uimită; un fior de jalnică și totuși senină mîndrie înalță sufletele tuturor românilor: în clipa aceasta vine un om și își bate joc de acei oșteni, vine un om și face marfă de vînzare din senina mîndrie a românilor, apoi zice că nu ne-a făcut nimic» (vezi ambele texte în articolele: *Întîia cronică dramatică și întîia polemică a lui Eminescu la „Timpul"*, în volumul nostru *Jurnal de lector* completat cu *Eminesciana*, 1944, [p. 318]).

Soarta prizonierilor de război și a convoaielor jertfite morții, din pricina asprelor condiții atmosferice a făcut și ea obiectul a numeroase inspirații în literatura noastră. Emil Gârleanu în schița *Prizonierul* a surprins unul din cele mai dramatice momente ale unui astfel de calvar. Înduioșat de suferințele unui prizonier turc, pe care-l sufla vîntul și care va cădea dintr-un moment în altul pe întinderea de omăt a cîmpiilor bulgare, pradă corbilor care dau tîrcoale leșurilor și însoțesc convoiul cu sinistrele lor cîntece, caporalul Păilă îi întinde arma cu care acela își pune capăt suferințelor. Judecat la suprafață, gestul acesta pare crud, inuman. Raportat însă la cadrul și la desfășurarea acțiunii, el este nu numai îndreptățit dar, în aspra lui sobrietate, cu atît mai emoționant. Zăpada care se cerne neîntrerupt din văzduh și grija cu care caporalul acoperă leșul prizonierului oficiază cel mai impresionant ritual al îngropăciunii. Dar pagina cea mai frumoasă închinată acestor drame ale războaielor, a scris-o Mihail Sadoveanu, în povestirea *Convoiul*. Lirismul marelui nostru povestitor suplinește și de astă dată analiza psihologică și surprinde cu instinctul propriu marilor poeți felul cum se operează schimbarea la față a sufletelor și cum destinele, pînă mai ieri vrăjmașe, se înfrățesc în iadul suferințelor comune. E nu numai o pagină de confesiune umanitară, dar și una de înaltă umanitate. Gîndește unul din însoțitorii convoiului: «Toți cei căzuți zăceau în țărna străinătății, sub pînza albă de omăt. Cei de acasă nu-i vor mai vedea; vor rămînea pentru totdeauna pierduți! Și o amărăciune de care nu-și dădeau seama le umplea piepturile, o amărăciune în care mila de mult alungată se întorcea pătrunzîndu-i încet-încet. Tăcură apoi și se uitară la turma de dușmani goi care se frigeau pe lîngă foc și vorbeau triști, cu glasuri domoale. Gîndul li se întoarse la cei îngropați în vifor, în urmă, căzuți fără murmur cu lacrimile înghețate în ochi și cu gurile închise izbucnirilor durerii. Și simțeau ceva fără să și-o spue, o milă pentru *om*, pentru omul nenorocit, oricare ar fi el».

Exemplele cîte am adus din poezia și proza scriitorilor noștri închinate războiului de independență, chiar dacă nu epuizează registrul temelor și autorilor sunt, credem, îndestulătoare pentru a da, în primul rînd dreptate cuvintelor de la 1880 ale lui Eminescu, după care «departe de a fi meritul actualei generații independența e suma vieții noastre istorice» și, în al doilea rînd îndestulătoare ca să ilustreze spiritul de jertfă, vitejia, umanitatea, într-un cuvînt înaltul patriotism al luptătorilor de la 1877. Cu bună dreptate, la capătul unei rememorări a eroismelor noastre trecute, George Coșbuc putea să graveze într-unul din stihurile sale acest mare și nemuritor adevăr: «Ne avem și noi Olimpul și pe-a veciniciei poartă / am intrat și noi...»[8].

---

[8] G. Coșbuc, *Fragment epic*, din volumul *Cîntece de vitejie*, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea Românească", 1924, p. 46.

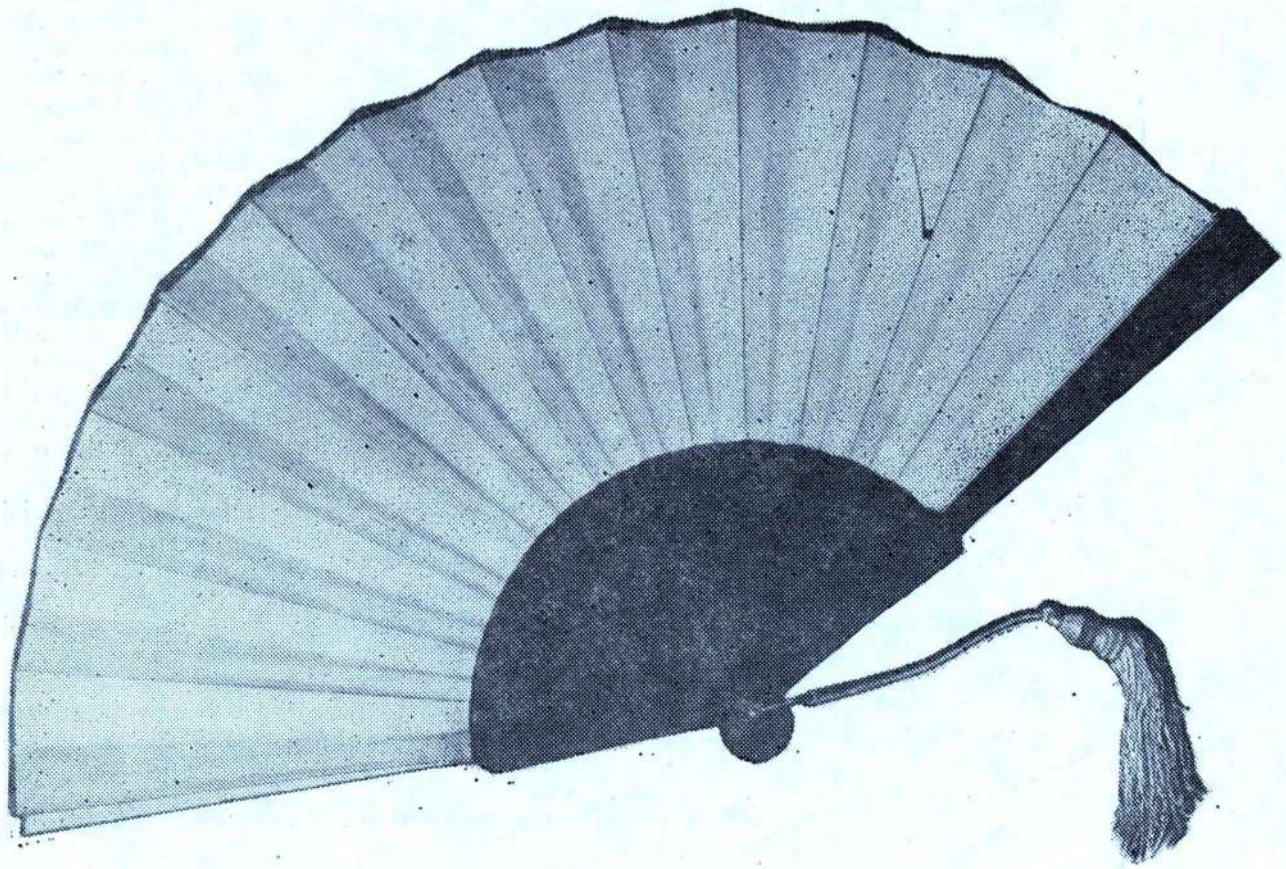
RĂTĂCIRILE LUI ORFEU

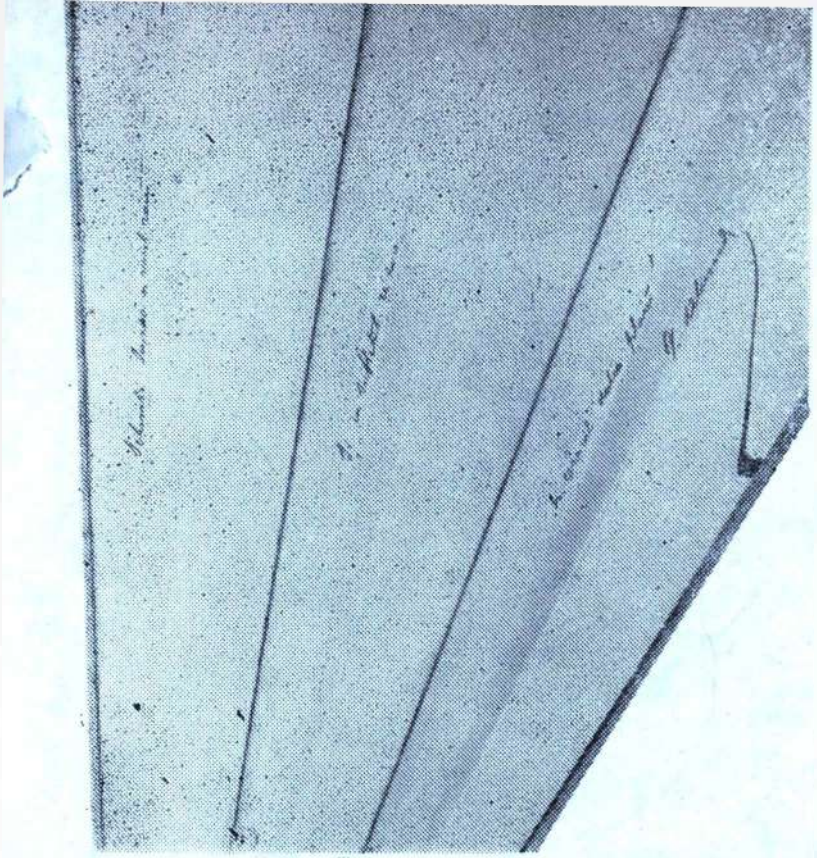

V. ALECSANDRI

«Căci iubirea din junie...»

«Fericit care-mplineşte
Visul său pe-acest pământ!
Fericit care iubeşte
Pîn-a nu cădea-n mormînt.
Căci iubirea din junie
Schimbă lumea-n vesel rai
Şi cu sufletul re-nvie
În cerescul dulce plai!»

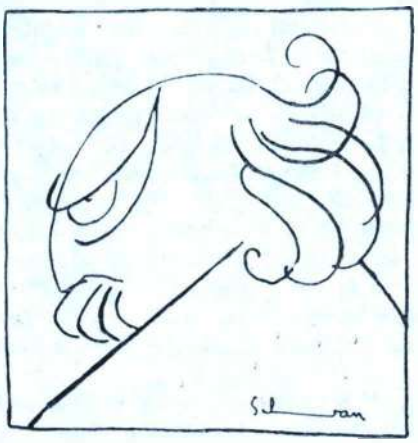

Un evantai confecționat din pergament căptușit cu hîrtie, avînd o montură din lemn de palisandru, cu numeroase ornamente florale traforate, executate artistic. Inelul metalic — de care este agățat un ciucure din mătase naturală albă — este fixat de lemn prin doi bumbi de sidef; păstrat într-o cutie originală, din carton, căptușită și îmbrăcată în mătase de culoare vișinie, cu marginile aurii. Pe albul imaculat al acestui evantai se află scrise, de mîna lui Vasile Alecsandri, versurile de mai sus. Cine a fost persoana care a cerut poetului o amintire pe album, el răspunzînd solicitării preferînd această formulă insolită de galanterie? Alice Botez — soția psihologului de renume Constantin (Sake) Botez — a moștenit evantaiul de la socrul său — Ioan Botez — profesor de engleză la Iași și București, a cărui mamă este născută Vicol. Din investigațiile de dată recentă ale ultimului posesor, reiese că Vasile Alecsandri ar fi scris aceste versuri pentru una din fetele familiei Vicol, probabil în perioada 1845—1865. Obiectul, rafinat și prețios în sine, înnobilat de această «inscripție pe evantai», poate constitui o concretă ilustrare a pastelurilor «chineze» ale lui Vasile Alecsandri, apreciate de G. Călinescu pentru linia delicată a desenului.

Maria BECEANU

Un manuscris insolit al lui Ion BARBU

ACUM O JUMĂTATE DE VEAC ȘI MAI bine, poemul intitulat *Un personaj eteroman* apărea în „*Contimporanul*"[1]. Într-un motto, Ion Barbu atrăgea atenția că textul ar putea servi «ca document, pentru un roman» — desigur, autobiografic. Mai departe, într-a cincisprezecea secvență a acestei poezii, autorul găsea cu cale ca bizarul său *personaj* să se desprindă pentru a descinde și a fi amplasat într-un alt peisaj; înainte de aceasta, însă, punea întrebarea: care ar fi cadrul cel mai potrivit? «*În ce decor, pe ce ecran / Îndeajuns caracteristic / Să ne pozeze...*»

Și iată-l, imediat după, — într-un superb asfințit — coborînd cîteva trepte și avînd desfășurată priveliștea panoramică a unei cetăți arhaice. Locul adecvat al descălecării ne este astfel divulgat și descris:

Am pentru el, tocmit, un burg
Pe ape blînde-abia de curg
Trîntit: dulău de zid pe-o labă,
Vechi burg, de-amurg, în țară șvabă
Porți, ziduri, scări... La cîte o ușe
O troli domoli, o troli cu gușe,

[1] *Un personaj eteroman*, în „*Contimporanul*", an. III, nr. 49, 1924, noiembrie.

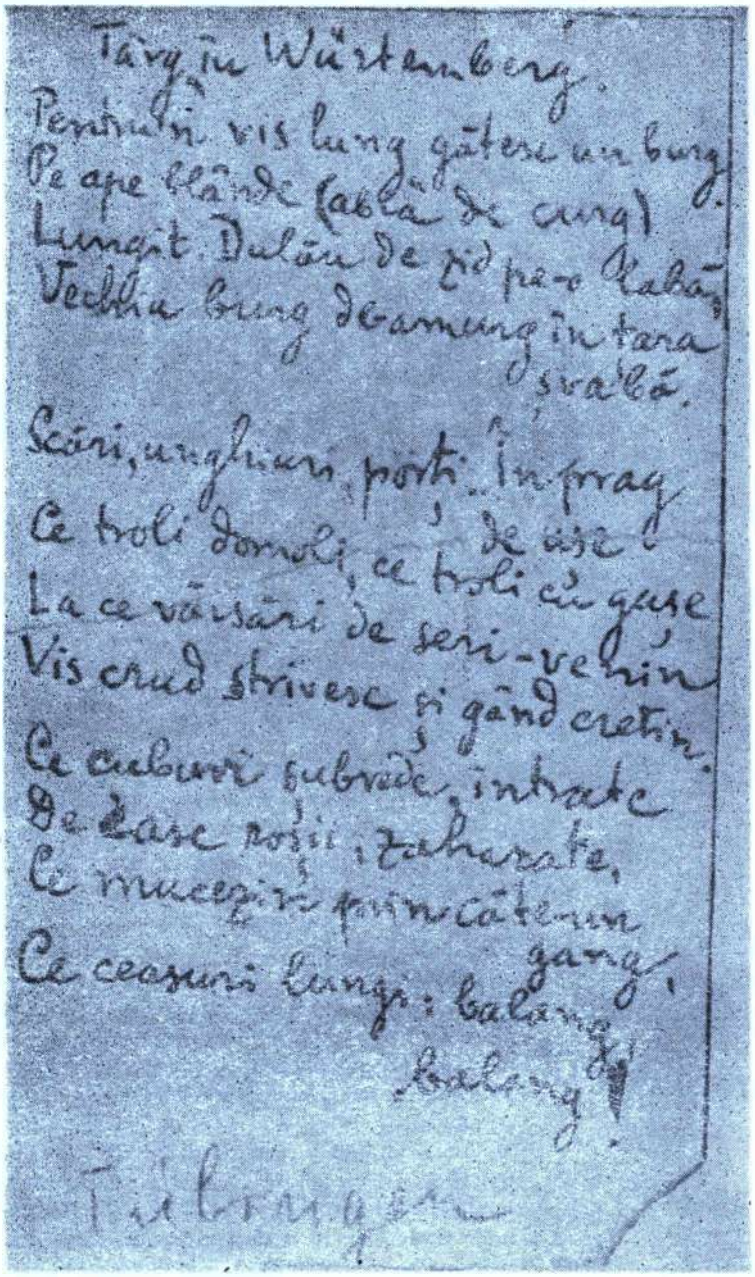
Sub ce mustiri de-amurg venin
Vis crud striviți și gînd cretin!
Ce cuburi șubrede, intacte,
De case roșii zaharate,
Cu muceziri prin cîte-un gang
Și ceasuri lungi: balang, balang!

Șase ani mai tîrziu, în 1930, atunci cînd își va privi poeziile prin acel sever *Ochean* — întregit apoi într-un *Joc secund* — Ion Barbu, care era înzestrat cu un simț critic neduplecat, va lăsa (revenind la amintitul poem) să se piardă latura impură, lestul anecdotic al *Personajului eteroman* și, plivind buruienișul, nu va păstra din totalul celor 64 de versuri inițiale decît versurile mai sus transcrise, la rîndul lor bine șlefuite, care vor căpăta de astă dată un titlu autonom, definitiv: *Paralel romantic*.

Din lungul poem abandonat, va mai rupe patru versuri: «*Cînd planuri sună a cădere / Și găzduiești la rea putere / La neagra Damă Miriam / În bande-încinsă, de dinam*» pe care le va pune în fruntea *Ritmurilor pentru nunțile necesare*.

Aveam să aflăm mai tîrziu faptul că *Paralelul romantic* era nu numai o poezie cu tîlc sentimental dar și una preferată: Ion Barbu o recita adesea «cu vocea lui gravă și muzicală», fiind direct legată de amintirea Tübingenului din 1923 — timp și loc în care «s-a făurit viața noastră comună», cum se destăinuia Gerda Barbilia n Memorialista ne evoca o plimbare de neuitat: «Am cutreierat străzile abrupte și întortocheate ale orășelului, am trecut prin ulițe strîmte, am urcat scări, am trecut pe lîngă case medievale...» Ajungînd sus pe un dîmb, în dreptul unei prăpăstii, continuă autoarea, «la picioarele noastre se întindea orașul Tübingen în toată splendoarea lui medievală»[1]. Astfel s-a sortit aci viața amîndurora — *Paralelul romantic* fiind singura poezie închinată întîlnirii cu Gerda Hossenfelder și avînd un net caracter autobiografic.

Poemul a stîrnit, de-a lungul anilor, elogioase comentarii, începînd cu acelea ale lui Tudor Vianu, în prima monografie închinată operei lui Ion Barbu. Istoricul literar (care cunoscuse toate împrejurările, chiar la fața locului), referindu-se la aceste versuri, prețuia viziunea plină de «pitoresc al lucrurilor... cu evocarea burgului șvab: cu vetusta lui aglomerare de clădiri». Dar,

Târg în Würtemberg.
Pentru-n vis lung găsesc un burg
Pe ape blânde (sabla de aur)
Lungit. Dulău de zid pe-o labă
Vechiul burg de amurg în țara
Șvabă.
Scări, unghiuri, porți. În prag
Ce toți domoli, ce toți de leac!
La ce vânzări de seri-venin
Vis crud striveșc și gând cretin.
Ce cuburi șubrede, intacte
De case roșii zaharate,
Ce muceziri prin câte-un gang
Ce ceasuri lungi: balang
balang!
Tübingen

mai departe, căutînd să deslușească unele presupuse obscurități, profesorul trece la exegeza stihului *Stîngi cuburi șubrede, intrate* — afirmînd că expresia *stîngi* ar avea sensul de nedibaci lucrate, naive în aparența lor[2], alegație ce va atrage riposta prietenului său de o viață:

[1] Gerda Barbilian, *Ion Barbu. Amintiri*, Editura „Cartea Românească", București, 1975, pp. 133, 134, 150.

[2] Tudor Vianu, *Ion Barbu*, Editura „Cultura Națională", București, 1935, pp. 86, 104, 105.

« *Stîngi* nu înseamnă pentru mine stîngace cuburi cum crede Vianu, ci este luat într-un sens etimologic mai primitiv. Acela este de sinistre »[4].

Cel din urmă admirator declarat al *Paralelului romantic* este Nicolae Manolescu, care contemplă, în *Lecturi infidele*, peisajul șvab « în ceasul plin de pace al serii » și citează — pentru plăcerea lui și a noastră — întreaga poezie:

Numisem nunții noastre-un burg,
Slăvit cu' ape-abia de curg —
Ca un dulău trîntit pe-o labă,
— Vechi burg de-amurg, în țara șvabă.

Scări, unghiuri, porți! În prag de uşe,
O troli domoli, o troli cu guşe,
La ce vărsări, ca de venin,
Vis crud striviți și gînd cretin!

Stîngi cuburi șubrede, intrate,
De case roșii, zaharate;
Verzi învestiri, prin cîte-un gang,
Sub ceasuri largi — balang, balang!

« Muzica legănată — conchide N. Manolescu — rămîne mult timp în ureche după ce versul s-a stins »[5].

După cîte știm pînă astăzi, acestea erau datele ce se puteau menționa cu privire la metamorfozele poemului, datat de Romulus Vulpescu « luna aprilie 1924 »[6].

Mica istorie, « fortuna » acestei poezii părea încheiată, cînd hazardul ne-a scos în cale o carte de vizită a profesorului nostru Dan Barbilian, care, pe verso, avea scrisă cea de a treia versiune, niciodată publicată, a aceluiași poem, intitulat de astă dată *Tîrg în Würtemberg*.

Prețiosul document provine din arhivele unui distins intelectual, bine cunoscut în epoca dintre cele două războaie: Iancu Grigore Vulturescu (1879—1936). Ca și Ion Barbu, acesta frecventa asiduu cafenelele Corso și Capșa și, deopotrivă, admira pe Mateiu I. Caragiale; dealtfel, se știe că Iancu Vulturescu și-a luat viața în chiar ziua funeraliilor autorului *Crailor de Curte Veche*, la

care asistase cu o profundă emoție, sesizată atunci de profesorul Al. Rosetti[7].

Un alt punct comun, și bună coincidență, este faptul că atît Ion Barbu cît și Iancu Vulturescu au trecut la Göttingen prin vestita « *Hohen philosophischen Facultät der Georg-August Universität* » din acel « fumuriu oraș », unde, « asimilînd misterioasa atmosferă, saturată de meditațiile lui Gauss și Riemann, a acelui orășel pentru totdeauna matematic, în care filiația cugetării nu are nevoie de o vehiculare tangibilă, ci se transferă imaterial », cum scria poetul matematician[8].

Manuscrisul inedit are — notat cu creionul — reperul: *Tübingen*; este o indicație ce vine să ratifice toate spusele doamnei Gerda Barbilian, fiind vorba de o poezie inspirată, poate chiar și scrisă în îndrăgitul vechi burg, în 1923. Dar în afară de aceste coordonate noi, poemul adeverește truda de orfevru a lui Ion Barbu.

Citind paralel cele trei versiuni — doar două versuri au rămas cu desăvîrșire neschimbate — tot restul s-a bucurat de succesive și din ce în ce mai subtile purificări. Iată, de pildă, metamorfozele primului vers: « *Am pentru el, tocmit, un burg* »; « *Pentru'n vis lung gătesc un burg* » și, în fine, « *Numisem nunții noastre-un burg...* »

Cronologic, socotim că *Tîrg în Würtemberg* este cea de a doua versiune, ce ne arată odată mai mult, și numai într-o mică măsură, tainicul și meticulosul travaliu al unui foarte mare poet.

Barbu BREZIANU

---

[4] „*Facla*", 1935, mai, 8 — scrisoare în care Ion Barbu respinge « insinuarea » lui Vladimir Streinu, cum că exegezele din monografia lui Tudor Vianu ar fi fost « dictate » de poet.

[5] Nicolae Manolescu, *Lecturi infidele*, ESPLA, București, 1966, p. 101.

[6] Ion Barbu, *Poezii*, ed. îngrijită și adnotată de Romulus Vulpescu, Editura „Albatros", București, 1970, p. 66.

[7] Alexandru Rosetti, *Călătorii și portrete*, Editura „Sport-Turism", București, 1977, pp. 223, 224.

[8] *Autobiografia omului de știință*, în *Ion Barbu, Pagini de proză*, ed. îngrijită de Dinu Pillat, EPL, București, 1968, pp. 16, 158.

Lupta lui Iacob cu îngerul sau înfruntarea poet/prozator

Ionel Teodoreanu

PREFAȚA LA ROMANUL ARCA LUI NOE[1] capătă semnificația unei veritabile declarații de război pe care Ionel Teodoreanu și-o adresează sieși, mai exact virtuților lirice ale talentului său. În acest fel el răspundea îndemnurilor (și, implicit, reproșurilor) lui Ibrăileanu de a «uita» că e poet, de a scrie «un roman informativ, fără stil, fără frumuseță, mizerabil, neglijent, în goana mare», de a nu mai etala «atîtea flori, atîția zarzări, atîtea curcubee», ocupîndu-se mai mult «de oameni și de viață».

Autorul Medelenilor este departe, totuși, de a accepta, cuminte și spășit, «lecțiile» criticului, și, dacă, la început, e dispus să recunoască frane, emițînd caracterizări pertinente: «Romancierii care au norocul să nu fie poeți, nici pictori ai vorbei, sînt simpli fără efort și fără sacrificări, direcți ca o cădere fără rezistență», mai apoi lucrurile sînt tălmăcite într-o manieră agreabilă sieși, afirmînd cu o anume superbie: «Mîna lor e goală, fiindcă n-au inele. Sînt o simplă transparență de fereastră, fiindcă niciodată n-au avut vitralii. Cînd mîna mea va fi goală, înseamnă că mă voi fi lepădat de inelele belșugului meu blestemat...».

Concluziile trec însă pe celălalt versant al ambițiilor, notînd, cu satisfacție, că Arca lui Noe e «un roman antiliric. Poate că e cea dintîi victorie a lui Ionel Teodoreanu asupra lui însuși, asupra nopții lui de vară». Spiritul marelui său prieten cată a fi împăcat, făcîndu-i-se promisiuni de viitor: «Dar așteaptă, domnule Ibrăileanu, cresc încet [...] Nu voi fi etern un adolescent împodobit în purpura orgoliului tinereții. Într-o zi îți voi aduce supremul omagiu al mîinilor mele, însîngerate de luptă...».

A reușit scriitorul să îndeplinească un astfel de deziderat? Iată ceea ce n-ar putea să lămurească decît un studiu atent al cărților publicate în estimp. Spațiul și profilul „Manuscriptum"-ului nu-mi îngăduie să întreprind aici această cercetare, ci numai să schițez cadrul posibil al dezbaterii. Mă voi servi, ca puncte de reper, de judecățile critice emise în epocă în marginea romanelor lui Ionel Teodoreanu de către un lector atît de comprehensiv și diligent ca Perpessicius.

Luînd act de considerațiile teoretice din prefață, criticul nu omite să le confrunte cu realitatea artistică a romanului, conchizînd că și în Arca lui Noe efloreșcențele stilistice, revărsările metaforice, interludiile alegorice «sînt tot așa de proaspete ca-n ziua dintîi a creațiunii sale epice». Mai mult: «sînt romane în trecutul său literar cari, sub raportul creațiunii epice, sînt superioare acestei Arce a lui Noe»[2]. În ultima carte, for-

[1] *Arca lui Noe*, București, Editura „Cartea Românească", 1936.

[2] Citatele sînt reproduse din volumul: Perpessicius, *12 prozatori interbelici*, Editura „Eminescu", 1980 (capitolul : *Ionel Teodoreanu*).

mula adoptată a episodismului destramă acea țesătură organică a narațiunii care rămîne o lege de aur a romanului și, în ultimă instanță, acuză tot predispozițiile lirice ale autorului.

Dar creațiile care au urmat n-au beneficiat, oare, în nici un fel, de pe urma acestor eforturi ale lui Ionel Teodoreanu de a se autodisciplina, de a trece caierul nesfîrșit al metaforelor printre dinții de fier ai daracului luciditățli și sobrietății artistice? Un răspuns total negativ e greu să fie acreditat. Perpessicius recenzînd, bunăoară, romanul La porțile nopții, și amintind angajamentele pe care și le asumase prozatorul în urmă cu cincisprezece ani, constată cu satisfacție că scrisul lui Ionel Teodoreanu «năpîrlește de podoabele incomode ale metaforei și, cufundat în izvoarele pure ale lirismului, se înalță întinerit, ca și Hyperionul eminescian, în păr cu nuferi citorva magnifice imagini funerare».

Lăsînd de o parte jocul de metafore — de astă dată ale criticului —, înțelegem că romancierul ajunsese la o anumită decantare a tumultului metaforic, dar nu într-atît încît să devină antiliric, dimpotrivă, găsește astfel căile de acces parcă mai directe către izvoarele poeziei. Calități care în viziunea atotcuprinzătoare a lui Perpessicius nu se opun, în chip fatal, cum ar cere unele prejudecăți critice, noțiunii de roman, el apreciind că «La porțile nopții este un roman, unul din cele mai închegate și mai patetice din cîte a scris dl. Ionel Teodoreanu», în care «fiecare erou de prim plan, ca cei trei cruciați care urcînd coasta Calvarului sau simple tipuri episodice și de figurație, își au individualitatea perfect conturată», la asta adăugîndu-se, nu antagonic, ci complementar, într-o fuzionare fericită, accentele afective cu iz funerar, provenite din rolul fiecărui personaj «pe scena neliniștitoare din fața „porților nopții"».

În studiul propus, judecăților literare vor trebui, firește, să li se asocieze considerațiile psihologice privind procesele care au survenit în forul intim al scriitorului. Sugestii interesante, în acest sens, au fost emise în cadrul rotondei[3] dedicate, la Muzeul literaturii române, lui Ionel Teodoreanu.

Radu Tudoran descoperea, de pildă, un lamento în romanul Hai-diri-dam, legat de tentativa autorului Medelenilor de a se bucureșteniza. Șerban Cioculescu depunea, la rîndul său, mărturie privind același moment biografic. Participînd la banchetul dat în cinstea împămîntenirii lui Ionel Teodoreanu în urbea de pe malurile Dîmboviței, el ar fi opinat, preluînd o idee din foiletonul său publicat în marginea evenimentului: «Cred că Ionel Teodoreanu a venit la București ca să schimbe atmosfera de toropeală, de melancolie a Iașului, să ia o baie de energie și realism în București». Scriitorul ar fi recunoscut, în răspunsul său, justețea ipotezei.

Prin urmare, un alt episod al luptei declarate a prozatorului cu poetul.

Experimentul se pare însă că n-a dat rezultatele scontate. Radu Tudoran era categoric: «Cînd a venit în București, atras de nu știu ce miraj, după mine, a săvîrșit o greșeală. Nu că și-a pierdut notorietatea, dar, oricum, s-a diluat. Climatul Bucureștiului era altul decît al Iașului». Opinia sa fiind aceea că Ionel Teodoreanu era într-o măsură prea mare mulat pe tiparul climei și al climatului (patriarhal) al Moldovei pentru a se simți bine în confruntarea cu «realismul dinamic» al Valahiei.

Trecînd pe tărîmul creației, discuția se cade, bineînțeles, să-și ia toate măsurile de precauție, aventura scrisului dezvăluind, nu o dată, aspecte neașteptate, chiar paradoxale. (Am menționat mai sus elogiile formulate de Perpessicius, în „Jurnalul de dimineață", la adresa romanului La porțile nopții). Ne putem însă întreba dacă nu cumva eșecul transplantului bucureștean — adăugat altor împrejurări adverse —, nu a contribuit la descurajarea, din final, a prozatorului și la triumful total al poetului, Ionel Teodoreanu reîntorcîndu-se la uneltele poeziei, folosite autonom, la începutul carierei sale literare.

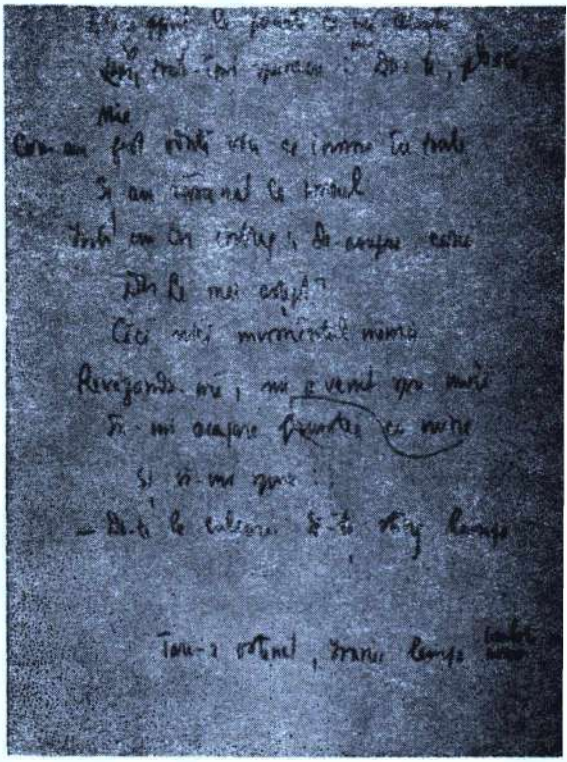
Se știe că, în 1970, a apărut postum, volumul de poeme: La porțile nopții. Din succinta notă editorială aflăm că «Nu au fost incluse în volum poemele neterminate de autor (de pildă Glasul din mormînt etc.), care urmează a fi puse în valoare într-o viitoare ediție critică». Trebuie spus că viitoarea ediție — care întîrzie să apară — va fi destul de voluminoasă. Nu cunosc situația manuscriselor pe care le păstrează familia. La Muzeul literaturii, însă, regretatul Dinu Bondi ne-a adus aproape o ladă întreagă cu coli ministeriale pe care scrisul elegant și citeț al lui Ionel Teodoreanu așternuse nenumărate versuri. Investigațiile la Biblioteca Centrală de Stat au scos la iveală, pe de altă parte, trei ample caiete tot cu exerciții poematice. O adevărată erupție a creațiilor de acest fel. Nota editorială citată folosește expresia: «poeme neterminate», poate că termenul exact ar fi: «nedefinitivate», căci

[3] Volumul *13 rotonde 13*, biblioteca *Manuscriptum* a Muzeului literaturii române, 1976, pp. 244—268.

Întoarcere

Florile nu m-au recunoscut şi s-au închis.
Albinele au zbîrnîit cu vîrf de arc vrăjmaş
Cînii au lătrat tăios, venetic.
Copacii de odinioară care mă priveau cu ochii verzi ai verii lor
Orbiseră acoperite de ceaţa alburie a omizilor
Şi creanga lor, buna lor creangă veche
Şi ocrotitoare
N-a regăsit copilul în obrazul omului posomorît
Stăteau ca sparţi în trecerea învineţită a norilor
Ş-a gîndurilor.
Iar fumul casei nici-un semn nu mi-a făcut
Deşi pleca din arderile mele cele mai adînci
Răsunau desigur glasuri, dară nu pentru tăcerea mea.
Eram oprit la poartă ca un cerşetor
Şi toate îmi spuneau: Hai, du-te, pleacă!
Mie
Care-am fost odată viu cu inima în toate
Şi am răsunat ca zmeul
Într-un cer întreg. De-asupra casei
Dar ce mai aştept?
Căci nici mormîntul mamei
Revăzîndu-mă, nu a venit spre mine
Să-mi acopere cu mîna fruntea
Şi să-mi spuie:
— Du-te la culcare. Să-ţi sting lampa.

Tare-s ostenit, Ioană, lampa umbrei mele.

[M.L.R. 16476]

---

ceea ce predomină nu sînt atît ipostazele fragmentare cît variantele sau vîrstele succesive ale poemelor. Se simte că lui Ionel Teodoreanu îi place să prelungească această fază a continuelor prefaceri şi tatonări — să revizuiască, să adauge, să prelucreze... Elaborarea de poeme devine la el un exerciţiu curent, am putea spune că-i umple viaţa, capătă funcţiile pe care le au, la alţii, jurnalele intime. Ultima comparaţie o facem ţinînd seama nu numai de transcrierea unor stări afective sau spirituale, ci şi de intruziunile unor notaţii derivate nemijlocit din calendarul existenţei cotidiene. Într-un loc, schiţează, febril, un poem, precizînd şi locul unde l-a vizitat inspiraţia: tramvaiul (urmează numărul exact); într-altul — muza poeziei întîrzîind la randevu — improvizaţii glumeţe cum ar fi aceasta: « Vitamina P (poezie) — cugetare pe hîrtie»; cînd nu ne aşteptăm, imixtiuni ale unor preocupări prea de tot prozaice: procesul-verbal de la o şedinţă şi reflexii — ale sale sau ale altora —, nu o dată reproducînd maxime celebre care-i servesc drept ghid moral. Ca aceasta, de pildă, dintr-un Epictet în versiune franceză şi pe care o repetă, transcriind-o şi pe curat şi acordîndu-i valoarea unui motto: « Se promener sur la corde raide est chose difficile et dangereuse.

Mais faut-il me promener sur la corde raide ? ».

Pătrunzînd strict în lumea poemelor, descoperim destule mărturii ale confruntării cu diverse tenebre, mai stăruitoare şi mai perfide arătîndu-se cele generate de presentimentul morţii. Ne atrage atenţia titlul ales de Ionel Teodoreanu pentru volum şi care-l preia pe cel al romanului amintit. Recenzînd La porţile nopţii, unii scriitori de-atunci (între alţii, Ion Călugăru) elogia-

Poveste

A fost odată o cutie de lac chinezesc
De un roş luminos, tincresc, de cireaşă
Se trezeau în ea şi vulcani uneori, în lumină de lampă.
Sau cînd jarul din sobă
Sticlea, scîrţîind, aburit de o brumă de spuză
Şi vîntul bătea, bubuind la ferești ca o tobă.
Cutia de lac chinezesc şedea la bunica pe masă.
Nepotul creştea înflorind înlăuntru, în afară ascuns în tăceri de mireasă
Cutia bunicei era mai presus de cuvinte, — grozavă
Venea din ţări şi din mări legendar depărtate, înroşite de sori şi vulcani, astfel ca o navă
Rămasă
Cu taine din ţara chitaie
La bunica acasă, în roş de văpaie.
Aducea de acolo o lună
Rotund şi imens răsărită în roş lăcuit de căpşună.
De la sine-nţeles, un vulcan
Scotea o limbă vîlvoi de mărgean
Nepotul cetea în cutia de lac chinezesc şi în jar
Ca-ntr-o carte
Cu veşti şi poveşti de departe
În casa roşită de jarul încins
Bunicul alb ca şi nins.
Toate erau ca un abur
Bunicul, bunica, icoana, pisica,
Soba de jar rubiniu filfîind cu flăcări de aur
Dar nepotul simţea că mereu se trezeşte
Dintr-un vis
În alt vis
Al cutiei de lac chinezesc.
Acolo, era sub crengi de cireş delicat

---

seră romanul pentru că ar fi introdus pentru întîia oară, în universul idilic teodorian, imaginea lui Thanatos. Bunul şi justiţiarul Perpessicius replicase pe loc că umbrele morţii se mai făcuseră simţite în creaţia romancierului, chiar dacă ar trebui să fie amintit numai sfîrşitul tragic al Monicăi din Medeleni, iar cît priveşte expresia de «idilism», aceasta i se părea improprie, propunînd-o pe cea de «beatitudine».

De astă dată însă spectrul lui Thanatos devine nucleul tainic al problematicii sufleteşti, colorînd într-un chip anume sistemul de simboluri şi metafore. (Unele de o sugestivitate excepţională, cum ar fi imaginea stelelor bolnave şi obosite, care alunecă din înălţimi pe pămînt, pe măsură ce «aurul» lor «învins» păleşte).

Dar, în chip paradoxal, nu cenuşiul invadează poemele — cum ne-am aştepta —, ci culorile vii, explozive. Am putea afirma că lectura ne dezvăluie un fel de jubilare interioară a autorului.

Să fie asta un efect al «defulării» stărilor depresive — din moment ce demonii tenebrelor sînt numiţi încetează să mai provoace groaza? Se adaogă, credem, şi altceva, şi anume satisfacţiile poetului în faţa reuşitelor sale poetice. Căci, deşi toată viaţa a tras cu coada ochiului, invidiind calităţile demiurgice ale romancierului, Ionel Teodoreanu era totuşi conştient de virtuţile sale poetice însemnate, strecurate însă în proză prin uşa din dos. Dar iată că acum le poate etala în voie, fără nici un fel de restricţii — cu satisfacţia celui care primind de la natură «talantul» biblic pînă la urmă nu l-a ţinut ascuns ci l-a înmulţit, făcîndu-l să rodească.

În admirabilul articol cu care prefaţează La porţile nopţii, Al. Philippide acordă acestor poeme

O fată
Din țara aceea îndepărtată
Cu haină-hlamidă ca de împărat
Cu gene de tuș
Și păr înoptat, și obraz ca în ceară de fagur sculptat.
Sub ram
Fata chineză venea mărunțel
Împiedecat
Într-un amurg de mărgean
Copilă!
Între ea și nepot se urzea o absurdă idilă.
(Nepotul, în toate încet, era la adică oleacă poet.)
Într-o zi călcîndu-și taina tăcerii
A spus bunicei naiv:
— Bunică, nu știi unde sta
Și cum o chema
pe fata cea roză?
Bunica și-a pus ochelarii.
(Vai-vai, cine, fata?)
— Nărodule, nu vezi că-i numai o poză!

*

Timpul a nins peste toate troieni
Sub candelă doarme bunica
În ceață de veci stau bunicul, odaia, icoana, pisica.
Timpul ninge mereu, pe de rost,
Prefăcînd tot ce este în prăfosul a fost.
Ci poate într-o zi de toamnă ploioasă
Tot la o lampă de seară
Și tot, firește într-o casă
(Poate-ntr-aceeași casă rămasă),
O frunte naivă de fată nepoată
Va întîlni în galbene, veștede file,
Altă fată cu alb în obraz de zambile,
Pe tine, Ioană, în ce-a fost odată...
— Bunică (va spune glasul acela din zi viitoare.)
— Ce ai? Ce te doare?
Va tresări bătrînește bunica, — acea bunică, —
azi poate de-o palmă de mică
— Nu (va răspunde glasul subțire.) Nu am nimică.

---

calificativele cele mai înalte, arătînd că supunîndu-se adevărului mișcărilor sufletului, Ionel Teodoreanu a parvenit să-și despoaie uneltele sale poetice de ceea ce era nefiresc și artificial, ajungînd la o simplificare și subtilitate care-i permit să realizeze acea « precizie a impreciziei» propovăduită de Edgar Poe. (Poetul va fi cîștigat ceva din veșnica harță cu prozatorul, sau avem de a face doar cu simplul efect al experienței artistice căpătate în răstimp?)

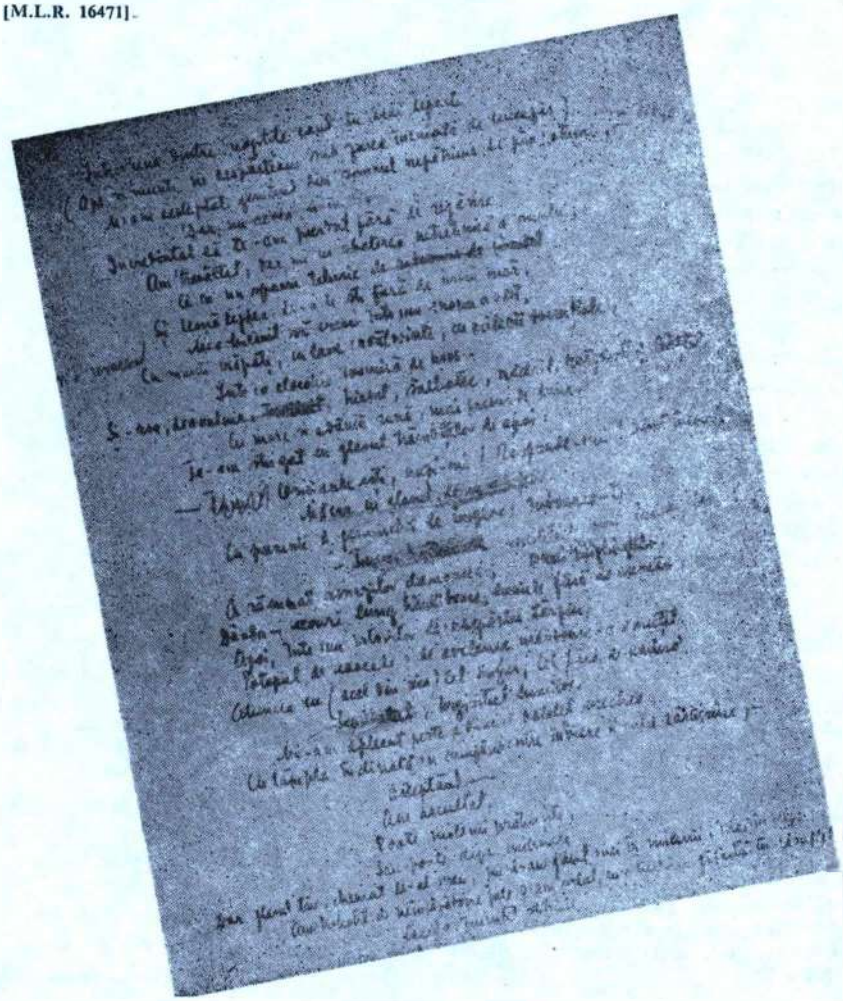
În prefața la care ne-am mai referit, Ionel Teodoreanu declara: « Înainte să scriu un roman, ar trebui să scriu un volum de poeme, cum cei din legendă sacrificau o fecioară balaurului de la fîntînă».

Va fi dorit el ca aceste exerciții poematice să preludeze scrierea unor romane? Nu avem știre de așa ceva. Mai sigur e că nu, căci în lupta lui Iacob cu îngerul, triumfător, în cele din urmă, fusese îngerul, în cazul de față, îngerul poeziei.

Al. OPREA

Dar spune, bunică,
Ce-i asta: « Ioană de aur în candeli? »
Ce-i asta, bunică: « Ioană cu vin de Rhin în şuviţă,
Aur al lămpii mele de seară... »
Bunică, sună ca o vioară
Şi iară:
« Ioană, din nou în ţara balaurului
Tu cu nume de fată eşti chipul de taină al aurului ».
— Bunică, tu care toate le ştii din vechime,
Cine era această Ioană? Hai, spune. Cine?
— Prostii! Vorbe! Poveşti!
— Dar Ioana?
— Un nume! Nu vezi ce naivă mai eşti!
Ioană de astăzi, Ioană de aur în clipa rănită
Spune,
Spune, iubită.
Nu geme un zbor de cocoare
Pe-o mare în spume?
Te doare?

[M.L.R. 16471].

DACICA 2050

B. P. HASDEU

Pledoarie pentru adevăr sau utilitatea documentelor

CU ACEASTĂ PARTE — A ŞASEA — ÎNCHEIem publicarea studiului de folclor comparat *Inelul şi năframa*. Am insistat, în numerele anterioare, asupra unor probleme de critică textuală, deoarece răspunderea ştiinţifică în cazul unor pagini aparţinînd lui B. P. Hasdeu capătă valenţe deosebite în prezent, cînd realizarea unei ediţii critice a marelui scriitor se impune cu necesitate culturii noastre socialiste. În această perspectivă, confruntarea cu publicul, prin apariţia unor lucrări manuscrise în periodice, nu poate fi decît în favoarea lămuririi complexelor probleme de transcriere, interpretare şi de integrare în vasta operă a marelui savant român.

Îndeosebi în jurul manuscriselor ruseşti ale autorului nostru s-a creat aproape un mit. Sînt invocate, citate, discutate, fără a se cunoaşte exact conţinutul lor, în ce arhive sînt păstrate sau paternitatea lor, reală, confundîndu-se, uneori, filele aparţinînd lui Bogdan, cu cele ale tatălui său, Alexandru, sau ale bunicului Tadeu. De pildă, Mihai Drăgan preia, imediat[1] un text, socotindu-l a fi o «epistolă»[2] către M. Kogălniceanu, cînd, de fapt, este vorba de un cuvînt înainte («predoslovie») la studiul *Inelul şi năframa*, dedicat — dealtfel — marelui istoric.

Numai o privire globală asupra manuscriselor poetului poate da siguranţa cercetătorului că evaluarea acestor file va fi justă şi, mai ales, că vor fi integrate la locul cuvenit marii sale opere antume. Este de la sine înţeles că nu putem desface în două părţi distincte scrierile unei personalităţi ca a lui B. P. Hasdeu, după limba în care au fost scrise. În manuscrisele ruseşti, avem de-a face cu un scriitor, istoric sau folclorist neafirmat, cu un început, cu foarte multe încercări, cu bruioane, cu influenţe de tot felul, care de-abia mai tîrziu vor fi limpezite. Deci, supralicitatea acestor materiale, mai mult

[1] Vezi *B. P. Hasdeu*, Iaşi, Ed. „Junimea", 1972, pp. 62—63.

[2] Al. Zub vorbeşte de «o însemnare», în articolul *Kogălniceanu şi Hasdeu* (*Carpica*, III, Bacău, 1970, p. 57), citînd pe N. Romanenko cu *O dedicaţie lui M. Kogălniceanu*, în vol. *Studii şi materiale despre B. P. Hasdeu*, Chişinău, Ed. „Cartea moldovenească", 1966, pp. 118—121.

de interes documentar, este lipsită de sens. De asemenea, nu împărtășim nici practica lăsării lor de o parte, deoarece o serie de poziții atît de originale ale marelui savant român își au rădăcini în aceste vrafuri de hîrtii din perioada studiilor universitare și a vieții sale de iunker. De pildă, problema originii și a etnogenezei poporului român, care infuzează în întreaga sa operă istorică, dar și filologică, folcloristică, etnografică, este prezentă încă din primele file redactate în limba rusă. Luarea în considerare a elementului de substrat, autohton, în procesul nașterii poporului român, în studiul *Pierit-au dacii?*[3], care a stîrnit atîtea discuții în epocă, marca preocupări mult mai vechi și chiar o evoluție a savantului în aprecierea unor teorii inițial abordate. Am păstrat intenționat, pentru acest articol de încheiere, un fragment de la finele părții a doua a studiului *Inelul și năframa*, care, pentru cineva neavizat, poate suna cel puțin ciudat. «*Aerul liber al munților și, mai ales, libertatea rîvnită au unit în curînd cele două neamuri* [romani și dacii, n.ns.] *într-un popor, în ale cărui obiceiuri, moravuri și credințe a fost prepondernt elementul slav, de bază. N-a suferit decît limba, dar și aceasta numai datorită faptului că romanii au fost ceva mai culți decît dacii. În munți, tot ce este vechi se păstrează întotdeauna carecum mai curat, din cauza legăturilor slabe cu locuitorii cîmpiilor și a atitudinii neprietenoase înnăscute, care poate fi observată din vechime între munteni și vălени. Muntenii nu suferă inovațiile și caută să trăiască și să creadă așa cum o făceau strămoșii lor. De aceea, povestea inelului și a năframei a supraviețuit printre daco-românii carpatini de vreo zece veacuri și va supraviețui poate tot atîta în viitor*». Se observă confuzia pe care tînărul Hasdeu o făcea, la acea dată, între daci și slavi, sub influența istoricului rus A. D. Certkov, după cum observă perspicace cercetătorul sovietic N. Romanenko, autorul unei monografii despre B. P. Hasdeu, publicată la Chișinău încă din 1957. Mai tîrziu, folosind izvoarele de bază ale istoriei naționale, savantul român își va corija eroarea, ba mai mult, va ironiza pe Certkov, care sprijinindu-se pe etimologii fanteziste susținea naiv «că Zamolxis deriva din verbul slavon *zamlczati*, adică a tăcea, fiindcă acest legislator al dacilor a tăcut, după ce vorbise»[4]. În monumentala sa operă, *Istoria critică a românilor*, B. P. Hasdeu lămurește definitiv lucrurile, spulberînd, de fapt, baza documentară a concluziilor imaginare ale lui Certkov, și anume *Cronica lui Nestor*, scriind că, în această operă, călugărul kievian, «în alte două locuri, confundînd pe slavi cu dacii, dă numele de *vlahi* cuceritoarelor legiuni romane ale împăratului Traian»[5]. Și, spre sfîrșitul vieții, într-un articol de bilanț pe această temă, va însemna încă o dată: «*În cronica lui Nestor trebuie despărțită cu stăruință partea cea de la început, în care nu se află nici o indicațiune cronologică, de partea cea următoare unde evenimentele sînt înregistrate an după an, anume de la anul 852 încoace. Prima parte, o stîngace țesătură de legende, n-are aproape nici o valoare istorică. [...] Încă o dată, prima parte a cronicii lui Nestor e aproape o galimatie*»[6]. B. P. Hasdeu precizează că lucrarea din care am citat «*este ultimul cuvînt al meu asupra unor mărețe nedomeriri, cari m-au zbuciumat peste un pătrar de secol*»[7].

Exemplul dat de noi, în finalul publicării integrale a unui text de tinerețe al lui B. P. Hasdeu, vine să probeze o dată mai mult că paginile marelui nostru scriitor trebuie studiate temeinic, chiar cu acribie documentară, pentru a putea trage concluziile științifice adecvate. Autorul nostru însuși scria expres, parcă preîntîmpinînd eventualele răstălmăciri: «*Căutînd totdeauna adevărul numai pentru adevăr, fără nici un folos egoist și fără nici o tendință șovinistă, sînt fericit de a constata că nu m-am contrazis niciodată în trăsurile cele fundamentale, deși mi-a plăcut totdauna a mă completa și uneori a mă rectifica eu însumi în amărunte*».

Munca aridă a publicării de documente se dovedește, astfel, utilă nu numai exhumării unor texte inedite, ci și conturării mai precise a marilor noastre personalități, a formației și a diagramei pozițiilor lor față de problemele cardinale ale istoriei și culturii românești.

Stancu ILIN

---

[3] *„Foița de istorie și literatură"*, 1860, nr. 2 (apr.), pp. 36—39; nr. 3 (mai), pp. 70—73; nr. 4 (iun.), pp. 95—106 și nr. 5 (iul.), pp. 137—152.

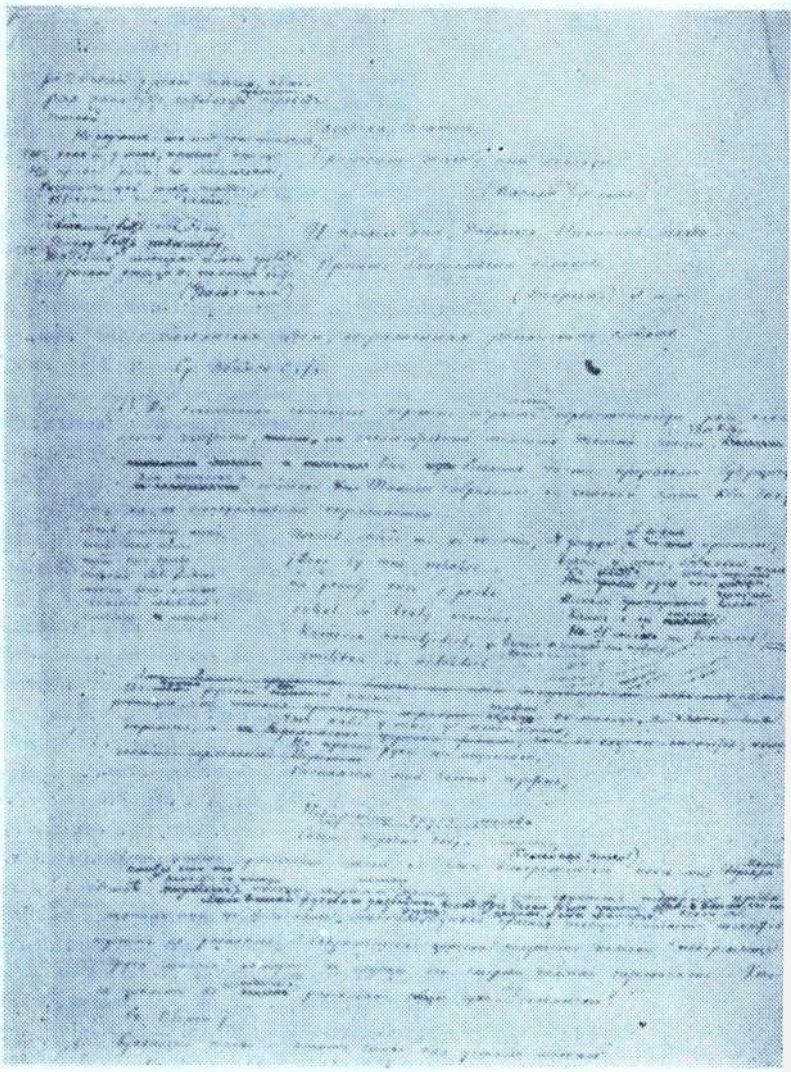
[4] *Cine au fost dacii*, *„Familia"*, an. IV (1868), nr. 41(22 nov./4 dec.), p. 481.

[5] B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, *I*, București, Imprimeria statului, 1875, p. 40.

[6] *Strat și substrat*, în *Etymologicum Magnum Romaniae; Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, tomul III, București, Stabilimentul grafic I. V. Socec, 1893, p. XXXI.

[7] *Ibidem*, p. XXXVII.

INELUL ŞI NĂFRAMA (VI)

(Aş fi putut prezenta întreaga traducere a d. Berg, cu textul *en regard*, pentru ca să conving pe cititor de nesocotinţa acestei reguli de către d. Berg.

Totuşi, mă voi limita la cîteva exemple dintr-un singur cîntec. În cîntecul *Beneš Hermanov:*

a su nemci sasici
otzhorsalskih drsownich hor [1]
(sînt nemţii saxoni din munţii
împăduriţi Zgorelski)

La d. Berg:

(E armata *înrăită* a saxonilor; (!!)
De pe înălţimile *Străvechilor* Zgorelski):

Mai departe în acelaşi cîntec:

Daite nebožatka daite
Strsiebro zlato zbozice...
(Daţi-mi, sărăcuţii,
daţi-mi,
Argint, aur, moşie...)

La d. Berg: Strîngeţi aur-argint,
Fiţi darnici şi buni.

Mai departe:

Vite u uencez polskih kuetow
Suemu uiprostiteliu
(Împletiţi cununa din flori
de cîmp
Pentru salvatorul vostru)

La d. Berg:

Împodobiţi dară cu cununi
Chipul salvatorului!

Mai departe: *viak za ruzie ime cep*
protiuo wratom
(toţi în loc de armă iau lanţul împotriva duşmanului)

La d. Berg:

Şi au pornit la luptă sîngeroasă
Cine cu sabie, cine cu lanţul.

[1] Versurile sînt citate în limba cehă în original şi traduse imediat în paranteză de B. P. Hasdeu. Urmează apoi versiunea lui Berg cu care tînărul nostru autor polemizează. Dat fiind faptul că fragmentul de faţă este înlăturat de Hasdeu, nu mai traducem versurile *(n. ed.)*.

Abia am ajuns la jumătatea unui cîntec, dar de acum am obosit. Ce ar fi dacă cineva s-ar gîndi să compare întreaga traducere! Şi nu e de rîs, după cele spuse, să ascultăm cuvîntarea d. Berg în prefaţă:

«Acum aduc recunoştinţa mea din toată inima acelei limbi în care mi-a hărăzit Creatorul să vorbesc şi să scriu, incomparabilei limbi ruse, măreţei limbi a unui măreţ popor; limbii care m-a servit în muncă cu credinţă şi slavă (!!)». Din partea mea pot să conving pe d. Berg, că printr-o asemenea credinţă şi slavă este uşor să traduci pe *Child Harold* în limba iraniană (?). Dar, se spune: *traduttore — traditore*!

Nu ştiu dacă digresiunea mea a fost potrivită, scopul ei este să deschid ochii acelora dintre domnii cercetători, cărora le place să se folosească de traduceri〉.

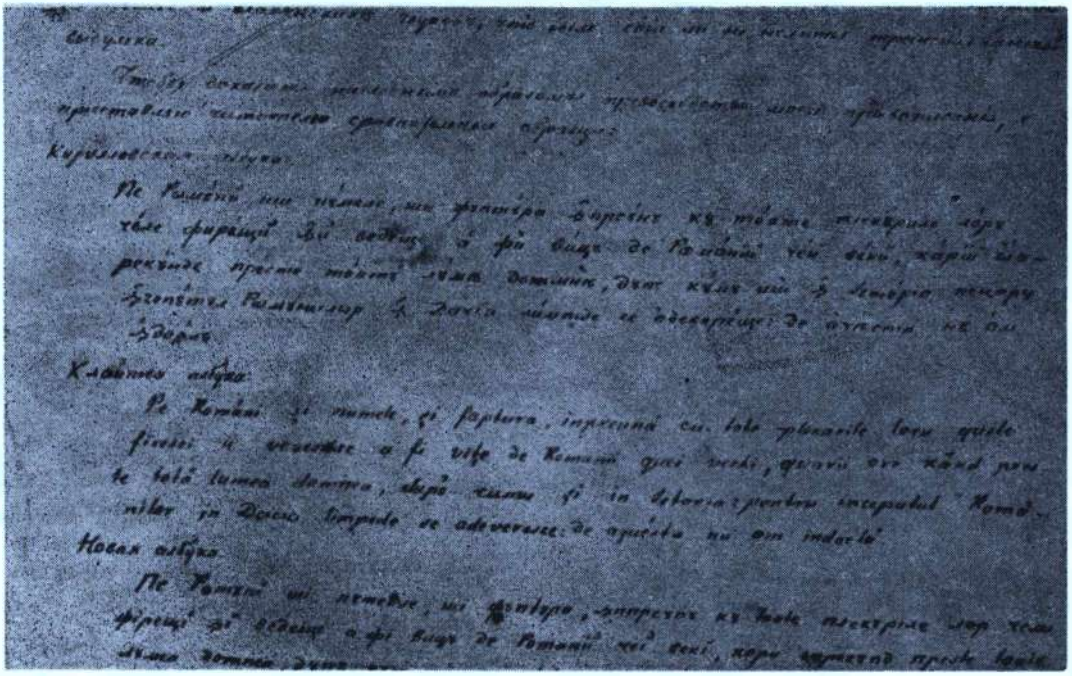
Vezi: *Iată înţelepciunea ... în toate operele sale.*

〈7〉 Pînă la începutul secolului curent, dacoromânii s-au folosit cu insistenţă de ortografia chirilică şi obişnuinţa făcea ca incomodităţile ei să treacă neobservate de ochii majorităţii. Semnul ѧ şi ѩ exprimînd acelaşi sunet ca şi ъ, au fost cu totul de prisos. Semnele ѱ şi щ ar fi putut mai comod să fie exprimate prin diftongii *dj* şi *şt*, prin aceasta alfabetul s-ar fi simplificat foarte mult. Acestea au fost incomodităţile. Dacoromânii însă dorind să se complice şi-au ales ca reprezentanţi pe oamenii de ştiinţă transilvăneni P. Maior, S. Klein şi alţii. Ei nu şi-au bătut prea mult capul inventînd unul dintre cele mai absurde alfabete din cîte au existat, în care pentru a exprima semnul chirilic ъ s-au servit de semnele *â, ê, î, ô, û ! ! !* pentru redarea semnului ч «cerv» — semnele *que, qui, ce, ci ! !* litera latinească *j* a înlocuit semnul chirilic ж (jivete), iar pentru semnul з (zemli) au imaginat semnul ʒ!!! Cînd moda absurdului a dispărut, ca orice modă, dacoromânii au observat viciile noului alfabet, pe care-l voi numi al lui Klein. Ca urmare, ei au propus o scriere din amestecul sunetelor latine şi slave, ceea ce a fost şi mai absurd decît invenţia transilvăneană.

Pentru a dovedi în mod demonstrativ superioritatea ortografiei mele, voi prezenta cititorului modele comparative.

Alfabetul chirilic:

Пе Рωмъній ши нѫмеле ши фъптѫра жирѣвнъ кѫ тоатѣ плекъчюне лорѫ челе фирещи жй ведеще а фй вицъ де Рωманій чей векй, карій ωдрекъндѫ преcте тоатъ лѫмѣ домнѣ, дѫпъ

кѣмѫ шй ѫ Історіа: пентрѫ ѫчепѫтѫл Ромънилор ѫ Дачіа лимпеде се адеверещє; де ачєста нѫ ам ѫдоялъ.

Alfabetul lui Klein:

Pe românі şi numele şi faptura, inpreună cu tote plekarile loru quele firesci ii vedesce a fi viţe de Romanii quei vechi, quarii ore când preste totâ lumea domnea, dupâ cumu şi în Istoria: pentru începutul Românilor în Dacia limpede se adeveresce: de aquesta nu am îndoélâ.

Alfabetul nou:

Пе Ромъні ші нѫмеле, ші фъптѫра, ѫпревинъ кѫ toate плекъриле лор челе фирещі ѫі ведеще а фі вицъ де Pomaniї чеї векї, карїї ѳарекънд преcте тоатъ лѫмеа домнеа, дѫпъ кѫм ші ѫн Історіа: пентрѫ ѫнчепѫтѫл Ромънілор ѫн Дачіа лімпеде се адеверещє: де ачєста нѫ ам ѫндоелъ.

Alfabetul raţional, introdus de mine:

Pe Românij şi numele, şi fâptura ânpreunâ ku tôte plekârile lor cele fireştj âj vedešte a fi vicâ de Romanij čej vekj, karij ôrekând preste tôta lumja domnja, dupâ kum şi ân Istoria: pentru ânčeputul Românilor ân Dačia limpede se adeverešte: de ačjasta nu am ândojalâ.

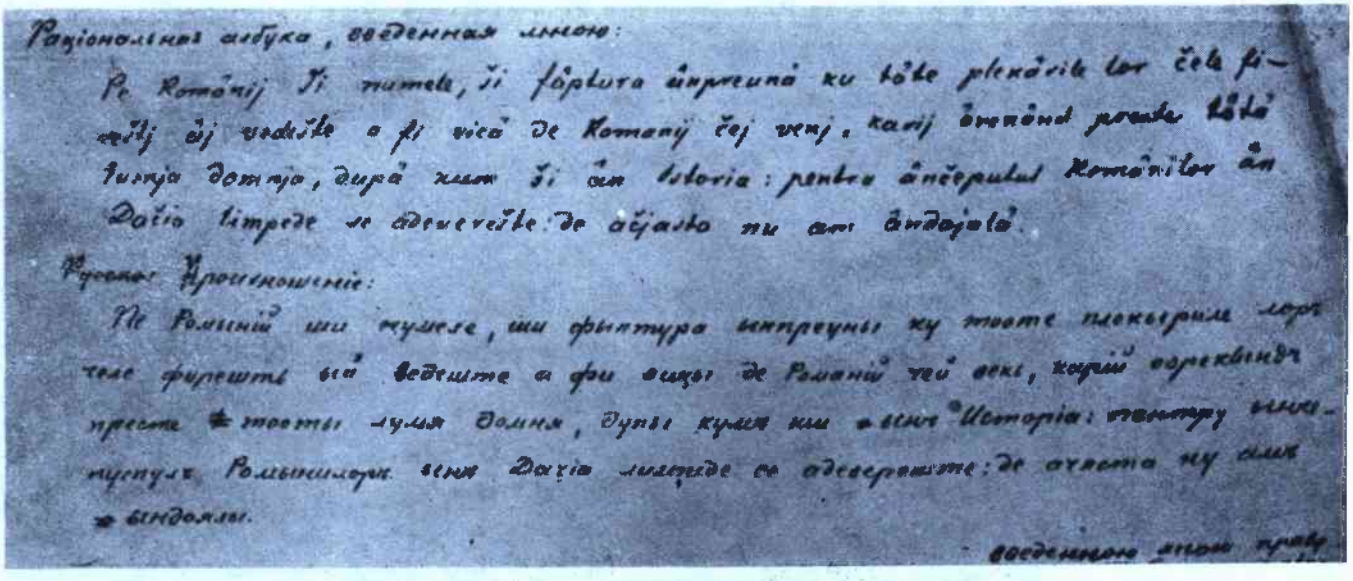
Pronunţarea [2] ⟨rusească⟩:

Las pe cititor să judece, dacă este într-adevăr raţională introducerea alfabetului propus de mine. Voi menţiona numai că a venit timpul să se facă ceva pozitiv în această privinţă... Este ruşinos pentru un popor mare şi străvechi, cum sînt dacoromânii, să publice asemenea literaturilor maloruse fiecare carte cu alt fel de scriere!

⟨Vezi: *Este cu atît mai potrivit ... pentru « cunoscătorii » romanici...* 8. N-ar fi cazul să ne amintim proverbul: *le ton fait la musique?*⟩

Vezi: *Prin populaţia băştinaşă ... dacii sau slavii.*

Prezint un loc foarte important din Nestor, după manuscrisul cel mai vechi (sec. XIII), cunoscut sub denumirea Periaslavl-Suzdalski:

« Această populaţie din neamul lui Afet o numim noriţi adică slavi. De multă vreme s-au aşezat slavii *pe Dunăre, unde astăzi se află pămîntul unguresc şi bulgăresc.* Şi de la

[2] Urmează textul de mai sus scris cu alfabetul limbii ruse *(n. ed.)*

acei s-au născut şi s-au numit cu numele lor unde s-au aşezat ... *volohii care au venit peste slavi pe Dunăre şi s-au aşezat* acolo şi i-au asuprit »[3]

(Vremennik Soc. de istorie şi antichităţi ruse din Moscova, cartea 9, partea 2, pag. 1—3).

〈Să urmăm mai departe după manuscrisul Lavrentievsk (sec. XIV), în care se spune în anii 888—898〉. « Ungurii mergeau pe muntele de lîngă Kiev... Au venit din răsărit şi s-au năpustit prin munţii înalţi (Carpaţi), şi au început să lupte cu *volohii şi slavii care locuiau acolo*. Aici au *stat înainte slavii* şi volohii au venit pe pămîntul slav... »

(P.S.R.L., tom. I, pag. 10—11.)

Nimic nu poate să fie mai clar decît aceste mărturii. Noi sîntem în drept să prescurtăm şi să explicăm acestea prin următoarele cuvinte: pe Dunăre locuiau la început slavii (dacii), apoi ţara a fost cucerită de către volohi (romani), şi au forţat o parte din băştinaşi să-şi caute adăpost în afara patriei, cu cealaltă parte s-au unit şi ca urmare s-a născut poporul dacoromân; năvălirea ungurilor a forţat pe dacoromâni să fugă în partea sudică a Carpaţilor, şi ei au format statele actuale, Moldova şi Valahia.

Dacă ar fi fost potrivit, eu aş fi prezentat o mulţime de confirmări pentru cele arătate din cronicele slave şi dacoromâne. Dar conciziunea şi claritatea sînt în felul lor o calitate.

〈II〉 Fîntîna corbului nu trebuie să fie scotită o localitate reală. Este pur şi simplu un simbol care prevesteşte o nenorocire. În legendele slave corbul joacă un rol important. Acolo unde se aude glasul lui, te poţi aştepta în mod sigur la o nenorocire. Cea mai bună explicaţie o voi extrage din *Cuvîntul despre oastea lui Igor*:

« Pe-atunci (în vremea nenorocirii lui Igor) [4] *arar se auzea*
glas de plugar pe ţarina rusească,
dar corbii croncăneau adeseori,
sfădindu-se pe leşuri...
Sveatoslav un vis avu tulburător...
toată noaptea de cu seară
corbii-ntunecaţi au croncănit
la Plesensc la marginea cetăţii...
iar privighetorile vestesc
cu vesel cîntec răsăritul » [5].

Legenda decoromână despre corb este admirabilă, se spune că el a devenit negru în timpul potopului, din cauză că a încercat să-l distrugă pe Noe, dar înainte de aceasta el a fost de culoare albă.

〈13〉 Literal, se înţelege un paloş rotund, însă în legătură cu o asemenea armă se poate înţelege numai — îndoit. Pe Columna lui Traian, dacii sînt reprezentaţi cu paloşul îndoit, adică aveau săbii. Şi slavii cunoşteau săbiile. În *Cuvîntul despre oastea lui Igor* Vsevolod spune: « Iar Kureanii mei aveau arcuri întinse, căciulile desfăcute, săbiile ascuţite ». Cuvîntul sabie este neaoş slav, prin urmare şi noţiunea lui trebuie să fie slavă pură.

〈14〉 Toate popoarele slave preferă culoarea verde [v. 40], fiind culoarea vieţii şi a renaşterii. Massudi vorbeşte despre un templu vechi slav, construit din marmoră şi smaragd verde (Charmoy). Şi la alte popoare culoarea verde este una din cele mai preferate. Femeia malorusă cîntă:

---

[3] Confuzia lui Hasdeu între daci şi slavi venea, după cum se vede, din Cronica lui Nestor. În lucrarea sa *Istoria critică a românilor*, eroarea este înlăturată: « *Cronica rusă a călugărului Nestor din secolul XI cuprinde în sine toate înţelesurile termenului* vlah. *În două locuri ea numeşte astfel pe locuitorii cei romanizaţi ai Galiei. În alte două locuri, confundînd pe slavi cu dacii, ea dă numele de vlahi cuceritcarelor legiuni romane ale împăratului Traian* » (Bucureşti, Imprimeria Statului, 1875, p. 40).

[4] Paranteză explicativă introdusă de B. P. Hasdeu.

[5] *Cîntec despre oastea lui Igor*... Trad. M. Beniuc, ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. ARLUS, „Cartea rusă", 1953, pp. 27, 33 şi 49.

Of, cum să mă duc la joc,
Fraţii mei au venit din armată
Mi-au adus trei daruri:
Primul dar — un inel de aur
Celălalt dar — un cobur verde.

Cel de la Don cîntă despre cizmuliţele verzi:

Au căciuliţe de sobol căptuşite,
Cizmuliţe de saftian verde cu tocuri îndoite.

În cîntec un rol important îl joacă şi culoarea verde:

Cum vine flăcăul
Şi intră în curtea noastră [a fetelor],
Îşi scutură căciuliţa,
Caftanul verde şi-l aranjează.

(CÎNTEC DE HORĂ)

Şi dacoromânii îndrăgeau culoarea verde. În scrisoarea din 25 octombrie 1573 domnul valah Alexandru, fiul lui Mircea, spune: (vezi anexa)

⟨15⟩ Nota a 3-a arată că prinţul era un domnitor feudal [v. 13]. Versurile 11—13 vorbesc despre un mare domnitor care a primit o feudă, despre începerea unei campanii de luptă. Ceea ce înseamnă că feuda prinţului depindea, după cum reiese clar, de un suveran suprem etc. Versurile 49—50 arată că acest suveran suprem era tatăl prinţului, care înadins a trimis pe fiul său în campanie, pentru ca să jefuiască feuda lui şi să nenorocească pe mireasa lui. De aici rezultă că prinţul s-a însurat fără aprobarea părintească şi, într-adevăr, putea oare să fie de acord mîndrul suveran cu căsătoria fiului său cu o simplă ţărancă? Luptele dintre fii şi părinţi sînt dese în istoria slavilor ... cît despre fraţi nici nu trebuie să mai vorbim! « Şi, spune Volodimir că vrea să pornească împotriva lui Iaroslav, fiul său » — ne relatează Nestor. Cele mai îngrozitoare legende populare se găsesc în istoria popoaelor slave. Să ne amintim despre fapta lui Oleg faţă de knejii din Kiev, trădarea boierului Blud, viclenia lui Kruvoi, voievodul ceh etc. În general, întreaga povestire despre inelul şi năframa, chiar prin desfăşurarea evenimentelor, este remarcabilă prin spiritul ei slav.

16. Acest loc arată marea dragoste a viteazului dacoromân faţă de calul său, prietenul şi însoţitorul său. În clipele de cea mai mare disperare, prinţul nu-şi uită calul şi roagă pe un ostaş să-l ducă acasă, la tatăl său, pentru care apariţia calului însingurat va constitui un semn al catastrofei. Prinţul nu s-a despărţit niciodată de armăsarul său credincios. Dragostea pentru cai este caracteristică tuturor popoarelor slave. Ascultaţi cîntecele polonezilor, cehilor, ucrainenilor — în toate un tînăr roagă pe iubita lui mireasă să-i mîngîie calul. Această legătură este admirabil exprimată în cîntecul rus:

Dinspre pădure, pădure întunecată,
Aleargă un cal, pămîntul se cutremură,
Sub cal iarba freamătă,
Pe cal tună şaua,
După cal o săgeată zboară,
După săgeată merge viteazul flăcău,
El merge, făcînd semn cu pălăria,
Priveşte spre culă înaltă
Vorbeşte cu Polinka:
Polinka ia-mi calul!
De voi voi, domnule, îl voi lua.

Dinspre pădure, pădure întunecată,
Aleargă un cal, pămîntul se cutremură.
Sub cal iarba freamătă,
Pe cal şaua lună
După cal o săgeată zboară
După săgeată merge viteazul flăcău.
El merge, făcînd semn cu pălăria,
Priveşte spre culă înaltă
Vorbeşte cu Paşenka,
Caută s-o convingă pe Osipovna:
Polinka, ia-mi calul!
— Acum o să te ascult
O să-l iau pe calul cel negru,
Voi prinde frîul aurit.
Îl voi duce la viteazul flăcău,
La Ivan Petrovici, domnule!

(CÎNTEC DE NUNTĂ)

17. Este remarcabil faptul că prinţul în monologul său n-a îndrăznit cu nici un cuvînt, cu nici o exclamare să facă reproşuri ticălosului său tată. Respectul faţă de cei mai în vîrstă a fost una din trăsăturile caracteristice ale slavilor chiar şi în timpurile cînd aceştia împreună cu grecii şi romanii intrau în componenţa pelasgilor. A fost o urmare necesară a traiului de toate zilele din cadrul comunei primitive.

18. Compară expresia manuscrisului din Kraledvorsk:

na kcech rumenci ktoesti...
vlasi kloxostvori veju

(LUDIŠC)

6. Comparaţia unui tînăr chipeş cu un brad este extrem de reuşită şi se întîlneşte destul de des în cîntecele volohilor. Cine cunoaşte desişurile tainice ale Carpaţilor, acela înţelege în mod deosebit întreaga lor frumuseţe. Îmi aduc aminte foarte clar impresia pe care mi-au produs, demult, în copilărie, brazii de pe muntele Ceahlău din nordul Moldovei. Asemenea unor uriaşi fantastici, cu sute de braţe, ei îl sperie pe călător prin nemişcarea lor mîndră, prin măreţia lor chipeşă, iar în şoaptele nenumăratelor crengi se aud, parcă, nişte ameninţări sălbatice. Ce impresie trebuie să producă un astfel de fenomen asupra unui om simplu, care este mai apropiat de natură şi înţelege mai veridic tablourile ei? Fiecare dintre noi în parte studiază cîte ceva, este devotat cu precădere unui anumit lucru, privind celelalte cu un oarecare dispreţ. O mulţime de oameni sînt enciclopedişti: ei studiază tot ce întîlnesc cu aceeaşi atenţie, cu ochii naturii care nu greşeşte. De aceea în convingerile populare se întîmplă să întîlnim chipuri şi tablouri deosebit de potrivite asupra cărora deseori ne oprim cu gîndul: (cum a putut pătrunde o astfel de idee în creierul unui om necivilizat?). În timp ce poeţii noştri moderni, cîntăreţii noştri rafinaţi creează comparaţii, fie în felul unor scriitoraşi străini, fie în inspiraţia de minut, popoarele se bazează pe observaţii profunde de veacuri. Vi se pare comparaţia bradului cu un tînăr chipeş reuşită pentru că bradul se caracterizează prin trunchiul său foarte drept şi prin mărimea sa uriaşă; însă poporul se conducea în această comparaţie din motive mult mai importante. El vedea în brad o anumită asemănare cu omul, cu o fiinţă vie, simţitoare şi gingaşă, în viaţa uriaşului muntean el a observat fenomene ale propriei sale vieţi. Tăiaţi bradul — frumuseţea pădurilor — (abies pectinata) şi veţi vedea o substanţă lichidă mucoasă, care se scurge din tulpina tăiată, asemenea sîngelui care se coagulează. Nici stejarul, nici mesteacănul nu prezintă un astfel de fenomen. Însă, nouă nu ne vine în cap comparaţia unui om ucis cu un brad tăiat, a sîngelui cu lichidul mucos ... un asemenea gînd poate să se

nască numai în visurile unui popor. Un om de ştiinţă va descrie cu cuvinte seci fenomenele din botanică, oamenii obişnuiţi nu le vor lua în seamă ... însă poporul le va aşeza în memoria sa, în gîndurile sale, în simbolurile sale enciclopedice, ca nişte simboluri ale vieţii, gingăşiei şi sensibilităţii omeneşti!

Vico, «părintele filosofiei istoriei», clasează originea comparaţiilor populare în epoca primară străveche a traiului omenesc. Filosofia modernă susţine în totul părerea gînditorului italian. De aceea unul dintre obiectele cele mai interesante ale arheologiei populare trebuie să fie cercetarea originii comparaţiilor, mai ales că acest obiect a fost pînă astăzi prea puţin elaborat în legătură cu antichităţile slave. În fiecare comparaţie se ascunde credinţa unui păgînism străvechi.

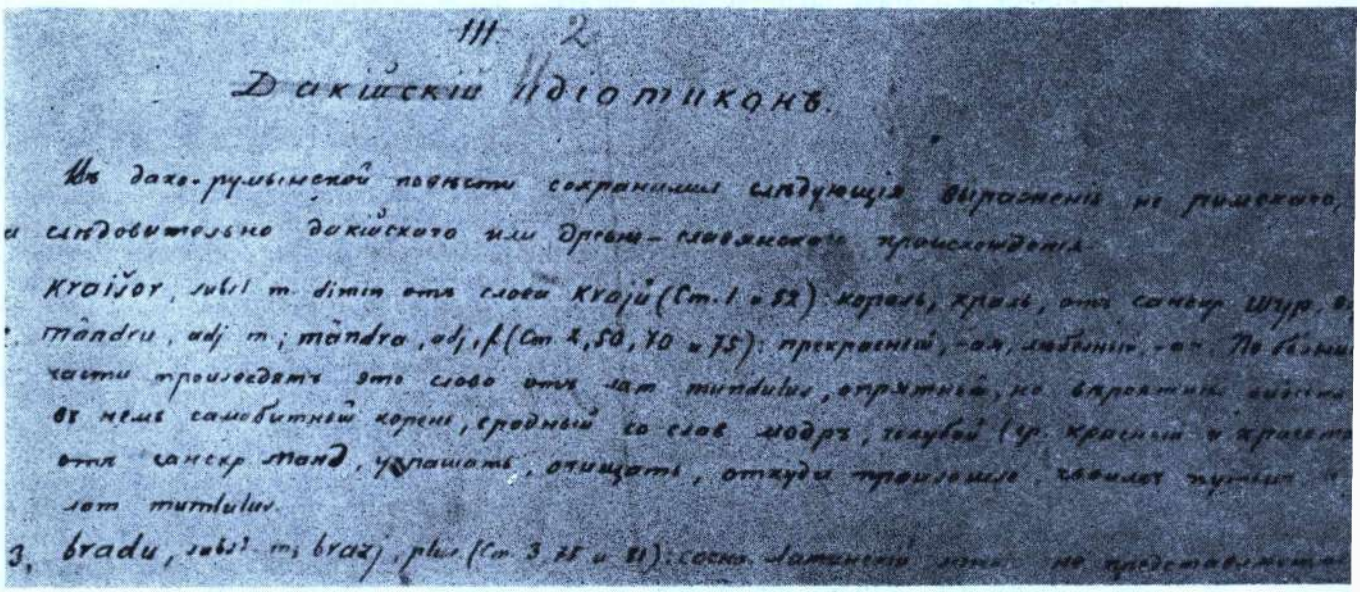
⟨III⟩

Idioticonul ⟨dac⟩

În balada dacoromână s-au păstrat următoarele expresii de provenienţă neromană, ci, prin urmare, dacă sau veche slavă.

1, *crăişor*, subst[antiv] m[asculin], dimin[utiv][*] de la cuvîntul *craju* (versurile 1 şi 52) король, краль de la sanscritul шур (conducător).

2, *mândru*, adj[ectiv] m[asculin], *mândră*, adj[ectiv] f[eminin] (versurile 2, 50, 70 şi 75) прекрасный, -ая; любезный, -ая. Majoritatea cercetătorilor susţin că acest cuvînt derivă de la *mundulus* latinesc, curat, dar mai curînd putem să distingem aici o rădăcină originală apropiată de slav[ul] модръ, albastru (comp[ară] красный, şi красота roşu

III. 2.

Дакійскій Идіотиконъ.

Въ дако-румынской повести сохранились следующія выраженія не римскаго, а слѣдовательно дакійскаго или другого-славянскаго происхожденія.

Kraiŭor, subst. m. dimin. отъ слова Kraju (Cm. 1 и 52) король, краль, отъ санскр. Шур, в

mândru, adj. m; mândra, adj. f (Cm. 2, 50, 70 и 75): прекрасный, -ая, любезный, -ая. По мнѣнію

нѣкоторыхъ происходятъ это слово отъ лат. mundulus, опрятный, но вѣроятнѣе выводить

его отъ чисто славянскаго корня, сроднаго со слов. модръ, голубой (ср. красный и красота

отъ санскр. манд, украшать, очищать, откуда произошли также лат. mundus, чистый и

лат. mundulus.

3, bradu, subst. m; brazi, plur. (Cm. 3, 75 и 81): сосна. Замѣнили этого не представляющаго

şi frumuseţe), de la sanscr[itul] *mand*, a împodobi, a curăţa, de unde, pe o altă cale, a apărut şi latinescul *mundulus*.

3, *bradu*, subst[antiv] m[asculin]; *brazi*, pl[ural] (versurile 3,75 şi 81): сосна. În limba latină nu găsim nimic cît de cît apropiat de acest cuvînt; în limba slavă, dimpotrivă există expresii apropiate ca sens: береза, береcт, brĕz (връ în limba bulgară).

4, *vârfu*, subst[antiv] m[asculin] (versul 4): вершина, верх

[*] Indicaţiile gramaticale (substantiv, adjectiv, masculin, plural etc.) sînt date de B. P. Hasdeu în limba română.

5, *copilu*, subst[antiv] m[asculin]; *copila*, subst[antiv] f[eminin]; *copiii*, plur[al] (v[ersurile] 6, 7, 60 şi 64): ребенок, юноша, и молодая женщина.

În sensul primar: un copil nelegitim, făcut de o roabă «rabenok». În letopiseţul lui Grigore Ureche (veacul XVI): «n'au fost Bogdan vodâ fecior cu cununie, ci copil lui Alecsandru vodă». În acest cuvînt se ascunde rădăcina cuvîntului slav купити (a avea legătură cu o femeie) de la sanscritul *cup* — a se înfiora de patimă. Pronunţarea «copil» în loc de «cupil» provine din proprietatea limbii dacoromâne: moş — муж, mojic — мужик ş.a.

6, *vecin*, subst[antiv] m[asculin]; *vecini*, pl[ural] (versul 8): крестьянинъ, поселянинъ. cu sensul iniţial: гражданин, citoyen, de la cuvîntul slav вьче şi sanscritul *vaks* — a uni.

7, *dragu*, adj[ectiv] m[asculin]: *draga*, adj[ectiv] fem[inin] (versurile 8, 15, 19, 24 şi 34): милый, -ая; дорогой, -ая.

8, *jalnik*, adv[erb] (versul 14): грустно, жалобно

9, *a grăi*, verb (versurile 14 şi 20): говорить. Forma dacoromână este mai apropiată de cuvîtul original sanscrit *gar*, ceea ce dovedeşte că printre urmaşii volohi ai tracilor el s-a păstrat mai curat. Dar şi la slavi unele derivate au păstrat pronunţia veche грач (corb), грай (cîntec) şi altele.

10, *a topi*, verb (versul 23), расплавлять, топить.

CONSIDERAŢII FINALE LA INELUL ŞI NĂFRAMA

B. P. HASDEU ESTE UN FENOMEN ÎN ÎNCLINAREA lui spre cultură şi ştiinţă, din fragedă tinereţe. Notele de lectură şi excerptele, folosite mai tîrziu în Ion Vodă cel Cumplit sau în Istoria critică a românilor, lucrările diverse concepute, redactate, dar nedefinitivate, rămase în manuscris, descoperite în arhive şi valorificate de cercetători, dovedesc din plin acest lucru[1]. Trebuie spus însă, de la început, că ceea ce a considerat valoros din începuturile sale a valorificat singur. Astfel a publicat Craiul Marco în ţara română („România", I, 1859) sau Grecoaicele, româncele şi bulgăroaicele. Cîntec bulgar („Foaia de storie română", I, 1859) etc. Ceea ce i s-a părut însă complicat şi mai greu de finisat n-a mai reluat.

Între aceste din urmă materiale se găseşte cercetarea despre balada Inelul şi năframa. Hasdeu a luat cunoştinţă de ea din culegerea primă a lui Alecsandri, Balade (1852), şi peste ciţiva ani, în spiritul cercetărilor lui de tinereţe, a început să se ocupe de această baladă ca de un element străvechi cu substrat cultural geto-dac.

Într-adevăr, balada are o structură aparte, foarte rară, existentă numai în zona folclorică sud-est europeană, ceea ce nici Hasdeu nu-şi putea da bine seama în stadiul cercetărilor de la jumătatea secolului al XIX-lea. În ea este vorba de o fuziune între două vechi motive folclorice, şi anume motivul inelului, datorită căruia îndrăgostiţii, după peripeţii şi trecere de vreme, se recunosc; al doilea motiv, care ţine mai ales de proza folclorică (basm, legendă etc.), îl constituie metamorfozarea îndrăgostiţilor, care, neîmplinindu-şi visul unirii, se transformă, după moarte, în plante (salcie, tei, brad, viţă, iederă etc.) iar acestea răsar apropiat şi se împreună, simbol al fidelităţii şi nedespărţirii şi după moarte. Motivul

[1] Manuscrise ale lui Hasdeu se descoperă mereu; nu de multă vreme, un cercetător de merit, Victor Cirimpei, a descoperit şi publicat un manuscris al lui Hasdeu, conţinînd 57 de piese, între care 12 balade, 32 de cîntece lirice, strigături, descîntece, ghicitori, cf. *B. P. Hasdeu — culegător de creaţie folclorică moldovenească*, în *„Limba şi literatura moldovenească"*, XVIII, 1975, nr. 3, pp. 34—42.

nelului a căpătat circulație universală și se găsește în balade occidentale și răsăritene [2], iar în folclorul românesc s-au înregistrat în jur de 50 de variante (Moșneagul) [3]. Celălalt motiv, al metamorfozei în plante, își are punct de plecare în mitologia antică (vezi transformarea frumoasei Daphne în laur)[4], transmutat apoi, sub formă de baladă, în tema logodnicilor nefericiți, deveniți plante care se îmbrățișează (în folclorul multor popoare)[5].

Fapt important este că tipul de baladă Inelul și năframa, cu ambele motive în conținut (în formă primară), s-a păstrat în special în folclorul românesc [6], se bazează pe un străvechi substrat de cultură autohtonă și Hasdeu avea dreptate să încerce, prin această baladă, descifrarea unor elemente de cultură și civilizație geto-dacă, indiferent la ce rezultate a ajuns sau putea mai degrabă să ajungă. Ca în multe cazuri, el a avut intuiția vestigiilor de viață și de istorie strămoșească.

Manuscrisele și hîrtiile rămase în acest sens sînt note într-o primă redactare, care n-au ajuns să se cristalizeze într-o lucrare finită, de unde repetiții de date de la unele pagini la altele, reveniri cu explicații de tot felul, comentarii, digresiuni etc.

Scriind în limba rusă pentru slavi, Hasdeu voia să le dovedească acestora că multe elemente de cultură slavă își au corespondențe în cultura dacilor, cu care slavii au venit în contact în zona Dunării, teritoriu de dislocare ulterioară a slavilor în alte părți din Europa răsăriteană, sub presiunea autohtonilor geto-daci. Pentru aceasta Hasdeu se folosește de izvoare slave, în special de Cronica lui Nestor [7], care făcea autoritate la vremea respectivă, dar studiile de mai tîrziu au ajuns la concluzia că zona primordială de comunitate slavă se situează între Vistula și Nipru, cu dislocarea de aci înspre Dunăre și alte direcții [8].

Oricare era adevărul, fața lucrurilor nu se schimbă și contactele vechi între strămoșii noștri și slavi au existat. În multe privințe însă Hasdeu merge prea departe (și fără temei riguros științific) la apropierea elementelor daco-slave ca făcînd uneori corp comun, opinie datorată probabil și stadiului incipient al cercetărilor în această direcție. Există totuși multe sugestii verificabile azi despre forme de cultură străveche geto-dacă, cu rădăcini într-un fond autohton, ca moștenire de comunitate indo-europeană și nu numaidecît ca un simplu transfer cultural de la o ramură de neamuri la alta. Chiar dacă Hasdeu nu spune direct acest lucru, el relese incipient din anumite considerații pe care le face în comentarii.

În comentariile comparate la Inelul și năframa, Hasdeu găsește similitudini de credințe, obiceiuri, zeități (cu o doză de inventivitate) [9], stări de lucruri politice și sociale, apropiate la daci și slavi, precum ar fi destrămarea unității de neam, prin dezbinarea căpeteniilor, de unde un reflex în conflictul dintre tatăl-împărat și fiul-crăișor din balada analizată. Pentru aceasta Hasdeu se folosește de exemple diverse, scoase dintr-un poem ceh încărcat de legende vechi, căruia îi spune Manuscrisul de la Kraledvor sau Manuscrisul Kraledvorski [10], de asemenea din Slovo o polku Igoreve *(Cuvînt despre oastea lui Igor)*, din cîntece rusești, etc. [11], ca o dovadă de păstrare, în cîntecele de tip popular, a unor reminiscențe istorice. Hasdeu urmărește reconstituiri istorice pe bază de cultură populară, ceea ce va încerca în mare măsură și în Istoria critică a românilor.

În fond, în foile conservate, la fiecare element din Inelul și năframa: inel, năframă, brad, paloș rotilat, erou și cal, copilă, zmeu și șarpe etc. etc., Hasdeu

---

[2] Vezi baladele: germ. *Der edle Moringer*, eng. *Hirn Horn*, rus. *Dobrînea și Alioșa* etc., cf. lucrarea noastră *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, București, 1971, pp. 106, 129; accesibile în traducere: *Balade engleze*, trad. de Leon Levițchi, București, 1970, p. 97; *Balada populară germană*, trad. de Ionel Marinescu, București, 1979, p. 21.

[3] Vezi și *Uncheșelu*, în serie, la Aurelian I. Popescu, *Cîntece bătrînești din Oltenia*, vol. II, Craiova, 1970, pp. 379–396; *Cîntecul lui Arghir*, în *Cîntece de pe Jiluri*, culegere de Adrian Em. Popescu, Tg. Jiu, 1977, p. 29.

[4] În *Metamorfozele* lui Ovidiu; temă reluată de Jorge Montemayor, în *Diana* (1559), S. Twardowski, *Dafnis* (1638) etc.

[5] Cf. unele variante esențiale: Al. Amzulescu, *Balade populare românești*, București, 1964, I, p. 201; Aurelian I. Popescu, *op. cit.*, pp. 334–342; pentru unele variante străine, Gh. Vrabie, *Balada populară română*, București, 1966, p. 481 și urm.

[6] Variante importante în V. Alecsandri, *Opere III: Poesii populare*, text stabilit de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, note și comentarii de Gh. Vrabie, București, 1978, p. 340.

[7] Între edițiile vechi bune, în *Monumenta Poloniae Historica*, t. I, editat de August Bielowski, Cracovia, 1864, pp. 521–862: *Latopis Nestora* (text și traducere polonă); ediție critică: *Povest' vremennyh let*, de D. S. Lihaciov și B. A. Romanov, 2 vol., Moscova, 1950: text și traducere rusă (I): studiu și comentarii (II).

[8] Cf. Tadeusz Lehr-Splawinski, *Początki Slowian*, Cracovia, , 1946, și alții.

[9] Vezi și mai jos, n. 19.

[10] În original și în limbă veche manuscrisul poartă numele de *Rúkopis Králedvorský* (Manuscrisul de la Dvur-Kralové).

[11] Hasdeu se referă la lucrările lui I. Berg *(Cîntecele popoarelor)* și I. P. Saharov *(Cîntecele poporului rus)*, în care, de fapt, n-a avut încredere și le-a criticat; cînd citează *Kitice*, aici e vorba de culegerea de poezii a lui Karol Jaromir Erben, publicată sub acest titlu în 1853.

face excursuri numeroase, cu încercarea de a descoperi și lămuri străvechi elemente istorice. Nu-l preocupă poezia, ci istoria.

Totuși izvoarele și interpretarea nu l-au ajutat peste tot. Iată, de exemplu, că Rukopis Královédvorský (căruia Hasdeu îi spune Manuscrisúl Kraledvor sau Kraledvorski), din care tînărul studios încearcă să scoată argumente și vechi legende de comparat (Ludiše a Lubor, Záboy, Slávoj a Ludiek etc.), s-a dovedit, mult mai tîrziu, a fi un falsificat datorat lui Václav Hanka, care trecea la început numai ca descoperitor al poemului [12], socotit din secolul al XIII-lea, dar pe care l-a compus personal (ajutat, se pare, de Josef Linda și Josef Jungmann)[13], după cum a arătat Jan Gebauer, Poučeni o padělanych RKZ (Informare asupra manuscriselor falsificate: Královédvorský și Zelenohorský, 1888) [14]. Este vorba aici de încă un manuscris, cel «descoperit», în 1818, la Zelena Hora, citat în vechile ediții ca poemul Libušin súd [15]. (Judecata Libușii-regină), datorat tot condeiului lui Hanka.

Pînă a nu se stabili definitiv falsificatul, poemele au avut un mare răsunet (aveau și calitate literară), au fost editate și traduse în mai multe limbi (în Rusia, Polonia, Germania, Anglia), creatorii s-au inspirat din ele, iar savanții au construit teorii juridice pentru organizarea statală și viața socială la slavi în evul mediu, care s-au prăbușit la dovedirea falsului. Firește, nici considerațiile și comparațiile lui Hasdeu nu mai au suportul căutat.

Un alt caz elocvent este interpretarea relatării din Cronica lui Nestor, în care se spune că peste slavii așezați la Dunăre au venit «volohii» (în cronică volhi și volăhi), identificați pînă acum cînd cu armatele romane venite cu Traian (D. Ilovaiski, I. Zabehin, V. Kliucevski), cînd cu o invazie a celților prin secolul al IV-lea (Pavel Josef Šafarik; S. P. Tolstov, în 1948) sau cu o expediție a francilor pe vremea lui Carol cel Mare (A. A. Șahmatov, în 1940) [16]. Hasdeu se gîndește la «romani», dar termenul a luat naștere în legătură cu descendenții romanilor [17]. În orice caz, în cronică nu poate fi vorba decît de un contact al «românilor» cu slavii în evul mediu (probabil sec. VIII) și nu de o luptă, scoasă din «legenda mutării slavilor» la nord [18].

În privința «idioticonului», precum și a altor raportări lingvistice, Hasdeu îndrăznește mult și trezește interes. El stăruie asupra elementelor nelatine, de proveniență dacă sau slavă, și caută înrudiri care nu sînt însă directe, ci pe o linie de veche comunitate indo-europeană, desfăcută în forme lexicale variate și cu sensuri schimbate (pe grupuri de neamuri). Dacă brad sau copilă nu mai comportă azi discuții pentru originea lor autohtonă, crăișor, drag, vîrf, jalnic sînt oricum legate de domeniul slav. Considerațiile despre a grăi sau mîndru sugerează însă (și nu gratuit) o proveniență indo-europeană, nu direct slavă, dacă se ține seama de complexitatea de fapte, de deosebirea uneori radicală de sens și de mulțimea de formații românești (la mîndru), care nu există în nici o altă limbă slavă, precum și de forme din alte limbi. Este de recunoscut că Hasdeu avea o intuiție lingvistică extraordinară, încît, chiar cînd nu descifrează exact, deschide porți.

De asemenea, considerațiile despre originile îndepărtate și rădăcina lexicală din zmeu, zmok, Zamolxis deschid orizontul cercetării. În schimb, pentru «zeița» Kupala se aleargă prea mult, numele fiind legat de sărbătoarea veche populară din 24 iunie (la români Sînzienele sau Drăgaica), devenită la ucraineni Ivan Kupala [19].

În ce privește transcrierea alfabetului chirilic, Hasdeu critică pe cei din Transilvania și propune o alta, care nu era însă mai bună. Între altele, el critică pe Berg (pe care îl folosise și ca folclorist), pentru traducerea Manuscrisului de la Kraledvor

[12] «Descoperit» în 1817, manuscrisul a fost publicat în 1819 de Hanka (ediția a II-a: 1829); Hasdeu folosește ediția rusă a lui Berg (lui Hanka îi spune Hank).

[13] Această problemă nu este încă indeajuns de clarificată.

[14] De fapt, autenticitatea manuscrisului a fost atacată de mai înainte de filologul Josef Dobrovský Kopitar, în discuție s-a amestecat și Mickiewicz la cursurile sale de literaturi slave de la Paris, dar mai tîrziu au intervenit din nou T. G. Masaryk (ca sociolog), istoricul Jaroslav Gall, și apoi Gebauer, care a dovedit mai bine falsul.

[15] Manuscrisul ar fi fost scris în sec. IX—X, iar regina Libușa încearcă să împace pe cei doi frați disidenți, argument pentru Hasdeu privind «destrămarea» unității, paralel la daci și slavi.

[16] Momentul istoric este nimerit de Șahmatov, chiar dacă nu poate fi vorba de franci, cf. articolul lui *Povest' vremennyh let i eje istočniki*, în *„Trudy Otdela drevnerusskoj literatury"*, IV, 1940, p. 29.

[17] Cf. articolul nostru, *Umanistul polonez Filippo Buonaccorsi — Callimachus și originea latină a poporului român*, în *„Romanoslavica"*, XV, 1967, p. 203 și urm. (originea și dezvoltarea sensului de «vlah, vloh, voloh»).

[18] Un pasaj confuz, înscris de Nestor din legende istorice, se referă la venirea ungurilor peste români și slavi, cf. ediția critică citată mai sus (n.7), I, p. 21 (sub anul 898); Hasdeu nu discută prea limpede acest pasaj.

[19] Cf. lucrarea noastră *Folclorul românesc*, pp. 57, 316, 332 (sărbătoare veche cu intensitate în sud-estul Europei).

parodiindu-l, cînd personal mulțumește limbii ruse, pentru că l-a ajutat «să redea în mod veridic expresiile narațiunii române» și zeflemisindu-l, că după modelul lui, nu-i greu să-l traduci nici pe Byron cu Childe Harold's Pilgrimage (Pelerinajul Infantelu Harold) în iraniană(!)

Multe alte note și paranteze îl arată pe Hasdeu de o cultură neobișnuită, la curent cu cercetările științifice ale vremii, dar merită să fie reținut mai ales faptul că a avut în mînă de la tatăl său, Al. Hasdeu, o variantă transilvăneană a baladei (Inelul și marama de data asta), transmisă de C. Diaconovici Loga, care purta corespondență cu bătrînul Hasdeu, cerea sfaturi pentru Gramatica sa și discuta despre zeul dac Zamolxis.

Tîrziu, Hasdeu a descoperit o variantă albaneză într-o publicație italiană, publicînd-o în original și traducere, cu o notă interesantă, fără să se gîndească să reia tema[20].

Această variantă, precum și multe altele înregistrate pe teritoriul românesc, mai cu seamă în Transilvania de nord, fac o legătură, în structura lor, cu un fond vechi de cultură autohtonă, în continuitate; iar considerațiile lui B. P. Hasdeu, chiar nedefinitivate de el, întăresc această idee a conexiunilor de foarte multe veacuri în cultura poporului român.

I. C. CHIȚIMIA

[20] B. P. Hasdeu, *Bradul și viișoara*, în „*Columna lui Traian*", VII, 1876, pp. 253–256.

Nic. DENSUSIANU

Cercetarea riguroasă a istoriei. Cîteva concluzii

AJUNȘI LA CAPĂTUL EXPUNERII NOASTRE asupra *Istoriei militare a poporului român*, de Nic. Densusianu, ținem să evidențiem caracterul neașteptat de științific al lucrării, obiectivitatea interpretărilor și fundarea statornică a afirmațiilor formulate de autor pe temeiul sigur al mărturiilor îndubitabile furnizate de documentele cunoscute la începutul secolului XX.

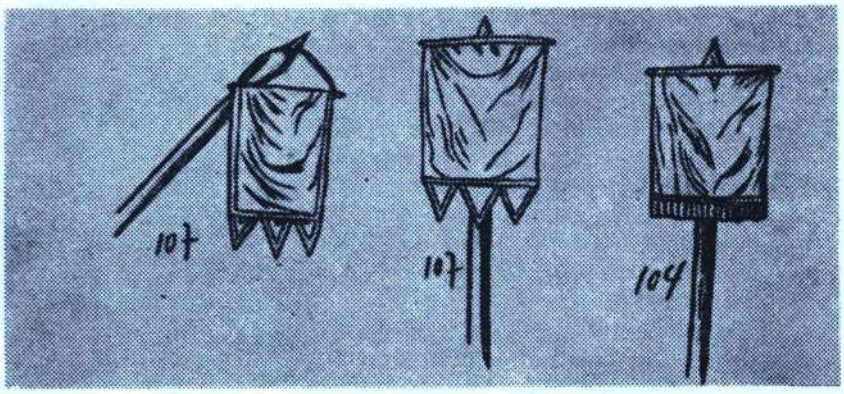
Într-un fel, manuscrisul în discuție, rămas din păcate nefinalizat, constituie o încununare a direcției de cercetare riguroasă a istoriei, vizibilă pe parcursul întregii activități a lui Nic. Densusianu, alături de direcția speculativ-vizionară, materializată prin excelență în ultima sa carte, *Dacia preistorică*. Încît, mai mult decît oricare altă lucrare, *Istoria militară a poporului român* are darul de a relativiza substanțial opiniile absolutizant-denigratorii emise în legătură cu opera istoricului, impunînd o reevaluare lipsită de prejudecăți a contribuției acestuia la istoriografia și cultura românească în genere.

Ținem să subliniem, de asemenea, că deși limitată prin titlu doar la aspectele tangente la viața militară a poporului român, cercetarea lui Nic. Densusianu tinde constant să îmbrățișeze întreaga problematică a istoriei naționale.

Cu o aplicare remarcabilă, istoricul pune în legătură continuu faptele de arme și organizarea militară a strămoșilor cu viața lor obștească și de familie, cu tradițiile lor juridice și religioase, cu îndeletnicirile lor cotidiene, neuitînd nici un moment stringențele generate de plasarea lor geografică la Dunăre și Carpați.

De fapt, cercetarea istoriei militare devine pentru Nic. Densusianu mai mult un pretext de descifrare a tainelor istoriei naționale în totalitatea ei și o modalitate de luminare, dintr-o perspectivă mai puțin uzitată, a tabloului larg al vieții desfășurate cîndva pe aceste meleaguri, decît o cercetare în sine.

ÎNCEPUTURILE ARTEI MILITARE LA CARPAȚI ȘI DUNĂREA DE JOS (VI)

12. Strategia

Sistemul combinațiunilor de război ale dacilor, în afară de celeritatea lor în mișcări, și afară de aprecierea justă a împrejurărilor, a mai consistat și în *arta lor de a înșela pe inamic*, de a-l ataca prin *surprindere*, a-l *hărțui* în lupte deschise și a-l atrage în *curse*.

Spre acest scop, o parte anumită din cetele călări se apropia de trupele inamicului pînă lîngă castre, apoi după un scurt atac simulau o fugă dezordonată făcînd pe inamic să-i urmărească și să comită greșeli tactice, cînd apoi alte cete ascunse de călărime și pedestrime se aruncau deodată cu strigări înfricoșătoare de război asupra inamicului, care îi urmărea fără ordine de bătaie, și-l acopereau din toate părțile cu o ploaie de săgeți. În astfel de cazuri, înfrîngerea și ruina inamicului era mai totdeauna completă.

O discuțiune memorabilă se încinsese la a[nul] 172 a.C. în senatul Romei despre noul mod de război ce-l inaugurase comandanții trupelor romane în peninsula Balcanică. «*Senatorii mai bătrîni* — scrie Tit Liviu — *care mai păstrase încă amintirile obiceiurilor vechi, ziceau că strămoșii romanilor nu făceau război prin* înșelăciuni *(insidii)*,

---

În sfîrșit, dar nu în ultimul rînd, dorim să relevăm noutatea și actualitatea celor mai multe dintre interpretările propuse de istoric.

Ele au, nu o dată, o valoare de a dreptul anticipatorie. Ne gîndim, de pildă, la considerațiile istoricului despre organizarea militară în epoca dacă, confirmate admirabil de un articol de ultimă oră, semnat de Alexandru Vulpe (*Tradiția organizării politice la geto-daci*, în „*Magazin istoric*", an. XIV, nr. 5(158), mai 1980, pp. 46—49, 51) sau la reflecțiile despre vechimea și importanța metalurgiei în viața autohtonilor de la Carpați, validate, de asemenea, de cercetările din ultima vreme (a se vedea, între altele, concluziile mesei rotunde *Universul spiritual al lumii trace*, din „*Magazin istoric*", an. XII, nr. 7, iulie 1978, pp. 28—32, și ale articolelor *Sarmizegetusa Regia — puternic centru al metalurgiei dace*, de Ștefan Ferenczi, din „*Magazin istoric*", an. XIII, nr. 6 (147), iunie 1979, pp. 24—25 și *Pe teritoriul nostru metalurgie acum opt milenii*, de Vasile Boroneanț, din „*Magazin istoric*", XIV, nr.4 (157) aprilie 1980, pp. 36—37).

Din nefericire, și într-un caz și într-altul, lucrarea lui Nic. Densusianu a trecut neobservată.

Adăugînd la șirul calităților evidențiate: sobrietatea stilistică, deschiderea larg comparatistă către toate zările istoriei universale și vibrația profund patriotică ce străbate printre rînduri, nu urmărim în fond altceva decît să subliniem valoarea cu totul deosebită a lucrării *Istoria militară a poporului român*.

Publicînd-o astăzi, avem convingerea că punem în circulație nu o scriere oarecare, ci una dintre cele mai importante opere privitoare la epoca veche a istoriei naționale și un model de felul cum trebuie realizată istoria militară a poporului român.

I. OPRIȘAN

prin atacuri de noapte, prin fugi simulate şi prin întoarceri neaşteptate asupra inamicului fără de grijă; ei nu căutau gloria în cursă şi înşelăciuni ci numai în adevărata virtute de război; *ei declarau inamicului războiul încă înainte de începerea ostilităţilor, citeodată îi făceau cunoscut şi ziua de luptă şi fixau chiar locul unde se va face bătaia. Aşa este* legea romană *şi noi nu putem urma artificiile punilor şi astutiile grecilor, care consideră că este o glorie mai mare în a înşela pe inamic, decît a-l învinge cu forţa. Ce e drept că în ziua de astăzi se poate face citeodată mai mult prin înşelăciune decît prin virtute, dar cu totul altceva este cînd inamicul însuşi va trebui să recunoască, că după ce fiecare parte şi-a adunat forţele sale şi le-a pus în război faţă în faţă, el a fost învins într-o luptă dreaptă, dar nicidecum prin înşelăciune, ori din întîmplare, atunci se va considera pentru vecie învins. Acestea le ziceau bătrînii, cărora nu le plăcea noua înţelepciune de război. Însă a învins acea parte a senatului, care credea, că în afacerile internaţionale este mai bine de a avea în vedere interesele decît onoarea*[1].

Consulul Emiliu Paul, întrebat la a[nul] 168 a.C. de un nobil ofiţer din armata sa, pentru ce nu începe numaidecît lupta cu trupele lui Perseu, care se aflau în cîmp deschis, îi răspunse scurt: «*O lungă experienţă m-a învăţat cînd trebuie să lupt şi cînd trebuie să mă reţin de la luptă*»[2].

«*Comandanţii cei buni* — scrie Vegeţiu în secolul al 4-lea d. C. — *caută învingerea nu în lupta pe faţă, care este periculoasă pentru amîndouă părţile, ci ei fac totdeauna atacul prin locuri ascunse, aşa ca deodată prin puterile lor neslăbite să distrugă pe inamic sau să-l pună pe fugă şi să-i inspire teroare*»[3].

Cînd geţii din nordul Dunării de Jos credeau că nu sînt în stare să reziste inamicului, atunci ei puneau pe copiii şi femeile lor pe cai şi se retrăgeau înapoi în sînul cîmpiilor, lipsite de toate lucrurile trebuincioase inamicului.

Astfel făcură geţii din nordul Dunării de Jos cînd venise asupra lor Alexandru cel Mare, şi scyţii în războiul ce-l avuse cu Darie, regele perşilor.

«*Scyţii*, scrie Herodot, *văzînd că în războiul lor cu Darie, fiul lui Hystaspe, nu pot să capete nici un ajutor de la popoarele vecine, hotărîră a se retrage, strînseră şi mînară înapoi vitele lor, astupară toate fîntînele, distruseră iarba de pe cîmpuri, făcîndu-şi retragerea lor astfel ca să fie numai cîte o zi depărtare între dînşii şi între perşi. În modul acesta trupele lui Darie nu puteau să aibă niciodată linişte, fiindcă de cîte ori voiau să facă popas, scyţii, care nu-i pierdeau niciodată din vedere, se aruncau asupra lor cu atac*»[4].

În ce priveşte, în particular, pe *Decebal*, este foarte interesantă icoana ce ne-o face Dio Cassiu despre acest mare căpitan al dacilor: «*Un om care avea pătrunderea şi înţelepciunea cum să se ajute în toate afacerile de război, care totdeauna ştia cum să pună lucrurile în execuţiune. El cunoştea foarte bine momentul cînd trebuie să facă un atac viguros şi cînd trebuie să se retragă, abil să atragă în cursă pe inamic şi viteaz să lupte, ştiind foarte bine să profite de o învingere şi să tragă folos dintr-o înfrîngere, calităţi care îl făcură mult timp să fie un inamic înfricoşat pentru romani*»[5].

13. Elementul dac în armatele imperiale

După cucerirea Daciei, o mare parte din contingentele acestei provincii au fost repartizate prin diferite trupe de ale imperiului roman.

Au existat însă şi corpuri întregi de armată formate din daci, care au fost:

1. *Vexillatio Daciarum*, corp de cavalerie[6].

---

[1] Tit Liviu, *Hist. Rom.* libr. XLII, C. 47.
[2] Tit Liviu, *Hist. Rom.* libr. XLIV, C. 36.
[3] Vegeţiu, *libr.* III.9.
[4] Herodot, *libr.* IV. 120. seqq.
[5] Dio Cassiu, *Hist. rom.* lib. LXVII, C.6.
[6] *Corpus Inscr. lat.* vol. III. 1633.19.

2. *Vexillatio Dacorum Parthica* [7].

3. *Ala I Ulpia Dacorum*, corp de cavalerie, format încă de împăratul Traian.

4. *Ala I Dacorum* avînd staţiunea militară în Noric; poate însă să fie identică cu *Ala I Ulpia Dacorum* [8].

5. *Cohors I Ulpia Dacorum*, înfiinţată de Traian [9].

6. *Cohors I Aelia Dacorum*, organizată de Adrian[10] şi transferată în Britania.

Aceste corpuri de trupe desemnate cu Nr. I se văd a fi fost compuse din partea cea mai bună a populaţiunei, atît în ce priveşte starea socială cît şi valoarea militară a elementelor.

7. *Cohors II Augusta Dacorum veterana militaria*[11].

8. *Cohors III Dacorum*, despre care ne spune o inscripţiune din Macedonia că a luat parte la o expediţiune în Mauritania [12].

9. *Numerus Mauret(anus) Tibiscensium* din Banat[13], ostaşi care îşi cîştigase un nume glorios în o expediţiune făcută în Mauritania.

10. *Ala Mauret(ana) Tibiscensium* se pare a fi identică cu trupa de mai sus[14].

11. *Ala Sarmatarum*, numită şi *Numerus equitum Sarmatarum şi Cuneus Sarmatarum*[15].

12. *Ala VII Sarmatarum*. Nu ştim însă, dacă aici Nr. VII se referă în special la corpurile de cavalerie ale sarmaţilor[16].

13. Hyginus în descrierea taberilor aminteşte de *Equites Daci DCC (700)* şi lîngă aceştia de *Equites Getati* (probabil *Getae) DCCCC (900)*, fără să putem şti însă unde se aflau staţiunile lor[17].

14. În fine, pe la a[nul] 260, trupele romane din cele 2 Mesii ne mai apar şi sub numele de *Milites Dacisiani* şi care erau foarte nemulţumiţi cu împăratul Gallien[18].

Niciodată, însă, *trupele dace nu au cantonat în Dacia*[19]. Ele au fost transferate unele în Orient, ca să apere frontierele imperiului despre parţi, altele în părţile de nord ale Britaniei, lîngă Valul lui Adrian, ca să formeze aici un razem puternic militar în contra incursiunei pictilor şi briganzilor; astfel că începînd de la Tigru şi pînă în nordul Britaniei noi aflăm nume dace în toate părţile lumii romane şi din aceste cele mai multe cu indicaţiunea *natione Dacus*, de naţionalitate dac.

În ce priveşte *rangurile mai înalte militare*, aflăm adeseori *ofiţeri născuţi în Dacia*, care prin talentele lor, însă cu deosebire prin virtuţile lor militare, trecură repede prin toate gradele ierarhiei şi se ridicară pînă la tronul imperial.

Cel dintîi împărat de origină din *Dacia Traiană* a fost *Maximin cel bătrîn* (Masiminus senior), despre care scrie Juliu Capitolin, care a fost născut din părinţi de dincoace de Dunăre (barbaro patre et matre genitus)[20].

În tinereţele sale, el fusese păstor, iar după ce intră în armata romană se distinse între toţi soldaţii prin virtuţile sale militare. El era frumos la faţă, de statură înaltă, aspru, superb şi dispreţuitor, însă adeseori drept; cu deosebire era iubit numai de geţi

---

[7] *Corpus Inscr. lat.*, vol. III. 1193.
[8] *Corpus Inscr. lat.* vol. III. add. 1153.5044, Orelli, 5659.6049.
[9] *Notitia Dignitatum*, I. 88.
[10] *C.I.L.* vol. VII, pag. 141.
[11] *C.I.L.* vol. III, 6450.
[12] *C.I.L.* vol. III. 600.
[13] *C.I.L.* vol. III. 1343, 1556; vol. III. 9396.
[14] Ren. 3896 ap. Harster, *Die Nationen in d. Heeren d. Keiser*, p. 47.
[15] Mommsen, in *Hermes*, XIX. 227.
[16] Mommsen, ibid. XIX, 231.
[17] Mommsen, in *Hermes*, XIX, 223.
[18] Trebellius Pollio, *Claudius*, c. 17.
[19] Mommsen, in *Hermes*, XIX, 217.
[20] J. Capitolinus, *Maximini duo*, c. 1.

ca concetățean al lor[21]. Legiunea a 4-a, peste care Maximin a fost tribun, ajunsese să fie cea mai bine disciplinată în toată armata imperiului.

Alexandru Sever îl înaintă apoi la demnitatea de comandant (duce) peste toate trupele imperiului spre bucuria tuturor tribunilor, a ducilor și oștenilor. În timpul lui Heliogabal, zice Capitolin, armata romană căzînd în moleșire, Maximin o aduse iarăși sub jugul disciplinei.

După moartea lui Alexandru Sever (a[nul] 236) trupele romane îl proclamară de *împărat*. Sub dînsul, ne spune istoricul roman nu a fost nimeni în armată, care să se ocupe cu alte meserii, ori cu alte afaceri. Cînd legiunile nu aveau cu cine să se lupte, el punea trupele să facă vînători; și fiindcă afară de calitățile sale cele bune, el era peste măsură sever, unii îl numiră Cyclop, Typhon și Gigant (epitete ce aparțin istoriei legendare din nordul Istrului).

După moartea lui Gordian III, în a[nul] 244, trupele romane proclamă ca împărat pe *Filip*, supranumit *Arabul*. Senatul roman și provinciile se văzură dispuse a confirma această alegere.

După cum rezultă din studiul critic al datelor ce le avem despre viața sa, *Filip Arabul era originar din Dacia veche*[22]. După numele său se vede a fi fost din vechea familie a *zarabilor daci*.

În timpul domniei sale (a[nul] 248) se serbă cu o pompă și cu o magnificență nemaipomenită aniversarea de 1000 ani de la întemeierea Romei.

Filip Arabul arată totodată mai mult ca oricare din predecesorii săi un deosebit interes pentru prosperarea economică și politică a Daciei.

El înființă o monetărie proprie a Daciei. Pe monetele bătute aici, în timpul domniei sale, *Dacia* este personificată prin o femeie ce ține într-o mînă sabia dacă încovoiată, iar în altă mînă un steag de război.

Pe alte monete ale acestei provincii se mai vede imprimată inscripțiunea DACIA FELIX (Dacia fericită). În fine, în timpurile lui Filip Arabul se introduse în actele publice ale Daciei o *nouă eră;* a[nul] 247 fiind considerat ca An I al erei dace.

Pe la a[nul] 261 ne apare în istoria imperiului roman un așa numit *Regillian*, originar din Dacia veche, despre care se spune că era înrudit de aproape cu familia cea veche a regelui Decebal[23].

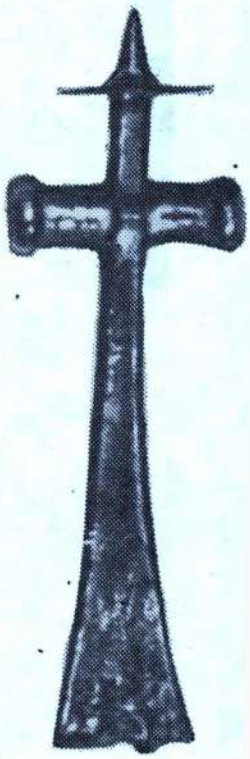
Dotat cu virtuți excelente militare, atît ca soldat cît și ca general, el ne apare ca un *reprezentant al vechii școale de război a dacilor.*

Pe la a[nul] 260, Regillian ocupă demnitatea de comandant general (duce) peste toate trupele romane din Ilyria.

Există o scrisoare a împăratului Claudiu, pe cînd se afla în viața privată, adresată lui Regillian, și în care se exprima astfel: «*Este o fericire pentru imperiu să aibă în timpurile acestea un general atît de experimentat în lucrurile de război, cum ești tu. Bonitus și Celsus, ofițeri din garda imperială ne-au povestit cît curaj și virtute ai arătat tu în bătaia de la Scupi, cîte lupte ai avut într-o singură zi și cu cîtă repeziciune ai executat operațiunile de război. Ai fi demn de triumf, dacă ar mai exista timpurile vechi*»[24].

La a[nul] 261, trupele romane proclamară pe Regillian ca *împărat*, în contra lui Gallien; însă după cîteva luni, el a fost ucis de roxolani, care se temeau de cruzimile lui Gallien.

De la Regillian ne-au rămas unele monete de argint, ce ne înfățișează tipul împăratului cu coroana de rază și în jur cu inscripțiunea IMP(erator) C. P(ublius) C(ornelius) Regillianus AUG(ustus)[25].

[21] J. Capitolinus, *Maximini duo*, c. 4: Amatus est autem unice a Getis, quasi eorum convicis.
[22] Despre originea din Dacia a lui Filip Arabul a se vedea Hasdeu, *Etym. magn. Romaniae*, III, 2580. seqq.
[23] Trebellius Pollio, XXX tyr. 9: gentis Daciae, Decebali ipsius, ut fertur offinis.
[24] Treb. Pollio, XXX tyr. 9.
[25] *Arch.-ep. Mitth.*, XVI, p. 239.

Un al 4-lea împărat roman din Dacia a fost Galeriu, care prin talentele şi meritele sale militare trecu repede prin cariera onorilor[26].

În a[nul] 292, el deveni ginere şi coregent al împăratului Diocleţian, avînd îndeosebi însărcinarea să îngrijească de sirguinţa provinciilor de la Dunărea de Jos.

În a[nul] 296, Galeriu, luînd cu sine legiunile de la Dunăre şi alte trupe din Ilyria şi Macedonia, trece în Asia, bate pe Narses, regele perşilor şi îl sileşte să cedeze romanilor 5 provincii ale Armeniei de dincolo de Tigru, în Kurdistan.

Ambasadorul lui Narses, care venise la Diocleţian, pentru încheierea păcii, recunoaşte superioritatea lui Galeriu asupra monarchului său, care, de altmintrelea, zicea dînsul, întrecuse cu gloria pe toţi principii rasei sale.

După abdicarea lui Diocleţian, Galeriu devine *August* dimpreună cu Constanţiu Chlor. Eutropiu îl numeşte un bărbat cu caracter virtuos şi superior în arta de război, *egregius in re militari*[27], iar Lactanţiu, care îl atacă cu vehemenţă pentru atitudinea lui faţă de creştini, ne spune că Galeriu, prin actele sale şi prin figura sa cea grandioasă, inspira tuturor teroare.

Al 5-lea împărat din Dacia a fost *Maximin Daza* sau *Daia*, născut din o soră a lui Galeriu[28].

El primise purpura de cezar din mîinile lui Diocleţian, care îi încredinţase totodată şi comandamentul suprem peste Egipt şi Siria.

După moartea lui Galeriu, în a[nul] 311, Maximin Daia rămase stăpîn al imperiului cu Licinium Lucinian. El încetează din viaţă la a[nul] 313.

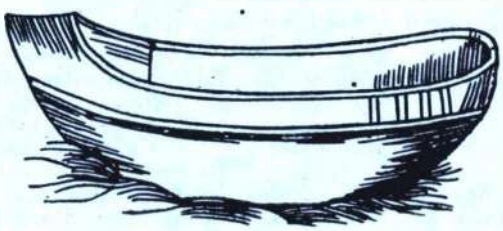
Al 6-lea a fost *Liciniu*, fiul unui ţăran dac,[29] compatriot al lui Galeriu şi cumnat cu Constantin cel Mare.

Liciniu a fost mai întîi simplu soldat. În a[nul] 307, el ajunge coregent al lui Galeriu şi primeşte titlul de *August*, iar după moartea lui Galeriu, la a[nul] 311, lumea romană rămase guvernată de Liciniu şi de Constantin cel Mare. El încetează din viaţă în a[nul]323.

(va urma)[30]

---

[26] Eutropiu, *Hist. rom.*, libr. IX, c. 22.
[27] Eutropiu, libr. X, 2.
[28] Lactanţiu, *De morte pers.* O C. 18-19.
[29] Eutropiu, libr. X. 4: « Licinius imperator est factus Dacia oriundus ».
[30] De fapt, manuscrisul se termină aici, autorul nemaireuşind să continue lucrarea, aşa cum intenţiona. *(n.r.)*

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

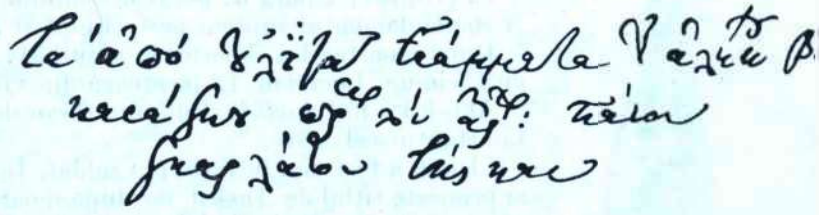
REVELAȚIA DOCUMENTULUI

Alecu VĂCĂRESCU

și sfîrșitul său tragic

MULȚI ISTORICI LITERARI AU SCRIS ÎN legătură cu misterioasa dispariție a lui Alecu, dar nimeni n-a reușit să descopere vreun document lămuritor al acestei dispariții, de aceea au fost puse în circulație presupuneri bazate pe tradiție.

Ulysse de Marsillac, care a avut o bogată activitate de profesor universitar și de redactor al unor ziare din București[1], a fost primul care a făcut uz de varianta răspîndită de familie. Într-un articol despre Iancu Văcărescu, publicat în 1861, referindu-se la tatăl poetului, Alecu, profesorul Marsillac spune că Moruzi «*il ne peut se venger sur le père, il se vengea sur le fils. Alexandre n'avait que trente ans quand il fut exilé à Toulcha, en Bulgarie. On n'a jamais su ce qu'il était devenu. Ses enfants croient qu'il fut assassiné et son cadavre jeté dans le Danube*»[2]. Aproape toți cercetătorii care au făcut referiri în timpul din urmă asupra dispariției poetului Alecu Văcărescu, se bazează pe tradiție. Să amintim cîteva nume: G. Călinescu, după ce vorbește de «*o moarte curioasă*» și se referă la V. Popp, care arată că «*pizma fanarioticească l-a dărăpănat*», repetă că Alecu «*ar fi fost ridicat într-o noapte de arnăuții lui Alecu vodă Moruzi și dus nu se știe unde pentru totdeauna*»[3]. D. Popovici afirmă că «*după informațiile familiei, acesta ar fi fost exilat, la vîrsta de 30 de ani, la Tulcea, apoi ar fi fost asasinat*

din ordinul domnitorului Moruzi și aruncat în Dunăre»[4]. De aceeași părere este și Al. Piru: «*tradiția răspîndită de familie este că a fost ridicat de oamenii lui Moruzi cam la vîrsta de treizeci de ani, exilat la Tulcea, ucis pe drum și aruncat în Dunăre. Nimeni, în orice caz, n-a mai știut ce s-a întîmplat cu el după arestare*»[5]. Un alt cercetător, Dumitru Almaș, amintește că poetul a fost surghiunit de domnitorul Alexandru Moruzi la Tulcea, «*dar se pare că a dat poruncă tainică slujitorilor ca să-l ucidă pe drum și să-l asvîrle în Dunăre, ca să i se piardă urma*»[6]. Și Cornel Cîrstoiu repetă același lucru: «*după o tradiție a familiei, raportată de Ulysse de Marsillac, Alecu Văcărescu va fi ridicat din sînul familiei de trimiși domnești, exilat la Tulcea, ucis pe drum și apoi aruncat în Dunăre*»[7]. Cîrstoiu mai adaugă că uciderea lui Alecu «*s-a produs în împrejurări interne și internaționale deosebite*»[8].

---

[1] D. Popovici, *Studii franco-române*, în *Studii literare*, I (1942), p. 7 și urm.

[2] Ulysse de Marsillac, *Les poètes roumains. Jean Vacaresco*, în „*La Voix de la Roumanie*", I (1861), nr. 12.

[3] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 74.

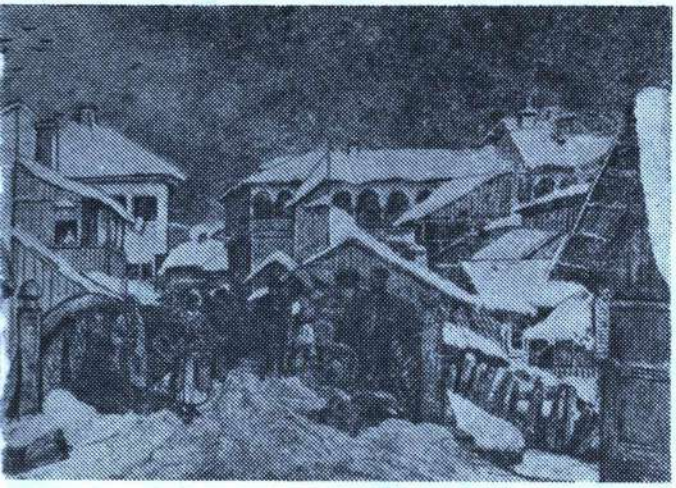
[4] D. Popovici, *op. cit.*, p. 19.

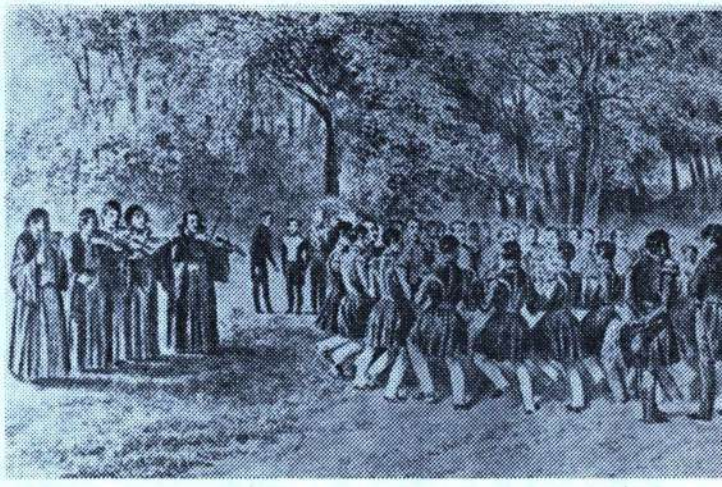
[5] Al. Piru, *Poeții Văcărești. Versuri alese*, Editura „Albatros", București, 1974, p. 42.

[6] Dumitru Almaș, *Văcărești*, în „*Magazin istoric*", nr. 5 (98), mai 1975.

[7] C. Cîrstoiu, *Ianache Văcărescu. Viața și opera*, București, 1974, p. 136.

[8] Cu acest prilej, Cîrstoiu amintește că revoluționarul grec Rigas Velestinlis a înființat «*în*

Alţi cercetători ne dau anul dispariţiei lui Alecu cu totul eronat. De exemplu, A. Papiu Ilarian spune că Alecu *« a fost exilat din ţară şi dispărut în temniţele Turciei, încă de pe la anul 1796 »*[9]. iar Paul Papadopol susţine că Alecu *« a dispărut în temniţele Turciei încă de la 1785 »*[10].

Să trecem acum la contribuţia noastră, care se bazează pe două scrisori necunoscute pînă azi, în limba greacă, trimise de Alecu Văcărescu din temniţa oraşului Tulcea şi în care nefericitul poet face un apel disperat pentru salvarea vieţii sale.

Cele două epistole, excepţional de importante, sînt copiate într-un manuscris grecesc, ce se află în posesia noastră, alături de jalba lui Alecu[11] şi de alte diferite scrisori. Ele nu sînt, deci, autografe, dar acela care le-a copiat în acest manuscris ne-a făcut un mare serviciu, ajutîndu-ne să lămurim sfîrşitul tragic al poetului şi să aruncăm mai multă lumină asupra morţii misterioase a talentatului şi nefericitului poet Alecu Văcărescu.

Mai întîi să stabilim data cînd poetul indezirabil a fost exilat.

Ştim că la 5 iunie 1799, după cum vom vedea mai departe, se pregătea redeschiderea procesului intentat cu ocazia asasinării jupînesei Veneţiana, pentru a se găsi un motiv de exilare, iar prima scrisoare trimisă din exil de Alecu poartă data de 9 iulie 1799, deci sîntem siguri că nefericitul poet a fost trimis la Tulcea pe la sfîrşitul lui iunie sau începutul lui iulie. Se pare că şi locuinţa sa din Bucureşti fusese lichidată îndată după exilul lui, fiindcă într-un document din 11 august 1799 vedem că Episcopia Buzăului refuză să plătească Epitropiei obştirii suma de 50 taleri pentru metocul Sf. Dumitru, motivînd că

1795 prima eterie, împreună cu Scufa, negustor epirot din Odesa, cu profesorul Santo (recte Xantos) *farmazonul şi cu arhimandritul Diceu »* (ibidem). Este o confuzie între presupusa Eterie a lui Rigas şi cea înfiinţată în 1814 de Scufas şi Xantos.

[9] A. Papiu Ilarianu, *Viaţa şi operele şi ideile lui Georgiu Şincai din Şinca*, Bucureşti, 1869, p. 81.

[10] Paul I. Papadopol, *Poeţii Văcăreşti. Viaţa şi opera lor poetică*. Cu o introducere, note critice, studii biobibliografice şi glosar, Bucureşti, 1950, p. 99.

[11] Alecu fusese acuzat că a asasinat pe mătuşa sa Veneţiana Văcărescu şi a adresat domnitorului Hangerli o jalbă, în care denunţa drept calomniator pe vistierul Scarlat Cîmpineanu, socotindu-l autor al acestei grave acuzaţii. Jalba a circulat în manuscris şi ni s-au păstrat două copii în limba greacă, una se află la Biblioteca Academiei Române, în fostul ms. rom. 1139, trecut între timp la documente, avînd cota CCCLXXX/141, iar cealaltă într-un manuscris din biblioteca noastră. Prima copie este însoţită de o traducere în limba română, cu litere latine (doc. 142). Textul traducerii române a fost publicat de patru ori de doi cercetători, I. C. Filitti şi Ion Vîrtosu. Primul l-a publicat o dată în *Cercetări şi documente privitoare la istoria Principatelor Române*, Bucureşti, 1935, pp. 52—55 şi a doua oară în revista, *„Preocupări literare"*, I(1936), nr. 1, pp. 22—25, sub titlul: *O jalbă a lui Alecu Văcărescu către vodă Hangerli, 1798*, iar Ion Vîrtosu, prima dată în ziarul *„Adevărul"* din 14 ianuarie 1936, p. 2, sub titlul: *Destinul tragic al poetului Alecu Văcărescu*, iar a doua oară în *Corespondenţa literară între Nicolae şi Iancu Văcărescu, 1814—1817*, Bucureşti, 1938, pp. 43—46, sub titlul: *Jalba lui Alecu Văcărescu, tatăl lui Iancu Văcărescu, dată lui Vodă Hangerli, privitoare la acuzaţiile de omor ce i s-au adus, c. 1798*, cu menţiunea în subsol că jalba a fost publicată simultan de cei doi cercetători.

« numai cu numele are metoh, ar nu şi cu stăpînirea fiindcă în casă se află din calabalcurile lui Alecu Văcărescu »[13].

Cele două scrisori, din 9 iulie şi 25 octombrie, sînt adresate boierului vistier Scarlat Ghica, dar Alecu a mai trimis din închisoare şi alte scrisori, încă trei lui Scarlat Ghica, la 16 iulie, 11 august şi 23 octombrie, două banului Dimitrie Ghica[13], la 11 august şi 23 octombrie, şi două mitropolitului Dositei Filitis, la 23 şi 25 octombrie, aceştia fiind fiinţele cele mai iubite, în care avea încredere şi speranţă că se vor ocupa mai serios de salvarea lui. Din păcate, aceste scrisori nu ni s-au păstrat.

La închisoare, cum reiese din cele scrise de el, Alecu a primit o singură scrisoare, cu data de 20 iulie 1799, de la prietenul său Scarlat Ghica, care a fost pentru nefericitul poet un motiv de îmbărbătare, iar singurul care l-a vizitat a fost doctorul Mavros; probabil el a reuşit, în calitatea sa de medic, să-i aducă o oarecare alinare în suferinţele sale, iar la plecare i-a dat cîteva scrisori către prietenii săi, indicîndu-le cum trebuie să acţioneze pentru salvarea sa.

În scrisorile sale, Alecu nu pomeneşte nimic de motivul exilării sale, nu aminteşte de vreo jalbă trimisă domnitorului pentru clemenţă, cum făcuse mai înainte, cînd fusese acuzat de omor. Faptul acesta ne îndeamnă să ne oprim asupra unei presupuneri, care ni se pare destul de plauzibilă. La baza exilului lui Alecu credem că se află inamicul său numărul unu, anume Scarlat Cîmpineanu, care n-a reuşit în 1798 să-l doboare cu grava sa acuzaţie că ar fi omorît pe mătuşa sa Veneţiana, fiindcă justiţia l-a absolvit de acest omor. Atunci Cîmpineanu n-a avut nici un ajutor din partea domnitorului Constantin Hangerli, acum însă, găsind în noul domnitor, Alexandru Moruzi, un aliat preţios, a uneltit exilul lui Alecu. Alexandru Moruzi, în prima sa domnie (1793—1796), a avut relaţii bune atît cu Ienăchiţă cît şi cu Alecu Văcărescu, însă în a doua sa domnie (1799—1801) a avut de înfruntat unele neajunsuri din partea curajosului Ienăchiţă, la care s-au mai adăugat şi zvonurile despre relaţiile amoroase ale acestuia cu doamna lui Moruzi[14]. Al. Odobescu vorbeşte pe larg de rivalitatea dintre Ienăchiţă şi tînărul domn Al. Moruzi, *« care era iubitor de plăceri şi de lux, iute şi arţăgos la fire, vrînd ca toate voile să i se împlinească pe dată şi ca nimeni să nu-i stea împotrivă »*. Văcărescu însă a ştiut să lupte împotriva nesuferitei mîndrii a domnitorului, ba el a îndrăznit chiar, să se prezinte în faţa domnului cu işlicul pe cap. Domnitorul îşi stăpîni indignarea pentru necuviinţa nespusă a lui Ienăchiţă, în aşteptarea unui moment potrivit pentru răzbunare. Între timp, Ienăchiţă a decedat şi atunci Moruzi a căutat să lovească fără milă în fiul său Alecu, care în *Tatăl nostru parodiat* se pare că se referea la Moruzi şi se ruga ca poporul să scape de *« fiorosul şi cruntul pastor »*. Moruzi, în căutarea unui motiv de exilare, îndemnat de Cîmpineanu,

[13] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 114.

[13] Dimitrie şi Scarlat Ghica erau prieteni buni ai familiei Văcărescu. Pe banul D. Ghica l-a pus epitrop Maria Văcărescu în testamentul său ca un « om vechiu al casei părinţilor săi şi pe care l-a cunoscut al doilea după tatăl său ». « Banul D. Ghica a fost şi în epitropia care s-a ocupat de catagrafia averii lui Ienăchiţă Văcărescu » (V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 10). « Dimitrie şi Scarlat Ghica au cumpărat la mezat din bijuteriile răposatului Ien. Văcărescu » (Mihai Carataşu, *Documentele Văcăreştilor*, Bucureşti, 1975, p. 74).

[14] Vezi versurile lui Ienăchiţă cu privire la dragostea lui pentru doamna lui Moruzi în *„Buciumul"*, 1863, nr. 49, reproduse de D. Popovici în *Studii literare*, I, 1942, p. 231.

probabil și de Elena Dudescu, fosta soție a lui Alecu, s-a gîndit la redeschiderea procesului legat de asasinarea jupînesei Veneţiana, proces pe care domnitorul Hangerli îl închisese. Iată ce citim într-o notă informativă, trimisă din Bucureşti, la 5 iunie 1799, către Consulatul general al Rusiei din Iaşi: «*Domnitorul Moruzi, preocupîndu-se de introducerea bunei stări în Valahia, continuă să examineze cazul cunoscutului Alecu Văcărescu; prin mărturii s-a reţinut în seama acestuia participarea şi porunca personală a boierului de asasinare a boieroaicei cu numele de Veneţiana; ca urmare, boierii şi vecinii au fost însărcinaţi de domnitor să ancheteze crima conform legilor. Aceştia temîndu-se ca în cazul condamnării la deportare, învinuitul să fie iertat cu ocazia schimbării domnului, se străduiesc să găsească un mijloc de apărare a propriilor lor persoane de răzbunarea numitului Văcărescu. Domnul aşteaptă hotărîrea unanimă şi un raport scris din partea Divanului pentru definitivarea sentinţei lui*»[15].

În urma celor expuse mai sus, sîntem acum siguri că Alecu a fost rejudecat şi condamnat pentru falsa acuzaţie de asasinare a mătuşei sale Veneţiana, şi pe baza acestei condamnări, care denotă pe deplin perfidia domnitorului Moruzi, a fost exilat la Tulcea şi închis în temniţa de acolo. Astfel s-a împlinit răzbunarea lui Moruzi şi a sfetnicului său Cîmpineanu.

Poetul, demoralizat şi dezgustat de răutatea omenească, scrie prietenului său Scarlat Ghica: «*să faceţi unul din două, sau să înfuriaţi şi mai mult pe înălţimea sa împotriva mea, şi să mă ucidă din milă, sau să puneţi în mişcare orice mijloc posibil pentru eliberarea mea grabnică*».

Prietenii săi iubiţi, Dimitrie şi Scarlat Ghica, mitropolitul Dositei, precum şi doctorul Mavros n-au reuşit să-l salveze, fiindcă între timp s-au pus la cale şi comploturi politice pentru asasinarea lui, după cum scrie Alecu.

În închisoare, Alecu a avut mult de suferit atît din cauza bolilor cît şi a condiţiilor aspre la care era supus. De suferinţele lui au luat cunoştinţă nu numai prietenii săi amintiţi, ci şi alţi prieteni. De pildă, învăţatul grec Chiril Lavriotis, care a trăit în ţară, scrie în opera sa inedită *Interpretare la Apocalipsul lui Ioan* că Alecu «*a fost neglijat de soţie, a fost lipsit de copiii săi iubiţi, a fost trimis peste hotare, a luptat împotriva foamei şi setei şi goliciunii şi altor nenorociri, şi fiind doborît şi-a dat nenorocitul său suflet*»[16]. Lavriotis mai adaugă că cele amintite de el sînt puţine faţă de cele suferite de Alecu.

Viaţa grea din închisoare a poetului a avut un ecou şi în cercurile diplomatice din Bucureşti. Într-o notă informativă, trimisă din Bucureşti la 17 noiembrie 1799 Consulatului general al Rusiei din Iaşi, citim: «*La 17 ale acestei luni s-a primit o ştire din Tulcea, că renumitul boier Văcărescu, care se află acolo în exil, fiind foarte bolnav şi în situaţie proastă, cerea ajutor de la compatrioţii săi. Motiv pentru care i s-au trimis de aici 500 piaştri, o parte din hainele şi din cojoacele lui*»[17]. Oare familia i-a trimis lui Alecu aceste lucruri sau prietenii lui? Mai degrabă credem că prietenii lui au fost acei care au avut milă de el.

Alecu nu avea o părere bună despre rudele sale. Într-o satiră în limba greacă găsim următoarele versuri semnificative:

Pe oricine alegi ca să ceri ajutor
Vezi că minciuna este obicei.
Dacă gîndul tău se duce la rudele tale,
La protecţia celui mai apropiat din ai tăi,
În loc de favoare găseşti perete,
Plăcerea lui este să te mîhnească.[18]

Fosta sa soţie, Elenco Dudescu, şi mama sa vitregă, Ecaterina Caragea, n-au vrut să intervină pentru salvarea vieţii lui, ba din contra, din cele scrise de Alecu, ele au contribuit la moartea lui, căci altfel nu putem explica cuvintele pline de durere şi de revoltă ale lui Alecu: «*cei mai apropiaţi mie s-au ridicat de departe şi s-au grăbit, şi din nenorocire se grăbesc în a cere cu menzil sufletul meu*». Acum ne putem da seama şi de motivul pentru care familia n-a transmis amănunte cu privire la zilele tragice pe care le-a trăit nefericitul poet în temniţa din Tulcea, ci s-a mulţumit numai să răspîndească zvonul că oamenii lui Moruzi l-au ridicat din casă şi în drum spre Tulcea l-au omorît şi trupul său l-au aruncat în Dunăre. Elenco Dudescu, probabil, dorea dispariţia fostului său soţ, gîndindu-se că

---

[15] Hurmuzaki, *Documente*, ser. nouă, vol. IV. Rapoarte diplomatice ruse (1797—1806). sub îngrijirea lui Andrei Oţetea, Bucureşti, 1974, p. 258.

[16] Opera lui Chiril Lavriotis se păstrează în manuscris la Biblioteca Facultăţii de teologie din Atena, în opt volume, avînd mai multe capitole, numerotate în continuare la toate volumele. La capitolul 500 din primul tom, se află nota despre Alecu Văcărescu.

[17] Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV, p. 272.

[18] Vezi C. Erbiceanu, *Două poezii ale lui Alex. Văcărescu, fiul lui Enăchiţă Văcărescu*, în „*Biserica ortodoxă română*", XXI (1897—1898), p. 322.

«...să mor în țara mea, lîngă copiii mei...»

I

Bazîndu-mă pe umanitatea sufletului dumneavoastră și dispoziției dumneavoastră binevoitoare față de mine, socot că este necesar să vă îndemn și mai mult pentru compătimire.

Sînt exilat departe de patrie și de prea iubiții copii minori, ceea ce este obișnuit și un rău suportabil pentru fiecare. Dar să ascultați despre celelalte. Sînt pe pămînt fără saltea, pe o rogojină, corpul nu-i acoperit cu nimic, fără vreun acoperămînt, la discreția soarelui, ploaiei și vînturilor, zi și noapte, cu febră palustră, cu dureri de piept și hemoroizi nimicitoare, hrană pîine neagră și apă de Dunăre, înconjurat de patru teribile cetăți nelocuite de ani de zile, diferite specii de șerpi și nenumărate alte vietăți veninoase se plimbă în jurul meu, fără să am puterea trupească să le evit. Fără un ban de cheltuială, fiind maltratat, pentru sărăcia mea, și de paznici și de șeful paznicilor, neputînd aduce bani. Dumnezeule! nu știu dacă iadul prezintă o imagine mai groaznică decît aceasta. Pentru dragostea lui D-zeu, pentru viața ființelor dumneavastră iubite, lăsînd la o parte orice interes politic, să faceți, unul din două, ori să înfuriați și mai mult pe înălțimea sa împotriva mea, și să mă ucidă din milă, ori să puneți în mișcare orice mijloc posibil pentru eliberarea mea grabnică. Cu frica lui D-zeu și cu această eliberare a mea cea dorită încă zece zile și mor. Deci, fie-vă milă de mine, ca să mor în țara mea, lîngă copiii mei. Nu scriu cu ceremonial și nu utilizez cuvinte măgulitoare, deoarece nu mai am nici cap, nici stare trupească, scriu cu durere nemaiauzită către singurul acela pe care îl știu că ține la mine cu tot sufletul. Boierule vistier, sînt pierdut și să faci cum știi; am scris în ce chip, cu cine și pentru ce, o să vă spună pe larg doctorul Mavros, care o să vă înmîneze prezenta.

1799 iulie 9

Sclavul dumneavostră nenorocit și sărman

ALECOS

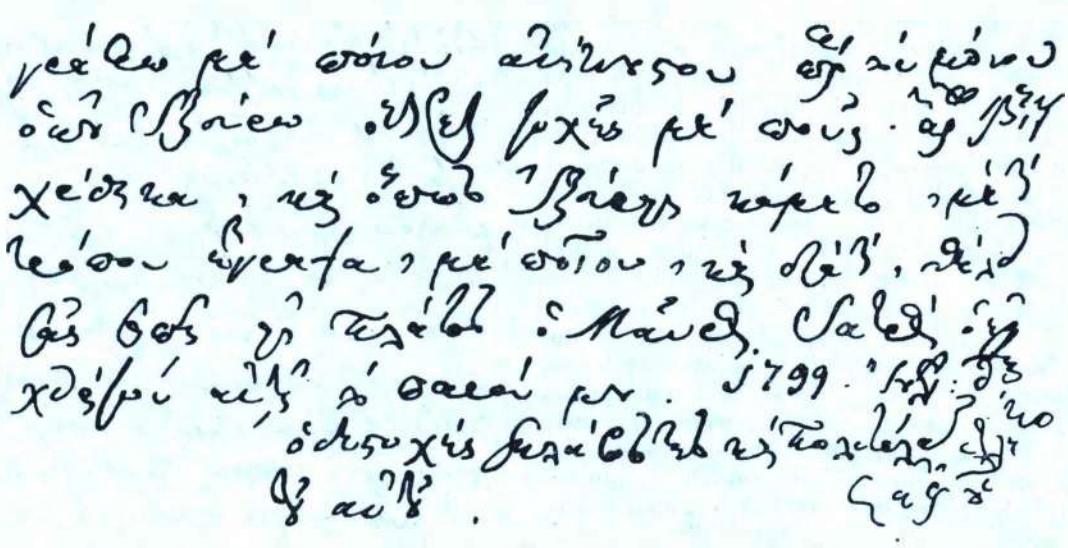
astfel copiii săi vor scăpa de influența tatălui, iar ea va avea posibilitatea să se ocupe singură de creșterea și educația lor. Este imposibil să admitem că Elenco și copiii lui Alecu nu ar fi aflat nimic din suferințele și apelurile disperate ale poetului din închisoare, odată ce Alecu amintește în scrisoarea sa că a trimis un model de jalbă pe care fiul său nevîrstnic, care trăia împreună cu mama sa, s-o înainteze domnitorului, pentru a-i salva viața. Elenco și copiii lui Alecu, sub influența mamei lor, au vrut să treacă sub tăcere suferințele lui Alecu din închisoare, ca să nu comenteze lumea sfîrșitul tragic al poetului. Și mai tîrziu, cînd Iancu Văcărescu a scris un epitaf intitulat: *La portretul părintelui meu Alexandru Văcărescu*, s-a mărginit și el numai la aceste două versuri:

Om! care în veacuri abia-l dă firea,
În grab' răpitu-ne-l-a pizmuirea.[19]

Cuvîntul «pizmuirea» ascunde multe din gîndurile lui Iancu, pe care n-a vrut să le dea la iveală.

Apelurile lui Alecu pline de disperare n-au avut nici un efect. Bolile, intemperiile și viața aspră din închisoare au pus capăt vieții sale. Alecu a murit în închisoare, în ziua de 19 noiembrie 1799. Aflăm această dată prețioasă dintr-o notă informativă, trimisă din București, la 26 noiembrie, către Consulatul general al Rusiei din Iași. La începutul acestei note este vorba de

[19] Al. Piru, *op. cit.*, p. 216.

II

După ce m-am învrednicit de scrisoarea dumneavoastră din 20 ale lunii trecute iulie, pe care de nenumărate ori pe zi pînă astăzi o sărut de atunci, v-am scris în afară de această smerită scrisoare încă două, una la 11 august, în care am anexat şi o scrisoare către prea nobilul boier pan tatăl dumneavoastră, şi mie prea iubit, precum şi un model de jalbă către prea înălţatul domn, din partea fiului meu, şi această cu acelaşi prieten, ca şi prima, ce v-am scris-o la 16 iulie, dar din păcate nu m-am învrednicit de un răspuns şi văzîndu-mă şi astăzi în aceeaşi nenorocire, mi-am explicat cauza tăcerii dumneavoastră. Deci, slava Domnului, alaltăieri, la 23 ale lunii curente ⟨octombrie⟩, profitînd de o ocazie, v-am scris prin prea sfinţitul mitropolit o scrisoare, prin care v-am descris din nou nenorocirile mele. Sper s-o fi primit pînă acum şi să fi produs o nouă impresie în sufletul dumneavoastră nobil nenorocirea mea cea neauzită şi prin urmare să vă fi îndemnat să întreprindeţi îndată demersurile dorite pentru salvarea mea. Iarăşi astăzi, cu bunăvoinţa divină şi într-un ceas fericit, un pescar de aici, un fost scutelnic, care se ocupă aici cu vînzarea de peşte şi afumături pe socoteala lui, mişcat fiind de situaţia mea şi cerînd cu insistenţă să mă vadă, mi s-a prezentat din nou o posibilitate şi un mijloc dorit ca să vă scriu această smerită scrisoare. Fiind însetat şi îndemnat şi dorind, domnul meu, să vă scriu cu nesăturare şi să înregistrez,

---

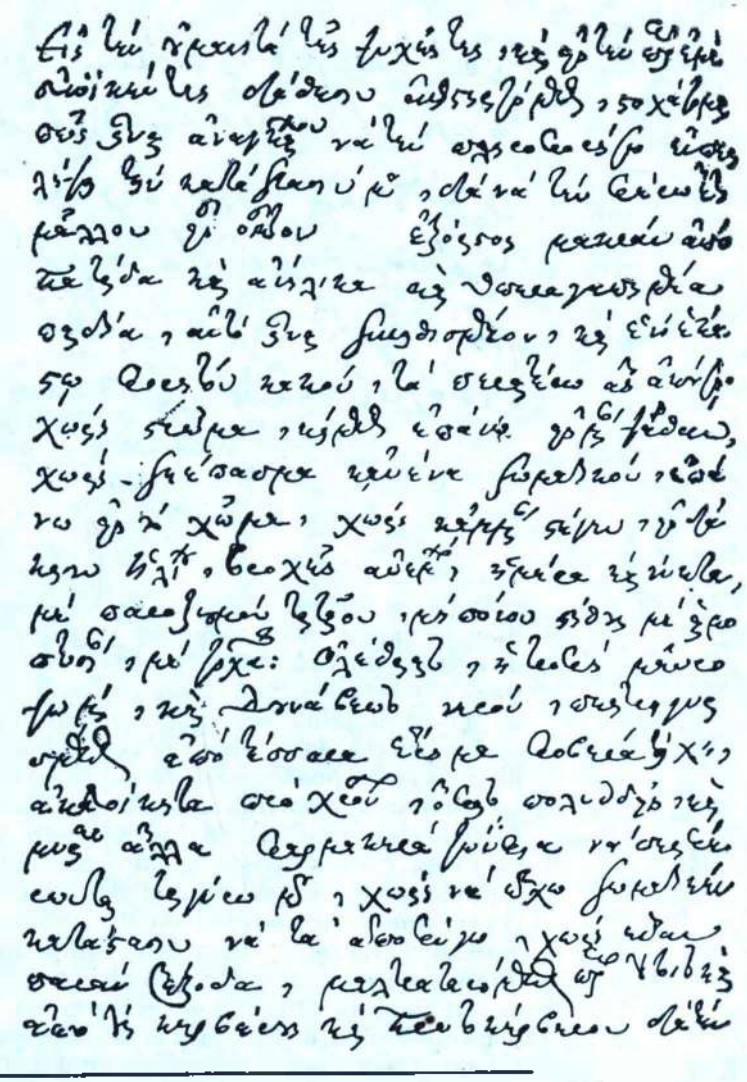
situaţia gravă în care se afla Alecu şi urmează rîndurile: « *La 21 ⟨noiembrie⟩ a sosit un turc cu un ilam din partea „mehkemeului" de acolo şi a confirmat moartea acestuia ce a avut loc la 19, pricinuită de fierbinţeală. Se spune că înainte de a-şi da duhul, el a avut putinţă şi timpul trebuincios pentru a-şi face îndatorirea de creştin după rînduiala bisericească* »[20]. Cunoaştem deci şi ziua exactă a morţii poetului Alecu, care trebuie reţinută de istoricii literari.

Dar ce a urmat după moartea poetului? Ce s-a făcut cu trupul neînsufleţit? A fost înmormîntat creştineşte, sau a fost aruncat în Dunăre? Iată cîteva întrebări la care vom încerca să răspundem. N-am găsit nici o informaţie contemporană, de aceea ne vom referi la una mai tîrzie, dată de istoricul V. A. Urechia, care a rămas neutilizată de istoricii literari. Autorul *Istoriei românilor*, vorbind în 1894 de anul morţii lui Ienăchiţă Văcărescu şi de mormîntul lui adaugă: « *După îndemnul meu, cel puţin s-a scăpat de nimicire mormîntul poetului Alecu Văcărescu, care era aproape ruinat, în cimitirul bisericii (Văcăreştilor). Monumentul şi oseminţele au fost strămutate la cimitirul Belu, sînt vr-o 2 ani* ». Este o informaţie extrem de valoroasă, peste care nu putem trece, mai ales că istoricul V. A. Urechia a avut în faţa sa monumentul funerar al poetului, a cărui soartă a urmărit-o îndeaproape şi mai tîrziu. Deci, corpul neînsufleţit al nefericitului poet n-a fost aruncat în Dunăre,

[20] Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV, p. 272.

precum în inima mea, la fel şi pe hîrtie, sau pe orice alt obiect, pe care se poate scrie, numele dumneavoastră cel prea dulce şi venerabil mie şi zic aceasta, deoarece vă iubesc mult din obligaţie, şi fiindcă mă înfricoşez ca nu cumva moartea, atît de dorită, fiind salvarea nenorocirii mele, mi se va părea greu de suferit şi mă va priva astăzi de această singură a mea fericire pe pămînt, adică să vă scriu, şi să mă gîndesc, şi să pronunţ numele dumneavoastră cel dulce. Şi precum lebăda cîntă cu plăcere înainte de moarte, după pilda ei, cînt şi scriu cu mare poftă, mă gîndesc şi văd şi gravez în aceste pietre sălbatice ale închisorii mele, singurul meu lucru iubit, numele stăpînului meu, prieten şi binefăcătorul meu, şi singurul om pe pămînt astăzi, după părerea mea, şi după părerea tuturor, în nenorocita Valachie. Dar, de ce mă ostenesc în zadar să descriu calităţile dumneavoastră, care nu se pot supune nici unei descrieri. Nutresc faţă de dumneavoastră înclinare, dragoste şi supunere, acestea sînt acum preţuite în tăcere ca să nu alunece din înalta lor fiinţă şi să fie biruite de neînsemnatul şi neînsufleţitul meu condei.

Să revin la subiect, dar care este subiectul? Că inima mea s-a zdruncinat de-a binelea, şi puterea m-a părăsit şi că cei mai apropiaţi mie s-au ridicat de departe şi s-au grăbit şi din nenorocire se grăbesc în a cere cu menzil sufletul meu, şi habar nu aveţi.

ci a fost adus în Bucureşti şi înmormîntat în cimitirul de la biserica Văcăreştilor, Sf. Ioan, care a fost dărîmată în 1895 « în interesul nouei construcţiuni a Casei de consemnaţiuni »[21].

Aşadar, nefericitul poet n-a murit în ţară, precum dorea, dar a fost înmormîntat «creştineşte» de prietenii săi în cimitirul bisericii familiei Văcăreştilor, lîngă tatăl său iubit, fapt trecut sub tăcere de familia sa.

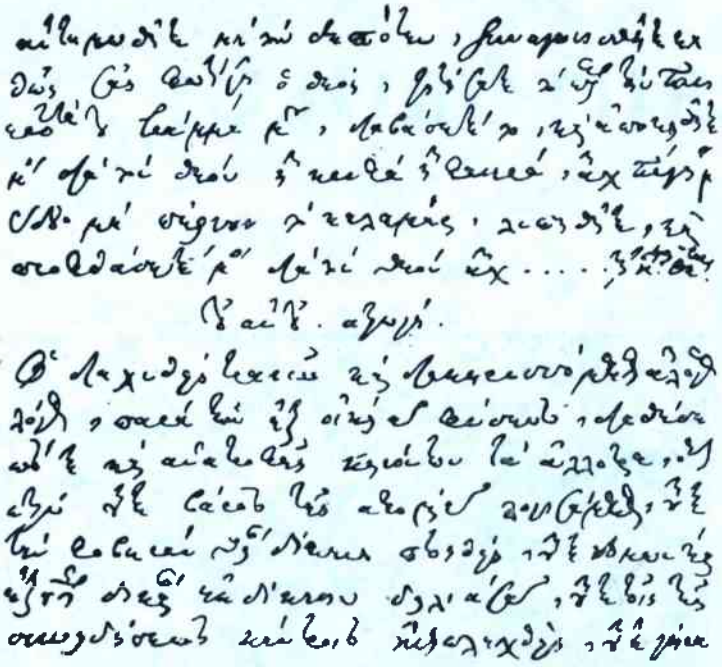
Încă din 1940, într-o recenzie[22], am precizat că poetul Alecu Văcărescu nu mai era în viaţă la 22 noiembrie 1799, indicînd un document publicat de V. A. Urechia, prin care vornicii Constantin Filipescu, Isaac Ralet şi Ioan Florescu cereau domnitorului Alexandru Moruzi o carte de blestem împotriva acelora care au luat diferite obiecte şi juvaeruri din « casa răposatului Alecu Văcărescu ». Această dată a fost reţinută numai de Al. Piru[23].

Astăzi, însă, sîntem satisfăcuţi că am reuşit să prezentăm pe larg sfîrşitul tragic al lui Alecu, pe baza unui material documentar inedit, cu date concrete, şi credem că a sosit momentul ca să fie eliminate din biografia poetului toate afirmaţiile eronate care au circulat pînă acum şi să fie părăsită mult trîmbiţata variantă a familiei.

[21] V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 11.

[22] Vezi „*Revista istorică română*", X(1940), p. 397 şi în extras.

[23] Al. Piru, *op. cit.*, p. 42.

La 23 ale lunii curente ⟨octombrie⟩ am scris mitropolitului printr-un armean şi prin mitropolit şi domniei voastre şi boierului tatăl dumneavoastră, şi sper, precum am zis, pînă acum să le fi primit, dar n-am avut încredere în aducător să mă întind, astăzi, însă, în 28 (recte 25) iată că vă scriu prezenta domniei voastre, am scris mai pe larg şi mitropolitului, şi cereţi de la prea sfinţitul scrisoarea mea de astăzi. Să vă întîlniţi anume şi s-o citiţi. Uitaţi-vă şi grăbiţi-vă, fiindcă în afară că mor de boală şi de suferinţe groaznice, au început să pună la cale comploturi şi chestiuni împotriva vieţii mele, dorind un asasinat, care se pare a fi grăbit. Şi cînd Dumnezeu este cu noi, nici unul nu-i împotriva noastră, dar cînd toţi sînt împotriva noastră, Dumnezeu care este cu noi ordonă să luăm măsurile cuvenite şi să ne ocupăm de salvarea noastră, fie cu propriile noastre puteri, fie cu ajutorul protectorilor şi binefăcătorilor noştri, şi dacă stăm la îndoială ce să facem, aceasta înseamnă că nimeni nu-i cu noi, cînd el este cu noi şi contribuie.

Prietenul care v-a întîlnit prima mea scrisoare poate v-a spus, înmînîndu-vă pe cea de a doua, că a suferit o pagubă, această pagubă era întru obţinerea acestei hotărîri; acum iarăşi a început şi se grăbeşte şi n-am rezistenţă şi nici speranţă de salvare decît în oblăduirea dumneavoastră.

Nu pot, nu-mi permite paznicul să lungesc mai mult, pe scurt, viaţa mea este în pericol din toate părţile şi ca s-o salvaţi întîlniţi-vă cu mitropolitul, luptaţi împreună, după cum vă va lumina Dumnezeu, cereţi scrisoarea mea către prea sfinţia sa, citiţi-o, şi răspundeţi-mi, în numele lui Dumnezeu, fie pe ascuns, fie pe faţă. Ah, stăpînul meu. iată mi se ia călimara, fie-ţi milă de mine şi salvaţi-mă, în numele lui Dumnezeu, ah..

25 octombrie [28]

Ştim sigur că Alecu Văcărescu n-a murit la Constantinopol[24], nici n-a fost ucis pe drum spre Tulcea de slujitorii lui Moruzi şi trupul său n-a fost azvîrlit în Dunăre[25], ci a murit în închisoarea oraşului Tulcea, din pricina bolilor şi mizeriei de care a suferit, fiind înmormîntat în Bucureşti. *El a murit la 19 noiembrie 1799 şi nu în 1838*[26]; de asemenea, nu putem spune că avem o scrisoare autografă din 28 mai 1822, trimisă de Alecu fratelui său Nicolae[27].

În încheiere, vrem să subliniem că sfîrşitul tragic, datorit răutăţii omeneşti, a pus capăt prea timpuriu activităţii literare a poetului Alecu Văcărescu, iar literatura română de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea a pierdut, spre nenorocul ei, pe unul din cei mai talentaţi exponenţi ai săi.

Nestor CAMARIANO

---

[24] Paul Papadopol, *op. cit.*, p. 99.

[25] Al. Piru, *op. cit.*, p. 42; D. Almaş, *op. cit.*, p. 73.

[26] Vezi A. Candrea şi Gh. Adamescu, *Dicţionar enciclopedic ilustrat*, Bucureşti, 1931, p. 1928; Lucian Predescu şi Ion Dinulescu, *Manual de bacalaureat*, Bucureşti, 1943, p. 30.

[27] M. Caratașu, *op. cit.*, p. 13.

[28] Dată corectată de noi. Scrisoarea, din greşeală, era datată 20 (n.ed.).

MĂȘTILE SCRIITORULUI

CAMIL PETRESCU

teoretician și scenarist cinematografic

PREZENTAREA UNUI SCENARIU DE film istoric* datorat lui Camil Petrescu implică aprofundarea a două direcții definitorii pentru creația acestuia: elementul de fond — relația cu istoria și domeniul de creație — arta cinematografică. Cea dintîi nu poate fi deplin stabilită decît printr-un studiu a tot ce a scris autorul — de la fixarea istoriei trăite, la interesul pentru epoci îndepărtate de la noi și de aiurea, pentru personalități de excepție, — într-un cuvînt, printr-o analiză a viziunii scriitorului asupra istoriei, subiect ce se constituie, dealtfel, într-un capitol de mare întindere în lucrarea sa filozofică intitulată *Știința substanței*. Creația scenaristului Camil Petrescu nu poate fi, la rîndu-i, desprinsă de activitatea sa în acest domeniu, de proiectele ce vizau producția națională, înființarea de case de filme, turnarea unor pelicule, de munca sa ca referent la O.N.C. ș.a.m.d. În cele ce urmează ne vom rezuma numai la evidențierea cîtorva aspecte.

Cînd se vorbește sau se scrie despre relația operă-istorie la Camil Petrescu, pilonii analizei îi constituie de obicei *Danton* și *Bălcescu*, personajele principale din lucrările binecunoscute. În publicistica sa, care se ridică la mii de pagini, se conturează personalități istorice purtînd pecetea viziunii proprii scriitorului.

Despre *Horia*, de pildă, citim în „*Gazeta*" (anul II, nr. 290, 1 martie 1935): « Puține figuri ale trecutului românesc (înțeles anapoda, cu aceleași nedreptăți, cu care știe în genere neamul nostru să răsplătească fără discernămînt), pot sta alături de acest chip de țăran, știutor de carte, care, după ce bătuse drumuri la împărăție, o lua, prin cuvîntul și fapta lui, cu 5 ani înaintea revoluției franceze... Ceea ce mi se pare însă că nu se prețuiește îndeosebi, e mai ales răsunetul european al răscoalei lui Horia. [...] Cert e că mișcarea, prin curajul și îndîrjirea ei, a avut un ecou imens în cronografia timpului. [...] E o triplă renaștere, schițată în acest fel istoric: de conștiință individuală, de răsturnare socială, de vrere larg națională din adîncuri nebănuite. [...] Reașezarea lui Horia și a tovarășilor lui la temelia renașterii românești e dintre datoriile cele poruncitoare ».

Despre Dimitrie Cantemir, sub titlul *Dulce e dragostea de moșie*, scria în același an („*Gazeta*", anul II, nr. 375 — 16 iunie 1935): « a împlintat

* Pentru detalii asupra avatarurilor scenariului *Bălcescu*, vezi „*Manuscriptum*", nr. 3(12), an. IV, 1973, pp. 118—127.

lucid și puternic, stejarul acelei DACII MARI, noțiune care avea să nutrească veacurile următoare de istorie și simțire națională. [...] Impresia noastră e că Dimitrie Cantemir e prea mult al istoriografiei și prea puțin socotit ce a fost cu adevărat. Cel dintîi mare scriitor român».

Figura lui Constantin Brîncoveanu o vom întîlni evocată și ca posibil subiect de literatură în *Rapid Constantinopol Bioram*: «Mi se dau ades de către necunoscuți, cu o stăruință obositoare uneori, „subiecte" de roman. Iată dau și eu unul, pe care dealtfel l-aș fi dezvoltat cu nesfîrșit interes: viața și mai cu seamă moartea lui Constantin Brîncoveanu». După aproape 15 ani, în *Addenda la Falsul tratat* (*Teatru*, vol. III, „Fundația regală pentru literatură și artă", 1947) își mărturisea dealtfel intenția de a scrie un scenariu despre «drama lui Constantin Brâncoveanu, pentru care am adunat sertare întregi de material». Din acest «material» s-au păstrat, din păcate, doar cîteva notații răzlețe. Scriitorul notează în continuare: «Firește, o piesă istorică, după convenția curentă, aș fi putut scrie oricînd, dar eu doream o lucrare concret istorică și asta nu era cu putință nicidecum, folosind un limbaj convențional. Aș fi putut să scriu un alt Constantin Brîncoveanu decît cel știut, de libertate creatoare, deci de libertate creatoare și în vocabular, dar atunci mă întrebam de ce mai e nevoie să aleg un anume personaj real istoric».

De fapt, nu Brîncoveanu este prima figură istorică pe care scriitorul a intenționat să o aducă pe scenă. În ziarul „*Țara*", condus de Camil Petrescu la Timișoara, în 1920—1921, întîlnim cîteva pagini de teatru, în plină campanie electorală, a căror figură centrală este *Moș Ion Roată în Banat* («teatru de propagandă», «scenetă-revistă») („*Țara*", anul II, nr. 43 din 6 martie și nr. 47 din 11 martie 1921). În același ziar se află și două articole închinate lui Tudor Vladimirescu (nr. 46 din 10 martie) și *Centenarul lui Tudor Vladimirescu. O mare sărbătoare națională* (nr. 52 din 17 martie).

Din anii cînd se oprise asupra lui Brîncoveanu, pe lîngă alte încercări dramatice, cum ar fi comedia politică *Argetoianu*, fantezia dramatică *Bătrînul de la Gorj în acțiune* etc., ani în care n-a terminat nici o piesă (lucra la teza de doctorat și apoi la sistemul filozofic), mai datează și o însăilare sub titlul *Doamna Clara* care intenționa să aducă în discuție «lupta de apărare a limbii românești».

Mai tîrziu (datăm aproximativ după forma scrisului) a revenit la luptătorul ardelean și pe cîteva pagini a notat momente dintr-o dramă ce s-ar fi numit chiar *Horia, Cloșca și Crișan*. Reproducem în continuare acest text:

SCENA I

La Primărie: Notarul, cinci moți (poate Crișan).

Moții au fugit și s-au stabilit la oraș... Au fost aduși pe jos legați între ei, în comună ca fugari («N-am fugit de bine domnule zugfürer»...) El le face reproșuri amare că l-au... nenorocit, fiind dat afară din slujbă din pricina lor. Îi lovește indignat, dar cu intenția de a-i bate.

NOTARUL: **M-ați nenorocit. Nu v-ați gîndit la copiii mei? Unde merg eu acum în pragul iernii? Nu sunteți oameni... Sunteți cîini.**

— Cîini, Măria ta... amu iartă-ne. N-am vrut să-ți facem rău... ne e drag de copiii d[umi]tale.

NOTARUL (îi dă un pumn): **Uite, eu te iert... dar nu te iartă căpitanul. Ce vă lipsește, mă, de fugiți de aici?**

CRIȘAN: **N-avem păpușoi, n-avem o oale la bordei, nici lemne din pădurea grofilor să mai facem ciubere.**

PREOTUL (lovit și el).

NOTARUL: **Nu m-am purtat eu ca un părinte cu voi?**

PREOTUL: **Așa, Măria ta...**

NOTARUL: **Ce-ați căutat voi la oraș? Păi nu știați că acolo au a lăcui numai domni? Osul de valah nu are voie la oraș. Trebuie să stea la iarbă cu vitele, în pădure cu sălbăticiunile... Ați călcat legea!**

ȚĂRANII (îngroziți): **N-am știut că-i lege.**

NOTARUL: **Valahi puturoși, și mincinoși... N-ați știut că-i lege?... Jură, popă, că n-ai știut cum glăsuiește legea.**

PREOTUL: **Măria ta, iartă-i...**

NOTARUL (îl ia de barbă): **Le-ai spus, sau nu le-ai spus cum e legea?**
PREOTUL: **Nu m-au întrebat, păcatele mele!**
NOTARUL: **Şi voi cum credeţi, că ţara asta-i vraişte? Că oricine poate pleca să se stabilească unde vrea el?**
NOTARUL: **Bucuraţi-vă... Vine pentru voi solgăbirăul... Treizeci de vieţi să fi trecut... Şi nu vedeaţi voi un solgăbirău... Să v-aruncaţi cu faţa la pământ cînd va intra pe uşă. Să vă spun şi pedeapsa... Spînzurătoarea.**
SOLGĂBIRĂUL: **O fi poate vreo legătură cu unul Horia.**
Confruntare cu o victimă
— Merg în faţa lui Dumnezeu şi-ţi spun adevărul. Aş fi vrut ca tot ceea ce s-a-ntîmplat, să nu se-ntîmple. Dar cînd se slobod apele şi se aprind pădurile, nu vezi faţă omenească... Vezi numai pasăre de foc... Nu a fost ştiut pentru mine, că se află pe lume o inimă de mamă, ca a dumitale... Copilul meu (??)... are tot ochii aceşti?
O scenă între unguri
Trebuie ucişi mai mulţi...
Ideea: Trebuie creat un precedent... O spaimă. Obsesia exemplului.
— Nu i se poate dovedi juridic vina... Scrie (Dictează apoi în latineşte.)
— Începi?
— Aşa vorbeşte moartea... Latineşte?
Un spion între ei
Scena împărţită în două: celula şi o celulă vecină.
Vine în temniţă o femeie. L-a denunţat ca să fie admisă să-l vadă.
— Îţi mai aminteşti, Horia... (Îl descrie. Îi spune ce-a făcut.)
EL: **Norocul n-a fost din lumea asta.**
— S-a vestit o femeie:
a) **dă tîrcoale;**
b) **denunţă pe Horia:**
c) **e adus Horia; ea îi spune dragostea ei; ai fost frumos ca focul şi steaua.**
Împărţire
I. Coliba lor iarna (vin întîi ca prieteni, trădătorii; vin apoi cu duşmanii).
II. Ancheta.
III. Ancheta Chendi.
IV. Din nou ancheta.
V. Procesul (sala grofilor care năvălesc în incintă... Le strigă pedeapsa.)
VI. Execuţia.
VII. Împărţirea „premiilor" (galbeni în farfurii).
— Un tablou cu măsurile reci administrative înainte de sfîrşitul procesului — pregătiri pentru execuţie. Fără greşeală, va fi o bună execuţie. Continuarea aparent umană a procesului. Speranţa lui Cloşca; zîmbetul lui Horia. Chendi personaj principal.
Horia
Rebreanu?
Camilar
Procesul
Numai procesul (« Ce sont les mêmes, qui se font tuer».)
JANCOVICI (răbdător, condescendent)
HORIA (tace cu un dispreţ senin şi absent, indiferent la tot ce se-ntîmplă, la tot ce i se spune...
Răspunde „în bobi");
— Pe cine-ai întîlnit?
— Am întîlnit o stea
Luna-i pe munţi
Luna şi pădurile
Sunt lăsaţi şi spionaţi în celulă. Horia arată cu privirea apoi spune cele mai grele lucruri. (Dar nu se scuză... Ci acuză pe prieteni.)
Trădarea prietenilor:
— Aţi aruncat cu pietre. Cine a aruncat cu pietre?
— Or fi sărit singure, Măria ta... c-a fost lungă şi suferinţa lor.*

* Ceea ce urmează este scris după ani, în ultima perioadă a vieţii autorului.

Final

Sunt aduși, se verifică totul pe eșafod. Se citește sentința pe latinește.

CLOȘCA **Ce spune, Horia?**

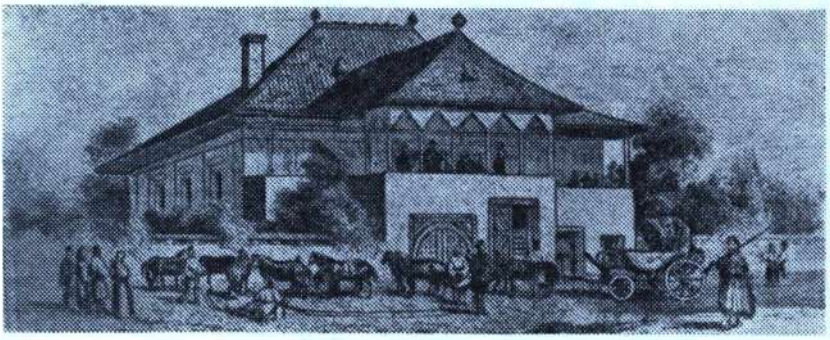
HORIA: **Frate, fii liniștit, ne vorbește moartea pe limba rîmnenilor (părinților din părinți)**

PROCURORUL: **Acesta-i Horia care a vrut să fie crai (rege) Huiduieli... tobe. Se termină tabloul— mișcare: Cloșca întins, călăul ridică roata.**

Ja..covici este justiția însăși. Vrea probe științifice. Se ceartă pe ungurește, cu ungurii.

În tabloul de pe deal seara. Toată noaptea au chemat tulnicele și-au răspuns...

După apariția volumului *Un om între oameni*, scriitorul voia să-și definească, în răspunsuri la interviurile ce i se solicitau, poziția față de literatura de inspirație istorică și știința istoriei, la ceea ce face creatorul de artă cînd se apropie de istorie ș.a.m.d.

«Realizînd într-o formă proprie, pe baza unor date istorice — termen în care se cuprind și datele zise actuale — scriitorul creează o adevărată realitate secundă a cărei valoare e dată de gradul în care se oglindește în ea realitatea originară. Și tocmai din această cauză, fiindcă e creație, realitatea secundă se oferă interpretării istoricului și analizei adînci, ca și realitatea originară. [...] Realitatea secundă este totuși o realitate concretă pe liniile esențiale. Ea nu poate dura și nu se poate întinde exact ca realitatea originară.» („*Contemporanul*" nr. 16 (383) din 16 aprilie 1954.)

Întrebat ce aduce scriitorul de literatură istorică peste ce aduce omul de știință, creatorul lui *Danton* și *Bălcescu* se explica astfel: «Poate nu e bine spus că aduce „pe deasupra", fiindcă ceea ce aduce este într-un fel totul, în așa măsură încît eroii lui Shakespeare sînt așa cum i-a zugrăvit el, în orice imaginație, ca și în orice înfățișare istorică. Efectiv ei nu mai pot fi gîndiți altfel. Explicația acestui lucru stă în faptul că acești eroi sînt sinteze concrete, infinit mai bogate decît orice sinteză abstractă. Dacă ai vrea să descrii în mod exact în termeni abstracți scrumiera este albastră în fața d[umi]tale, numai ca să redai prin termeni analitici culoarea, luciul și densitatea acestui albastru, ai putea să folosești zeci și zeci de pagini. Și n-ai izbuti, așa cum ar putea izbuti pe un decimetru pătrat un pictor. La o scară mai complexă, același lucru poate fi spus și despre chipul unui om, ca și despre orice acțiune în care este implicată lumea ființelor și a obiectelor. Romanul nu este un compromis propriu-zis, dar oricum prin mijloacele lui de reprezentare este un compromis în unele împrejurări între pictură și realitatea absolută. Uneori, o simplă inflexiune gramaticală a personajelor din romanele istorice ale lui Sadoveanu sugerează mai mult decît ar putea face o lungă teorie de considerații istorice. Sau, întorcîndu-ne la pictură unde exemplul e mai ușor de urmărit, să ne amintim că Gioconda lui Leonardo da Vinci surîde, dar că discursiv nu s-a putut descrie acest surîs, deși atîtea încercări s-au făcut» („*România liberă*", anul XIII, nr. 3192, din 9 ianuarie 1955).

Iar despre munca asupra documentului afirma cu același prilej:

«Informațiile istorice, materialul documentar în sine sînt numai elemente ale întregului. Nu te poți descurca în puzderia lor decît dacă ești călăuzit de o idee directivă și dacă ai ajuns la ceea ce spuneam mai sus că este esența fenomenului istoric. Numai înarmat cu o cunoaștere ideologică justă poți găsi și înțelege tîlcul materialului documentar. De aci și unitatea viziunii indiferent de varietatea surselor. Un amănunt nu are valoare decît în funcție de întreg. Dacă nu cunoști just, măcar în general, harta unui oraș, te rătăcești pe străzi, oricîte tăbliță indicatoare ar fi. Faptele sociale pot fi cu greu lămurite fără concepția marxistă a luptei de clasă și a sistemelor de interese».

Florica ICHIM

BĂLCESCU

(scenariu cinematografic)

de

Camil PETRESCU

— fragment —

Prin fața unei mari biserici, lumea se îndreaptă în fugă spre ulița mare.

UN TRECĂTOR: **Dar unde aleargă lumea?**

ALT TRECĂTOR (care vine dintr-acolo): **Trec pe ulița mare moșnenii de la Dalota Mare, cu rogojini aprinse în cap. Vrea vornicul Bal Ceaurescu să le ia pămîntul și să-i facă pe toți clăcași. Au azi judecata la Divan. În frunte lor e Popa Radu Șapcă.**

Tabloul 2

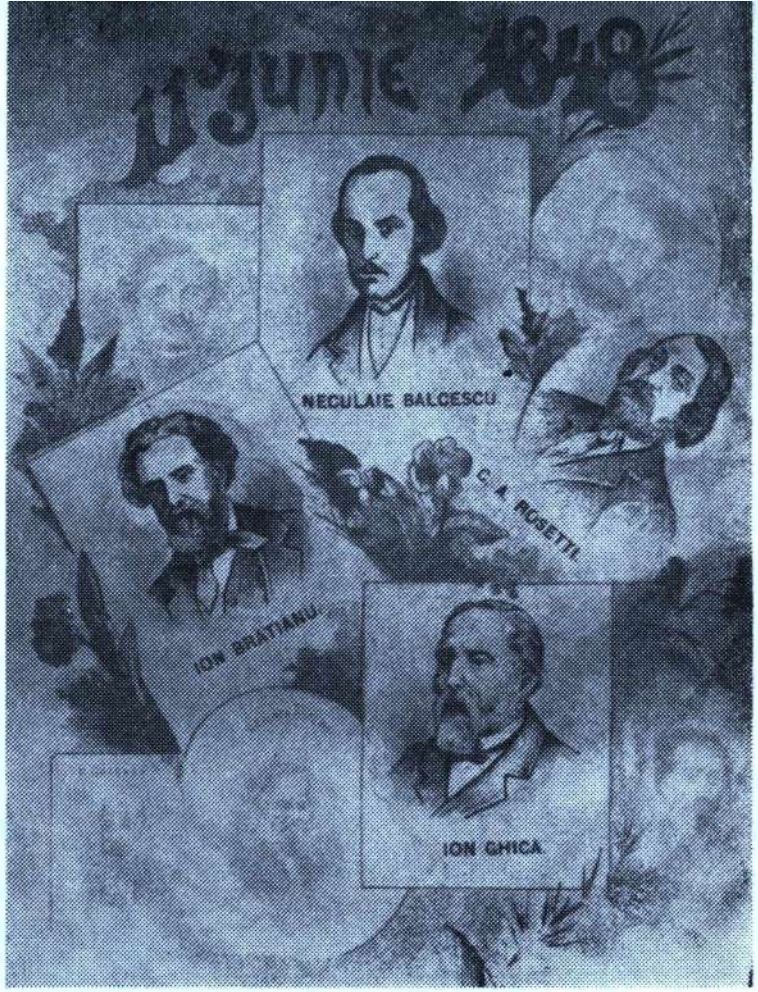
Pe ulița mare. Un soi de cortegiu dramatic. Cîteva sute de țărani poartă rogojini aprinse deasupra capului. Au întipărită pe figuri un soi de disperare plină de mînie. De pe marginile uliței, de pe la ferestre nenumărați privitori se uită foarte impresionați.

În fruntea tuturor un preot voinic cu barba lui mare, Popa Radu Șapcă alături de Toma Pandurul. Din cînd în cînd strigă laolaltă lung, puternic: « Dreptate... Dreptate...». Doi-trei boieri arată mînioși spre cortegiu.

Tabloul 3

O cameră boierească foarte mare, cu divanuri largi turcești. Panoplii cu arme, covoare persane.

O masă de cărți de joc mică, joasă ca mesele țărănești, dar de abanos. Pe ea, pungi cu bani, aur fișicuri. O mînă păroasă vrea să tragă banii,

altă mînă (stînga) se așează pe mîna dintîi, pe cînd perechea ei arată o carte mai mare. Mîna dintîi lovește convulsiv în masă. Aparatul îa pe rînd 4 bărbați jucînd cărți. Sînt în costume orientale și stau turcește pe divan. Cel care a cîștigat e Alecu Filipescu Vulpe, care rînjește obosit dar bucuros: ceilalți sînt furioși, fiecare în felul lui.

VULPE (adunînd banii, vrea să se scoale): **Hai, duceţi-vă acasă.**

CANTACUZINO (trăgînd din ciubuc): **Nu se poate, boierule, ai cîştigat o avere. Eşti banul Filipescu Vulpe nu un cioflingar.**

Vulpe vrea totuşi să se scoale. Adună banii şi dă să se scoale iar.

VULPE: **Uite se face ziuă. Sînt bolnav.**

Bal Ceaurescu aprig îi pune mîna pe umăr, îl apasă jos.

VULPE: **Mă înţelegi că trebuie să plec la Bratva. Mîine tîrnosesc sfînta biserică** (se închină; bate din palme, vine un vechil, care aproape îngenunche): **Ai pus caii la butcă, mă?**

VECHILUL (pricepe ce vrea stăpînul): **De alaltăieri, măria ta, tot înhămăm şi deshămăm caii.**

CANTACUZINO: **Atunci, foarte bine. Mergem şi noi la Bratva... Continuăm jocul acolo.**

(Alecu Filipescu face un cap amărît, exasperat).

Tabloul 4

Vadul Hoţilor, pe un rîu, în drumul spre Piteşti. Se vede în stînga un sat aşa cum îl descrie Dinicu Golescu — între lanuri de grîu copt şi o pădure la orizont. Prin mijlocul planului trece un rîu revărsat de ploi. Lîngă vad un bordei. Şapte-opt ţărani se opintesc din greu să scoată un pian dintr-un poştalion mare împotmolit. Pocnet de bici.

CEAUŞUL (pocneşte din harapnic şi strigă): **Hai, mă, că ne apucă noaptea.**

În plan apropiat se vede opintirea oamenilor. Se văd picioare în noroi pînă la genunchi, lîngă burţile cailor care ating noroiul.

ELENA FILIPESCU (agitată, aleargă în jurul pianului): **Cu grijă, oameni buni... nu aşa... nu aşa... ridicaţi-l mai sus.**

Mitiţă Filipescu priveşte încruntat. Îl doare frivolitatea nevestii lui. Elena vine spre el agitată, cerîndu-şi scuze.

ELENA: **Je suis désolée, cheri...** (Apare supraimprimată traducerea textului.)

MITIŢĂ FILIPESCU (plictisit): **Je vous l'ai bien dit qu'il saura des complications. Et voilà.**

Aparatul şi Elena se îndreaptă spre oamenii care au izbutit să pună clavirul pe pămînt uscat. Elena e fericită.

CEAUŞUL (Costache Chiorul) (intră în plan, agită harapnicul): **Hai, acum săriţi jos toţi să scoateţi şi poştalionul.**

ION FIRU: **N-ai inimă de om? Nu vezi că iar vine ploaia şi trebuie să ne aducem bucatele de pe cîmp acasă?**

CEAUŞUL (îi bruftuieşte aspru, pocneşte din harapnic): **N-am ce face** (arată spre drumul vadului): **Uite, s-a mai împotmolit o brişcă.**

Aparatul se îndreaptă spre brişca cu care intră în vad Bălcescu şi sora lui... Ei zăresc speriaţi poştalionul împotmolit înaintea lor.

TOMA (fără o mînă, desface cămaşa la piept): **Omoară-ne atunci, dacă este pe omorîte... că şi aşa e vai de păcatele noastre.**

Ceaşul îi dă una cu gîrbaciul.

DAMIAN: **Nemernicule, dai într-un pandur?**

CEAUŞUL: **E scutit de corvoadă? Nu...? Atunci** (mai dă una) **şi cu tine am eu o vorbă după ce pleacă boierii** (îi dă una cu gîrbaciul.)

MITIŢĂ FILIPESCU (vine către ei): **Oameni buni, de ce nu vreţi să daţi ascultare ceauşului?**

Ţăranii vin spre el.

ION FIRU (cu un genunchi la pămînt): **Măria ta, îndură-te de noi... de cinci zile ne stă grîul secerat pe cîmp şi nu-l putem duce acasă.**

FILIPESCU (îl ceartă potolit): **Nu trebuia să vă apuce ploile lui cuptor cu grîul pe cîmp.**

ION FIRU: **Vai de noi, a trebuit să secerăm întîi grîul boierului, că altfel nu se putea.**

DAMIAN (în zdrenţe): **Tot anul muncim numai pentru boieri.**

FILIPESCU (ia pe ceauş deoparte): **Ceauş... oamenii ăştia au făcut mai multe corvezi decît cere regulamentul. De ce-i duci tot pe ei la vad?**

CEAUŞUL (exasperat): **Boierule, n-am alţii... pe ăştia i-am prins, pe ăştia i-am adus...**

FILIPESCU (uimit): **Cum? Au fugit?**

CEAUŞUL: **Fug şi lasă totul pe cîmp cînd aud pe şosea vreo droşcă boierească venind.**

Tabloul 5

Pe un drum stricat se vede o droşcă mare cu 6 cai. Dorobanţi călări o înconjoară. Sătenii dintr-un sat o privesc cu spaimă şi sînt gata de fugă.

UN SĂTEAN (speriat): **Să fugim, fraţilor, că e vai de noi...**

ALT SĂTEAN (nedumerit): **Staţi mă...**

UN SĂTEAN (fugind): **Cînd vezi o butcă boierească e mai bine să fugi...**

Fug toți spre pădure, împrăștiați. Mai de aproape, în droșcă, se arată pe rînd boierii, jucînd cum pot cărți, în butcă, zgîlțîiați de hurducăriile droștei. Surugiii pocnesc din bici.

Tabloul 6

Iar la vad. Intră Bălcescu, după el Tița, sora lui. El e în uniformă de iuncăr, ea o grațioasă fată de 17 ani.

BĂLCESCU (întreabă pe ceauș): Ceauș... nu se poate trece?

CEAUȘUL (mereu amărît): Înainte de trei zile, nu, boierule.

FILIPESCU (se apropie de Bălcescu): Domnule iuncăr, vreți să ne întoarcem cu brișca d[umnea]v[oa]s[tră] la conacul unui prieten al meu? (se prezintă). Eu sînt căminarul Dumitru Filipescu și (arată pe nevasta sa) dumneaei este soția mea (salutări).

În plan Bălcescu foarte tulburat, admirativ.

BĂLCESCU: Da. Eu mă numesc Nicolae Bălcescu și (prezintă) cu mine este sora mea Sevastia Bălcescu.

Sătenii așteaptă.

FILIPESCU: Oamenii să întoarcă brișca d-lui iuncăr și apoi să plece să-și adune grîul lor.

ION FIRU (obidit, dar bucuros ca toți ceilalți): Să trăiești, măria ta, să-ți dea dumnezeu tot după inima dumitale.

Elena ia de mînă pe Tița cu un aer protector. Filipescu se îndreaptă spre Chiva care scarmănă lînă în pragul bordeiului. E o bătrînă uscată, cu orbitele osoase. Are doi copii pe lîngă ea, goluși de tot.

FILIPESCU: Ascultă, bătrînico, nu ai pe cineva, vreun bărbat să păzească o noapte, două, clavirul ăsta? L-oi cinsti cum se cuvine.

CHIVA (destul de gata la vorbă): Apăi, Marin, fi-miu, nu poate, păcatele mele, că-i bolnav. Zace în bordei. (Chiva se întrerupe iar din scărmănatul lînei.)

BĂLCESCU: Ei, da ce are? De ce zace în bordei?

CHIVA: Are, c-a fost fugar...

BĂLCESCU (întreabă nedumerit): Cum fugar?

CHIVA: Păi, a vrut să fugă în alt sat... Că era în vorbă cu o fată din Chilia... Să vedeți...

Tabloul 7

Într-alt sat.

Iris narativ.

Seara sub lumina lunii, doi îndrăgostiți stau de vorbă. El e culcat cu capul în poala ei.

MARIN: Hai Frusino, și-om fugi în lume. Să ne pierdem urma...

FRUSINA: Da' să fie departe... să nu ne ajungă boierul tău... că-i vai de noi.

MARIN: Te duc spre munte, pe Argeș în sus. Acolo nu ne ajung dorobanții stăpînirii.

Tabloul 8

Dincolo de Curtea de Argeș.

Doi dorobanți călări, cu un vechil, călare și el, ajung lîngă un grup de tăietori de lemne.

VECHILUL (arată): Uite, ăsta-i fugarul!

Dorobanțul se apropie de Marin, îi aruncă un laț în jurul trupului. Marin tresare îngrozit. Vrea să fugă.

DOROBANȚUL: Ce credeai, că scapi? Ești clăcașul fugit de pe moșia boierului Manioglu, nu? (Întorc caii, trăgînd omul după ei.) Hai, acasă!

Tabloul 9

În satul Vadul Rău.

Marin este bătut în fața satului adunat cu sila. Boierul Manioglu privește încruntat. Vechilul dă cu un gîrbaci în Marin care e spînzurat de mîini, cu o frînghie de o ramură groasă de copac. Marin strîmbîndu-se de durere, urlă.

VECHILUL: Mai fugi? (Dă iar.)

MARIN: Nu.

VECHILUL: Zi-i: «Cine o face ca mine, ca mine să pățească».

MARIN (prăpădit): Cine-o face ca mine... ca mine...

BOIERUL MANIOGLU (strigă furios): Mai tare... Să spună mai tare. Să spună mai tare... Mai dă-i...

Tabloul 10

S-a închis iar. La Vadul Rău.

CHIVA (cu o taină, în șoaptă): Noaptea turnau apă rece pe el, ca să înghețe... că era în luna lui Ghenar.

BĂLCESCU (uimit, nu pricepe nimic): **Eu credeam că dacă plătesc despăgubirea, clăcașii se pot muta de pe o moșie pe alta.**

FILIPESCU (surîde îndurerat, cu înțeles): **„În principiu" și sclavii la romani se puteau răscumpăra. În realitate, sistemul clăcii este cea mai mizerabilă robie.** (Arată surprins spre vad): **Ia privește cine vine...**

Aparatul se ridică cercetînd fundul planului. Apare butca boierilor împotmolită și ea la rîndul ei. Se văd boierii care sînt scoși pe rînd din brișcă și purtați pe brațe și pe umeri de țărani, ca să nu se umple de noroi.

Vulpe e arătat cum doarme în timpul cînd așa, pe brațe, e transportat pe pămînt uscat.

CEAUȘUL (se văicărește, desvinovățindu-se): **Boierule, n-am oameni. Cantacuzino senin și cu un nemaivăzut dispreț.**

LĂCUSTEANU (se revoltă, milităros): **Mă vită, știi tu cu cine vorbești? Cu marele vornic Constantin Cantacuzino — directorul departamentului administrativ.**

CEAUȘUL: **Aoleo...Vai de copiii mei...**

Tabloul 11

Legat, o margine de pădure. Dorobanții duc după ei, legați, vreo doi feciori scoși din ascunzișul pădurii...

Tabloul 12

Deasupra vadului, boierii pe covoare așternute pe jos și pe perne joacă mai departe cărți. Dorobanții le aduc gustări, vin, cafele. Toți beau din același pahar, mănîncă cu mîinile altfel foarte „distinse". Vulpe doarme mereu.

CANTACUZINO (filează cartea și strigă): **Mă, cafele...** (pune jos banii): **200 de galbeni.**

LĂCUSTEANU (amărît): **Nu!** (aruncă jos cărțile)

CEAURESCU (nervos, crede că are carte): **Mai dă-mi și mie 500.**

CANTACUZINO (trecînd peste Vulpe care doarme): **Și mie încă...**

VULPE (vorbind prin somn, îl întrerupe): **Și mie 1000.**

CANTACUZINO (sigur de el, pune cartea pe masă): **Ei, ai pierdut.**

VULPE (cu un fel de rigiît pune și el mcale cartea pe masă): **Iiii.**

Vulpe adună banii.

CANTACUZINO (exasperat, arătînd pe cel adormit): **Parcă e un făcut... ăsta și cînd doarme cîștigă.**

Tița și Elena merg spre malul rîului.

ELENA FILIPESCU: **Cred că brișca a fost întoarsă.**

Se întorc amîndouă. Le vede Cantacuzino care face semn dorobanțului, care tocmai aducea un rînd de cafele.

LĂCUSTEANU (către Cantacuzino care face cartea, explicîndu-i disprețuitor): **Este nevasta căminarului Mitiță Filipescu, care urmărește să răstoarne pe Vodă Ghica. Să facă republică.**

CANTACUZINO (cu interes, a rămas încremenit): **De unde știi că vrea să răstoarne pe Vodă?**

LĂCUSTEANU (încrezut): **Am cam mirosit noi ceva...**

VULPE (trezindu-se din somn, foarte interesat): **Umblă să răstoarne pe Vodă?**

Tabloul 13

Pe cîmp, prin mirișți.

Se vede iar grupul de vreo 20 de țărani nenorociți, aduși de dorobanți călări, cu biciul. Au picioarele goale, care sîngerează prin mirișți.

Tabloul 14

Ca la 12. Boierii sînt încordați la joc, fiindcă li se pare la toți că au carte. Se privesc bănuitori, nervoși. E o „întîlnire". Fiecare crede că va da o lovitură în această partidă „memorabilă".

CEAURESCU (foarte emoționat, încruntat puțin, așteaptă încordat). **... mie încă 1500...**

VULPE (așteaptă să pună banii Ceaurescu; cînd vede că acesta nu are bani, întreabă batjocoritor): **Pe ce jucăm, pe fasole?**

CEAURESCU (foarte încordat): **Pun Vasilații de sus pentru 4000 de galbeni.**

VULPE (stăruind, trezit de-a binelea, dar foarte): **Cîte familii de clăcași are?**

CEAURESCU (încurcat, ocolește întrebarea): **Are șapte mii de pogoane, pămînt ca pîinea.**

VULPE (întărîtat și jignit): **Mă Ceaurescule, mă, pe mine, Vulpe bătrînă, pe mine, mă, umbli tu să mă prosteștî? Ce să fac eu pogoanele tale? Mie-mi trebuie țărani, mă, nu pogoane.**

CEAURESCU (foarte nervos, îngrozit că ar putea pierde. Se mai uită la carte.): **Ziceam că...**

VULPE (împăciuitor ca ton, dar altfel aprig): **Mă, pentru 4000 de galbeni adu jos Dalota Mare, băiatule.**

CEAURESCU (indignat): **Cu 800 de familii de clăcași?**

Vulpe așteaptă, dar e inflexibil.

CEAURESCU (se frămîntă mult, se uită iar la carte): **Am dat.**

Vulpe arată cu o perfidă tandrețe.

CEAURESCU (scuturat de furie, aruncă jos cărțile, apoi): **De ce nu vine dobitocul ăla de dorobanț cu corvezile?**

UN DOROBANȚ: **Nu se pricepe să adune oamenii. E unul și aci în bordei.**

ALT DOROBANȚ: **Lasă-l, că ăla e bolnav rău.**

CEAURESCU (mînios): **Ce bolnav? Scoate-l afară de acolo! Să-l încerce vechilul cu gîrbaciul.**

Au intrat în cîmp, vorbind, Bălcescu și D. Filipescu. Auzind de gîrbaci se privesc unii pe alții încremeniți.

CANTACUZINO (curios): **Cum îi încerci cu gîrbaciul?**

CEAURESCU (foarte firesc, sigur de el): **Îi arde vechilul una cu gîrbaciul. Dăcă fuge e sănătos și trebuie să meargă la muncă. Dacă nu poate fugi** (face cu mîinile un gest concesiv), **ei, înseamnă că e bolnav și poate să rămîie în bordei.**

Aparatul arată emoția lui Bălcescu care se crispează și strînge pumnii. Iar grupul boierilor. Toate privirile sînt îndreptate spre bordei, de unde dorobanții scot o umbră de om, pe Marin, în zdrențe, alb, schelet.

CEAURESCU (fără milă, cu voce moale): **Nae... adu gîrbaciul...**

Bălcescu tremură de mînie, așteaptă încordat.

CANTACUZINO (cu dispreț, după ce bea un pahar cu apă): **Dă-l dracului, boierule. Nu vezi că e cu un picior în groapă?**

Intră în cîmpul aparatului și Elena și Tița.

CEAURESCU (disprețuitor): **Ei... dacă faceți mofturi d-astea cine vrei să ne scoată butca din noroi?** (către Nae): **Arde-l.**

Nae ridică gîrbaciul. Damianii au venit în „scenă".

BĂLCESCU (dă un strigăt de furie, revoltat): **Lăsați-l în pace, boierule... Ajunge... Fac eu corvoadă în locul lui... dacă e neapărată nevoie de el.**

Toți privesc încremeniți. Nu le vine să creadă urechilor. Elena și Sevastia sînt speriate.

LĂCUSTEANU (izbucnește violent, autoritar): **Iată cine răzvrătește țara...**

CEAURESCU (mînios și prefăcut): **Dacă domnișorul acesta vrea să puie umărul la roată... făceți-i pe plac.**

BĂLCESCU (clocotind, aruncă haina de pe el): **Acum pe loc... Dacă nimeni nu mai cunoaște omenia.**

LĂCUSTEANU (speriat, către Ceaurescu, fiindcă el e numai boier de mîna doua, zelos de drepturile boierești): **Arhon bane, nu poate fi îngăduit ca un boier să fie pus la corvoadă. Pravila se opune...** (privește disprețuitor pe Bălcescu): **Un fofîrstoc fără minte.**

CANTACUZINO (măsurînd cu înțeles pe Mitiță Filipescu, care privește și el revoltat, dar stăpînindu-se; Mitiță Filipescu strînge tăcut pumnii.): **Nu e el vinovat. Sînt alții care-l îndeamnă.**

LĂCUSTEANU (aruncă haina înapoi la Bălcescu): **Nu-și dau seama ce fac și ce vor** (apoi se uită mînios la cei doi și îi amenință cu mîna întoarsă): **Eu una vă spun... Băgați-vă mințile în cap, că de nu, la ocnă putreziți.**

Tabloul 15

DAMIAN: **Eu plec în lume. Cine știe ce coace Costache Chiorul ăsta. Mi s-a urît cu atîta clacă.**

ION FIRU: **Și unde ai să fugi, nenorocitule?**

DAMIAN: **Am să-mi pierd urma în București, ori, dacă nu, mă spînzur.**

TOMA: **O găsi el unde să se ascundă, lasă-l!**

ION FIRU: **Ascultă, Toma. Ai fugit tu, în '21, să faci revoluție cu Tudor Vladimirescu și... Peste 7 ani te-ai întors fără o mînă. Dar de clacă tot n-ai scăpat și n-am scăpat.**

TOMA: **Nu-i nimic. N-am scăpat în '21, n-am scăpat în '28... o să scăpăm la anul... Numai să nu ne lăsăm.**

DAMIAN: **Hai Simioane și tu cu mine... Fugi de Costache...**

SIMION: **Și Chiva?**

DAMIAN: **Atunci rămîi lîngă fustele Chivei. Eu am plecat...**

Tabloul 16

Aceiași, la miezul nopții. Costache vine cu patru dorobanți cu care înconjoară bordeiul lui Toma...

COSTACHE: **Am venit să-l luăm pe Damian al tău la oaste.**

ION FIRU: **Nu e acasă, du-te și caută-l...**

COSTACHE (furios): **A fugit?... Bine, atunci îl luăm pe Simion, că are şi el vîrsta.**

Simion sare şi ajunge pînă la poartă unde e prins cu arcanul.

SIMION: **Chira... Chira...**

Titlu:

Pe fondul gravurilor de epocă: SEPTEMBRIE 1840

TABLOUL 17

A fost descoperit un complot pentru proclamarea republicii

Sala Divanului, care va fi descrisă deosebit.

Vedere panoramică treptată a sălii, curtea... acuzaţii... dorobanţii... lumea din sală... Sevastiţa, Elena Filipescu etc.

MITIŢĂ FILIPESCU: **Nu este drept ca ţăranul să plătească şi biruri, să facă şi clacă şi corvezi în favoarea boierilor, să meargă şi la oaste, pe cînd boierul însuşi nu numai că este scutit de orice bir, nu merge la oaste, nu are nici un soi de obligaţie, ci numai nenumărate privilegii.**

Alt plan.

Spătarul Ghica citeşte cu voce umflată sentinţa.

Pentru complot împotriva domnitorului şi pentru tulburarea ţării, se osîndeşte căminarul Dumitru Filipescu la 5 ani temniţă la mînăstirea Snagov, Nicolae Bălcescu, fost iuncăr, la 3 ani temniţă la mînăstirea Mărgineni.

Sora lui Bălcescu, Tiţa, la auzul sentinţei leşină.

Preşedintele citeşte mai departe:

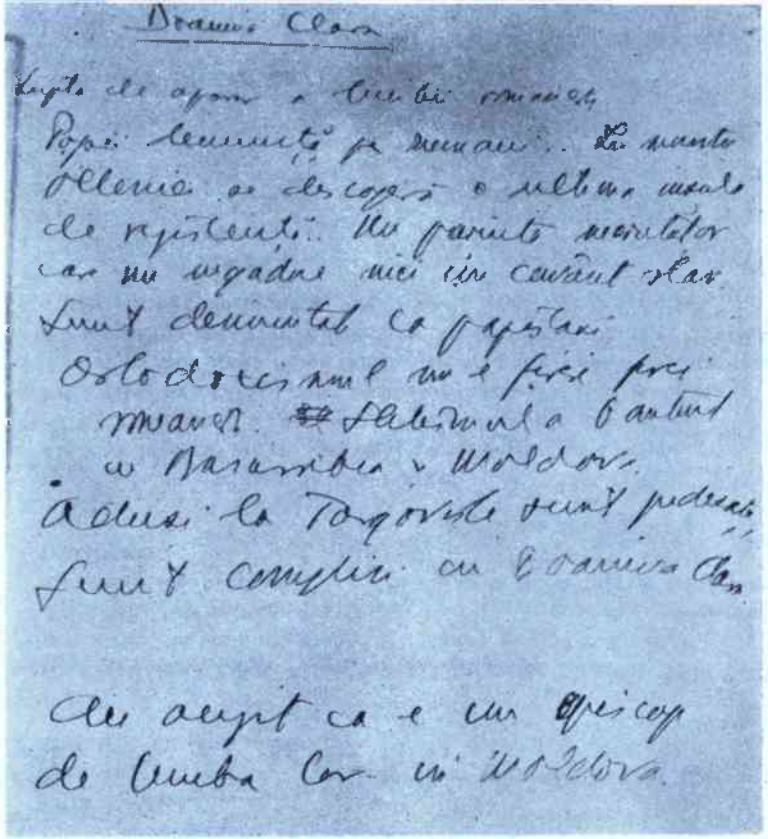
PREŞEDINTELE: **Se condamnă Telegescu...**

Tabloul 18

O pivniţă boltită, cu ziduri de cărămidă groasă, ruinată, la mînăstirea Snagov.

UN PAZNIC (către şeful de inspecţie): **Ăsta e Mitiţă Filipescu. E pe moarte...**

Mitiţă Filipescu în lanţuri, cu picioarele goale în apa care acoperă ca de o jumătate de palmă podeaua de cărămidă. Este slăbit, sfîrşit, după ani de temniţă, cu o barbă mare.

Tabloul 19

Mînăstirea Mărgineni.

Se vede de jos în sus un colţ al mînăstirii din afară... Plouă... Jos, sub zidul gros al mînăstirii, mama şi sora lui Bălcescu, pîndesc cu ochii fereastra cu gratii la care apare chipul lui slăbit. Îşi fac semne.

Tabloul 20

Acasă la Zinca Bălcescu.

Interior obişnuit cu canapele. Se cunoaşte că a avut loc o scenă dramatică. Bătrînul Nedelescu a venit să anunţe ruperea logodnei. Zinca Bălcescu e uimită şi revoltată.

NEDELESCU (în picioare, agitat): **Un ofiţer însurat cu sora unui osîndit pentru înaltă trădare îşi atrage duşmănia lui Vodă capul oştirii. Fiul meu** (a intrat Tiţa şi ascultă uimită, zdrobită.)

ZINCA (a văzut-o pe Tiţa gata să se prăbuşească, aleargă, o prinde în braţe): **Fetiţa mamei... fetiţa mamei...**

Tiţa căutînd să se învingă, totuşi uimită.

TIȚA (prăbușită parcă): **Și spunea că și-ar da viața pentru mine** (începe să plîngă, fără nici o mișcare).

Bătrînul Nedelescu pune verigheta pe masă.

Tița are o nouă crispare zărind verigheta înapoiată. Scoate verigheta lui de pe pe degetul ei, o privește îndurerată și o pune pe masă. Apoi se prăbușește în fotoliu sub ochii mamei ei.

BĂTRÎNUL NEDELESCU (ia verigheta): **Îmi pare nespus de rău. Dar fiul meu nu putea să-și brizeze cariera.**

Tabloul 21

O celulă cu gratii la închisoarea de la deșurstîă la Gorgani, în ianuarie 1842.

Bălcescu înghețat de frig, acoperit doar în manta, pe un pat de scînduri, recită versuri din Corneille.

Tabloul 22

Afară, la ușa celulei, ascultă maiorul Lăcusteanu, însoțit de locotenentul Fărcășanu și Semion, sergent de serviciu.

LĂCUSTEANU (trăgînd mereu cu urechea, mînios, apoi către Fărcășanu): **Citește cărți franțuzești? Nu știi că un condamnat n-are dreptul la nici o carte?**

Tabloul 23

Ca la 21.

Bălcescu, pe pat, dîrdîind de frig, continuă.

LĂCUSTEANU (irumpe urmat de ceilalți, fierbînd de mînie): **Cartea... Ce carte citeai?** (Vede un ceaslov pe un scaun): **Ăsta-i ceaslov. Citeai o carte cu versuri.**

BĂLCESCU (s-a ridicat militărește în picioare): **Nu citeam nici o carte.**

LĂCUSTEANU (mînios, către soldat): **Caută pe sub pat.**

Soldatul caută pe sub pat.

BĂLCESCU (îndîrjit, amar): **Domnule maior, nu mai căutați pe sub pat. Nu e acolo, cartea...**

LĂCUSTEANU (energic): **Unde e? Dă-o numaidecît.**

BĂLCESCU (cu un respect ironic): **E în cap... Am aici aproape 50 de volume românești, franțuzești, latinești, grecești și nemțești.** (Îl privește lung, cu tîlc): **Recitesc în fiecare zi cîte una.**

LĂCUSTEANU (jignit, strigă furios): **Ți-am spus că o să ajungi la ocnă.**

BĂLCESCU (îl privește mut, apoi spune liniștit): **Nu se putea altfel.**

LĂCUSTEANU: **De ce ai vrut să devii ofițer dacă nu iubeai armata? Dacă nu-i cinstești uniforma?**

BĂLCESCU (zîmbește amar, apoi spune apăsat, silabisind parcă): **Aci la închisoare am lucrat o carte care se numește** Puterea Armatei la Români. **N-o căuta s-o confiști, e în cap toată.** (Aprig): **Dar uniforma asta nu-mi place... nici cine o comandă.**

LĂCUSTEANU (impulsiv vrea să scoată sabia): **Nemernicule!**

FĂRCĂȘANU (intervine repede): **Domnule maior... Nu uitați că e prizonier.**

LĂCUSTEANU (se stăpînește, își aranjează șuba): **Să stai cu ochii pe bestia asta...**

Ies cei doi.

Bălcescu rămîne singur, într-un gest de revoltă se crispează... se frînge... tușește...

Ușa se deschide cu zgomot.

Bălcescu culcat cu fața-n jos pe pat aude ușa și tresare, nu vrea să fie văzut. Vrea să ascundă că s-a îmbolnăvit.

Intră soldatul.

Face un gest care ar spune « Ai văzut ce nebun e??»... Bălcescu clatină trist din cap.

Tabloul 24

O sală odaie la Zinca Bălcescu acasă în strada Visarion. Vreo 2—3 femei cu copii în brațe așteaptă să fie primite pe rînd la Zinca.

O FEMEIE (învelind ușor copilul pe care-l ține în brațe): **Se zice că o doftoroaie de ochi ca Zinca asta Bălcescu nu se află în toată țara românească.**

Tabloul 25

Camera la care a bătut la ușă Luxița.

Zinca se întoarce mirată spre ușă, o vede intrînd pe Luxița.

ZINCA: **Maică, nu știu cum să-ți mulțumesc că ai venit.**

Intră Tița, aleargă la Luxița, o îmbrățișează.

TIȚA: **Mi-a spus Rada că ai venit... Nană Luxița trebuie să încercăm din nou. Cînd am auzit că l-au scos din domnie pe Ghica și că acum e Bibescu, am înnebunit de bucurie.**

LUXIȚA: Iar n-o să vrea Nicu să iscălească cererea. Alergăm zadarnic iar.

ZINCA: Acum nu mă mai duc eu la închisoare. În noaptea de Crăciun mi-a apărut Maica Domnului deasupra icoanei și mi-a spus: Zinco... să se ducă fata ta mai mică și să-l aducă pe Nicu, frate-su acasă. Acum iscălește sigur.

TIȚA: Trebuie să faci ceva, nană Luxiță. Mama nu mai doarme de la Crăciun încoace.

LUXIȚA (șovăind): De cînd am divorțat. Țața Anica nu mă mai primește.

TIȚA: Te rog.

LUXIȚA: Dar am să încerc iar.

Tabloul 26

O răspîntie de străzi în februarie 1842.

« Arde Bucureștiul. » Dorobanți păzesc și nu lasă pe nimeni să treacă. Sania în care se află Zinca Bălcescu și Tița este oprită de dorobanți.

UN SERGENT DE DOROBANȚI (strigă la cei din sanie): Încotro? Nu e voie...

ZINCA: De ce nu e voie?

UN SERGENT: Nu vedeți că arde?

ZINCA (arată niște foi de hîrtie): Avem învoire de la stăpînire, de la Vornicie și Agie... Dă-ne drumul, băiete.

UN SERGENT (sare, apucă caii de dîrlogi): Nu se poate să treceți. E poruncă.

Sania întoarce.

Tabloul 27

Altă răspîntie. Alt cordon spre Gorgani.

Se vede o răspîntie cu o tulumbă în funcțiune. Un lanț de oameni nevoiași fac un lanț, trecînd de la om la om, donițe și găleți de apă, care sînt ridicate din rîpa Dîmboviței și vărsate în tulumbă. Sînt supravegheați de un ceauș cu gîrbaciul. Boierii curioși pe trotuarul liber privesc spre flăcările uriașe, ca la teatru.

Sania vine și e din nou oprită, iar Zinca și Tița sînt acum pe jos cu două coșuri în mînă.

TIȚA: Domnule ofițer, dă-ne drumul. Avem învoire să mergem la închisoare la Dejurstfă.

OFIȚERUL: Ce să căutați acolo? Nu vedeți că arde Bucureștiul? Focul se întinde într-acolo.

ZINCA (îngrozită): O să ardă și închisoarea. (Agitată, întreabă): Ce fac cu deținuții?

OFIȚERUL: Vor fi duși în altă parte.

Zinca se închină. Tița tremură toată.

Vreo 4—5 oameni nevoiași sînt aduși de dorobanți cu amenințarea harapnicului.

UN DOROBANȚ: Gura! Cine vreți să stingă focul?

Toți cei cinci protestează.

O FEMEIE (furioasă, arătînd pe cei ce privesc): Da' boierii ăștia de ce stau și se uită? De ce nu-i puneți și pe ei la găleți?

UN DOROBANȚ (gata s-o lovească): Ține-ți gura. Cum o să punem pe boieri la găleți?

Un om sărac cu o sarcină de lemne în spinare.

SĂRACUL: Lăsați-mă să mă duc acasă. Îmi îngheață copiii fără foc în odaie...

UN DOROBANȚ (îl bagă în lanțul de la găleți): Gura! Adu-i și pe ei la găleți. Să se încălzească la foc.

Un om din lanț cu mîinile ude, înghețate scapă o doniță din mînă. Donița se rostogolește.

Zinca se prăbușește pe o laviță la o parte. Tița aleargă spre ea.

TIȚA: Mamă, ți-e rău? (spune disperată ofițerului): Domnule ofițer, dă-ne drumul. Mamei îi e rău de tot.

OFIȚERUL (vine spre femei): Unde este învoirea?

Tița scoate hîrtiile.

OFIȚERUL (le citește): Învoirea este numai pentru o singură persoană. Nu puteți merge amîndouă.

TIȚA: Mamă, du-te dumneata...

ZINCA: Du-te tu. Așa mi-a fost visul. Azi va iscăli.

TIȚA: Atunci mergi acasă. Mergi undeva la adăpost.

ZINCA: Du-te. Nu mă mișc de aici, pînă diseară, pînă vii cu cererea semnată.

Tița și ofițerul se privesc mișcați. Apoi Tița ia coșurile și coboară rîpa de vale. Tița văzută din spate, coboară spre Dîmbovița, cu coșurile amîndouă.

Tabloul 28

Iar celula lui Bălcescu.

Bălcescu suit pe patul de scînduri urmărește focul pe geam, printre gratii...

Se întoarce către Fărcășanu și-i spune...

Apare în prag Tița cu un soldat care duce coșul. Soldatul salută, Tița rămîne locului încremenită.

SOLDATUL: **Să trăiți. Dumneai e sora deținutului. Are învoire de la stăpînire să aducă de-ale mîncării și rufe...**

FĂRCĂȘANU (îi face semn cu mîna, salută politicos și pe urmă aruncă o privire spre coș): **Sper că nu sînt aici nici arme, nici cărți oprite?** (O salută și iese.)

Se închide ușa după el.

TIȚA (se aruncă de gîtul fratelui ei): **Nicule, Nicule... Din ziua sfîntului Simion nu te-am mai văzut.**

BĂLCESCU (o privește fericit, dar pe urmă întreabă brusc): **Mama?**

TIȚA: **Nicule, o știi cu ale ei. A vrut ca să vin eu de astă dată.** (Îi dă o scrisoare): **Uite...**

Bălcescu deschide înfrigurat scrisoarea. Apare o scrisoare cu litere chilirice.

BĂLCESCU (nervos): **O voi citi pe urmă... Acum spune-mi tot.**

Între timp Tița a început să desfacă lucrurile din coș. Descoperă însă că el nu are așternut pe patul de scînduri.

TIȚA: **Nicule, nu ai așternut? Nu te învelești cu nimic?**

BĂLCESCU: **Mantaua. Ține destul de cald.** (Tușește): **Am răcit azi-noapte puțin.**

Se văd lucrurile pe care le întinde ea și pe care le pune pe pat și pe scaun.

TIȚA: **Uite, un cojocel și cîteva flanele.**

BĂLCESCU (vede un castron): **Și orez cu lapte? Tot copil mă crede mama.**

TIȚA (speriată): **Cum o să fie cu lapte, dacă sîntem în postul Paștelor?... E cu tăhîn...**

BĂLCESCU (privește înduioșat castronul): **Tițo, spune-mi adevărul. De ce n-a venit mama?**

TIȚA (încurcată): **Nicule, știi, ultima dată ea a fost la tine cu o cerere de iertare ca s-o iscălești... Tu n-ai vrut.**

BĂLCESCU (nervos): **Nu se putea astfel, Tița...**

TIȚA (a pus ultimul pachet): **Nu trebuia să refuzi. Mama obținuse cu greu făgăduiala că ți se va aproba cererea.**

BĂLCESCU (abătut): **Înțeleg... Și acum e supărată pe mine. De aceea n-a vrut să mai vie.**

TIȚA (speriată): **Taci... taci... nu vorbi cu păcat...**

BĂLCESCU: **Altceva?**

Așteaptă îndelung răspunsul ei. Tița tace cu încăpățînare, apoi scoate din manșon o cerere scrisă.

BĂLCESCU (uimit... vrea să vorbească, tușește iar. Tița îl privește întrebătoare): **Ți-am spus că sînt răcit puțin.**

TIȚA (scoate o pană și o cerneală din coș): **Ajung doi ani de cînd ești în temniță... Am suferit cu toții prea mult. Te imploră mama și noi toți. Acum e alt domnitor.**

BĂLCESCU (luat prea repede nu știe ce să facă): **Dar...**

TIȚA (încurajată de șovăiala lui a îngenuncheat lîngă scaun, îl trage și pe el lîngă ea): **Trebuie să iscălești.**

Cererea e desfăcută pe scaun... ei sînt în genunchi acum alături.

BĂLCESCU (are un soi de voce absentă, dînd impresia că va iscăli sugestionat de ea, citește silabisind): **« Înalte Stăpîne, cu fierbinte rugă de îndurare, cad în genunchi la picioarele Măriei Tale cerînd...** (se vede în genunchi, el pe el... Se măsoară cu silă și dintr-o dată izbucnește înfiorat de ceea ce i se cere. S-a ridicat rupînd hîrtia): **În genunchi? Nici un despot nu mă va avea în genunchi la picioarele lui.**

Se întoarce Fărcășanu.

FĂRCĂȘANU (foarte politicos): **Mai aveți cinci minute.** (Se întoarce din ușă): **Știați că trebuia să fiu cavaler de onoare la nunta d[umnea] v[oastră]. Îmi pare rău că s-a stricat logodna.**

TIȚA (tresărind, îi face semne disperate să nu vorbească despre asta): **Aha...**

FĂRCĂȘANU (nu pricepe și continuă, oarecum mîndru): **Eu făceam parte din paza de onoare.**

TIȚA (uluită): **Pază? Ar fi putut merge fratele meu, sub pază, la nuntă?**

FĂRCĂȘANU: **Paza de onoare pentru mire.**

TIȚA: **Ah...**

FĂRCĂȘANU: **Dar poate că bine păzit și fratele d[umnea]voastră...**

TIȚA (nebună de speranță): **Domnule ofițer, hai cu fratele meu cîteva ore acasă.**

FĂRCĂȘANU (îngrozit): **Acum? Asta nu!**

BĂLCESCU: **Ce-i asta?** (după ce rămăsese încremenit, vine acum spre ea): **De ce nu mai faceți nunta?**

TIȚA (șovăie, se chinuiește dacă să spună sau nu, se decide pe urmă îndurerată): **Tată-său a venit și a adus inelul de logodnă.**

BĂLCESCU (caută în gînd, a înțeles): **Din vina mea, soră dragă.**

Se frînge de durere... vine spre ea, vrea să-i vorbească, dar se înecă. Vorbele îi rămîn în gît... Apoi surprins de tuse se întoarce brusc, convulsiv, duce batista la gură. Tița a urmărit neliniștită convulsiunea lui, așteaptă o clipă încremenită, pe urmă se duce la el, îi întoarce fața și vede îngrozită batista plină de sînge. Bălcescu cînd vede că groaznicul lui secret a fost trădat... privește cu fața descompusă.

BĂLCESCU: **Știi... poate.**

TIȚA (a căutat să se sprijine, apoi ca paralizată de un gînd): **Să nu afle mama.** (Ia o batistă din manșon și îi șterge fața, ducîndu-l încet spre pat): **Te-au ucis, frățioare.**

BĂLCESCU: **Nu trebuie să afle nimeni.**

TIȚA (cu o durere liniștită a întregei vieți): **Voi fi sora ta...Nimic decît sora ta... pînă ce voi muri.** (Îl mîngîie ușor): **Te vei însănătoși. Trebuie să ceri să fii scos de aici și dus la spital.**

BĂLCESCU (înfrigurat... dintr-un izvor adînc... cu un semn de deznădejde): **Nu, nu... ar scăpa prea ieftin aceste fiare. N-am nevoie de mila lor. Mi-au lăsat numai un ciot de viață, dar vor plăti pentru acest ciot ca pentru trei vieți...** (Se apropie încet): **Tița, noaptea nu mai pot dormi și fac numai socoteli și planuri.** (Îi spune ca o taină): **Am acum 2 ani. Aș vrea să mai trăiesc numai alți zece și voi răsturna putregaiul lor cum întoarce un fier de plug cîmpul înțelenit de mărăcinișuri.** (Cu o sete de viață, ca o rugăciune deznădăjduită într-un strigăt înăbușit adunat din toată ființa lui): **Zece ani numai...**

TIȚA (îngrozită): **Frate, nu e bună atîta ură.**

BĂLCESCU (sălbatic, dar acum întors în el însuși): **Nu trebuie să se întîmple și cu alți români ce s-a întîmplat cu mine, cu Mitiță Filipescu și ceilalți... Nu trebuie ca poporul român să mai îndure cîte îndură.**

Tabloul 29

Răspîntia de la tabloul 26.

Pe laviță, la poartă... Zinca înghețată de frig... așteaptă mereu înfofolită.

UN DOROBANȚ (se apropie de ea): **Mătușico... ce mai așteptați? Focul s-a potolit... Toată lumea a plecat.**

ZINCA (înghețată, se înghemuie pe laviță... Se înserează ușor): **Vine Tița... cu cererea iscălită de Nicu.**

Tabloul 30

Iar în celula lui Bălcescu.

Tița îl mîngîie ușor pe Bălcescu pe frunte și pe păr. Intră Fărcășanu teribil de emoționat... șovăie...

FĂRCĂȘANU: **Domnule Bălcescu, mai vrei să mergi astă seară acasă?**

BĂLCESCU (privește încremenit): **Dar!?**

TIȚA (cu fața aprinsă, tremurînd din toată ființa ei): **Domnule ofițer, vrei cu adevărat?**

FĂRCĂȘANU (conspirativ, dîndu-i o manta): **Îmbracă asta și fii gata de plecare...**

BĂLCESCU: **Domnule, nu pot primi. Îți risti cariera și libertatea.**

TIȚA (emoționată): **Ne vom întoarce chiar la noapte. Îmbracă-te, Nicule...**

BĂLCESCU (refuzînd să se îmbrace): **Nu am dreptul să primesc un asemenea sacrificiu.**

FĂRCĂȘANU: **Nu risc nimic. Un prieten al dumitale a adus un ordin de la stăpînire. Ai fost iertat... Arăpilă, spune că-l cheamă.** (Deschide ușa): **Poftește, domnule...**

TIȚA (repede, uluită): **Domnul Alecu Golescu...**

ALECU GOLESCU (intră clocotind): **Ești liber, frate... liber.**

BĂLCESCU: **Numai eu?**

ALECU GOLESCU: **Ați fost iertați toți. S-a răspîndit de 3 zile zvonul că Mitiță Filipescu e pe moarte... S-a adunat lume în fața palatului și a cerut eliberarea voastră, Bibescu a cedat. Alții s-au dus cu un chervan pe tălpoaie să-l aducă pe Mitiță Filipescu de la Snagov.**

TIȚA (cade în genunchi): **Nu sînt vrednică, nu sînt vrednică, Maică prea curată.**

Tabloul 31

Culoarul închisorii. Merg în ordine: Tița, Bălcescu, Arăpilă, ofițerul... Bălcescu se oprește, caută în gînd, apoi se întoarce brusc înspre celulă. Apare cu coșulețul de alimente. Începe să azvîrle prin ferăstruici în celule, lucruri, pachețele.

EPISTOLAR

«... cît mai curînd... să revii în țară...»

CORESPONDENȚĂ DE FAMILIE, II

I

Bucarest, le 21 juin/2 juillet 1884

Jean,

Tes lettres à surprise me font mourir; car je suis malade, et très malade. Il y a un mois que tu m'écris, que tu viens d'apprendre que si dans six jours tu n'as pas déposé la taxe pour passer tes examens, tu sera ajourné en novembre. J'étais au lit; j'ai tout lu, malgré mes douleurs je me suis mis en voiture, j'ai trouvé de l'argent et je te l'ai expédié en toute hâte.

Hier, j'ai reçu de toi une seconde lettre, dans laquelle de nouveau tu m'écris que tu viens d'apprendre qu'à l'improviste et de suite, le 4 juillet on va vendre la maison dans laquelle tu habites, et que si tu n'auras pas payé le loyer, pour deux mois et quelques jours, c'est-à-dire 400 francs, l'on retiendra tes effets. J'étais, comme je le suis encore, au lit. Tu le sais, je te l'ai écrit que je ne puis plus aller en voiture; et que je n'ai personne pour m'aider; néanmoins, avec la plus grande douleur j'ai été à la banque, j'ai escompté ma pension pour juillet et je t'ai envoyé 200 francs.

Où veux-tu aller avec toutes ces surprises?

Comme bouquet, tu m'as écrit que tu ne pourras faire tes trois examens qu'en novembre. Mais, il y a deux mois que je te supplie de faire tout ton possible pour passer tes examens avant les vacances!

Je suis vieux et malade; avec la vieillesse et la maladie ma productivité a diminué de beaucoup. La terre de Rîpi ne m'a pas rapporte un sou l'année passée. Mes autres revenus ne me donnent par mois que 2500 fr[ancs] et mes dépenses mensuelles, avec la plus grande économie, dépassent 6000 fr[ancs]. Dieu est témoin des efforts que j'ai de faire et des privations que je me suis imposé, pour pouvoir cet hiver subvenir à vos besoins. Je te l'ai écrit et je te le répète; je ne pourrai plus après les vacances faire pour toi les sacrifices que depuis 18 ans j'ai faits pour toi; j'ai besoin que tu aies la plus tôt la licence et que tu reviens dans le pays, afin que tu m'aides à régler les affaires de la famille, à faire les courses que je ne puis plus faire et à m'aider dans tout ce qui peut dépendre de moi pour vous laisser une petite fortune!

Tu as toujours reçu de moi ta pension d'avance. Les qelques jours de retard, qui ont eu lieu exceptionnellement, n'ont jamais atteint le mois. Par conséquant, ton argent t'arrivent [sic] pour tes dépenses a venir; et maintenant je vois que l'argent que tu reçois ne te suffit pas pour payer tes dépenses du passé!

Pour ce qui est du piano, fais ce que tu veux. Il serait cependant regrettable, qu'après l'avoir payé pendant près de deux ans, tu le rende au marchand. Entre plutôt en pourparles avec lui et voie ce qu'il demande encore pour le payer définitivement, et pour que de la sorte tu reste propriétaire du piano; dans ce sens, je t'enverrai l'argent et tu pourras faire expédier le piano dans le pays. De la sorte, tu choisiras entre les deux pianos celui qui te conviendra le mieux et l'autre sera à Bitza,

ton père affectuex

KOGĂLNICEANU

I

Bucureşti, 21iunie/2iulie 1884

Jean,

scrisorile tale cu surprize mă duc la moarte; căci sînt bolnav şi foarte bolnav. Acum o lună mi-ai scris că tocmai fuseseşi înştiinţat că dacă în şase zile nu depui taxa pentru a plăti examenele, vei fi amînat pentru noiembrie. Stăteam în pat; am citit tot, în ciuda durerilor, m-am urcat în trăsură, am găsit bani şi ţi i-am trimis în mare grabă.

Ieri, am primit o a doua scrisoare de la tine, în care îmi scrii iarăşi că ai aflat de curînd că pe neaşteptate şi repede, la 4 iulie, se va vinde casa în care locuieşti şi că dacă nu vei plăti chiria pe *două luni* şi cîteva zile, adică 400 franci, ţi se vor reţine lucrurile. Stăteam în pat, aşa cum stau încă şi acum. Ştii, ţi-am scris că nu mai pot umbla în trăsură; şi că nu am pe nimeni să mă ajute; cu toate acestea, în ciuda celor mai mari dureri, am fost la bancă, am scontat pensia mea pe iulie şi ţi-am trimis 200 franci.

Unde vrei să ajungi cu toate aceste surprize?

Colac peste pupăză, mi-ai scris că nu vei putea da cele trei examene decît în noiembrie. Dar sînt două luni de cînd te tot rog să faci tot posibilul pentru a lua examenele înainte de vacanţă.

Sînt bătrîn şi bolnav; cu bătrîneţea şi cu boala, randamentul meu a scăzut mult. Moşia de la Rîpi *nu mi-a adus un ban* anul trecut. Celelalte venituri nu îmi aduc pe lună decît 2500 franci şi cheltuielile mele lunare, cu cea mai mare economie, depăşesc 6000 franci. Dumnezeu îmi este martor pentru eforturile pe care le am de făcut şi pentru privaţiunile pe care mi le-am impus ca să pot să vă satisfac cerinţele în iarna

aceasta. Ţi-am scris-o şi ţi-o repet: după terminarea vacanţelor nu voi mai putea face sacrificiile pe care le fac de 18 ani pentru tine; am nevoie să-ţi iei cît mai curînd licenţa şi să revii în ţară pentru a mă ajuta să pun la punct afacerile familiei, să faci drumurile pe care nu le mai pot face eu şi să mă ajuţi în tot ce poate depinde de mine pentru a vă lăsa o mică avere.

Întotdeauna ai primit pensiunea înainte. Cele cîteva zile de întîrziere, ivite cu totul excepţional, nu au atins niciodată o lună. Prin urmare, banii tăi îţi sosesc *pentru cheltuielile viitoare* şi acum îmi dau seama că banii pe care îi primeşti nu îţi ajung a achita cheltuielile din trecut!

În ceea ce priveşte pianul, fă ce vrei. Ar fi totuşi păcat ca după ce l-ai plătit aproape doi ani, să îl înapoiezi negustorului. Intră mai bine în tratative cu el şi vezi ce pretinde în plus pentru a-l plăti definitiv, ca astfel să rămîi proprietarul pianului. În felul acesta eu îţi voi trimite banii şi tu vei putea expedia pianul în ţară. Astfel, vei alege între cele două piane pe cel care îţi convine mai bine şi celălalt va fi al lui Bitză,

părintele tău afectuos,

KOGĂLNICEANU

II

21 iulie 1885

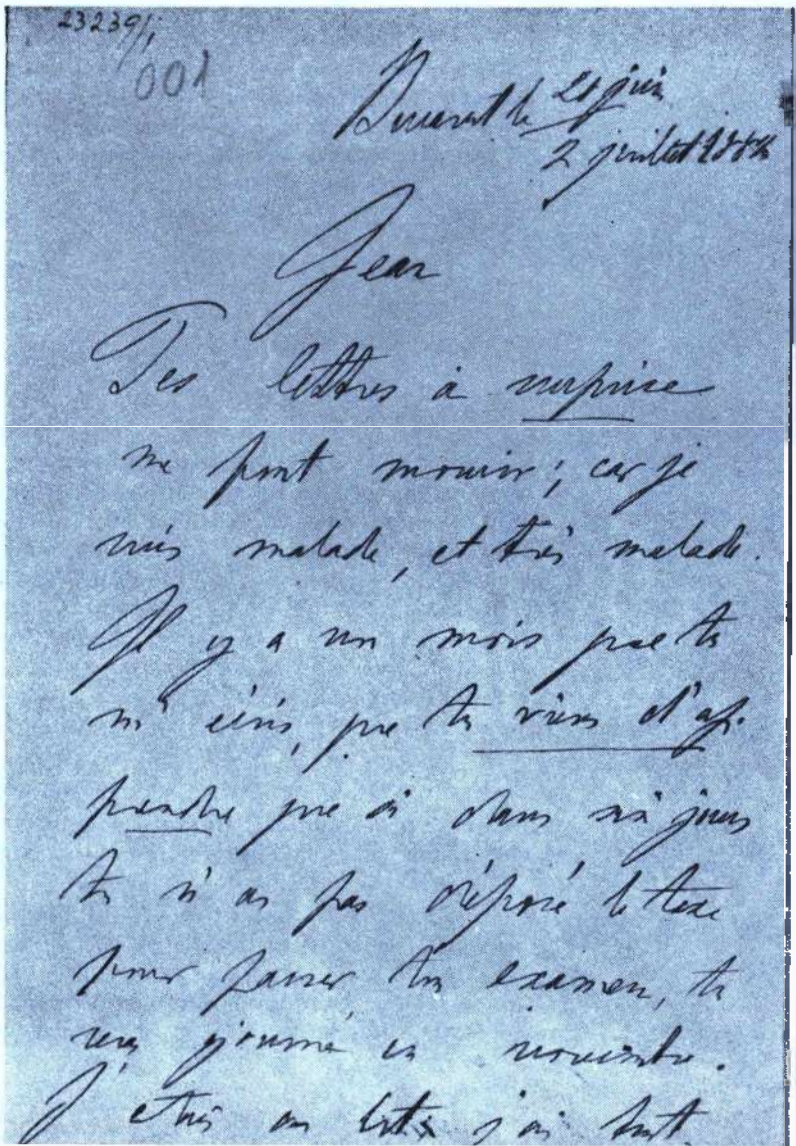
Domnule Jean,

Din zi în zi mă încredinţezi că simţimentul *du mien* et *du tien*, dispare din concepţiunea ta, cel puţin în privinţa mea.

Domnia ta ţi-ai permis a introduce în casa mea, fără voia şi sciinţa mea, persoane pre care pentru multe şi multe le-am isgonit din apropierea mea, şi care chiar în interesul lor trebuie să le ţin isolate de mine, pînă se vor îndrepta, de se mai poate îndrepta.

Acum te-ai atins de *altele ale mele*. Te-ai apucat să-mi vinzi orzul de la Ghelengik şi Cîrja fără drept, fără competinţă. Îmi zici că căpitanul ţi-a spus că te-am împuternicit întru aceste. Dar de cînd vînzătorul este atît de prost ca să creadă pe cumpărător în asemine cestiune? Dar dacă voiam a vinde orzul de la Ghelengik, ce aveam eu trebuitor să te însărcinez pre tine şezînd în Tatlagik, cînd eu vînzătorul şi cumpărătorul ne aflam amîndoi în Kjustendje şi prin urmare puteam vinde *aice* şi orzul din *Ghelengik*, precum l-am vîndut pre acel din Anadol-Kioi şi din Murfatlar. Mai mult decît atîta, ai ordonat valetului[1] să bată acest orz cînd sciai că nu am maşina pentru aceasta; cînd tu nu baţi orzul cu cai, în asceptarea unei maşini ce n-a venit încă?

[1] Lecţiune aproximativă.

Aşadar fătul meu, otăritor că nu recunosc vînzarea orzului de pe moşia mea, şi te invit ca deîndată să revoci ordinul pentru baterea orzului [2]

III

Bucuresci, 5 mart[ie] 1886

Iubite Jean,

Ţi-am primit scrisoarea de ieri. Eu sunt tot bolnav; prin urmare pe timpul acesta îmi este chiar cu neputinţă să mă pun în drum şi să vin la Iaşi. Ş-apoi, ştiu ce mă aşteaptă! Necazuri şi supărări! Dacă tu, care esci leneş şi nu le poţi suferi; dar eu bătrîn şi zdrobit de suferinţe, cum vrei ca să le sufăr?

Opiniunea mea este că acum că v-aţi văzut şi cunoscut, să rogi pre soră-ta, sau pre doamna Puica Rosetti să întrebe pre fată într-ascuns dacă tu îi convii şi după ce vei afla aceasta, să te scoli şi să vii la Bucuresci[3]. În chipul acesta vei mai linisci pre maică-ta şi apoi eu voi corespunde cu Grigore Sturdza, ori îl voi ruga să se repadă în Bucuresci pre o zi. El [4] o va face îndată. Pe urmă voi avea timpul să calmez pre mă-ta. După mine acesta este drumul cel mai practic. Pentru aceasta, îţi trimit una sută de franci pentru drum; tot această sumă îi trimit şi lui Basile. Numai cu o zi mai înainte să îmi telegrafiezi, ca să vă pregătesc odăile,

al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

IV

Bucuresci, 9 mart[ie] 1886

Iubite Jean,

am primit scrisoarea ta din urmă, [i]eri; am asceptat să vie Basile, care a venit astăzi dimineaţă.

Acum îţi răspund la toate. Din toate ce ţi-a spus Coco[5], nimic nu este adevărat, decît că nu poci veni la Iassi[6].

Pătimesc de 15 zile de o inflamaţie la beşică, pre care nu o poci vindeca. Îndată ce mă sui în trăsură, încep durerile, pre care nu le poci alina decît şezînd două-trei zile în casă şi chiar în pat.

Niciodată n-am spus lui Coco şi nimănui altuia, nici *direct* şi nici *indirect* că nu doresc să se facă maritagiul tău, pre care din contră, îl doresc.

Neputînd reuşi, îţi trimit aice o scrisoare către Grigore Sturdza, prin care pentru tine îi cer mîna Adinei[7]. Această scrisoare vei da-o Luciei ca să i-o deie. Vei vedea că-l rog să vie la Bucuresci pentru o zi, spre a regula partea materială.

Căsătoria doresc să se facă la toamnă, adică după recoltă, fiindcă acum sunt foarte jenat şi nu aş avea de unde să-ţi dau bani ca să cumperi darurile de nuntă.

Îndată ce aceasta se va face, adică logodna, te sfătuiesc să vii în Dobrogea, fiindcă sper că iarna este pe sfîrşitul ei.

De mă voi îndrepta, tot voi veni la Iassi, dar nu pociu a-ţi promite de sigur,

al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

---

[2] Text incomplet.
[3] Pregătirea căsătoriei lui Jean.
[4] Grigore Sturdza, viitorul cuscru.
[5] Constantin Kogălniceanu, fire intrigantă.
[6] M. Kogălniceanu trăia de fapt despărţit de soţia lui.
[7] Adela Sturdza, viitoarea soţie a lui Jean.

V

Bucuresci, 14 mai 1886

Iubite Jean,

îţi trimit aice alăturat biletul drumului de fer de la Roman la Bucuresci şi înapoi. De la Iassi la Roman cere şefului de gară. Grăbesce a te întoarce fiindcă rapiţa se apropie de copt. Eu pe luni cred a pleca în Dobrogea

al tău părinte,

KOGĂLNICEANU

VI

Bucuresci, 23 sept[embrie] 1886

Jean,

Am fost lovit de o subită congestiune la cap; am fost în pericol de moarte; medicii m-au silit să schimb grabnic aerul şi am plecat cu 20 de lei în buzunar. Basil ţi-a scris aceste; tu însă n-ai milă de mine. Fi-vei mai bine, cînd voi fi mort? Aici am priimit de la tine două depeşe, care m-au trîntit la pămînt, de abia sculat în picioare. Cînd vei fi în Constanţa întreabă pre doctorul Bolton, carele m-a consultat.

Ai luat obiceiul mumii tale de a trata cu mine toate afacerile tele prin telegraf şi într-un ton care sunt silit a-l tolera numai mumii tale! Şi pentru ce acestea? Chiar nu scii că toate depeşile care îmi sunt adresate se citesc pe masa Consiliului de Miniştri? Şi apoi nici nu este nevoie de telegraf cînd poşta ajunge mai tot aşa de iute cît şi telegraful! Scrisoarea ce o pui la poştă la 2 oare dupe amiazăzi, îmi sosesce a doua zi la 4 oare dimineaţa!

Vin acum la cele cuprinse în depeşile tale, Basil ţi-a scris că îndată ce voi sosi în Bucuresci, îţi voi trimite aici 200 lei cîţi lipsesc la credit agricol; ţi i-am trimis!

În privinţa procesului ţi-am telegrafiat că am scris lui Vârnav, şi mai scriu şi astăzi deşi sunt oprit de medici de a scrie şi a ceti, sunt sigur că el va pleda fără a-ţi cere bani înainte. Dacă va refuza sunt în Galaţi destui avocaţi cari pentru hatîrul meu vor pleda fără bani, şi cari au acolo mai multă influenţă decît cei din Iassi.

Însă, după cît am cercetat, este mai bine să te învuesci, căci protrivnicul tău a ascuns toată averea sa.

Pentru aceasta, dacă consimţi, vom pune mijlocitori pre Puki Anastasia şi pre Lămbrinidi![*]

VII

Bucuresci, 15 oct[ombrie] 1886

Iubite Jean,

du-te la Peinschatz şi primesce una mie lei în socoteala banilor ce îţi datoresc.

Eu plec duminică seara la Rîpi prin Bîrlad. Dacă voiţi a veni cu Adela la Rîpi, îmi veţi face mare plăcere. Îmi vei scrie cînd să trimit trăsura.

Pe Adela o sărut părintesce,

al tău părinte iubitor,

KOGĂLNICEANU

---

[*] Restul scrisorii lipseşte.

VIII

Bucuresci, 20 dec[embrie] 1886

Iubite Jean,

Înainte de toate vă doresc ţie şi Adelei un an nou, bun, fericit şi plin de bogăţie şi de voie bună. Adelei îi trimit bomboane de la Capşa. O rog să mă ierte că nu-i trimit etrene[9] mai de valoare, dar sunt sărac de tot. Pentru plata slugilor, cheltuielile casei şi a boalei, precum şi cele de anul nou, am cheltuit pînă acum cinci mii de lei, din banii ce mi-a dat Camera pentru căutarea sănătăţii.

[9] cadouri (cuvînt francez).

Din acestea de asemine, îţi trimit 200 lei din banii ce-ţi mai datoresc. Trimite-mi socotelile de ce îţi mai datoresc şi mă voi sili a-ţi plăti şi pre acestea.

Eu de trei-patru zile sunt ceva mai bine; adecă o zi bine şi o zi rău. De exemplu, ieri am fost foarte rău. La fiecare două zile mi se aplică sonde. Sper că cu aceste sondaje voi putea duce pînă cînd se va îndrepta timpul şi apoi să plec.

Am văzut pe D. Anghel şi mi-a spus că a vîndut în zilele aceste păpuşoii de la Chermăneşti pe loc cu cîte 32 lei kila. Cercetează şi tu dacă n-ai găsi muscerii cu aceste preţuri.

[10], [11] lecţiuni incerte.

Trimite pre Simion la Strei să vorbească cu Ratezi[10] posesorul Lopărdenilor şi vezi nu i-ar priimi să-mi sconteze cîşciul moşiei de la satul Gropi[11].

Încă odată vă sărut eu dulce, dorindu-vă tot binele, al vostru părinte iubitor,

KOGĂLNICEANU

Aice astăzi a început a se pune iarna; a îngheţat astă noapte şi acum ninge.

IX

Bucuresci, 18 dec[embrie] 1886

Mon cherschi[12]

[12] Poreclă şi alintare dată lui Jean de fratele său Vasile.

N-am răspuns îndată la scrisoarea ta din 19 dec[embrie], fiind pe de o parte bolnav, al doilea, mai în toate zilele, consult de doctori şi în fine multe alte ocupaţii, supărări şi vizite. După multe consultaţii şi sondagiuri, medicii o început a crede că nu am piatră, ci numai o hipertrofie a prostatei, care au produs o iritaţie în beşică. Doctorii s-au hotărît dar a mă căuta pentru această de pe urmă boală. Mai în toate zilele ieu (feredeie) calde. La dejun ieu iod (I) şi mi se pun sonde se vede că au găcit boala, căci durerile au scăzut şi încep a umbla, cred dar a amîna mergerea la Paris pentru la primăvară.

Vin la scrisoarea ta (?) îmi pare bine că ai venit la sentimente mai bune în privinţa lui « Ieşanu »,. Despre Chelar şi Vasile Surugiul ai carte blanche (crême), fă cu dînşii ce vei vroi; [în] ce privesce pe Vasile, opinia mea ca dîntîi să previi pe maman, fiindcă scii că ţine la dînsul. Nu-mi scrii dacă ai primit 500 şi pe urmă 1000 franci??, cel puţin văd după scrisoarea ta, văd că nu i-ai primit.

Mă voi sili în curînd a-ţi mai trimite, dar îmi va fi foarte foarte greu, toate mijloacele mele s-au stors. Din păpuşoi te autorizez să dai în schimb spre a lua orzul, însă trebuie să ţii seamă de deosebire preţului, păpuşoii cincantini se vînd la Huşi cu 32 fr[anci] şi mai sus kila, pe cînd kila de orz face 20 fr[anci]. Cît pentru locomobila cea veche poţi s-o vinzi, însă nu mai jos de 2000 — două mii — lei, ba, din contra, voi trimete s-o repareze. Mă opresc aice *fătul meu*, căci trebuie să vie doctorul. Te sărut eu dulce pe tine şi pe Adela, rămînînd a ne mai scrie înaintea anului nou, deocamdată ne dorim sănătate. Lucia a fost aici vre-o patru zile şi am fost foarte fericit de a o vedea.

Al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

[13] Scrisoarea este scrisă sub dictare de Vasile Kogălniceanu şi este semnată de Kogălniceanu.

Cît poţi, mergi înainte cu arătura.
Administrator general Basile[13]

(Transcriere şi traducere de Ion M. KOGĂLNICEANU)

CENTENAR

MIHAIL SADOVEANU

SEMNIFICAȚIILE UNEI PRIETENII LITERARE

SCRISE ÎN FUGA CONDEIULUI, FĂRĂ nici o reținere, cu salturi neprevăzute de la o idee la alta, epistolele lui Mihail Sadoveanu către N.N. Beldiceanu lasă impresia — după cum relevam în prezentarea anterioară din „*Manuscriptum*"[1] — a unor notații redactate sub dominanta fluxului absolut liber al gîndirii și al preocupărilor de moment.

Lipsa oricăror forme de disimulare și a intenției de retușare artistică dau corespondenței în discuție valoarea unui document de maximă autenticitate, servind cercetătorului ca un posibil punct de reper, atît în evaluarea operei, cît și în descifrarea trăsăturilor intime ale autorului.

Deși fiecare dintre epistolele adresate lui Nicușor Beldiceanu e ilustrativă pentru afirmațiile de mai sus, exemplificăm aserțiunile noastre prin referințe exprese la patru dintre ele, datate: «11 mart. 1919. Copou (Iași)», «23 april 1919. Copou-Iași», «12 iunie 1919. Copou-Iași» și «6 august 1919. Copou-Iași», semnificative în mai multe privințe. Desigur, înainte de toate, pentru că ele dezvăluie în

[1] Mihail Sadoveanu — *Semnificațiile unei prietenii literare* (I), în „*Manuscriptum*", an. VIII, nr. 3 (28), 1977, pp. 139—141.

gradul cel mai înalt structura mozaicală, atît de caracteristică acestei corespondențe, cu treceri bruște și numeroase de la o chestiune la alta.

În al doilea rînd, pentru că ele reprezintă unul dintre primele ecouri ale efortului deosebit depus de prozator, după război, în vederea coagulării forțelor scriitoricești din sfera de influență a *Vieții românești*, momentan întreruptă, cu scopul de a reda Iașului — în care tocmai se stabilise cu locuința — vechea-i strălucire de cetate culturală de primă mărime a țării.

În sfîrșit, pentru că în substanța lor surprindem materializate două dintre ideile ce vor constitui de aici înainte, aproape fără excepție, liantul întregii corespondențe dintre Mihail Sadoveanu și N.N. Beldiceanu.

Ne referim, pe de o parte, la încercarea prozatorului de a-l determina pe N.N. Beldiceanu să se strămute la Iași, spre a scăpa astfel de robia unei slujbe **«care-i nimicea fără folos o parte din vreme în cei mai buni ani de putere literară»**[2] (mutare condiționată de vinderea terenului de la gara Obor, ce i-ar fi asigurat independența materială), iar pe de alta, la demersurile întreprinse de Mihail Sadoveanu pentru a-și forța prietenul să se dedice mai insistent scrisului, spre a se putea realiza pe deplin artisticește.

Dealtfel, într-un anume sens, aproape fiecare dintre epistolele de după 1918, adresate lui N.N. Beldiceanu, reprezintă un îndemn și totodată o somație de a se apuca de scris, de a trimite ceva „*Însemnărilor literare*" sau „*Vieții românești*", de a nu se mai împrăștia în mărunțișuri, și de a-și strînge și republica principalele opere într-o serie de volume — act hotărîtor pentru afirmarea sa scriitoricească.

Epistola din «11 mart. 1919», prima din șirul celor citate, debutează chiar cu o mustrare tocmai pe această linie, îndulcită mai apoi de invitația ceremonioasă, dar categorică, de a trimite imediat o „nuveletă" pentru „*Însemnări literare*". **«N-am primit** — scrie el — **nimic de la tine, după *Moș Codreanu*. Nici nuvelă, nici vești. Cu ce te îndeletnicești, de taci așa de stăruitor?**

Te rugasem să vezi pe Brătescu-Voinești.

Te rugasem să cauți pe Duiliu Zamfirescu.

Nu te supăra că te necăjesc cu drumuri, dar ce să fac? La București e așa de departe acuma, și acolo numai pe tine aș putea spune că te am.

Deci te mai rog ceva.

Treci pe la Filip și întreabă-l cînd face socotelile cărților mele. Aș vrea să le isprăvească odată aceste socoteli și să-mi trimită chiar înainte de sărbători banii ce aș mai avea de luat. Vreau să-ți spun să-ți faci drum pe la el mai des, căci cu o singură vizită știu că n-o scoți la capăt. Tot lui Filip spune-i că am cîteva volume care așteaptă tiparul. Ce este de făcut? Alte edituri tipăresc. *Minerva* stă pe loc?

Și, cu întoarcerea poștei, dacă se poate, să-mi trimiți o nuveletă, ne-ai face la toți o mare plăcere.

Ce-ai făcut cu locul? Cînd ne vedem?»

Încă și mai sugestivă, în aceeași perspectivă, ni se pare epistola din «23 april 1919», axată pe punctarea ideilor enunțate anterior. Lauda face aici casă bună cu șomația, imprimînd rîndurilor respective o vibrație deosebită:

«Nuvela ta — mărturisește M. Sadoveanu — **a ajuns la mine înaintea sărbătorilor. E una din cele mai bune ale tale: sombră, aspră, zguduitoare și adevărată. E prea lungă însă, — și asta mă dezolează. Am cercat s-o înghesuiesc reducîndu-i o pagină, apoi m-am răzgîndit. Tot lungă rămîne. S-o pun cu „petit" nu se poate. Trebuie numaidecît să trimiți altceva potrivit cu cadrul nostru restrîns: trei-patru pagini. De cînd cu „*Însemnările literare*" m-am supus acestei aspre discipline a scurtimii și observ că nu-i o școală rea în unele privințe. Aștept. Păstrează copie și trimite prin poștă.**

Înainte de Paști te-am rugat telegrafic să execuți pe Iliescu, agentul nostru acolo, care ne datorește pentru vreo opt numere 6—7 mii de lei. Nu mi-ai răspuns nimic. Ai trecut pe la el?

Ce faci cu afacerea ta? Cînd te vei hotărî să vii în bătrîna, frumoasa și culturala cetate a Iașilor? [...] Aștept răspuns de la tine și *nuvelă*.

Te îmbrățișez frățește,

MIHAI».

După cum se poate însă observa, trecerea din zona aprecierilor interesante asupra prozei lui N.N. Beldiceanu și a mărturisirilor cu caracter literar în sfera notațiilor prozaice constituie un fapt nu numai firesc, ci aproape inevitabil.

La sute de kilometri de București, unde își avea angajată, cu casele de editură, publicarea diverselor sale volume — pe care le-ar fi dorit apărute cît mai curînd —, Mihail Sadoveanu nu putea acționa în mod ferm decît prin intermediul bunului său prieten. Scrisorile erau inoperante. De aici laitmotivul rugăminților adresate lui N.N. Beldiceanu de a trece pe la „Mi-

[2] Cf. scrisorii din «5 noemvrie 1919. Copou-Iași».

«... Iaşul [...] îşi reia

I

28 martie 1907. Fălticeni

Dragă prietene,

Concentrarea noastră de-aici s-a isprăvit; cred că pe săptămîna viitoare am să viu în Bucureşti. Mîni ori poimîni voi vedea ce facem şi cu grădina Vorel: d[oam]na Engel a venit în Fălticeni şi socot că mîni chiar mă voi duce la d[oam]na Rossignon ca s-o întîlnesc. Îţi voi scrie imediat despre rezultat.

Te rog acuma foarte mult să-mi faci următorul serviciu. Cu alăturata petiţie du-te la minister şi scoate-mi imediat *certificatul* pe coala de timbru, de care am nevoie ca să iau banii ce mi se cuvin pentru slujba ce am făcut în regiment. Fără asta nu pot pleca de-aici spre tine, mai ales că anul financiar se încheie.

Dacă poţi, fă să primesc certificatul sîmbătă, ori măcar duminică.

Despre alte cele, ce să-ţi mai spun? Nimic. Ai avea tu ce-mi spune. Care-i situaţia ta cu suprimarea de la *Casa artelor*? Cum rămîi? Dacă vezi că socrul tău[1] se lasă moale, poţi da o fugă pînă la Banu[2]: ştii cît e de cumsecade. Ori prin Teodoru poţi face ceva. În orice caz nu lăsa lucrurile de azi pe mîine.

Te îmbrăţişez frăţeşte. Scrie şi două trei cuvinte odată cu trimiterea certificatului.

MIHAI

[1] Politicianul Ioan Nădejde.

[2] Constantin Banu, «funcţionar superior în Ministerul Instrucţiei». A se vedea M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie* (în *Opere*, vol. XVI, p. 580).

---

nerva" şi „Cartea românească" sau pe la diverşi librari spre „a-i pisa" să grăbească procesul editorial şi mai ales să facă deconturile.

Proaspăt instalat în palatul „Kogălniceanu", pe care dorea să-l renoveze grabnic, Mihail Sadoveanu resimţea o nevoie acută de bani. Ceea ce explică stăruitoarele sale insistenţe asupra chestiunilor financiare.

Dealtfel, se pare că mobilul multora dintre epistolele către N.N. Beldiceanu rezidă tocmai în formularea unor atare dorinţe, deşi acestea sînt covîrşite de notaţiile foarte diverse de altă natură.

E şi cazul scrisorii din 12 iunie 1919, trimisă în preajma călătoriei de pomină făcută în tovărăşia «mazilului» Grigore Cazacliu (prototipul personajului Temistocle Cantaraga) ce avea să se reflecte din plin în *Soarele în baltă* sau *Aventurile Şahului* (1933):

«Ne vom vedea în cursul lunii iulie îşi începe el epistola. Eu o să mă răped prin cîteva sate, între altele, căci vreau să văd şi să cunosc mai ales poporul de la ţară.

Te rog treci iarăşi pe la Filip şi Steinberg şi *pisează-i*, vorba ta, ca să-mi trimită cît de degrabă banii.

Bucata *Un stîlp de minister* am primit-o. E prea lungă. Afară de asta ar fi păcat s-o public aşa: cum e alcătuită, e un fragment dintr-o povestire lungă, unde eroii aceştia ar veni în al doilea plan, în orice caz foarte interesanţi şi foarte bine puşi în picioare.

Ca să ştii cam cîte pagini trebuie să trimiţi, numără literele de pe patru pagini a „Însemnărilor" şi fă aceeaşi socoteală pe manuscript.

Cu drage — la revedre, în curînd. [...] Te rog trimite ceva potrivit, dar numaidecît.

Al tău, MIHAI

prestigiul de cetate intelectuală»

II

Domnului Neculai N. Beldiceanu,
Str. Viitorului, 61, Bucureşti
[*c.p.*]

16 octomvrie 1907

Dragă prietine,
Miercuri seara sosesc cu expresul în Bucureşti şi e vorba să mă întîlnesc la 9 ceasuri, la Bulevard, cu prietenii. Dacă poţi, vină şi tu. Avem de vorbit.

Cu dragoste,

MIHAI

III

Domniei-sale domnului N. N. Beldiceanu,
subşef de birou la Ministerul Cultelor,
strada Diaconeselor, 3, Bucureşti
[*c.p.*]

28 mai 1909. Folticeni

Dragă Nicuşor,
Am scris lui Filip aşa cum mi-ai spus.
În ceea ce priveşte pe amicul nostru[3], nu mă surprinde: e naiv şi încrezut. Trebuie să iertăm. Mai este oarecare prietin nou al său care cu un aer de mihnire, dînd din cap, îi zice: «Ce să-i faci ... invidia, dragă ... Aşa-s oamenii ...» Şi fiindcă amîndoi se ţin de mînă şi suspină la fel, se simt bine.
Trebuie însă să iertăm. Dacă n-om face asta, nu facem bine.
Cu dragoste de frate.

MIHAI

[3] Aluzie la Emil Gîrleanu.

Ionel Teodoreanu şi Alexandru Teodoreanu sînt copiii avocatului Oswald Teodoreanu. Mama lor e născută Muzicescu».

Reîntors după o lună în Iaşi, scriitorul îşi mărturiseşte profundele impresii trăite, după care sare din nou la chestiunile editorial-financiare, ce-l frămîntau profund: **«Iliescu, după scrisoarea „Minervei", s-a executat în ajunul plecării mele». «Steinberg mi-a scris o scrisoare. Are a-mi mai trimite un rest de bani.**

Îi scriu acuma şi lui Filip, anunţîndu-l că-i trimit un volum pentru tipar[3]».

Urmează cîteva calde cuvinte de mulţumire adresate prietenului pentru oferta de găzduire făcută într-una din cele 3 epistole trimise în perioada iunie-august 1919: **«În Bucureşti voi veni. Cînd, nu pot preciza. Către sfîrşitul vacanţei, poate. Îţi mulţumesc pentru ospitalitatea ta frăţească. Mă voi folosi cu bucurie şi dragoste de ea».** După care, nu uita să-l chestioneze pe Beldiceanu asupra săvîrşirilor literare din ultima vreme, şi să-i ceară colaborarea: **«Ce-ai scris în cursul lunei de libertate? Nu poţi trimite ceva *„Însemnărilor"*? Cu dragoste de frate, Mihai».**

În felul acesta, trecînd fugar de la o chestiune la alta, din cele mai diverse hotare, dar subliniind cu insistenţă cîteva idei ce-l preocupă, Mihail Sadoveanu îşi ţese întreg dialogul cu N.N. Beldiceanu; dialog ce relevă, prin lipsa lui de convenienţe şi prin coloritul afectiv, substratul unei prietenii profunde, neestompate de scurgerea timpului.

I. OPRIŞAN

[3] Este vorba de volumul *Frunze-n furtună* ce va apărea peste un an la Editura „Cartea românească".

IV

Domnului N. N. Beldiceanu,

la Ministerul Instrucţiei, Diaconeselor, 3, Bucureşti

[*c.p.*] *7 decemvrie 1909*

Dragă Nicuşor,

Te firitisesc cel din urmă şi cel mai bine![4]

De la Iaşi am primit veste că s-a făcut şi e bine, — nu ştiu dacă şi tu ai primit vreo veste.

Cu dragoste,

MIHAI

[4] Cu prilejul zilei onomastice a lui N. N. Beldiceanu.

V

Domnului N. N. Beldiceanu

Str. Răsuri, 22, Bucureşti.

[*c.p.*]

Redacţia revistei „*Viaţa românească*“,
Iaşi str. Cuza Vodă 52 (fostă Golia)
Iaşi, 29 nov[embrie] 1912

Iubite Nicuşor,

Îţi fac cunoscut că mi-am dat demisia din Societatea Scriitorilor Români, împreună cu mulţi alţii: adunarea generală de duminică a fost regretabilă şi lipsită de demnitate. Dacă ai face şi tu acelaşi lucru, ai face o faptă bună. Ar rămînea să vedem cum s-ar putea tămădui rănile, cînd voi veni, în curînd, în Bucureşti.

Cu dragoste,

MIHAIL SADOVEANU

VI

Domniei sale domnului N. N. Beldiceanu,

literat, str. Răsuri, 22, Bucureşti

30 mai 1913. Fălticeni

Iubite prietine,

Scrie-mi două rînduri în privinţa gimnasticei suedeze[5]: urmezi regulat, ori te-ai lăsat dus de moliciunea şi căldura verii?

Comunică-mi te rog adresa lui Stoica, la München, căci vreau să fac să i se trimită regulat „*Viaţa romînească*“.

Aici bine. M-am întîlnit cu d[om]nul Lateş[6]. Au fost la sfîrşitul lui mai vreo 10—15 zile minunat de frumoase, care cu cele de la începutul lui april ne-au făcut să uităm dezastrele ploilor de anul trecut şi răcelile trecutei veri. Numai de nu s-ar întoarce «crîngul» în luna lui iunie. Căci şi anul trecut în iunie au început ploile neistovite.

Te îmbrăţişez. Cînd pleci din Bucureşti?

MIHAI

[5] Scrisoarea din 30 mai 1913 aduce o mărturie interesantă despre vechea preocupare a lui Mihail Sadoveanu faţă de gimnastica suedeză, pe care o va practica asiduu în jurul anilor 1930—1932.

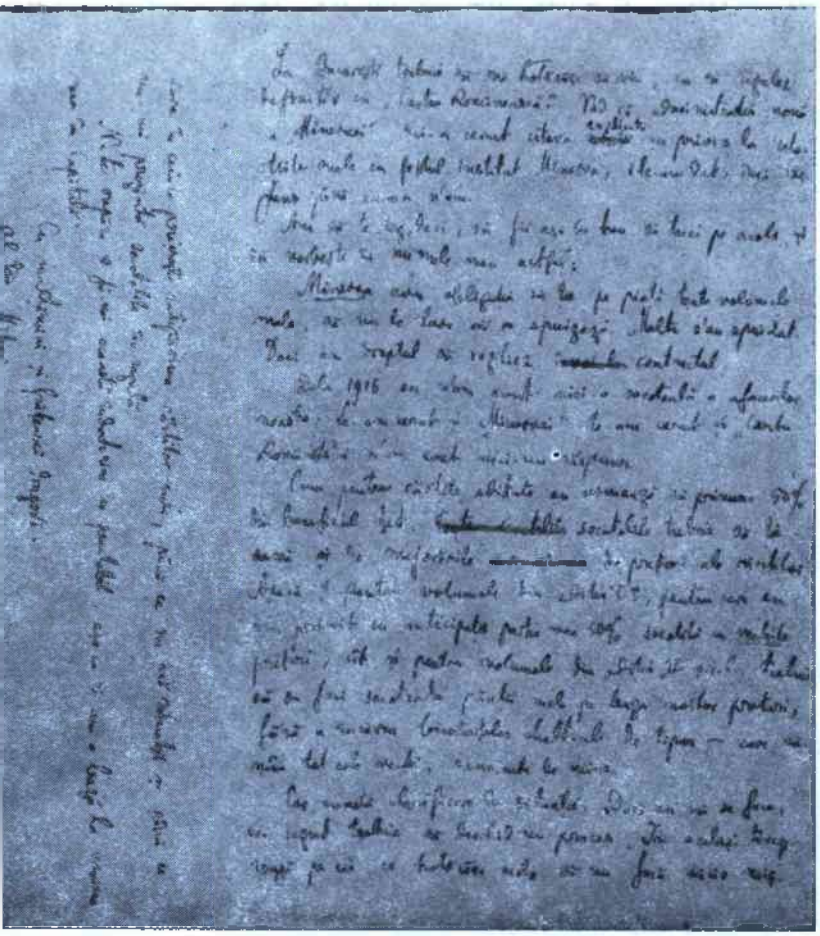
[6] Probabil un unchi sau o rubedenie a lui N. N. Beldiceanu, după mama sa, născută Lateş (fiica preotului învăţător Gh. Lateş, din Rădăşeni).

VII

Teatrul Naţional
Cabinetul directorului
5 februarie 1914. Iaşi

Dragă Nicuşor,

Îţi trimit opt bucăţi din *44 de zile în Bulgaria* cu rugămintea să treci pe la „*Universul*“ să le dai lui Mestugean. Un număr aşa de respectabil de manuscripte ar fi trebuit să-l predau eu personal. Neputînd veni la Bucureşti, m-am gîndit la tine şi te rog să nu te superi de tulburarea pe care ţi-o produc.

Am auzit că ai de gînd să vii la Folticeni de Paşti, cu cucoana. Ce bine ai face! Am petrece împreună botezul lui Mircea cel mititel[7], care s-a înfăţişat în această lume la 15 ianuarie trecut.

Pînă la revedere, îţi mulţămesc pentru îndatorire şi te îmbrăţişez.

Cu dragoste,

M. SADOVEANU

VIII

Domniei sale, domnului N. N. Beldiceanu,
literat, str. Răsuri, Bucureşti
[*c.p.*]

10 februarie 1914, Folticeni

Dragă Nicuşor,

Îţi mulţămesc pentru serviciul ce mi-ai făcut cu manuscriptele.

Cînd vei vrea să vii la Iaşi, vesteşte-mă la Folticeni, ca să pot fi şi eu acolo.

Voi lua măsuri şi în privinţa locului la cercurile culturale. Dar de ce nu mi-ai scris mai din vreme?

Te îmbrăţişez. La revedere: te aştept de Paşti, după făgăduială.

MIHAI

[7] Mircea Sadoveanu, fiul lui Mihail Sadoveanu, născut la 15 ianuarie 1914.

IX

Domniei sale, domnului N. N. Beldiceanu,
literat, str. Răsuri, Bucureşti
[*c.p.*]

12 martie 1914, F[ălticeni]

Dragă Nicuşor,

Cînd mă voi duce la Iaşi, am să te vestesc ca să vii. Voi sta mai multe zile, căci am de făcut budgetul. Acolo îţi voi spune şi de chestia de care-mi scrii. Treci te rog pe la „*Universul*“ şi întreabă pe d[omnul] Mestugean de ce s-au tipărit numai trei bucăţi din cele 8 pe care le-ai dus tu acolo. Să nu cumva să se fi pierdut, ceea ce ar fi dezastruos, căci n-am copii. Scrie-mi două rînduri în privinţa asta sau spune d[omnului] Mestugean să-mi scrie.

Cu dragoste. La revedere,

MIHAI

X

7 mai 1914, Folticeni

Dragă Nicuşor,

Îmi scrie Rotică[8] de la Cîmpulung că a fost vestit de venirea Societăţii Scriitorilor Români în Bucovina, dar că ar fi de dorit să nu vie *orişicine* la şezătorile de acolo, ci numai acei scriitori cari sînt iubiţi şi preţuiţi. Dealtminteri şi în interesul Societăţii este ca cei care vor trece acolo să fie numai aleşi. Ai vorbit cu d[omnul] Diamandi[9] despre aceasta? E un lucru foarte serios.

Încă ceva: o chestie care poate privi comitetul S.S.R. « Imobiliara » m-a dat în judecată pentru un rest de chirie la « Luvru » — care a ars. Termenul e la 19 mai. Pe de o parte te rog să intervii în societate să mă descurce, dacă se poate, pe mine de această datorie, intervenind eventual în judecată; şi pe de alta să vezi pe d[omnul] Măciucescu să-mi trimită o copie de pe contractul ce am avut cu « Imobiliara », căci pînă una alta tot trebuie să mă prezint la proces, care e sorocit la data de mai sus.

Scrie-mi te rog asupra acestor două chestiuni.

Te îmbrăţişez,

MIHAI

[8] Poetul bucovinean G. Rotică.

[9] George Diamandy — dramaturg şi om politic.

XI

25 ianuarie 1915, Folticeni

Dragă Nicuşor,

M-am ţinut să-ţi tot scriu, de-o săptămînă. În ziua cînd ţi-am expediat telegrama de la Iaşi, cu cele două cuvinte: « Voi veni! », mi-a sosit un ordin telegrafic de chemare la regiment şi acum stau în garnizoană, quasimobilizat, cu întreaga divizie a 7-a; îmi echipez oamenii companiei şi aşteptăm din zi în zi să plecăm. Pe Vasile Todicescu nu l-am putut vedea. Scrie-i ori telegrafiază-i: e profesor la Şcoala normală « Vasile Lupu », Iaşi, — şi cred că va veni. Eu, *dacă* voi putea scăpa într-o permisie de două zile, viu. Dacă nu viu, vei anunţa în seara aceea pricina pentru care n-am putut veni: e binecuvîntată. Topîrceanu şi Codreanu vor veni.

Cu dragoste de frate,

MIHAI

XII

11 septemvrie 1915, Folticeni

Dragă Nicuşor,

Îţi trimit tot astăzi datoria. În „*Minerva*“ am găsit informaţia. În „*Universul*“ nu. Poate a apărut numai în ediţia de Capitală? Fă binele pînă la capăt: trimite-mi sub bandă şi „*Universul*“ şi „*Monitorul*“ în care a apărut publicaţia.

Peste două-trei zile trimit bucata pentru calendarul „*Minervei*“[10]. La Bucureşti n-o să pot veni decît cînd voi scăpa de concentrare. Lucrul acesta însă nu se arată a fi aşa de curînd.

Cu dragoste, te îmbrăţişează vechiul tău prietin,

MIHAI

P.S. Dacă treci pe la „*Minerva*“, aminteşte te rog d[omnu]lui Tudorică Petrescu că-mi datoreşte un răspuns, cu privire la nişte volume din *Neamul Şoimăreştilor*[11] pe care mi-a scris că le-a trimis şi eu nu le-am primit.

[10] Povestirea *Din Galiţia* (ce va apare în „*Calendarul Minervei pe 1916*“, anul XVIII, Bucureşti, pp. 145—153). Textul este datat: «septemvrie 1915». În acelaşi calendar pe 1916, N. N. Beldiceanu publică povestirea *Păsări călătoare* (pp. 215—229), iar G. Topîrceanu publică o recenzie la *Neamul Şoimăreştilor* (pp. 279—280).

[11] Este vorba de volumele — drept de autor din *Neamul Şoimăreştilor*, ce tocmai apăruseră la editura „*Minerva*“ din Bucureşti.

XIII

16.V. 1918, Folticeni

Dragă Nicuşor,

Am scris lui Grigore Cazacliu[12] despre proiectul nostru cu şezătorile basarabene. Ţine-mă la curent de rezultatul cererii noastre.

Pe-aici bine. Munţii cari nu mai sînt ai noştri se văd de la mine în văl de ceaţă. O tristeţe nesfîrşită parcă a îmbrăcat întregul orizont al apusului. Nu uita să faci articolaşul despre camaradul nostru Gregorian.

Cu dragoste de frate,

MIHAI

[12] Grigore Cazacliu, autor al broşurii *Ce trebuie să ştie fiecare ţăran*, Chişinău, 1924.

XIV

Domniei sale domnului N. N. Beldiceanu

Str. Răsuri, 22 (funcţionar la Ministerul Cultelor), Bucureşti

[*c.p.*]

10.XII. [1]918, Iaşi

Dragă Nicuşor, după multe zbuciume, în sfîrşit m-am văzut în parte instalat în noua locuinţă de la Copou[13]. De-acum muncă doi-trei ani ca să punem în ordine ce-a fost distrus şi părăduit. De la primăvară pleacă şi d[oam]na Cantacuzino — şi rămîne casa întreagă liberă. Tu ce-ai făcut? Te-ai iezit în Bucureşti?

Află că-n unire cu Topîrceanu, Ibrăileanu etc. — am hotărît să începem, de la ianuarie 1919, tipărirea unei reviste literare săptămînale care, bineînţeles, trebuie să fie foarte bună[14]. Colaborezi şi tu nu-i aşa? Bucăţi scurte. Dar eu te aştept chiar să vii să te stabileşti în bătrînul nostru Iaşi, cum era vorba. Planul unei gazete de tiraj a rămas. Tot aşa al unei case de editură. În sfîrşit, cum trebuie, se formează un cerc al intelectualilor. Iaşul, scăzut iar de la înfriguratul furnicar de capitală improvizată,— îşi reia prestigiul de cetate intelectuală.

Vezi-l pe Galaction şi vorbeşte-i şi lui din partea mea despre colaborare.

Te mai rog, treci pe la administraţia uneia din gazetele răspîndite şi copiază adresele depozitarilor din întreaga ţară şi celelalte ţări româneşti şi mi le expediază imediat la Iaşi. Despre altă chestie îţi scriu tot azi în altă carte poştală[15].

Te sărut,

MIHAI

[13] Citat din *Notele* Profirei Sadoveanu la seria de *Opere* Mihail Sadoveanu (vol. VI, p. 653): «în toamna anului 1918, scriitorul avea să-şi aducă familia la Iaşi şi s-o instaleze în casa de la Copou, fostă a lui Mihail Kogălniceanu şi cumpărată de la scriitorul Peretz... »

[14] Mihail Sadoveanu pregătea în această perioadă apariţia revistei săptămînale ieşene *„Însemnări literare"*, pe frontispiciul căreia va figura ca redactor, alături de G. Topîrceanu (an. I, nr. 1, 2 februarie 1919).

[15] Cea de a doua carte poştală cu data de «10 XII 1918», expediată din Iaşi de M. Sadoveanu, nu se păstrează în lotul de scrisori de la Academie.

XV

16 mai 1919, Copou-Iaşi

Dragă Nicuşor, am primit o bucată de la tine intitulată *Pinea*. Va apare în no. 15 al *„Însemnărilor"* [16]. Schiţa de care-mi vorbeşti, că ai încredinţat-o lui Iliescu, încă nu mi-a parvenit.

Brătescu-Voineşti ne-a vestit că zilele acestea ne va trimite ceva. Aşteptăm.

Îmi pare bine că revista îţi place.

Te rog fii bun şi treci pe la Filip, cerîndu-i să isprăvească socotelile cărţilor mele şi să-mi trimită banii ce va mai fi avînd să-mi deie, odată cu conturile.

Abate-te şi pe la Steinberg şi interesează-te dacă mi-a trimis cinci mii de lei pe care i-am cerut telegrafic în comtul cărţilor de citire. Dacă nu i-a trimis, insistă să-mi trimită ce-mi mai datoreşte, neîntîrziat, căci am nevoie.

Ce se mai aude pe acolo?

Aştept răspunsul tău. Cu dragoste,

MIHAI

[16] Schiţa *Pîinea* apare, într-adevăr, în *„Însemnări literare"*, an. I, nr. 15, 25 mai (12 mai stil vechi) 1919, pp. 8—13.

XVI

25 mai 1919, Copou-Iaşi

Dragă Nicuşor,

Mi se pare că rîndurile tale din urmă s-au încrucişat cu o scrisoare a mea în care-ţi spuneam că *Pînea* se tipăreşte în no. 15 al „*Însemnărilor*". Nuvela a apărut. Îmi pare rău că, dintr-o întîmplare neprevăzută, am lipsit de la paginaţie, s-a strecurat o eroare din această pricină: apoi aş fi vrut s-o pun în fruntea numărului. *Pînea* este — nu-i aşa — schiţa pe care Iliescu a încredinţat-o lui Demostene Botez? Ai mai trimis poate ceva? Aştept necontenit de la tine ceva nou.

D[omnul] Nubert[?] a trimis să ia de la mine manuscriptele, corespondenţa şi cărţile pe care mi le încredinţaseşi. Ţi-au ajuns în stare bună? Comunică-mi îndată dacă-ţi lipseşte ceva. Eram îngrijat mai ales de corespondenţa pecetluită.

Ai mai văzut pe Brătescu şi pe Vlahuţă? Pe cel dintîi te rog să-l plictiseşti şi să-l persecuţi pînă ce se va executa.

Te mai rugasem în precedenta scrisoare şi te rog şi acum să treci pe la Steinberg şi să-l faci să-mi trimită 800 lei pe care i-am cerut şi telegrafic şi printr-o scrisoare. În acelaşi timp să sileşti pe Filip să încheie conturile şi să-mi trimită ce mi se mai cuvine.

Fac oarecare reparaţii indispensabile şi am nevoie de bani.

Aştept de la tine scrisoarea şi nuvela. Aranjează-te aşa ca să scrii anume pentru „*Însemnări*", lucruri mai scurte decît *Pînea*.

Cu dragoste,

MIHAI

Te rog treci pe la Minerva. Am adresat lui Filip un volum manuscript intitulat Frunză verde. Nu ştiu încă dacă l-a primit şi dacă face ceva cu el. I l-a dus la Bucureşti D. Iliescu, librarul din Iaşi. I-am scris acu vre-o trei săptămîni, cerîndu-i mai multe lămuriri şi eternele conturi care trebuia să fie gata încă în Iunie. Nu înţeleg de ce tace. Nu mai are amestec cu la editură, acum, după ce institutul a fost înglobat la Cartea Românească?

Te rog vezi ce este, şi ce situaţie o'a creat volumelor mele în această editură. Cere în conturile mele să se înscrie urgent-şi, în orice caz, să-mi trimită imediat cîţi mii îi fac ——— în societatea volumelor editate. Să răspunde dacă pune volumul sub presă şi să nu mai întîrzie cu tipărirea lui. Alfel, îţi amintesc că am oferte mai avantajoase aici.

Te rog fii bun şi răspunde-mi cît mai degrabă

Te îmbrăţişez frăţeşte. Mihai

Mihail Sadoveanu

ÎN IPOSTAZĂ DE TRADUCĂTOR

LA 19 APRILIE 1910, AFLÎNDU-SE LA Valea Călugărească, Spiru Haret îi scria lui Nicolae Gane, ca să se explice și să se scuze în același timp, că el, în calitate de ministru al instrucțiunii publice, a fost obligat să ia o hotărîre neașteptată. Această hotărîre privea numirea lui Mihail Sadoveanu în funcția de director al Teatrului Național din Iași. Pentru o înțelegere mai exactă a modului în care s-a făcut această opțiune reproducem textul scrisorii menționate: «Vă sînt dator această scrisoare, pentru a vă cere iertare că, după ce v-am cerut părerea, și după ce mi-ați dat-o, nu am numit director la teatru pe domnul H. Leca. Totul era pregătit ca să se facă așa; însă la momentul din urmă au intervenit tot felul de considerații locale, care m-au silit să schimb decizia. Cînd ne vom vedea, vom mai vorbi. Eu cred că și Sadoveanu va putea împlini bine însărcinarea aceasta: dar vă spun drept că nu mă gîndisem la dînsul»[1]. *Cîteva succinte informații oferite de arhiva Naționalului ieșean vor demonstra, sperăm noi, că încrederea pe care Haret a arătat-o celui desemnat, la 1 aprilie 1910, să se ocupe de destinele teatrului din fosta capitală a Moldovei, și-a găsit acoperirea în acțiunile pe care Sadoveanu le-a întreprins, în interesul scenei ieșene și al culturii românești, pe durata a mai bine de opt ani de zile.*

De la bun început principalele preocupări ale lui M. Sadoveanu, în noua postură, au avut ca obiect îmbunătățirea repertoriului, a «zestrei tehnice» a teatrului și, nu în ultimul rînd, a stării materiale a actorului. Că a reușit ce și-a propus, atrăgîndu-și astfel simpatia și adeziunea colaboratorilor, ne putem ușor convinge din memoriul pe care întregul personal al teatrului l-a trimis Ministerului Cultelor și al Instrucției Publice, în anul imediat următor numirii sale, cînd s-a încercat, din motive necunoscute nouă, înlăturarea lui Sadoveanu din funcția pe care o deținea. Iată două extrase din acest memoriu, ce susțin afirmația noastră: «Teatrul Național din Iași a trecut, în ultimul timp, printr-o criză foarte sericasă, care n-a încetat decît cu venirea domnului Mihail Sadoveanu la direcțiunea lui. Domnia sa, prin aptitudinile sale, tactul, prudența, cunoașterea aprofundată a psihologiei artistului — artist el însuși — și mai ales prin blîndețea sa, a reușit a îndruma instituția pe o cale de progres, așa cum de mult nu s-a pomenit, atît moralicește, prin introduce-

[1] Arh. st. Iași, colecția „Documente", P. 357/63, vezi și *Documente din arhive ieșene* vol. II, ediție de Gh. Ungureanu, D. Ivănescu și Virginia Isac, Editura „Minerva", București, 1976, p. 61.

rea unui repertoriu select și modern, cît și materialicește, rețetele serale crescînd simțitor[2]. *Și în continuare:* «*...vă rugăm dar, dominule ministru, să binevoiți a ne lăsa și pe viitor pe domnul Sadoveanu în mijlocul nostru; mai ales acum cînd domnia sa a ajuns a ne cunoaște și aspirațiile noastre, iar noi a-l stima și a-i acorda tot concursul nostru necondiționat; un om atît de bine dotat cu calitățile ce se cer pentru conducerea acestei instituții de cultură națională*»[3].

Surprins de acest gen de intervenție cu care nu era obișnuit, ministrul Constantin C. Arion scria, la 12 ianuarie 1911, pe memoriul actorilor ieșeni următoarea rezoluție: «*Domnul M. Sadoveanu va rămîne director nu pentru că cer artiștii, dar în vederea marilor sale merite literare și pentru că apreciem că își face datoria*».

Revenind la programul lui M. Sadoveanu, adevărată profesiune de credință, este necesar să precizăm că atît în timpul directoratului său cît și ulterior, ca membru în comitetele de lectură și administrație, a militat cu consecvență pentru punerea lui în aplicare. La deschiderea stagiunii 1913—1914, în cuvîntul înainte publicat cu acest prilej, el afirma următoarele: «*Dintre lucrările pe care ni le propunem spre realizare, stagiune cu stagiune, am înfăptuit pe cît am putut pînă acuma ... acele care privesc îmbunătățirea stării materiale a artiștilor noștri și sporirea zestrei tehnice a teatrului. Repertoriul, de asemenea, a fost una din preocupările noastre de căpetenie*»[4]. *În ceea ce privește ultima parte a afirmației trebuie remarcat că Sadoveanu s-a străduit să alcătuiască un repertoriu select și să încurajeze orice încercare valoroasă a dramaturgiei naționale. Stagiunea 1913—1914, de exemplu, a fost deschisă cu piesa lui Șt. O. Iosif,* Zorile, *alături de care, din dramaturgia românească, se mai aflau creațiile lui Victor Eftimiu și G. Diamandi. Nu-i mai puțin adevărat că nenumăratele procese-verbale ale comitetului de lectură de la teatrul ieșean, multe dintre ele redactate chiar de Mihail Sadoveanu, au ca obiect discuțiile purtate în jurul lucrărilor românești oferite spre reprezentare.*

Deplin conștient de menirea teatrului ca factor de propagandă a celor mai nobile idei, Sadoveanu a făcut din scena ieșeană, mai presus de toate, o tribună în slujba intereselor naționale. Căci cum pot fi interpretate cuvintele sale, spuse în preajma primului război mondial, despre piesa lui Șt. O. Iosif, cuvinte prin care scriitorul mărturisea următoarele: «*Dintre piesele originale cu care se înfățișează artiștii Teatrului Național din Iași, în stagiunea 1913—1914, pomenim frumoasa dramă în două acte,* Zorile, *a poetului Șt. O. Iosif, care a dispărut așa de brusc din literatura noastră ...* Zorile *cuprinde un episod din revoluția de la 1848 a fraților noștri din Ardeal, cu durerile lor, pe care acum le simțim tot mai aspru, și cu aspirațiile lor, care din zi în zi ne devin tot mai scumpe*»[4].

De aprecieri elogioase s-a bucurat, la vremea aceea, inițiativa directorilor teatrelor naționale din Craiova și Iași, scriitorii Emil Gîrleanu și Mihail Sadoveanu, de a face un schimb de spectacole între cele două trupe teatrale. Astfel, de la 9 ianuarie și pînă la 10 februarie 1914 teatrul ieșean a prezentat spectacolele sale, din respectiva stagiune, la Craiova, iar Naționalul craiovean la Iași. Referindu-se la această inițiativă, înainte de punerea ei în aplicare, Sadoveanu credea că «*schimbul de artiști între Iași și Craiova, idee pornită din orașul Banilor, însă bine primită și în cetatea Unirii, să nădăjduim că va avea bune urmări. Ea stabilește un curent circular între două extreme ale Țării, așa de interesante fără îndoială și din punct de vedere artistic-cultural. Pe lîngă aceasta, tinde să dea actori noi și repertoriu nou publicului și public nou actorilor. Fiecare dintre cele două societăți dramatice pornește dincolo cu un capital artistic cultural, căci ambele orașe au în urma lor o tradiție culturală și artistică*»[5].

Pînă la izbucnirea războiului, cînd M. Sadoveanu va încredința în dese rînduri conducerea teatrului lui G. Ibrăileanu, merită a menționa încercarea sa, în noiembrie 1913, de a angaja o orchestră pentru spectacolele teatrale[6], *măsurile luate cu scopul de a determina pe proprietarii sălilor de cinematograf din Iași să ofere tineretului spectacole în care* «*să găsească motiv de înălțare sufletească, nu enervare și ațițare a instinctelor*»[7], *cît și omagiul adus memoriei lui V. Alecsandri*[8] *cu prilejul deschiderii stagiunii 1915—1916.*

În timpul războiului, M. Sadoveanu s-a ocupat de organizarea unei tipografii pentru tipărirea ziarului de front „România", pe care l-a și condus o bucată de vreme. Teatrul, în stagiunea 1916—1917, a fost închis, iar în cea următoare, 1917—1918, la Iași au

---

[2] Arh. St. București, fond Ministerul Cultelor și al Instrucției Publice, dosar 2597/1912, ff. 5—6; vezi *Documente din arhive ieșene*, vol. II, pp. 186—187.

[3] Arh. St. Iași, colecția „Foi volante", programe de teatru, 1913—1914, f. 2.

[4] *Ibidem*, f. 3.

[5] *Ibidem*, f. 63; vezi și Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 297, f. 19—25.

[6] Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 297, f. 24; vezi și *Documente din arhive ieșene*, vol. II pp. 192—193.

[7] *Ibidem*, dosar 308, f. 66.

[8] *Ibidem*, dosar 322, f. 13.

Referat.

Caso de bet, piesa lui Emile Fabre, e o lucrare puternică în care e pusă în lumină suferința unei femei între copiii din două căsnicii. Bine construită, cu caracter, cu finețuri de artă interesantă, această piesă datorită de Comitetul de d.l Emil Fabre, poate figura cu cinste în repertoriul Teatrului nostru.

Mihail Sadoveanu

dat spectacole și celelalte două Naționale, din București și Craiova, evacuate din pricina războiului. Abia în stagiunea 1918—1919 lucrurile încep să intre în normal. Dar pentru o bună desfășurare a activității artistice, Naționalul ieșean avea nevoie de reparații sericase, cu atît mai mult cu cît, în timpul războiului, în localul său au funcționat serviciile Primăriei și Înalta Curte de Casație, iar Parlamentul și-a ținut aici ședințele. Apare deci firească intervenția, nenumărate ori repetată, a lui M. Sadoveanu către Ministerul Instrucției Publice și al Cultelor, pentru a aproba fondurile necesare lucrărilor de reparații și pentru a arăta «starea tristă în care a ajuns frumoasa și costisitoarea clădire a Teatrului Național din Iași»[9]. *Aceluiași for i se adresează Sadoveanu pentru a rezolva situația critică din punct de vedere material a personalului teatrului, din cauza «scumpirii traiului» în orașul Iași, măcinat de tarele războiului.*

La începutul anului 1919 Sadoveanu renunță la funcția de director în favoarea lui M. Codreanu, fără însă a rupe legătura cu teatrul ieșean. De-a lungul anilor, pînă la începutul celui de al doilea război mondial, îl vom întîlni cu regularitate ca membru în comitetul de lectură sau administrație. Din această perioadă ne-au rămas o serie de referate întocmite de Sadoveanu asupra unor piese de teatru cît și intervențiile sale în probleme de administrație.

Aceste contacte ale lui Sadoveanu cu scena ieșeană, fără a avea o influență prea mare, n-au rămas fără urmări în opera marelui prozator. În colecția de manuscrise a Teatrului Național din Iași, aflată acum la Arhivele Statului, se află două piese de teatru pe care este trecut numele său. Una din ele, Zilele vesele după război[10] *îi aparține lui Sadoveanu în calitate de autor, cealaltă, intitulată* Corbii[11], *este o traducere, autorul fiind Henry Becque. Această din urmă lucrare,* Les corbeaux, *tradusă de Sadoveanu, din care publicăm începutul actului întîi, a fost scrisă de Henry Becque în 1882 și alături de* Parisienne *(1885) constituie capodoperele sale de dramaturg. Considerat drept «restauratorul» marei comedii realiste din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Henry François Becque s-a dovedit, prin opera sa, un precursor al teatrului propus de Scribe, Sardou, Augier și Dumas. S-a spus despre el că este părintele teatrului dur («cruel») și al comediei care desfide morala publică («comedie rosse»), piesele sale distingîndu-se prin «simplitatea acțiunii, personalitatea puternică a eroilor, forma sobră, naturală și incisivă».* Les corbeaux, *piesa care l-a atras și l-a convins pe Sadoveanu că merită a fi tradusă și în limba română, corespunde perfect caracterizărilor făcute operei lui Becque. De fapt, care e subiectul acestei piese? În familia fabricantului Vignerou, destul de numeroasă, cu patru copii, există, după un trecut plin de privațiuni, o anumită bunăstare. Membrii ei își fac tot felul de planuri, iar una dintre fete, Blanca, trebuie, în curînd, să se căsătorească cu tînărul Georges de Saint Genis. O masă organizată la familia Vignerou aduce în scenă pe toți eroii. Un eveniment trist însă — moartea tatălui — vine să schimbe întreaga situație. Toți cei care păreau prieteni, în frunte cu bancherul Teissier, tovarășul de afaceri al lui Vignerou, arhitectul Lefert, notarul Bourdon și chiar slugarnicul profesor de muzică Merckens, se întrec acum în a jefui nenorocita familie, rămasă fără apărare și înșelată în buna ei credință. Ca niște corbi care atacă o mortăciune, ei reușesc s-o aducă în pragul mizeriei. În această situație, Maria, omul cel mai echilibrat și mai clarvăzător, fiica preferată a lui Vignerou, acceptă să se sacrifice de dragul familiei și primește să devină soția vîrstnicului bancher Teissier.*

Manuscrisul traducerii făcute de Sadoveanu poartă data de 22 august 1915. Din cercetările întreprinse de noi pînă în prezent, două lucruri sînt clare: primul, manuscrisul este o copie făcută pentru necesitățile de interpretare ale actorilor teatrului ieșean, iar al doilea, faptul că această piesă n-a fost jucată pe scena Naționalului ieșean. Aceste constatări le-am făcut după ce am cercetat arhiva, colecția de manuscrise și de programe a teatrului, precum și presa vremii. O situație cu totul diferită are cealaltă lucrare dramatică, Zilele vesele după război, *asupra căreia vom reveni cu alt prilej.*

D. IVĂNESCU

---

[9] *Documente din arhive ieșene*, vol. II, pp. 204—209.
[10] Arh. St. Iași, colecția „Manuscrise", nr. 319.
[11] *Ibidem.*

Henry Becque

Corbii

(Les Corbeaux)

Piesa în 4 acte.

traducere de

M. Sadoveanu.

Iași 22 August 1915

ACTUL I

Teatrul înfățișează un salon. Decor strălucit, lux mare. În fund trei uși cu cîte două canaturi, uși laterale tot cu cîte două canaturi. În dreapta pl. I, lîngă perete, un piano, iar la stînga, față în față cu piano, un birou. După birou un cămin. În scenă pe al II-lea plan, la dreapta, o masă, la stînga, tot în scenă, în pl. I, o canapea. Scaune felurite, oglinzi, flori etc.

Scena I

Vignerou, D-na Vignerou, Maria, Blanca, Iudita, apoi August, apoi Gaston. La ridicarea cortinei, Vignerou, întins pe canapea, în halat și cu un ziar în mînă, moțăie. Maria, așezată lîngă dînsul, lucrează la o horbotă. Iudita e la piano. Blanca scrie la masă.

D-na VIGNEROU: **Închide pianul[,] dragă Iudito. Tată-tău doarme.** (apropiindu-se de masă) **Blanco!**

BLANCA: **Ce-i mamă?**

D-na VIGNEROU: **Ai isprăvit?**

BLANCA: **Într-o clipă.**

D-na VIGNEROU: **Ai făcut și tu socoteala? Cîți o să fim la masă?**

BLANCA: **Șaisprezece.**

D-na VIGNEROU: **Așa este.** (se duce de ia un scaun de la dr[eapta] și vine de se așează lîngă Blanca)

BLANCA: **Crezi tu că prînzul o să fie mai bun pentru că am pus menu-ul pe farfurii?**

D-na VIGNEROU: **N-o să fie nici mai rău.**

BLANCA: **Ciudat obicei. Dar ești sigură că așa este obiceiul?**

D-na VIGNEROU: **Mai mult decît sigură. O știm din La Cuisinière bourgeoi.**

BLANCA: **Vrei tu să hotărîm locurile împreună?**

D-na VIGNEROU: **Stai s-o luăm de la început. D-na de Saint-Genis...**

BLANCA: **Bine.**

D-na VIGNEROU: **Fiu-său.**

BLANCA: **Îți închipui, mamă, că nu l-am uitat.**

D-na VIGNEROU: **Abatele Mouton...**

BLANCA: **Părintele. Din mîna lui am primit toate tainele creștinești: botezul; împărtășania, cununia..**

D-na VIGNEROU: Dacă îi tot sta să vorbești după fiecare nume, nu mai sfîrșim nici peste o săptămînă. Dl. Teissier...

BLANCA: Dumnealui mai lipsea; putea să ne scutească.

VIGNEROU (trezindu-se): Ce-mi auziră urechile? D-ra Blanca în casa mea face pe stăpîna?

BLANCA: Cu voia d[umi]tale[,] tată.

VIGNEROU: Și putem ști și noi ce ți-a făcut dl. Teissier[,] d-ră?

BLANCA: Mie? Nimic. E bătrîn, urît, bădăran, zgîrcit; totdeauna se uită pe furiș, atît și-ar ajunge să-mi fie urît cînd îl văd.

VIGNEROU: Foarte bine, nu se poate mai bine. O să îngrijesc eu și de asta. D-nă Vignerou, să pui să se ridice tacîmul fetiței ăștia de la masă; d[um]neaei o să mănînce singură în odaie.

BLANCA: Mai spune că și contractul o să fie iscălit fără mine.

VIGNEROU: Dacă mai zici o vorbă nu te mai mărit. Ha! (tăcere)

MARIA (ridicîndu-se): Ascultă puțin, tată dragă, și răspunde-mi serios, ceea ce nu faci niciodată cînd îți vorbește cineva de sănătatea ta. Cum îți mai e?

VIGNEROU: Binișor.

MARIA: Te văd aprins la față.

VIGNEROU: Aprins! O să-mi treacă la aer curat.

MARIA: Dacă ai din nou amețeli, trebuie să chemăm un doctor.

VIGNEROU: Un doctor? Va să zică vrei să mor?

MARIA: Glumești, dar sînt tare mîhnită; mai bine să nu mai vorbim.

VIGNEROU: Va să zică ți-i drag moșul?

MARIA: Da, mi-e drag tare, tare, tare ... dar văd că nu faci nimic din ce aș vrea eu și din ce ar trebui să faci: să muncești mai puțin, să te bucuri oleacă de averea pe care-o ai și să te îngrijești cînd ești bolnav.

VIGNEROU: Dar nu-s bolnav, fetițo. Sînt puțin ostenit și mi s-a urcat sîngele la cap. Asta îmi vine în toți anii pe vremea asta, cînd îmi încnel inventarul. Inventarul casei Teissier, Vignerou et. comp. Știi tu ce ni s-a oferit mie și lui Teissier, pentru fabrica noastră, nu mai departe decît acum opt zile? 600.000 de franci.

MARIA: S-o fi vîndut!

VIGNEROU: Am s-o vînd peste 10 ani cu un milion, și pînă atunci o să-mi aducă încă pe-atît.

MARIA: Ce vîrstă o să ai tu atunci?

VIGNEROU: Ce vîrstă o să am? Peste zece ani? Am să fiu de-o vîrstă cu

nepoții mei ... și-o să-i tragem cu toții niște jocuri... (August intră) Ce vrei [,] August?

AUGUST: Arhitectul D[umnea]v[oastră] dorește să vă spuie o vorbă.

VIGNEROU: Spune-i domnului Lefort că dacă vrea să-mi vorbească, să se ducă să mă vadă la fabrică.

AUGUST: De-acolo vine, d-le.

VIGNEROU: Să se ducă îndărăt. Aici sînt acasă la mine, cu nevasta și cu copiii și nu mă tulbur ca să-mi primesc antreprenorii (August iese). Dă-te la o parte că mă scol. (Maria se dă la o parte; Vignerou se scoală cu greutate; e apucat de-o ușoară amețeală, șovăește.)

MARIA (apropiindu-se de el): De ce nu vrei să chemi un doctor?

VIGNEROU: Iar începi?

MARIA: Da, iar încep. Orice-ai zice, nu ți-e bine. Caută-te, fă ceva, puțin regim vreo opt zile, poate că te-ar însănătoși pe deplin.

VIGNEROU: Șireată ești. Înțeleg eu ce-i cu regimul. Mănînc cam mult, nu-i așa? Hai, vorbește fără-nconjur, că nu mă supăr. Mănînc cam mult. Ce vrei, fetițo? Eu n-am avut totdeauna masa plină și lucruri bune din belșug. Întreabă pe maică-ta, ea are să-ți spuie cum, la începutul căsniciei noastre, de multe ori mă culcam flămînd. Acum mă răzbun. Prostie; văd și eu, și-mi face rău, dar nu-i chip să mă stăpînesc (depărtîndu-se de Maria). Pe urmă mi se pare că nu-i bine să citesc „Le Siecle" după masă. Îmi cade greu (bocește ziarul și suind iar scena îl asvîrle pe canapea; își întoarce privirile spre Iudita, care, la piano, cu spatele la el, pare că se gîndește adînc, se duce spre ea, cu pași mărunți și-i strigă în urechi): Iudita! (ambii iș în partea dr[eaptă])

IUDITA: Ah! Tată! Știi bine că nu-mi plac glumele astea.

VIGNEROU: Vă rog D-ră, nu vă supărați; altă dată n-om mai face. Iudito ia spune-mi ce se mai petrece ... în lună?

IUDITA: [Vă] mai bateți și joc de mine acum.

VIGNEROU: De unde-o scoți că-mi bat joc de tine? Am și eu o fată pe care o cheamă Iudita. E aici? E aiurea? De unde pot să știu? N-o aud niciodată.

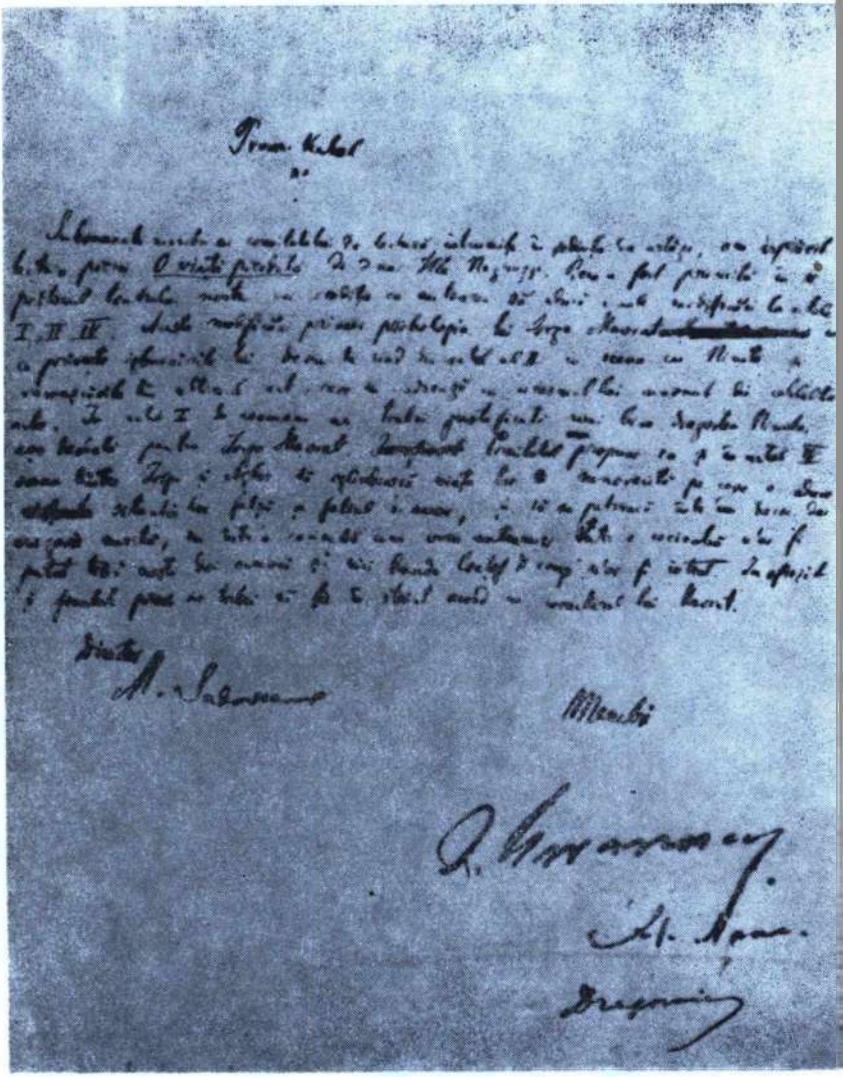
IUDITA: Dacă n-am nimic de spus?

VIGNEROU: Ei, dar omul vorbește.

IUDITA: Cum îți place ție să mă tot necăjești cu vorba asta? Vă văd, vă ascult, îmi sînteți dragi și sînt fericită.

VIGNEROU: Ești fericită?

IUDITA: Cît se poate.

VIGNEROU: Atunci[,] dragă fată, tu ai dreptate și eu nu! Vrei să mă săruți?

IUDITA (ridicîndu-se): Cum să nu vreau? Pînă mîine, tată dragă (îl sărută— August intră iar).

VIGNEROU: Ce mai e? Nu mai pot nici să-mi sărut în liniște copiii?

AUGUST: A venit Dl. Dupuis.

VIGNEROU: Dupuis?... Tapițerul din La place de Vosges? Ce poftește? ne-am răfuit de mult.

AUGUST: Dl. Dupuis zice c-a trecut pe aici să vadă dacă n-aveți nimic să-i comandați.

VIGNEROU: Spune din partea mea d-lui Dupuis că nu cumpăr de două ori de la un potlogar ca dînsul. Mișcă! (August iese prin fund. Vignerou se apropie de masă.) Da voi ce faceți acolo amîndouă?

D-na VIGNEROU: Lasă-ne, dragă, în pace. Ne gîndim la masa de diseară.

VIGNEROU: Aha! D-nă Vignerou, vin să-ți spun o vorbă la ureche. Va să zică ne-am înțeles, e lucru hotărît, dăm fata după fluturatecul acela.

D-na VIGNEROU: Ca să-mi spui asta m-ai sculat de la locul meu?

VIGNEROU: Ia ascultă! Eu la adică n-am nimic împotriva căsătoriei ăștia. D-na de Saint Genis pare o femeie de treabă, nu-i așa? N-are un gologan, dar asta nu e vina ei. Fiu-său e un băiețaș blînd, politicos și nu se poate mai bine frizat. Peste cîtăva vreme, n-am să mă sfiesc să-i spun că prea își dă cu multă alifie. Ciștigă trei mii de franci la ministerul de interne, destul și prea destul pentru vîrsta lui. Totuși mă întreb acum dacă nunta asta e cuminte și dacă fata mea o să fie fericită cu domnișorul ăsta, fiindcă are un de la numele lui.

D-na VIGNEROU: Dar Blanca e nebună după el.

VIGNEROU: Blanca e un copil. Cel dintîi tînăr care a întîlnit-o a și amețit-o. E ușor de înțeles.

D-na VIGNEROU: Ce ai[,] dragă? De ce mai vorbești de căsătoria asta care e ca și făcută? Îmi închipui că nu învinuești pe D-na Saint-Genis, de strîmtorarea în care trăiește. Nici noi nu stăteam altădată ca acum. Atunci de ce te plîngi? Te plîngi că Georges e un băiat drăguț, bine crescut și de familie? Dacă are și un de înainte, nu-i nici o pagubă.

VIGNEROU: Te măgulește să știi că gineri-tău are un de înainte.

D-na VIGNEROU: Da. Îmi pare bine, nu tăgăduiesc, dar n-aș jertfi fericirea uneia din fetele mele pentru un fleac. (Mai aproape și mai încet.) Vrei să-ți spun ce cred eu? Blanca e un copil, nici vorbă, sfioasă, nevinovată, mititică, atît cît se poate, dar prea din cale-afară de simțitoare pentru vîrsta ei. N-o

să ne căim că am măritat-o prea devreme. În sfîrșit, abatele Mouton, care mi-i prieten și care ne cunoaște de 20 de ani, nu s-ar fi gîndit la căsătoria asta, dacă n-ar fi fost prielnică tuturora.

VIGNEROU: Cine spune că e altfel? Dar, oricum, mi se pare că am mers prea repede. Mai întîi: un abate care face pe pețitorul ... asta nu e treaba lui. Pe urmă deslușește-mă cum D-na de Saint-Genis, care n-are un gologan, ți-am mai spus, are legături așa de bune? Te așteptai ca martorii fiului ei să fie ... acolo ... niște oameni oarecare, cînd, ce să vezi? Niște martori mai cu moț decît ai noștri. Un șef de serviciu și un general. Șeful de serviciu, treacă-meargă, Dl. Georges e slujbașul lui; dar generalul?

D-na VIGNEROU: Ei, ce? Generalul? Știi bine că Dl. de Saint-Genis, tatăl, era căpitan. Tu să-ți vezi de treburile tale[,] dragă (Se depărtează de el.) Blanco, dă tatălui tău redingota. (Iese pe ușa din dreapta lăsînd-o deschisă în urmă-i.)

VIGNEROU (se dezbracă de halat și trage pe mîneci haina pe care i-o aduce Blanca): Hei, iacă-te și pe D[umnea]ta[,] nerecunoscătoareo.

BLANCA: Nerecunoscătoare? Pentru ce-mi spui asta?

VIGNEROU: Pentru ce? Apoi dacă sîntem bogați azi, dacă mi te măriți, dacă îți dau zestre, nu datorăm toate astea d-lui Teissier?

BLANCA: Nu[,] tată.

VIGNEROU: Cum, «nu tată»? Teissier pe cît știu, cu fabrica lui, m-a făcut ceea ce sînt.

BLANCA: Adică tu ai făcut din fabrica d-lui Teissier ceea ce este, fără tine fabrica asta l-ar fi ținut parale multe; cu tine, d-zeu știe, cîte parale îi aduce. Vezi, tată, dacă dl. Teissier ar fi un altfel de om, un om drept, după meritul pe care-l ai și după cît ai muncit, ți-ar spune: Fabrica asta a fost mai întîi a mea, pe urmă a noastră, a amîndurora, acum este numai a d[umi]tale.

VIGNEROU: Dragă fetiță, prea pui inimă în toate. Să ai simțămînt, nu zic ba, dar să nu te bizui prea mult pe al altora (O sărută.)

D-na VIGNEROU: (reîntorcîndu-se din dreapta): Ce, Vignerou, tot n-ai mai plecat?

VIGNEROU: D-nă Vignerou, să-mi răspunzi la o-ntrebare. Sînt eu îndatoratul lui Teissier, ori el e al meu?

D-na VIGNEROU: Nici tu al lui nici el al tău.

VIGNEROU: Cum așa?

D-na VIGNEROU: Ții mult[,] dragă[,] să-ți spun pentru a suta oară istoria asta? (M., B. și I. s-au apropiat de V. și D-na V.)

VIGNEROU: Spune-o a cîta oară vrei.

D-na VIGNEROU: Dl. Teissier era, dragele mele, un bancher mic în Rue Guénégand nr. 12, unde stăteam și noi pe vremea aceea. Îl cunoșteam și nu-l cunoșteam. Îi cerusem să ne-ajute în restriște. Și el primise, fiindcă treceam de oameni cinstiți. Mai tîrziu, dl. Teissier, în încurcătura treburilor lui, se trezește cu o fabrică în spinare. Atunci și-a adus aminte de tatăl vostru și-l luă cu leafă, rugîndu-l s-o conducă în locul lui. Pe-atunci căsnicia noastră era scăpată de griji, tatăl vostru avea o slujbă bună într-o casă bună. Ar fi fost mai bine de ne-am fi mulțumit cu slujba aceea. Trec așa 15 luni, acuma de mult nu ne mai gîndeam la nimic; într-o seară, tocmai la 9 1/2, țin minte ceasul, ușa odăilor noastre era deschisă. Vignerou și eu ne uitam unul la altul ascultîndu-vă cum dormiți — auzim sunînd, era Dl. Teissier, care acum, întîi, suia cele cinci caturi ale noastre. Luase o hotărîre mare, fabrica lui, așa zicînd, nu mai fabrica nimic: și-anume venea să roage pe tatăl vostru să-l scape, întovărășindu-se cu dînsul. Vignerou i-a mulțumit foarte politicos și l-a amînat pe-a doua zi. Îndată ce-a plecat Dl. Teissier, tatăl vostru îmi zice, ascultați bine ce-mi zice: mare noroc pe noi, draga mea, cam tîrziu vine, cînd începeam să fim liniștiți; o să am multă trudă, tu ai să fii veșnic îngrijorată pînă ce-om izbuti, de-om izbuti. Dar avem patru copii și soarta lor poate de asta ține. (Se ridică, își șterge o lacrimă și strînge mîna lui Vignerou, copiii s-au apropiat, toți sînt mișcați.) Acum mă întorc la ce mă întrebai: lucrul mi se pare foarte lămurit. Dl. Teissier și cu dl. Vignerou au lucrat împreună; treaba le-a mers, nu-și datoresc nimic unul altuia.

VIGNEROU: Hei, fetelor, așa e că vorbește bine maica? Căutați de-i semănați, atît vă spui (Își sărută nevasta.)

D-na VIGNEROU: Văd dragă că-ți pierzi vremea. Asta nu intră în obiceiul tău. Iar nu ți-e bine?

VIGNEROU: Nu, dragă, dimpotrivă, mă simt mult mai bine. Mi se pare chiar că m-am vindecat de tot. Acum am să mă rog de D-ra Iudita, maaaarea muzicantă a neamului să ne cînte ceva la piano și pe urmă scăpați de mine.

DESTĂINUIRI: Din nou despre

ROTONDA 13

Au participat:

MARIN BUCUR, OV. S. CROHMĂLNICEANU, MIHAIL I. DRAGOMIRESCU, AL. GRAUR, ION HANGIU, GEORGE MACOVESCU, AL. OPREA, AL. PIRU, ȘTEFAN VOICU

Desfășurată în cadrul manifestărilor prilejuite de tradiționalele „Zile ale Muzeului literaturii române", Rotonda din 24 octombrie 1979 n-a fost consacrată obișnuitelor evocări, ale scriitorilor, găzduind, de astă dată, o dezbatere, organizată în colaborare cu Facultatea de ziaristică a Academiei „Ștefan Gheorghiu", pe marginea cîtorva dintre cele mai acute probleme pe care le ridică astăzi cercetării o posibilă și necesară istorie a presei românești interbelice.

Critici și istorici literari, scriitori, profesori și publiciști, unii direct implicați în împlinirea unor asemenea deziderate științifice, alții chiar colaboratori ai unor ziare și reviste ale respectivei perioade, au susținut, în fața unui numeros public, un viu schimb de opinii, în care confesiunea s-a împletit cu documentul științific iar relatarea memorială cu precizarea istorico-literară, subliniindu-se cîteva principii de lucru indispensabile în efortul de cunoaștere, înțelegere și valorificare a publicațiilor din această perioadă deosebit de complexă și de importantă a istoriei presei noastre.

ANUL I, No. 1 — 15 SEPTEMVRIE 1926

CULTURA PROLETARĂ

Presa — cutie de rezonanță a militantismului românesc în perioada interbelică

« ... PROLETARIATULUI ÎNSUȘI ÎI REVINE SARCINA SĂ-ȘI APERE IDEOLOGIA, ARMA SPIRITUALĂ INDISPENSABILĂ ÎN LUPTA DE EMANCIPARE A CLASEI MUNCITOARE... »

(„Cultura proletară", an. I, 1926, nr. 1, 15 septembrie)

AL. OPREA: Nu este pentru prima oară cînd Muzeul literaturii române inițiază un schimb de păreri în marginea presei românești interbelice. Prima dezbatere de acest fel — *Tradiții militante ale presei literare* — a apărut în paginile „*Manuscriptum*"-ului și apoi în volumul *13 Rotonde 13*, devenind, am putea spune, un punct de referință.

După cum știm, tema este însă departe de a fi epuizată, asupra unor aspecte continuă să plutească ceața impreciziilor, după cum mai persistă aprecieri schematice, care vin în contradicție cu adevărul complex al respectivei perioade istorice.

Într-un important articol din „*Era socialistă*" [1], tovarășul Ștefan Voicu arăta că în legătură chiar cu publicațiile conduse sau influențate de Partidul Comunist — pro-

[1] Nr. 7, aprilie, 1979.

presa românească interbelică

blemă îndelung dezbătută — au fost acreditate opinii inexacte sau anumite legende, prin nimic îndreptățite.

Nu vreau să se înțeleagă, de aici, că subapreciez cu ceva contribuțiile prețioase înscrise în studiul acestei teme. Menționez, între altele, volumul realizat, cu acribie științifică, în urmă cu cîțiva ani, de un colectiv de cercetători de la Institutul de istorie literară „G. Călinescu", colectiv coordonat de Marin Bucur [2]. De asemenea, unele centre culturale din București și din provincie (Cluj, Iași, Timișoara) au întocmit bibliografia a numeroase ziare și reviste. Lipsește însă o coordonare în plan național a unor asemenea inițiative documentare, iar în domeniul studiilor de sinteză nu se poate susține că acestea valorifică, în suficientă măsură, clarificările importante survenite după cel de al IX-lea Congres al P.C.R. în înțelegerea unor aspecte cruciale ale vieții politice și ale istoriei naționale.

[2] *Reviste progresiste interbelice românești*, Buc., Editura „Minerva", 1972.

Într-un cuvînt, se cade să recunoaștem că mai este încă necesară conjugarea unor eforturi pentru a se stabili, în toată multiplicitatea sa, adevărul asupra presei românești interbelice.

Aș dori să insist asupra necesității de a se depăși inerția unor etichete, de a se dovedi în analiza publicațiilor timpului mai mult curaj în discernerea nuanțelor sau, altfel spus, o mai mare lărgime de vederi. În dezbaterea precedentă, tovarășul George Macovescu cerea o atitudine mai elastică în judecarea rolului pe care l-au avut ziarele „*Adevărul*" și „*Dimineața*". Nu este, desigur, vorba numai de acestea — și nu doar de semnificația globală a unor publicații. Pentru a fi mai bine înțeles, voi aminti că, în anii cînd fascismul hitlerist își dezvăluie fățiș esența sa agresivă, chiar în organele de presă oficioase ale partidelor burgheze, așa-zis istorice, apar comentarii lucide, care-și aduc contribuția la clarificarea opiniei publice. Drept exemplu, aș cita articolele lui Octav Livezeanu din „*Dreptatea*", organ al Partidului Național Țărănesc.

Căci dacă în țara noastră a putut lua naștere un larg front antifascist, cu acțiuni de răsunet pe plan european, asta s-a datorat faptului că a existat un larg evantai de atitudini și crezuri pro-democratice pe care Partidul Comunist a știut, folosind o multitudine de forme, să le apropie și să le stimuleze în direcția unui militantism pus în slujba intereselor vitale ale națiunii.

Trecînd la alt aspect, aș observa că, uneori, este sărăcit tabloul complex al epocii și din pricină că unii istorici ai presei au în vedere, îndeobște, publicațiile social-politice sau social-culturale, lăsînd în afara studiului lor — sau trecîndu-le doar la capitolul referințelor bibliografice — revistele literare. Se discută astfel despre „*Adevărul*" și „*Dimineața*", dar mai puțin despre „*Adevărul literar și artistic*". Se acordă (pe bună dreptate) toată importanța pamfletului lui Tudor Arghezi: *Baroane* din „*Informația zilei*", dar nu s-a stabilit încă locul pe care-l ocupă în publicistica timpului „*Biletele de papagal*" (același lucru se poate spune și despre revistele lui Camil Petrescu, analizate, de regulă, doar de către istoricii literari).

Este drept, întîlnim și situația inversă, cînd criticii rămîn cantonați în perimetrul revistelor literare, colaborările scriitoricești în cadrul presei cotidiene nedepășind statutul unor vagi și uneori condescendente mențiuni. Țin să precizez, nu este vorba atît de o simplă ignorare a compartimentelor publicistice para-literare, cît de lipsa unui interes științific mai pronunțat, capabil să depășească aceste parcelări nejustificate și, mai ales, să ajute la o înțelegere mai profundă a proceselor ce caracterizează dezvoltarea literaturii și a culturii noastre în perioada interbelică.

Într-o valoroasă *Schiță de istorie a literaturii române* (apărută postum, prin 1964, în „*Luceafărul*")[3], Tudor Vianu atrăgea, bunăoară, atenția asupra contribuției pe care au avut-o revistele lui Cocea în lărgirea orizontului conștiinței literare, datorită « Atitudinii mai clare și mai răspicate, așa cum o putea produce însușirea unei culturi socialiste și legăturile cu mișcarea muncitorească... »

[3] Nr. 15 (148), iulie 1964.

Dacă ținem seama că de aceste reviste se leagă numele lui Tudor Arghezi, Ion Vinea și alții, sau că aici și-a făcut ucenicia gazetărească Camil Petrescu, dispunem de suficiente argumente pentru a accepta teza ca atare și a încerca s-o dezvoltăm.

În legătură cu revistele influențate și conduse direct de Partidul Comunist, sîntem întru totul de acord cu cele arătate de tovarășul Ștefan Voicu în articolul din „*Era Socialistă*". Ne întrebăm însă dacă unele viziuni schematizante nu se datorează și faptului că cei care au fost implicați direct în istoria acestor publicații au fost destul de « zgîrciți » în destăinuirile lor. De unde să știe un cercetător că, de pildă, un important articol din „*Dimineața*", semnat de Petre Pandrea, în realitate a fost scris de Lucrețiu Pătrășcanu?

Am mai subliniat și cu alt prilej importanța pe care o au astfel de înfățișări « pe dinlăuntru » a evenimentelor, unde chiar și informațiile de amănunt își au rolul lor, îngăduind să se perceapă jocul dialectic al fațetelor întîmplării, țesătura uneori contradictorie dar vie a faptelor.

Și pentru că sîntem la capitolul mărturiilor, să spunem că, deși s-a făcut enorm de mult în planul investigațiilor de documente, totuși mai există varii texte care continuă să rămînă în tainițele unor arhive, să aibă un regim special, accesul la ele realizîndu-se cu greu. Mărturisesc satisfacția pe care am avut-o noi, cei de la „*Manuscriptum*", atunci cînd am putut publica, din arhiva C.C. al P.C.R., dosarele de la Siguranță ale lui Cocea, Panait Istrati sau Sahia, un material desigur insolit dar care ne ajută să înaintăm în cunoașterea « feței nevăzute » a militantismului scriitorilor noștri.

Este inutil a mai insista că fără o cunoaștere exhaustivă a faptelor nu se va putea înfăptui, așa cum trebuie, apelul adresat de secretarul general al Partidului, cu prilejul întîlnirii de la Neptun, de acum un an, cu scriitorii, de a se înfățișa mai frontal, și în lumina ei adevărată, istoria acestor ani furtunoși.

Cu aceasta ajungem la ideea reconstituirii adevărului istoric obiectiv, care va constitui, desigur, firul conducător al dezbaterii noastre. Nu încape discuție, o astfel de preocupare cere să ne eliberăm cu totul de urmările unor viziuni fetișizante, să prezentăm lucrurile așa cum s-au petrecut, chiar dacă unele pot fi, în mod inevitabil, neplăcute.

Cunoaștem cu toții acele erori care au existat, în această perioadă, în cadrul mișcării muncitorești și comuniste — erori dezvăluite cu deplin curaj principial în anii noștri și care n-au putut să nu se reflecte în activitatea publicistică. În cadrul unei enumerări, l-am citat și pe Panait Istrati. S-ar putea să am obsesia acestui nume, nu pot însă să nu amintesc că datorită practicilor de atunci — conform cărora oricine greșea era trecut automat în tabăra dușmanilor proletariatului —, au fost amărîte ultimele clipe din viața fostului redactor al „*României Muncitoare*", cu atît mai mult cu cît, uneori, se comiteau și incorectitudini polemice. Problema am discutat-o, aiurea, arătînd că, într-un articol din „*Cuvîntul liber*" se modificase un cuvînt dintr-o scrisoare a lui Panait Istrati pentru a se putea trage mai ușor concluzia că scriitorul a trădat. Spre onoarea publicației, tot în paginile „*Cuvîntului liber*", Demostene Botez a dat replica de rigoare.

Astfel de realități trebuie, fără ezitare, date în vileag, fiindcă legea de aur a unui comunist rezidă în lupta sinceră pentru triumful adevărului și cel mai mare omagiu ce-l putem aduce comuniștilor care au lucrat în presă, în acei ani grei, este să spunem adevărul despre ei.

Mai este încă ceva: dacă noi nu ne vom formula punctul de vedere, dacă nu vor fi elucidate cum trebuie aspectele dificile sau contradictorii, se va da curs liber confuziilor și de asta vor profita adversarii noștri ideologici, cu obișnuitele lor metode de răstălmăcire și falsificare intenționată a adevărului.

Căci nu mai e nevoie s-o spunem, dezbaterile de față depășesc interesul unei simple teme de cercetare, publicistica interbelică reprezentînd cutia de rezonanță a bătăliilor ideologice din epocă. Emile Zola mărturisea undeva: «Ori de cîte ori mă adîncesc acum într-un material, dau de socialism». La fel putem spune și noi, istoricii literari, că, ori de cîte ori adîncim studiul literaturii noastre din perioada interbelică, ajungem la ideile-forță exprimate în coloanele publicațiilor militante care alcătuiesc nucleul solar al vieții spirituale românești din acești ani.

«POPORUL ROMÂNESC NU POATE FI MAI BINE APĂRAT ȘI AJUTAT SĂ-ȘI DEZVĂLUIASCĂ NEPREȚUITELE COMORI CU CARE ESTE ÎNZESTRAT DECÎT DÎNDU-I-SE UN REGIM CARE SĂ FACĂ POSIBILĂ REVĂRSAREA NEÎNGRĂDITĂ A ENERGIILOR.»

(„Societatea de mîine", an. I, 1924, nr. 1, 12 aprilie)

Adevăr, rigoare, obiectivitate.

MARIN BUCUR: Ceea ce trebuie să facem aici este de ordinul rigorii obiectivității. Căci cercetarea presei democratice, de stînga, angajată în luptele sociale și politice din deceniile interbelice suferă de unele boli sau metamorfoze în timp, care provoacă perturbări de imagine. Se dispută, în fond, două tratamente, contradictorii. O reacție este aceea estetizantă, negativistă, care ignoră orice aport al acestei prese culturale; ar fi un domeniu extrateritorial istoriei literare, însușit în exclusivitate de cercetătorii politologi. Cealaltă reacție este efectul atitudinii de supralicitare, de acum două decenii, a acestei prese, de bună credință civică atunci, care își are meritele ei, dar și limitele ei de percepere a adevărului istoric, cu tendințe de unilateralizare și de dogmatizare *in nuce*, fapt ce a fost moștenit mai tîrziu.

O altă dificultate care împiedică realizarea unei asemenea întreprinderi este lipsa unui fond documentar complet. Deteriorarea colecțiilor a atins o cotă limită. În curînd vom avea un munte de hîrtie ferfeniță din tot ceea ce a fost presă românească. Dacă mai trec pe lîngă noi încă 10 ani, așa cum au trecut alții 30, va trebui să se instituie premii și ofrande acelora care vor mai putea scoate la lumină vreun titlu din această bogată și fascinantă istorie a periodicelor interbelice, corelată organic acțiunilor de luptă socială și democratică. Am luat bibliotecă cu bibliotecă pentru a înfiripa o colecție de reviste de mare ținută intelectuală și cetățenească. Dacă nu ar fi fost bunăvoința poetului Saşa Pană, deținătorul celei mai bune colecții de presă democratică, de presă de stînga și de presă avangardistă etc., nu am fi putut să abordăm nimic. Chiar institutul de istorie a partidului, la unele publicații, nu posedă decît niște microfilme inaccesibile. Academia are ce i s-a trimis, după care trebuie să mergem la Saşa Pană și la încă alți colecționari particulari. Nu există un fond pus la punct. După ce am făcut zeci de studii monografice despre presa interbelică și despre presa de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, ne-am propus la Institutul „G. Călinescu" să realizăm o istorie a presei românești interbelice. Vă anunț că am avut obiecțiuni la titulatură și a trebuit să combinăm cîțiva termeni ca să nu iasă *Istoria presei românești*, ci *Dezbateri ideologice în presa interbelică* — ceea ce e cu totul altceva. Noi am vrut să facem o istorie unitară a presei culturale și politice. Rupînd fenomenul în două, riscăm să creăm o optică deformată: pe de o parte, ne ocupăm de presa «mare» și pe de altă parte, prin instituții, prin specialiști, în diferite ocazii, ne apucăm să scriem și despre presa muncitorească, presa progresistă, riscînd ca acest fenomen, care este unitar, coerent, de interferență totală în cultura românească, să apară ca două fenomene. Dacă scriitorii de faimă au înțeles să publice în anume momente cruciale din istoria vieții politice românești în perioada interbelică, în paginile acestor reviste, să se apropie de redacțiile acestor reviste, să se integreze uneori acestui flux al autenticității de conștiință responsabilă în acele decenii, asta înseamnă că intelectualitatea simțea presa aceasta ca un mediu prielnic de afirmare a opiniei sale. Este un aspect! Un alt aspect care mi se pare demn de luat în seamă este acela al sistemului liber de comunicație între aceste reviste, ziare și restul presei de ținută general-democratică.

Nu putem să concepem reviste democratice în perioada interbelică, de la „*Adevărul literar şi artistic*“ la alte reviste de mare ţinută artistică şi intelectuală, fără a nu prinde acei curenţi care circulau între ele, care le apropiau şi, nu o dată, le uneau. Ar fi foarte interesant din punct de vedere sociologic şi psihologic-cultural dacă s-ar cerceta acest proces complicat al interferenţelor, alianţelor şi disputelor, al mobilurilor comune şi al promovărilor de principii unitare, prin care s-ar vedea cît de dinamică este existenţa întregului fenomen al presei interbelice, cum circulă şi cum se preiau mesajele, cum se formează un corp de mesaje de luptă, o anume tactică şi strategie, stratificate pe zone de influenţă, interese ideologice. Delimitarea revistelor pe domenii dinainte etichetate şi contrapuse creează impresia de organism fragmentat, alcătuit din bucăţi. Aceste reviste corespundeau unei realităţi de cultură, de spirit, de atitudine. Este inadmisibil să se ignore fenomenul complex al alianţelor şi al disputelor de idei şi principii de variate nuanţe, sub semnul unui umanism larg înţeles. Sub acelaşi steag, nu o dată, s-au regăsit forţe ale democraţiei româneşti recrutate din rîndurile social-democraţiei, din rîndurile Partidului Naţional Ţărănesc — aripa de stînga —, din alte sectoare ale vieţii politice româneşti. Aceste interferenţe de curenţi, opinii şi atitudini, chiar în paginile aceleiaşi reviste, sînt extraordinare ca fenomenologie a vieţii cultural-politice interbelice.

Avangarda literară merge în întîmpinarea avangardei politice sau invers, după care se contopesc sau se separă ireconciliabil. Presa românească angajată era, în chip practic, o formă a avangardei timpului, un focar al conştiinţei civice a intelectualităţii noastre. A fost o tribună istorică. De aceea, ea nu poate fi privită în afara întregului flux al presei româneşti, democratice, din secolul trecut, ci ca o continuare a tradiţiei gheriste şi a presei socialiste şi de poziţie anticonservatoare şi antiliberală de la începutul acestui secol. Presa aceasta, afirmînd categoric o opţiune istorică, venea pe linia continuităţii unor mari ziare şi reviste, cum fusese, de pildă, „*Românul*“ lui C. A. Rosetti.

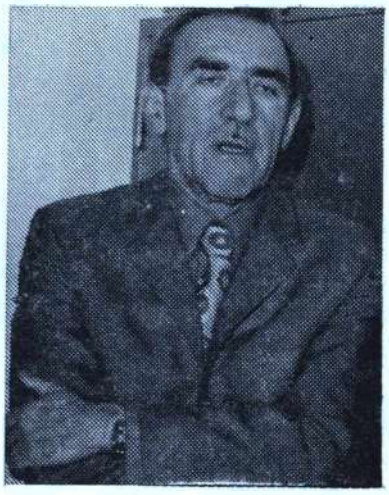
«OMUL NOU, SUFLETUL NOU SE FĂUREȘTE AZI, CHIAR ÎNLĂUNTRUL MIȘCĂRII CULTURALE PROLETARE...»
(„Cugetul liber", an. I, 1928, nr. 7 din iunie)

O problemă foarte importantă este caracterizarea ideologică

OV. S. CROHMĂLNICEANU: Stimați tovarăși, cred că problemele puse de Al. Oprea, preluate de Marin Bucur, sînt probleme adevărate, dar mult prea vaste. Ele reclamă un spațiu de discuție imens și dacă nu ne vom restrînge și nu precizăm ceea ce urmărim a obține de la această discuție, vom rămîne la faza declarațiilor, doleanțelor, ideilor frumoase, dar care, practic, nu vor schimba mare lucru. Dați-mi voie să fac cîteva observații, pentru a preveni înlocuirea unei superficialități printr-o alta.

Pornesc de la premisa pe care a emis-o tovarășul Oprea, amintind recomandația secretarului general al partidului de a lumina istoria noastră, mai ales în epocile din urmă, cînd au avut un rol hotărîtor lupta clasei muncitoare și contribuția Partidului Comunist Român. E vorba, practic, de adevăr, de adevărul care trebuie scos la iveală, chiar dacă în unele cazuri nu este plăcut. A «aranja» un adevăr nu constituie o operă cu viitor — fiindcă oricîte construcții mentale subtile presupune ascunderea adevărului, el totuși iese la iveală. Deci, cu toată hotărîrea, să căutăm să stabilim acest adevăr. Distanța de la dorință pînă la punerea în practică este foarte mare, cu multe obstacole: nu ajunge bunăvoința noastră sau sinceritatea, acribia științifică pe care le vom pune la contribuție, intervin și niște dificultăți obiective foarte serioase. Desigur, avem acum o oarecare perspectivă, s-au adus clarificări în problema respectivă, dar ca reprezintă un teren atît de puternic politizat, încît seamănă cu un cîmp de mine și la fiecare pas se poate produce o explozie. Eu vă amintesc doar că nu trebuie să vorbim în abstract, ci să privim lucrurile practic. O mare parte din presa noastră, și nu numai din presa reacționară, este pusă la index. Nu este ușor de consultat întreaga presă chiar la Biblioteca Academiei Române. O serie de publicații cu caracter fascist sau fascizant au fost puse la index pentru motive foarte întemeiate. Pînă a fi puse la index, unii interesați s-au dus cu lama și au tăiat din ziarele respective articolele care constituiau piese în măsură a-i deranja. Vă rog să consultați, de exemplu, colecțiile din „*Axa*". N-au existat foarte multe colecții și dacă din cele existente s-au tăiat articole importante, lucrurile nu sînt deloc simple.

Noi folosim și niște noțiuni care nu sînt destul de precise — spunem «presă de stînga», «presă de dreapta», dar cît putem extinde aici noțiunile? Printr-un consens, obișnuim să delimităm ceea ce a stat în apărarea unor idealuri democratice, umanitare, de ce a stat de partea barbariei. Dar despre acest domeniu avem, încă, o viziune îngustă, reprezentări pe care le reducem la cîteva publicații: cele strict conduse de partid, numai anumite nume, fapt care simplifică pînă la schemă fenomenul. Pînă la înglobarea aici a unui număr foarte mare de publicații, unele chiar discutabil cît de democratice erau, dar unde, prinzînd anumite momente prielnice, gazetari democrați și uneori chiar gazetari comuniști și-au spus cuvîntul, este o distanță serioasă. Relevăm, de cîte ori avem prilejul, articolele unor oameni de stînga, luînd poziție față de anumite evenimente. Foarte bine. Sînt de acord și că există o sărăcie a cîmpului nostru de investigație, dar trebuie să ne fie clar și în privința aceasta un lucru. Dacă nu vom vorbi și de ceea ce a stat împotriva atitudinilor democratice, riscăm să deformăm imaginea realității epocii, să creăm impresia că aceste publicații au jucat un rol precumpănitor și dominant și că altceva n-a mai fost. De acord să vorbim de „*Adevărul*" și „*Dimineața*", dar să vorbim și de „*Universul*", pentru că tirajul cel mai mare îl avea „*Universul*", nu „*Adevărul*" și „*Dimineața*". Au mai existat pe urmă și „*Curentul*", și „*Bunavestire*", și „*Porunca vremii*", ș.a.m.d., și trebuie să avem reprezentarea reală a întregii prese și a locului pe care îl ocupă realmente sistemul de presă într-o imagine autentică a epocii. Altfel riscăm să deformăm în sens invers ceea ce s-a făcut bine pînă acum.

O problemă foarte importantă este caracterizarea ideologică. Propun să avem o dezbatere care să lămurească mai limpede cum stabilim care a fost orientarea ideologică a unei publicații. Avem asemenea probleme cu un scriitor, cu o persoană, dar gîndiți-vă ce se întîmplă cu o publicație în care scriu zeci de persoane cu diverse puncte de vedere. Care puncte de vedere le considerăm reprezentative pentru publicație? Uneori o gazetă publică editoriale de un fel, directorul ei are o anumită culoare politică și reala orientare a publicației este alta, nu tocmai cea dorită de direcție. Intervin și alte fenomene — noi am ajuns să căutăm ideologia implicită unei opere și nu ideologia autorului ca cetățean. Într-o publicație lucrurile sînt mult mai dificil de surprins. Publicația are un subsol de determinări foarte complexe, de care o cercetare cu ambiții într-adevăr științifice trebuie să țină seama. Un ziar face politică, dar tipărește și reclame; dacă are o cantitate de reclame peste o anumită suprafață a textului tipărit, publicația aceea este influențată mult mai puternic de cei pentru care face reclame decît de cei care o scriu și invers.

Există, de asemenea, riscul unor erori în definirea orientării ideologice a unei publicații, datorat altui element, ce nu trebuie ignorat. Apare aici un fenomen foarte răspîndit, fenomenul fragmentarismului. A pornit de la scriitori și se practică acum și la presă. La un scriitor se găsește un citat prin care el ia o poziție anumită — lăudabilă sau condamnabilă — și pe acest temei i se atribuie o atitudine generală. Este vorba de un simplu fragment dintr-o manifestare ideologică mult mai complexă. Dacă insiști, la un scriitor mare, care a scris mult, ca în Biblie, poți să găsești ce vrei. Problema este cum se articulează aceste lucruri, cum formează o structură, care este principiul motor al acestei gîndiri. S-a vorbit de Panait Istrati — sigur că pot să găsesc trei rînduri prin care să-l incriminez pe Panait Istrati, dar ce mă interesează este ce a reprezentat opera lui Panait Istrati în întregul ei, ca să-i pot defini ideologia. Sînt foarte multe publicații la noi, chiar literare, a căror definire va da foarte multă bătaie de cap. Să iau un exemplu: „*Biletele de papagal*“, ce ideologie au? Nu e ușor de spus, dar fiind o publicație «de autor», regăsim în revistă ideologia lui Arghezi. Dacă vine vorba, însă, de „*Revista Fundațiilor regale*“, în perioada Paul Zarifopol, Camil Petrescu — una dintre marile noastre reviste? Care a fost ideologia ei? Sau a săptămînalului „*Vremea*“, care a evoluat de la centru-stînga spre dreapta și a revenit la poziții democratice în ultimul moment?

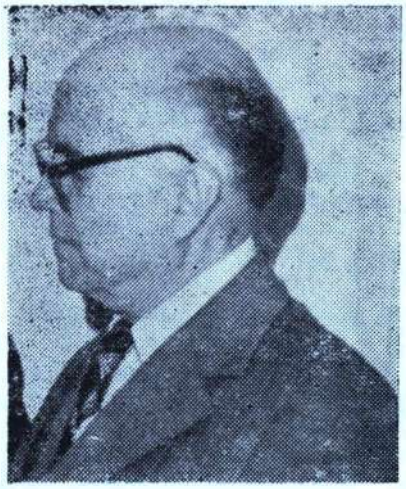
Ultima problemă: Subscriu la ideea că există o viziune îngustă, estetizantă în ultimă instanță, care nu vrea să țină seama de ceea ce un scriitor dă presei neliterare, presei curente. Sigur, au fost unii scriitori care au scris pentru a cîștiga o pîine, colaborînd la tot felul de publicații, ceea ce nu e semnificativ. Dacă îl privim însă pe Camil Petrescu, el vibra la fiecare rînd scris. Sau Călinescu. Gazetăria lui e plină de semnificații. Am citit de curînd comentariul lui Pompiliu Constantinescu la *Patul lui Procust*. Judecata critică este foarte apropiată de aceea a lui Lovinescu. În cronica elogioasă, Pompiliu Constantinescu are rezerve pentru notele de la subsol: «Se dau acolo — spune — niște articole de ziar care nici nu sînt bune, iar unele au un iz neplăcut, amintind articolele lui Pamfil Șeicaru, pe deasupra autorul le-a și confecționat...». Dar Camil Petrescu și-a reprodus pur și simplu articolele lui din „*Omul liber*“. Iată o gafă serioasă a criticului care vrea să ignoreze pe Camil Petrescu în ipostaza de jurnalist.

« VOM FI MULȚUMIȚI DACĂ VOM SMULGE DIN LETARGIE CÎTEVA CONȘTIINȚE, DACĂ LE VOM FACE SĂ GUSTE ALBASTRUL NEMĂRGINIT AL CERULUI CU OCHII LIMPEZI ȘI INIMA CURATĂ, ȘI DACĂ LE VOM STIMULA ENERGIA, CANALIZÎND-O SPRE FĂGAȘUL FAPTELOR ÎNDRĂZNEȚE, RODNICE ȘI FRUMOASE »

(„Șantier", an. I, 1933, nr. 1, 15 septembrie)

MIHAIL I. DRAGOMIRESCU: În legătură cu atitudinile extreme, de negare sau de slăvire exagerată a presei respective, se trece uneori de la o extremă la alta. Cred că trebuie să respectăm adevărul, avînd simțul măsurii în judecarea oamenilor, a revistelor. Uneori se greșește prin diminuarea prezenței unor personalități comuniste în presa literară sau în presa progresistă de atunci. Am răsfoit *Dicționarul cronologic al literaturii române* și, bineînțeles, m-am uitat la cîteva reviste care mă interesau. „*Fapta*" — a fost condusă de dr. Ionescu-Doran care era național-țărănist, dar la un moment dat „*Fapta*" a fost preluată de partid. Cine răspundea din partea partidului de „*Fapta*", cine imprima linia la „*Fapta*"? — Grigore Preoteasa. Ei bine, în *Dicționarul cronologic*, găsiți printre colaboratori pe Liviu Deleanu și alții, dar nu găsiți pe Grigore Preoteasa, nici pe Mircea Brătucu, pe G. Macovescu, pe Virgil Teodorescu etc. Nici în monografia Mioarei Apolzan, care este foarte bună, nu se spune că Preoteasa introducea linia partidului la „*Fapta*", că el răspundea de „*Fapta*" din punct de vedere politic. Același lucru se întîmplă și cu „*Cadran*". Apărut acum 40 de ani, „*Cadran*", importantă revistă literară și politică — într-o perioadă cînd U.T.C.-ul era în reorganizare — era condusă de Miron Constantinescu din partea partidului — ceea ce nu se spune nicăieri. Peste 10 — 15 ani nu se va mai ști acest lucru. Cînd ne întruneam la Mihnea Gheorghiu și Balaci, lîngă Banca Națională, la et. IV, Miron Constantinescu venea cu îndrumările partidului. Se prezentau și discutau articolele; odată a citit și el o poezie, pe care i-a desființat-o asistența. De asemenea, „*Studentul român*", revista Frontului Studențesc Democrat, al cărui secretar general eram eu, redactor șef Haralambie Ioniță, era condusă, de fapt, de Gogu Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democrat, care a scris în „*Studentul român*" multe articole, cele mai multe nesemnate sau semnate cu pseudonim.

Trebuie precizate cîteva lucruri, ca să se știe cum se acționa, cum acționa partidul. Erau într-adevăr mai multe forme de influență a partidului; erau unele organe, îndeosebi cele ilegale, în care lucrau colective precise, sub îndrumarea partidului, cu unele verificări de texte; erau alte organizații care, prin unul dintre oamenii respectivi, introduceau linia partidului. Alteori, lucrurile erau chiar mai simple. Am fost și eu directorul unei reviste — „*Țarina*" — în '35 la Ulmeni, Buzău. Terminasem anul I de facultate și legătura mea politică, tovarășa Tatiana Bulan, mi-a sugerat să scot la Buzău o gazetă. Cu entuziasmul inocent al tinereții, m-am hotărît pe loc. Mi-a făcut legătura cu resortul de presă al partidului, cu Matei Socor, mi s-au dat 500 de lei, un articol *Despre clacă* și poezia *Plugarului* de Aron Cotruș. Gazeta trebuia să se adreseze țărănimii. M-am dus acolo, acasă, în comuna Ulmeni, județul Buzău, l-am luat pe Haralambie Ioniță, și el utecist, cu mine în cameră, i-am spus tatei că am devenit director de gazetă. Tata, care citea „*Universul*", „*Curentul*", a crezut că e o afacere mare: « N-a terminat nici un an de facultate și a devenit chiar director de gazetă. Păi, o să-l taie și pe Șeicaru, și pe Stelian Popescu... ». M-am dus cu materialele scrise de noi doi la Buzău să scot gazeta, am început să semnez cu pseudonime materialele: un articol care era despre popi îl semnam Ion Țîrcovnicu, un articol în care vorbeam despre higiena țăranului îl semnam Neculai Sanitar ș.a.m.d. La tipografie, la „Frații Dimitrescu" din Piața Dacia, mi s-a cerut o autorizație. M-am dus la prefectură, la directorul prefecturii, care mă cunoștea (tata era notar), mi-a dat autorizația, nu știa ce idei am, dar mi-a spus că trebuie să am și acordul poliției, acordul comisarului Mănăilă; acesta era tînăr absolvent de facultate. Am început să discutăm de facultate, de profesori, de studente, de raporturile dintre profesori și studente. Mi-a dat aprobarea respectivă fără a mai citi, gazeta s-a tipărit și tipografii îmi spuneau că n-au tipărit

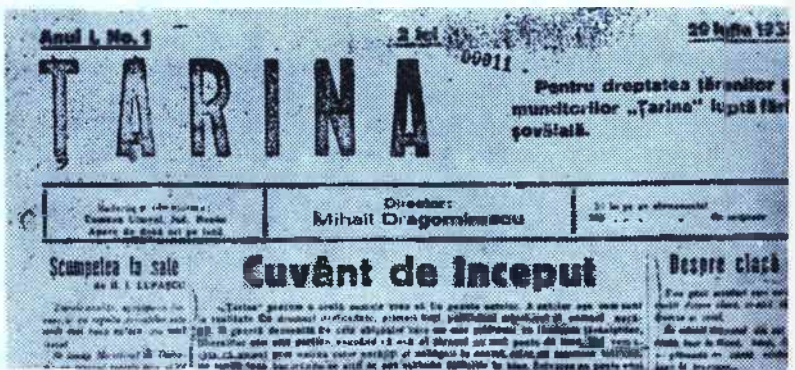

niciodată o gazetă aşa de «tare». Am scos revista „*Ţarina*", am dat-o pe la chioşcuri şi am adus-o la Bucureşti. Matei Socor mi-a dat adresa unui depozitar care răspundea de ziarele noastre, am dus-o acolo în două geamantane. Siguranţa a prins de veste imediat, a citit-o şi s-a lămurit. Am văzut după 1945 ce sublniaseră inspectorii de siguranţă, ceea ce li se păruse suspect. Eu m-am dus să scot numărul 2 la Buzău. Tipografii mi-au spus că venise poliţia peste ei şi confiscase gazeta de la chioşcuri. Cînd m-am dus la Mănăilă, nu mai era deloc prietenos, se uita crunt la mine. Ieşind din cameră, am observat că pe masa lui se afla adresa de la Ministerul de Interne în care scria că „*Ţarina*" este revistă comunistă, Dragomirescu comunist şi revista trebuie interzisă. Astfel, am aflat că Siguranţa era pe urmele mele. Am ieşit repede de la el şi am fugit la Bucureşti, unde am stat cîteva săptămîni ascuns şi aşa s-a terminat povestea cu „*Ţarina*" şi cu directoratul meu. Presa reacţionară din Buzău m-a atacat cu violenţă, iar prefectul judeţului l-a ameninţat pe tata că-şi va pierde slujba dacă nu mă astîmpăr adăugînd: «dacă e nebun, să se facă legionar nu comunist». V-am spus această întîmplare pentru a vă da un exemplu în care partidul a fost prezent printr-un utecist, căruia i s-a dat dispoziţie să scoată un ziar, undeva.

Despre problema presei se pot spune multe lucruri. O să vă spun că a apărut o *Antologie a presei studenţeşti din România*, alcătuită de Maria Totu, Ioana Scurtu şi Doina Sbîrcea, de la Facultatea de istorie, împreună cu un grup de studenţi, o carte foarte interesantă, acoperind presa studenţească în perioada 1851—1918. Este un început foarte bun, care merită să fie remarcat.

Ar trebui să mai avem în vedere şi presa românilor din străinătate. A existat o presă comunistă sau condusă de comunişti şi în presa emigraţiei române. La Brno, de pildă, Valter Roman cu tovarăşii de acolo scoteau „*Lupta noastră*", gazetă studenţească ilegală, deşi partidul comunist era legal în Cehoslovacia; la Detroit apărea „*Deşteptarea*", la Madrid, în timpul războiului civil, „*Luptătorul*", la Paris, „*Gazeta românească*" etc. S-au petrecut lucruri ce nu pot fi neglijate. Poate că, atîta vreme cît cei care le-au scos mai sînt în viaţă, ar trebui consemnate revistele elevilor utecişti, că au existat şi asemenea reviste, cele mai multe litografiate, şapirografiate. De pildă, elevii de la Liceul Eminescu din Bucureşti scoteau revista „*Recreaţia*", de asemenea la Oradea, la Craiova, la Constanţa, apăreau reviste ale elevilor utecişti sau la care colaborau şi ei.

Ceea ce rămîne pentru mine extrem de important este că această presă scoasă de partid sau sub influenţa partidului avea audienţă nu numai prin numărul de exemplare, prin numărul publicaţiilor care apăreau, ci prin acea scînteie foarte vie care însemna ideea partidului. Una e cînd citea omul „*Universul*" şi alta cînd citea o gazetă comunistă, în care cuvîntul avea o incandescenţă deosebită. Ideile partidului, tocmai pentru că erau oprimate, depăşeau numărul de exemplare, numărul de pagini, şi aveau un ecou deosebit. Comunismul, cuvîntul partidului aveau o forţă de explozie, oriunde apăreau, la Botoşani, la Iaşi sau la Teleorman.

Anul I, No. 1

ŢARINA

Pentru drepturile ţăranilor
muncitorilor „Ţarina" luptă fără
şovăială.

Director:
Mihail Dragomirescu

Cuvânt de început

Despre clacă

«...ORICÎT DE MASIVĂ AR FI STUPIDITATEA STĂPÎNIRILOR DICTATORIALE, INTELIGENȚA OMULUI, CINSTEA CONVINGERILOR, ÎNSUFLEȚIREA MULȚIMILOR LE RĂPUN ÎN CELE DIN URMĂ. NIMIC NU E MAI EFEMER PE LUME CA DURATA TIRANIILOR. NICI RUGURILE, NICI TEMNIȚELE, NICI SURGHIUNUL NU LE-AU PUTUT ASIGURA TRĂINICIA.»

(„Reporter", an. V, 1937, nr. 35, 7 noiembrie)

Un fond documentar integral al presei românești

ION HANGIU: Din cele discutate pînă acum rezultă că tabloul presei interbelice este foarte complex, că problemele sînt grele și că ne lipsesc unele dintre instrumentele de documentare esențiale. Dacă cercetătorii de astăzi nu se gîndesc să adune într-un corpus toate informațiile referitoare la publicistica politică și literară, pentru a avea bibliografia periodicelor (alfabetică și analitică), generațiile viitoare ne vor condamna. Am exprimat această opinie la o sesiune de comunicări[4] și o repet aici, pentru a sublinia marea răspundere pe care o avem, de a porni neîntîrziat la realizarea bibliografiei periodicelor dintre cele două războaie.

Nu este ușor să prezinți sintetic publicații cu zeci de ani de apariție și sute sau mii de colaboratori. Lucrez de mai mulți ani la *Dicționarul presei literare* și am discuții cu redacția Editurii științifice și enciclopedice, care mi-a cerut în 1973 să fac caracterizări la peste o mie cinci sute de ziare și reviste. Am spus atunci că asemenea caracterizări sînt greu de făcut, pentru că în momentul de față nu avem bibliografia periodicelor adusă la zi. Știm că în 1969 a apărut cel de-al doilea volum al bibliografiei lăsate de Nerva Hodoș și Al. Sadi-Ionescu la anul 1906 și că din 1918 ziarele și revistele nu sînt înregistrate și descrise bibliografic. Aici ar fi marele merit al Muzeului literaturii române și al Catedrei de istoria presei de la Facultatea de ziaristică a Academiei „Ștefan Gheorghiu", care ar putea să ia această problemă în studiu. T. Vianu a publicat, în 1960, un articol în care a spus: « Mai întîi să aducem la zi bibliografia periodicelor și a cărții și apoi să elaborăm tratate... ». După cum se știe, istoricii și criticii literari au ca sarcină dată de partid să elaboreze un nou tratat de istoria literaturii, dar lipsesc aceste instrumente de lucru. Nu mai vorbesc de faptul că zeci de publicații din această perioadă sînt deteriorate și că în 20—30 de ani nu le vom mai avea nici pe acestea. Mă asociez întru totul opiniilor exprimate aici că problemele sînt complexe, dar în această privință trebuie să fim temerari. Nu putem aștepta ca Biblioteca Academiei să realizeze, cu cîțiva oameni, bibliografia periodicelor apărute în anii 1918—1944. Există mari greutăți și le-aș menționa mai întîi pe cele de natură financiară. Pentru asemenea operă trebuie cheltuiți bani. Biblioteca Academiei, cel mai important fond de publicații, nu dispune de fonduri bănești pentru investigații în alte biblioteci, iar o înregistrare a tuturor publicațiilor existente în fondurile din țară și din străinătate este absolut necesară. Altfel, nu se poate vorbi de o lucrare serioasă. Aș merge mai departe în ideea lui Nerva Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, amintindu-l, bineînțeles, și pe cititorul bibliografiei românești, pe I. Bianu; să încercăm ca în această bibliografie să realizăm și indici de colaboratori. Abia atunci cel care face sinteza poate să aprecieze dacă o revistă la care au colaborat 30 de publiciști de stînga și, să zicem, 3 de dreapta, are o ideologie progresistă[5]. Orice sinteză nu se poate face fără analiză. Închei, citînd cuvintele lui Vasile Pârvan: « Pentru o pagină de sinteză avem nevoie de 10 000 de pagini de analiză ». Trebuie să defrișăm aceste fonduri, să avem înregistrate publicațiile. Bibliografia analitică a periodicelor se oprește la anul 1858, cea alfabetică, la anul 1918. Să ne mobilizăm în continuare forțele, pentru a realiza bibliografia periodicelor acestei perioade din dezvoltarea culturii noastre. Este timpul să aducem la zi bibliografia periodicelor românești.

---

[4] I. Hangiu, *Bibliografia națională retrospectivă și progresul științelor filologice*, în *„Limbă și literatură"*, 1977, vol. I, p. 85—88.

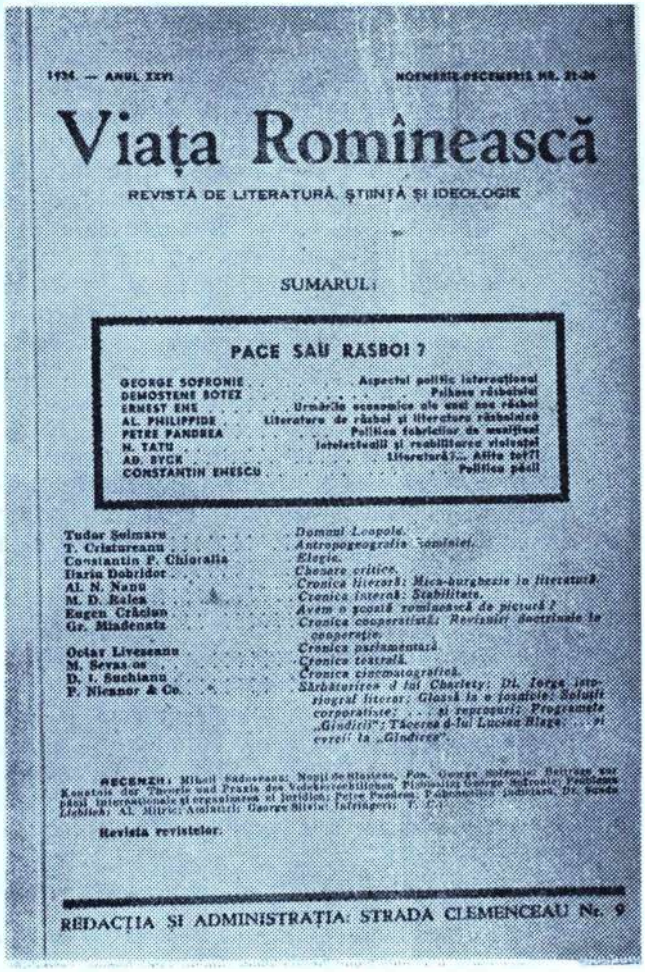
[5] Stabilirea platformei ideologice a unei publicații este, desigur, ceva mai complexă. Determinările de subsol sînt mult mai subtile.

« DE BUNĂ SEAMĂ CĂ O REVISTĂ TREBUIE SĂ SIMBOLIZEZE ÎNFRĂȚIREA GENERAȚIILOR (ȘI PRIN PARTEA ISTORICĂ A JURNALULUI NOSTRU NOI O CONSFINȚIM), DAR ÎN SPIRITUL ADEVĂRULUI. NU ESTE NICI MORAL ȘI NICI FOLOSITOR PENTRU UN SCRIITOR SĂ CAUTE REPUTAȚIA GOALĂ ÎN LOCUL ÎNFĂPTUIRII DURABILE ».

(„Jurnalul literar", an. I, 1939, nr. 1, 1 ianuarie)

Să nu confundăm literatura cu publicistica sau cu gazetăria...

AL. PIRU: E necesar, într-adevăr, să facem niște distincții — presa nu-i totuna cu literatura, există o presă literară care n-are nimic de-a face cu presa propriu-zisă ; există gazete diferite, mai ales în această perioadă, care sînt gazete de pură informație, dacă vreți un exemplu pot să vă dau exemplul ziarului „*Tempo*", care apărea în două pagini și conținea doar telegrame de presă obișnuite. La urma urmei, trebuie să urmărim și etapele, pentru că nu sînt identice, într-o perioadă un ziar apare într-un fel, după aceea apare cu totul altfel. În perioada apropiată de al doilea război mondial, ziarele încep să aibă o atitudine mai precisă, dar înainte nu era așa, de pildă ziarul „*Universul*" era un ziar al cetățeanului care, ducîndu-se la piață, dădea un leu și pe ziar. Cînd vorbim de presa literară, este cu totul altceva. Acolo analizăm ideile literare, literatura care s-a publicat în coloanele ei. A fost o vreme, nu îndepărtată, cînd, cercetîndu-se presa literară, s-au supralicitat din punct de vedere literar unele publicații, neglijîndu-se altele mai importante. Și eu eram un cititor, cum am rămas mereu de atunci, al presei literare, citeam „*Adevărul literar și artistic*", revista „*Viața românească*", „*Revista Fundațiilor regale*", „*Vremea*", „*Cuvîntul liber*", „*România literară*", dar am luat cunoștință mai tîrziu de celelalte reviste ca, de pildă, „*Reporter*", revistă cu o formulă modernă de tipar și care se citea. În schimb altele nu aveau o prea mare circulație. Acest lucru trebuie spus din capul locului. Dacă am scoate în evidență unii autori, poeți sau nuveliști, numai pentru că au publicat în reviste orientate mai precis și lăudabil din punct de vedere politic, ar însemna să supralicităm și să confundăm planurile

1934 — ANUL XXVI — NOIEMBRIE-DECEMBRIE NR. 11-12

Viața Românească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

PACE SAU RĂSBOI ?

GEORGE SOFRONIE — Aspectul politic internațional
DEMOSTENE BOTEZ — Psihoza războiului
ERNEST ENE — Urmările economice ale unui nou război
AL. PHILIPPIDE — Literatura de război și literatura războinică
PETRE PANDREA — Politica fabricilor de muniții
N. TATU — Intelectualii și reabilitarea violenței
AD. BYCK — Literatură?... Alte teme?!
CONSTANTIN ENESCU — Politica păcii

Tudor Șoimaru — Domnul Leopold.
T. Cristureanu — Antropogeografia românilor.
Constantin P. Chiorăliu — Elegie.
Ilarie Dobridor — Cîteva critice.
Al. N. Nanu — Cronica literară: Mica-burghezie în literatură.
M. D. Ralea — Cronica internă: Stabilitate.
Eugen Crăciun — Avem o școală românească de pictură ?
Gr. Mladenatz — Cronica cooperatistă: Revizuiri doctrinale în cooperație.
Octav Livezeanu — Cronica parlamentară.
M. Sevastos — Cronica teatrală.
D. I. Suchianu — Cronica cinematografică.
P. Nicanor & Co. — Sărbătoriri ale lui Charlety: Dl. Iorga istoriograf literar; Glasul la o jumătate; Saluturi corporatiste; ... și reprezentări; Pro-memoria „Gîndirii"; Tăcerea d-lui Lucian Blaga ... și cererea la „Gîndirea".

RECENZII: Mihail Sadoveanu, Nopți de sînziene, Fon. George Mihaescu, Retragerea sau Kontrolul der Theorie und Praxis des Volkerrechtlichen Pazifismus; George Scîrnă, Pacifismul și pacifismul internațional și organizarea sa juridică; Petre Pandrea, Fabricanții înfricați; Dr. Sanda Lichiardopol, Liebich; Al. Mitrea, Amiaziță; George Silviu, Intrigării; T. C.

Revista revistelor.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

Orice exagerare este, astfel, dăunătoare în perspectiva istoriei literare, unde valoarea estetică nu poate fi escamotată. Eu nu mă pronunț împotriva literaturii lui Alexandru Sahia, scriitor veritabil mai mult prin ceea ce promitea decît prin ceea ce a lăsat, cu excepția reportajului din U.R.S.S., care, la data apariției, a reprezentat pentru mine o revelație. Să nu uităm, însă, că și în revistele celelalte se găsesc destule nume cu o concepție democratică chiar foarte înaintată, a căror operă rezistă. De exemplu, în „*Viața românească*"

cred că găsim exact ce ne trebuie, chiar dacă revista luată în total are un caracter eclectic: aici au scris majoritatea oamenilor care reprezintă ceva în istoria literaturii şi în istoria presei. Şi în „*Vremea*" sau în „*Revista Fundaţiilor regale*" au scris şi autori de concepţie democratică. Trebuie să facem o distincţie netă, să nu confundăm literatura cu publicistica sau cu gazetăria. Am citit de curînd o carte masivă despre care m-am pronunţat şi în presă, oarecum de unul singur, în care Călinescu este discutat sub acest aspect. Nu sînt împotriva discutării acestui capitol din opera sa, dar am impresia că vorbind despre Călinescu-publicistul în tot atîtea pagini, producem o confuzie, căci trebuie să facem o distincţie netă — literatura lui Călinescu e o operă de creaţie, aparţine fondului principal al literaturii române, pe cînd publicistica, oricît ne-am strădui s-o înălţăm, e, prin anumite aspecte, efemeră. Dacă o valorizăm la fel, fără nici o deosebire, eu nu mai înţeleg nimic. Călinescu nu a fost în primul rînd un publicist şi cînd văd că i se dilată proporţiile publicisticii mă simt stînjenit.

Aşadar, cînd discutăm despre presă şi presă literară, trebuie să operăm nişte distincţii precise, să nu supralicităm, trebuie să judecăm lucrurile într-o perspectivă mai largă.

«AM RUPT LANŢURILE ROBIEI FASCISTE. AM ZVÎRLIT LA CANAL CĂLUŞUL CARE NE-A ÎNĂBUŞIT TIMP DE PATRU GREI ŞI NENOROCIŢI ANI. DAR LUPTA PENTRU CUCERIREA DREPTURILOR ŞI RESPECTAREA OBLIGAŢIUNILOR ÎNTR-UN REGIM DE REALĂ DEMOCRAŢIE ABIA ÎNCEPE.»

(„Orizont", an. I, 1944, nr. 1 din noiembrie)

GEORGE MACOVESCU: Ni se dă ocazia să discutăm încă o dată despre o anumită perioadă, despre un anumit aspect al vieţii culturale dintr-o epocă interesantă. Dacă noi, cei care am trecut de mult de «mezzo del camino», am trăit această perioadă, e surprinzător cum generaţiile tinere, formate după eliberarea noastră, acordă un interes deosebit acelor ani interbelici, în special deceniului '30 — '40. Cred că interesul e motivat de valoarea acelei perioade în cultura noastră, perioadă care nu este destul de bine cunoscută, destul de bine studiată. S-a văzut aceasta şi în discuţiile avute la cealaltă rotondă [6] şi în interesul pe care îl arătăm faţă de suscitarea unor cercetări, a unor mărturii, care să constituie pînă la urmă un fond temeinic pentru viitoarele studii. Perioada respectivă nu a fost cercetată pentru că era foarte aproape de noi. A fost o perioadă foarte frămîntată, şi din punct de vedere politic foarte controversată în raport cu politica noastră de astăzi. La început, nu ne puteam concentra asupra analizei, făcută cu toată obiectivitatea ştiinţifică, într-o perioadă foarte delicată a revoluţiei, în care trebuia să afirmăm valorile actuale, structurile actuale ale societăţii noastre. Cred că am sesizat cu toţii, dealtfel, aici, momentul acela a sosit, trebuie să cercetăm cu toată obiectivitatea cele întîmplate şi, în lumina concepţiei noastre de astăzi, să judecăm lucrurile în mod dialectic.

Pentru noi, cei care am avut în mînă aceste publicaţii, care ne-am lăsat urma cernelii în paginile lor, e straniu să auzim că nu mai există colecţii din anumite reviste sau că s-au tăiat anumite articole din ziare, dar lucrurile s-au întîmplat, şi a plînge pe urma lor ar fi inutil. Fapt este că trebuie să le căutăm şi eu cred că se vor găsi. A existat o foarte interesantă arhivă de jurnale de film făcute la noi prin anii '28—'29.

[6] Rotonda din 13 iunie 1974: *Tradiţii militante ale presei literare româneşti.*

În 1945, această arhivă a fost confiscată. Am zis că s-a pierdut o mărturie din trecut, interesantă din toate punctele de vedere. Îmi amintesc că, dorindu-se să avem mai multe mărturii concrete despre evenimentele din 1933, a fost foarte mult căutată această arhivă, pornindu-se de la mărturia unui om simplu că greva de la Griviţa a fost filmată. El spunea că a văzut pe cineva care, în turla bisericii de vizavi de uzină, avea o cutie şi învîrtea ceva acolo. S-a dedus că era un aparat de filmat. Arhiva însă dispăruse. Totuşi arhiva există. Pe vremea aceea, dat fiind că cinematografia română s-a dezvoltat tehnic cu sprijinul cinematografiei germane, copia oricărei role de film documentar, de jurnal, era trimisă la Berlin. Am auzit acum cîţiva ani că s-a descoperit această arhivă, în întregime, la Berlin.

Eu cred că există copii de pe publicaţiile noastre şi la *Library of Congress* (Biblioteca Congresului American) sau la *British Museum*. Deci, să nu fim disperaţi că nu s-ar găsi undeva aceste reviste. Va trebui să facem toate eforturile să le recuperăm.

E bine, de asemenea, ca atît cît mai trăiesc unii oameni care au lucrat în perioada aceea, să fie întrebaţi. Fără îndoială că memoria te lasă, poate să te înşele sau să fie afectivă. Totuşi, e bine să se apeleze la cei care cunosc cîte ceva de atunci şi, comparîndu-se datele prezentate de ei, să se poată găsi adevărul. Sînt surprins, uneori, cînd văd cîte neadevăruri se spun despre o perioadă sau despre anumite situaţii pe care totuşi le cunoaştem cît de cît, le-am trăit. Dacă e vorba să nu se citeze nume, să nu se citeze, dar să se inventeze că cineva ar fi participat sau ar fi făcut un anume lucru, fără să-l fi făcut, este o falsificare, o mare nedreptate care se face adevărului. Dacă vom porni, însă, cu concepţiile pe care le avem astăzi despre presă şi care se sprijină pe o anumită realitate de astăzi, va fi greu să studiem şi să înţelegem ceea ce se întîmpla atunci cînd apăreau şi dispăreau reviste şi ziare cu o viteză extraordinară. Tovarăşul Ştefan Voicu ştie foarte bine că într-o anumită perioadă partidul nostru, pornind de la o practică a partidelor comuniste, aceea de a folosi presa ilegală, dar şi legală, în acelaşi timp, ne da sarcini să scoatem ziare. Eu n-am reuşit să fiu «director» de ziar, dar aveam vreo 23 de ani cînd mi s-a spus să fac cerere pentru a scoate o revistă. Trebuia să te adresezi Serviciului Cenzurii, care era o sucursală a Siguranţei. Dat fiind că atunci eram mai puţin cunoscut în lumea comunistă, am fost pus să solicit aprobarea pentru apariţia unei reviste, dar nu mi s-a dat. Probabil că aflaseră ceva. Vă spun toate acestea pentru a înţelege cum apăreau diverse ziare şi reviste. Existau marile ziare care apăreau în vremea aceea: „*Universul*", „*Dimineaţa*", „*Cuvîntul*", „*Curentul*". Erau ziarele de după amiază, cu importanţa lor politică. Erau ziare şi reviste care apăreau şi dispăreau rapid. Erau ziarele de partid (vorbesc de ziarele legale). Să nu uităm că la un moment dat în România existau, prin anii '35—'36, cred, 42 de partide care s-au prezentat la alegeri şi fiecare îşi avea publicaţia sa. Unele apăreau şi dispăreau după un singur număr. Dacă ar fi să cercetăm numărul ziarelor apărute între 1920 şi 1944, cred că se atinge cifra de o mie.

Desigur, ideologia lor era diferită. Aveam publicaţiile ilegale ale Partidului Comunist. „*Scînteia*" a apărut şi apoi a dispărut. În timpul războiului a apărut „*România liberă*", care, deşi era o publicaţie pentru un front mai larg, era condusă de Partidul Comunist Român. La fel s-a întîmplat şi cu revista „*Era nouă*" şi altele influenţate de partid. În redacţiile marilor ziare şi reviste se afla cel puţin un scriitor, un publicist, un ziarist, care avea, într-o formă sau alta, legătură cu partidul. Mă refer în special la perioada '35—'38. Din cînd în cînd, îl vedeai pe tovarăşul Ştefan Voicu apărînd prin redacţiile ziarelor şi revistelor. Trecea pe acolo, mai avea o vorbă cu cîte un prieten, căruia îi strecura în mînă cîte un manuscris, îi mai spunea la ureche cîteva cuvinte sau discuta foarte deschis, fiindcă erau şi perioade cînd se putea discuta, cînd în redacţia ziarului „*Adevărul*" venea în fiecare după-amiază fostul secretar al partidului, Foriş, venea Ilie Pintilie, venea Pătrăşcanu.

În „*Dimineaţa*" se găsesc cîteva reportaje despre mişcările ceferiştilor din 1936, semnate de mine dar scrise de Ilie Pintilie, care era un mare gazetar. Partidul avea

influență și în revistele literare legale. De pildă, la „*Adevărul literar*", Alexandru Graur, un colaborator permanent în vremea aceea, era membru de partid.

Spre marea cinste a intelectualității române, marile valori au fost de stînga, dar mișcarea de stînga a comis anumite greșeli, într-o anumită perioadă, ceea ce a făcut ca unele valori să alunece la dreapta, cînd puteau să fie la stînga. Pe Aron Cotruș l-am pierdut. Să regretăm că pe Mircea Eliade nu l-am avut cu noi. Am greșit — și în istorie greșelile se plătesc.

Așadar, trebuie să fie analizată fiecare publicație, fiecare ziar, fiecare revistă. Nu trebuie să absolutizăm în nici un sens. În cadrul analizei unei personalități trebuie să cercetăm toate aspectele activității sale, evoluția sa, cauzele care au determinat schimbări de atitudine. De pildă, cum a evoluat Aron Cotruș. Nu știu dacă tovarășul Ștefan Voicu își amintește că în '37, la Dalles, Matei Socor a dat un concert de cîntece create numai pe poeziile lui Cotruș. Concertul a fost organizat de Partidul Comunist Român, în beneficiul partidului. Este necesar ca în cazul unei personalități sau în cazul unei reviste („*Gîndirea*", „*Vremea*") să fie analizate toate aspectele, mergînd la detaliu. Dar, mai ales, este necesar să nu comitem greșeli, declarîndu-i valoroși pe toți cei care au fost la stînga, sau progresiști pe cei care, la dreapta fiind, au afirmat, la un moment dat, o idee progresistă. S-a evocat aici numele lui Panait Istrati. Noi, cei care am trăit în vremea respectivă, știm drama trăită de Panait Istrati cînd, întors în țară, grav bolnav și părăsit de toată lumea, a găsit sprijin numai la gruparea de dreapta, Cruciada românismului. Corect e să vedem tot ce a făcut Panait Istrati, în întreaga lui viață și nu numai în perioada de degringoladă fizică de la sfîrșitul vieții.

ȘTEFAN VOICU: Dacă-i vorba de Panait Istrati, va trebui odată să spunem lucrurile foarte clar. După ce a scris *Spovedania unui învins*, a fost o campanie violentă împotriva lui, a pornit așa-numita demascare a lui Panait Istrati, ca agent al imperialismului. Am recitit cartea lui, și trebuie să recunoaștem că, în bună măsură, în ceea ce sesiza atunci, avea dreptate.

GEORGE MACOVESCU: Îmi amintesc ce s-a întîmplat în aceeași perioadă cu Gide. S-a discutat *Retour de l'URSS* și cîțiva băieței de 23 ani l-am făcut praf pe scriitorul francez. Dar, toate acestea fac parte din revoluție, care atrage în vîrtejul ei și oameni și conștiințe și cere sacrificii.

Revenind la tema noastră de astăzi, felicit încă o dată Muzeul literaturii române, dar îi solicităm, în același timp, să declanșeze o acțiune foarte temeinică de reconsiderare a presei dintre cele două războaie.

ŞTEFAN VOICU: La rîndu-mi, vreau să elogiez iniţiativa de a întreprinde o treabă foarte grea şi foarte complexă. Istoria presei este parte integrantă a istoriei politico-sociale a ţării. Nici un alt element nu reflectă atît de puternic, nu din afară, ci dinăuntru, întreaga complexitate a vieţii politice, social-economice, culturale. Citind presa din oricare perioadă, ai toată viaţa socială a ţării şi, într-o anumită măsură, chiar imaginea vieţii internaţionale.

REPORTER
SĂPTĂMÂNAL ILUSTRAT, POLITIC, LITERAR ŞI ARTISTIC
LA ORDINEA ZILEI: SCUMPETEA
Scumpete dirijată
Cine sînt adevăraţii specnlanţi

Dacă am elabora numai o istorie a presei partidului comunist, aceasta nu va satisface cerinţele de cunoaştere. Trebuie să ne ocupăm de întreaga presă muncitorească, şi încă ar fi prea puţin, de întreaga presă democratică, progresistă, de întreaga presă din România, astfel ca istoria presei muncitoreşti să oglindească întreaga complexitate a vieţii social-politice, culturale, ideologice, a contradicţiilor sociale. Atunci se va vedea într-adevăr ce a însemnat presa noastră, locul ei în istoria politică a ţării noastre.

Aş avea cîteva observaţii de metodologie. După părerea mea, trebuie să facem cîteva distincţii în presa condusă sau influenţată de partid. O categorie a fost presa legală şi ilegală. În aceeaşi categorie aş plasa ziarele organizaţiilor muncitoreşti, influenţate mai mult sau mai puţin de comunişti. Desigur, pe primul plan aş situa presa sindicală, cu deosebire „*Viaţa muncitoare*“, gazeta sindicatelor unitare, în redacţia căreia au fost, în anii 1923—1927, Elena Filipovici şi Gheorghe Vasilescu-Vasia. Tot în această categorie aş trece presa celorlalte partide muncitoreşti, — Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist. O altă categorie o formează presa influenţată de partid. Chiar în presa legală de mare tiraj sînt unele dedesubturi, de mare importanţă, care nu pot fi cunoscute decît de cîteva persoane. La acest capitol, lucrurile trebuie văzute foarte nuanţat, pentru că în presa influenţată de partid acţionau nu numai comunişti, ci şi membri ai altor partide sau personalităţi cu anumite convingeri, mai mult sau mai puţin apropiate de convingerile comuniştilor. Am să dau cîteva exemple: „*Cuvîntul liber*“. În foarte multe articole şi expuneri, de la 23 August şi pînă astăzi, s-a spus că această publicaţie era condusă de partidul comunist, ceea ce nu e absolut deloc real. „*Cuvîntul liber*“ era o publicaţie a trustului „*Adevărul*“ şi „*Dimineaţa*“, un trust de presă cu atitudini înaintate, progresiste. Nu ştiu dacă, privit astăzi, i se poate atribui o orientare burghezo-democratică, eu i-aş spune democrată pur şi simplu, dar nu vreau să intru în aceste amănunte. Acest trust edita, în afara celor două cotidiene, foarte multe publicaţii: „*Adevărul literar şi artistic*“, „*Realitatea ilustrată*“, — un întreg complex publicistic, ziaristic, editorial, cu un pronunţat caracter democratic. În cadrul acesta apărea „*Cuvîntul liber*“, unde influenţa noastră era la început mai slabă, — la prima apariţie, în '22, '23, era minimă — dar în scurt timp a intrat sub influenţa din ce în ce mai accentuată a partidului comunist. Însă chiar la „*Cuvîntul liber*“, publicaţie cu mare autoritate culturală şi social-politică, colaborau personalităţi din toate curentele democratice şi sub-democratice — naţional-ţărănişti, liberali de stînga, liberali de centru-stînga, social-democraţi, comunişti, şi nu era numai influenţa comuniştilor, ci şi influenţa conducerii trustului, care avea fel de fel de interese politice, financiare şi altele. Acolo avea mare influenţă Partidul Social-Democrat. Se poate spune că era o publicaţie de frunte, larg populară, antifascistă. Influenţa comuniştilor era foarte puternică şi, în acest context, trebuie să-i amintim, desigur, pe Sahia, pe Ghiţă Dinu, şi nu putem face abstracţie nici de Horia Roman.

Trebuie deci să ţinem seamă că în presa influenţată de partid au fost şi alte influenţe. Lucrurile trebuie văzute foarte nuanţat, avînd în vedere, între multe altele, necesitatea menţinerii unui echilibru intern, pentru că dacă noi mergeam prea la stînga, ne pri-

mejduiam influenţa, pierdeam poziţiile, trebuia ţinut seama în fiecare moment politic şi cultural în ce măsură putem influenţa într-o anumită direcţie. Apoi, era presa de mare tiraj: „*Adevărul*", „*Dimineaţa*", „*Zorile*", „*Lumea românească*" şi altele, unde influenţa partidului s-a materializat prin introducerea în redacţii a unor membri de partid sau a unor ziarişti apropiaţi de partid, care, în măsura în care era posibil, introduceau cuvîntul partidului în acele ziare. Am avut în redacţia unor ziare ale partidelor politice nemuncitoreşti, de pildă la „*Dreptatea*", organul oficial al Partidului Naţional Ţărănesc, un membru de partid, pe Paul Teodorescu, foarte bun ziarist, nedreptăţit, din păcate, după Eliberare. Am avut simpatizanţi ai partidului şi legături cu ziarişti care lucrau în presa de centru-dreapta, pentru ca în oarecare măsură să influenţăm în orientarea ziarului, să neutralizăm anumite tendinţe, să oprim apariţia unor articole sau atacuri la adresa partidului comunist. Deci trebuie văzute lucrurile foarte nuanţat, ţinînd seama de diversele curente, centre de interese politice, financiare, de prejudecăţile şi rezervele faţă de partidul comunist ale unora dintre conducătorii presei respective.

O altă gazetă era „*Lumea românească*", cu Zaharia Stancu, în ansamblu o gazetă democratică, însă cu campanii diversioniste care ne-au dăunat foarte mult. Zaharia Stancu s-a supărat cînd, după 23 August, Miron Constantinescu şi cu mine i-am amintit aceste perioade (campania împotriva lui Stelian Popescu, campania împotriva lui Maniu ca reacţionar, orientată în fapt împotriva posibilităţii de apropiere de poziţiile Frontului unităţii democratice a stîngii şi a centrului naţional-ţărănist).

Ziarul „*Timpul*" a fost în parte subvenţionat de partid. Era o gazetă de informaţie — 4 pagini mici — foarte citită: o grevă, o delegaţie la Doftana, greva foamei etc. Era un ziar-bombă.

Trebuie să ţinem seama de diversele categorii, după care va trebui să avem în vedere şi presa din provincie. Într-o istorie a presei româneşti trebuie să ne ocupăm neapărat şi de presa din ţară, inclusiv de presa în limba naţionalităţilor. Trebuie să cuprindem, de asemenea, presa literară şi social-politică.

Dezbaterea de faţă, nepropunîndu-şi decît să facă sensibile unele probleme, credem mai importante, supunîndu-le atenţiei specialiştilor, rămîne, în chip firesc, deschisă. Ne-am bucura dacă în numerele viitoare am putea publica şi alte opinii. Ca un exemplu stimulator, reproducem contribuţia academicianului Al. Graur, care evocă momentul apariţiei primului număr legal al „*României libere*":

AL. GRAUR: În lunile premergătoare răsturnării guvernului Antonescu, eram încadrat în gruparea ilegalistă care scotea „*România liberă*". Legătura mea superioară era Petre Iosif; mai făceau parte din organizaţie tovarăşii George Macovescu şi George Ivaşcu.

Un prim moment pe care ţin să-l amintesc s-a petrecut în ziua de 10 mai 1944. Primisem dispoziţia să-l întîlnesc pe tovarăşul George Macovescu, căruia să-i transmit că are sarcina de a pregăti condiţiile pentru ca, la momentul potrivit, să poată fi publicat primul număr legal al „*României libere*".

În vremea aceea, întîlnirea cu un tovarăş de partid era un lucru complicat: era stabilit un loc unde îl găseai, dar nu te puteai duce acolo decît cu maşina, ca să ai mijlocul să te asiguri că nu eşti urmărit; conversaţia trebuia purtată în aşa fel încît să nu te observe nimeni, iar pe urmă, printre măsurile de precauţie intra transportul, iarăşi cu maşina.

În ziua respectivă nu am putut găsi un taxi şi, dealtfel, nici nu era nevoie. În seara precedentă, radio Londra anunţase că «mîine, la Bucureşti, va fi iluminaţie», şi toată lumea înţelesese că vor fi bombardamente. De aceea, mare parte a populaţiei

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

părăsise orașul; de dimineață se mai vedeau multe persoane cărînd bagaje pe jos, sau împingîndu-le în vreo roabă. După-amiază, cînd am plecat la întîlnire, nu numai că nu se putea zări nici un taxi, dar străzile erau pustii; cel mult se vedea plimbîndu-se cîte un ciine. M-am dus deci pe jos la locul de întîlnire, fiind clar că nu mă urmărește nimeni, iar după ce m-am găsit cu tovarășul Macovescu, fără nici o grijă, ne-am instalat pe o bancă în Cișmigiu și am stat de vorbă în tihnă. Mai pe urmă, tovarășul Macovescu a obținut de la Mircea Grigorescu un stoc de hîrtie și spațiu în tipografia *„Adevărul"*.

Ajung acum la evenimentele de la 23 August 1944. Cu cîteva zile mai înainte primisem sarcina să fac rost de o casă unde să ținem o ședință în seara de 23 august. Am aranjat să ne întîlnim la colegul meu Bruno Colbert, care locuia pe strada Radu Vodă. Bineînțeles, ședința n-a mai avut loc. Mult mai tîrziu am aflat că urma să vină acolo Lucrețiu Pătrășcanu, ca să ne dea instrucțiuni în vederea tipăririi primului număr legal al ziarului. Cotitura urma să se producă la 26 august. Dar, deoarece Antonescu hotărîse să plece din București și să se instaleze în altă parte a țării, arestarea lui a fost urgentată și s-a produs cu trei zile mai înainte, astfel că nu a mai fost chip să ni se transmită instrucțiunile necesare.

În seara de 23 August am auzit la radio ce se întîmplase și, după cîteva minute, a sosit la mine tovarășul Macovescu, cu o mașină pusă la dispoziție de Mircea Grigorescu. Ne-am decis să mergem acasă la Petre Iosif (din fericire îi cunoșteam adresa); am stat de vorbă cîteșitrei și am hotărît să scoatem ziarul. L-am mai căutat, și nu l-am găsit, pe tovarășul Ilie Zaharia, care fusese cîtva timp responsabil al grupului, dar fiind urmărit de Siguranță, fusese silit să se dea de-o parte.

Am pornit cîteșitrei spre strada Sărindar (astăzi Constantin Mille), la fostul sediu al ziarului *„Adevărul"*, unde se făcuseră pregătirile necesare. În Calea Victoriei ne-a oprit o echipă de utecișți, condusă de tovarășul Al. Cornescu, care controla circulația. Cum eram cunoscuți de el, ne-a dat drumul fără complicații.

La ziar l-am găsit și pe tovarășul Ivașcu, de care auzisem de mult, dar cu care nu avusesem niciodată ocazia să mă întîlnesc. El știa de mine sub numele meu conspirativ: Vasile. Ne-am instalat într-un birou, întîmplător tocmai în acela care timp de mulți ani fusese al fratelui meu, Constantin. Acesta m-a făcut să-mi aduc aminte că în toamna lui 1918, cînd trupele germane evacuau Bucureștiul, fratele meu, împreună cu cîțiva colegi, a scos un ziar cu numele de *„Izbînda"*. Pe lîngă trupele germane care părăseau orașul, circulau și vînzătorii strigînd foaia care, chiar prin titlu, arăta că e antigermană.

S-ar putea spune că împrejurările în care lucram noi, în 1944, comportau mai puține riscuri decît cele din 1918; în orice caz, noi atuncea nu o știam. După ce am stabilit sumarul ziarului și ne-am apucat să-l redactăm, au început să se audă din stradă împușcături. Abia în zilele următoare am aflat ce se întîmplase: niște hitleriști se blocaseră în căminul studențesc care era atunci la colțul străzilor Sărindar și Brezoianu (acum e acolo un hotel) și, fiind asediați, se trăgeau focuri de armă de o parte și de cealaltă. Dar, asupra momentului, nu aveam cum să știm aceasta și ne gîndeam că ne putem trezi în orice moment cu dușmani care să pătrundă în încăperea unde ne aflam.

La nesiguranța noastră mai contribuia încă un fapt: din cînd în cînd se deschidea ușa și cineva băga capul ca să se uite la noi. Tovarășul Macovescu, care lucra în presă, îi cunoștea și ne șoptea de fiecare dată: Siguranța! sau serviciul secret etc.

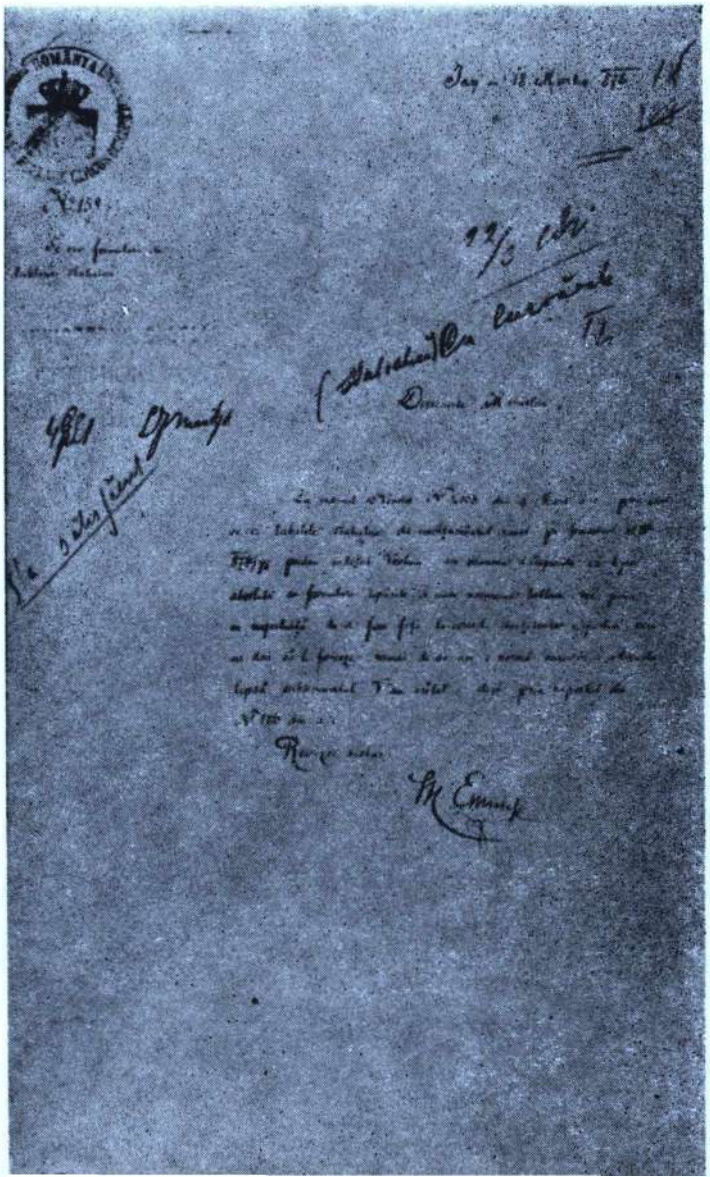
E ușor de înțeles în ce atmosferă lucram, cînd nu eram informați asupra raportului de forțe și nu aveam de unde ști dacă pînă la urmă germanii nu vor avea superioritatea în oraș. Am fi fost luați ca din oală!

În aceste condiții, am dat totuși la tipar în întregime manuscrisul ziarului, am făcut corecturile necesare, iar dimineața, pe la ora șase, cînd am plecat acasă, pe lîngă noi treceau vînzătorii care strigau, cum era obiceiul pe atunci, numele ziarului, pentru ca pietonii să și-l poată procura. Atunci, în sfîrșit, ne-am dat seama că victoria era de partea noastră și că nu vom avea de suportat urmările activității din noaptea precedentă.

RESTITUTIO

M. EMINESCU

revizor şcolar

DUPĂ CUM SE ŞTIE, MIHAI EMINESCU a condus inspectoratul şcolar circumscripţia Iaşi (format din judeţele Iaşi şi Vaslui), în perioada 1 iulie 1875 — 1 iunie 1876. Biografii marelui poet au arătat în mod amănunţit clarviziunea pedagogică şi socială, spiritul administrativ şi munca titanică pe care a depus-o tînărul revizor şcolar avînd în subordine 152 de şcoli publice şi private, întinse pe o rază geografică foarte mare.

Referitor la activitatea sa ca revizor şcolar, ne permitem să semnalăm unele documente care aduc dovezi în plus despre felul deosebit de conştiincios în care se achita Eminescu de sarcinile sale.

La arhiva istorică centrală din Bucureşti, fondul Ministerului Instrucţiunii, în dosarul nr. 3039((1876), intitulat Statistica învăţămîntului primar, *se află două petiţii şi un raport ale lui Eminescu, adresate ministerului mai sus amintit* [1].

Prima este redactată la 20 februarie 1876, are numărul 136 şi este înregistrată la 1 martie 1876. A doua este concepută de Eminescu la 18 martie 1876. Cele două petiţii pe care le supunem acum atenţiei cititorilor au un conţinut similar, în sensul că neavînd formulare imprimate pentru tabelele statistice pe care învăţătorii din mediul rural trebuiau să le completeze de două ori pe an, sînt cerute cîteva sute de exemplare, mai ales pentru judeţul Vaslui. De asemenea se fac referiri la unele probleme administrative de importanţă minoră. În schimb, a 3-a piesă a dosarului este un raport

[1] Vezi şi N. Ciachir: *Trei rapoarte ale lui Eminescu*, în „*România literară*", III, nr. 12, 19 martie 1970, p. 29.

[Ştampila circumscripţiei şcolare şi ministerului]

Nr. 136

Obiectul: Se cer formulare pentru tablouri statistice

Iaşi în 20 Fevruarie 1876

Domnule Ministru,

Oficiul acesta nemaiavînd imprimate de tablourile statistice, pe cari învăţătorii rurali le formează de două ori pe an, subsemnatul Vă roagă să binevoiţi a dispune, ca să i se trimeată cîteva sute de asemenea formulare.

Revizor şcolar

M. EMINESCU

Domnului Ministru al Instrucţiunei publice

[Ştampila circumscripţiei şcolare şi ministerului]

Nr. 158

Se cer formulare de tablouri statistice

Iaşi în 18 Martie 1876

Domnule Ministru,

La ordinul D[omniei] Voastre No 2003 din 9 Mart a.c., prin care se cer tabelele statistice de învăţămîntul rural pe semestrul al II-lea 1874/75 pentru judeţul Vaslui, am onoarea a răspunde că lipsa absolută de formulare tipărite a unor asemenea tablouri mă pune în neputinţă de-a face faţă la cererile învăţătorilor respectivi, cari ar dori să le formese, numai de-ar avé o normă oarecare. Această lipsă subsemnatul v-au arătat-o deja prin raportul său No 136 din a.c.

Revizor şcolar

M. EMINESCU

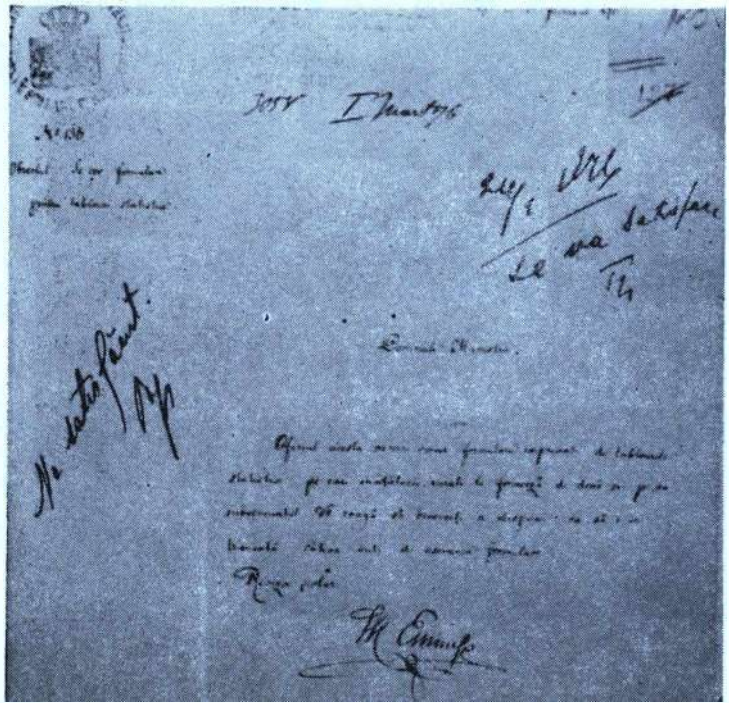
Domnului Ministru al Instrucţiei publice

---

redactat de către Eminescu, la 21 aprilie 1876, cu nr. 201, înregistrat la minister la 27 aprilie 1876, cu numărul 6507, prezentînd o importanţă deosebită pentru cei care se ocupă cu istoria învăţămîntului românesc, dovadă că a şi fost publicat de Mircea Ştefan în M. Eminescu revizor şcolar, *1956 şi în* Eminescu, Scrieri pedagogice, *Iaşi, 1977.*

Ce ne miră însă pe noi este faptul că dintr-un dosar Eminescu a fost selectată o singură *piesă, chiar dacă cu un spor de interes, ştiut fiind că orice înscris provenind de la marele poet are o valoare inestimabilă, lucru care presupune, în toate cazurile, o editare exhaustivă.*

Nicolae CIACHIR

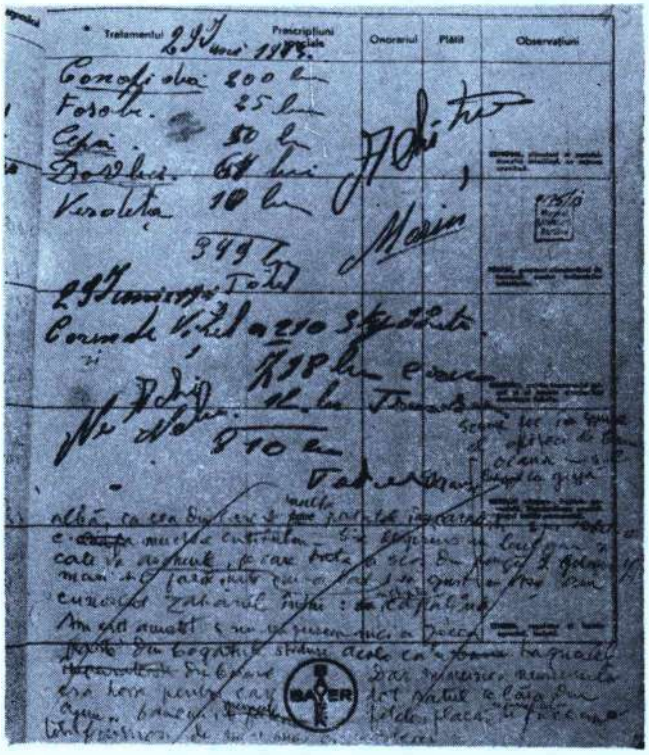

RESTITUTIO

V. VOICULESCU

TRANDAFIR AGĂȚĂTOR

între dramă și comedie

CU *DEMIURGUL* SE ÎNCHEIE CAPITOLUL dramaturgiei voiculesciene antume, un edificiu încă instabil, vădind — însă — disponibilități pentru expresii și formule artistice variate. *Fata ursului* și *Umbra* evidențiază, deși neconsolidată, șansa structurii mitice, dar și perspectiva dramei realiste (în sensul căreia au fost alcătuite și scenariile radiofonice); misterul expresionist *(La pragul minunii)* s-a convertit fără dificultăți în drama de idei *(Demiurgul)*, sub auspicii de evidentă modernitate a structurii și a semnificațiilor. Certitudinile artistice ne apar, însă, pînă la acest nivel, ca insuficiente pentru a deschide un orizont Voiculescu în cîmpul dramaturgiei românești. De fapt, în temeiul unor rigori maxime, am putea spune că — pînă în 1943 — Voiculescu este autorul unei singure piese: *Demiurgul*. Poate scriitorul însuși a simțit, a intuit acest lucru, cert este că proiectele sale trădează o constantă preocupare pentru închegarea unor noi expresii dramatice. Experiențele sale ne arată, asemeni lucrărilor deja publicate, aceeași oscilație neliniștită, aceeași căutare febrilă în cele mai variate registre ale creației. Astfel, printre manuscrisele voiculesciene întîlnim *«comedia sentimentală în patru acte și un prolog»*, intitulată *Trandafir agățător*, continuind orientarea realist-moralizatoare a scenariilor radiofonice. În urma unei boli, tînărul Vlaicu, excelent violoncelist, se află în situația de a fi silit să renunțe la instrumentul preferat. Pentru a-reda muzicii și sie însuși în același timp, prietenii săi (Roza, doamna Filipescu, Sandu, dr. Nicodim și Zefiridi), sprijiniți de maestrul Zaheu, fac tot ceea ce este posibil, cu nobilă dăruire și abnegație. Evident, în final, Vlaicu se impune ca dirijor, obținînd o bursă pentru străinătate. Roza, *«trandafirul agățător»*, respinge cererea în căsătorie a doctorului Nicodim și, înțelegînd că nu alături de Vlaicu va putea fi fericită, va deveni soția modestului și devotatului Sandu. Naiv-melodramatică, monotonă și lipsită de tensiune, cu o vulnerabilă schemă a fabulației și cu personaje inconsistente, *Trandafir agățător* nu depășește pragul laboratorului.

Cu toate acestea, textul pe care îl cunoaștem nu reprezintă prima materializare a respectivei idei a scriitorului. În posesia noastră se află un fragment din — se pare — proiectul inițial al piesei, conținînd numeroase replici și succinte precizări de acțiune. Manuscrisul are patru pagini, primele fiind numerotate de autor (III, IV, V), scrise cu creionul; este o coală dublă, desprinsă probabil de la mijlocul unei coli dintr-un caiet fără liniatură (format: 17/21 cm). Rezultă, evident, din conținutul manuscrisului și din forma sa de prezentare (ultima pagină nu este scrisă în întregime), că este vorba de finalul proiectului. Față de ultima versiune, cea cunoscută ca manuscris complet, acest proiect aduce cîteva date și situații noi: Roza ocupă o locuință cu chirie, de unde apariția personajului «Proprietăreasa»; după plecarea lui Vlaicu, Roza — însărcinată — acceptă să plece la Focșani, la casa unchiului ei. Dar iată textul, redat conform manuscrisului (fotografierea și zincografierea sa sînt extrem de dificile), intervențiile noastre — strict necesare — fiind cuprinse între paranteze drepte:

III

a tăiat nodul gordian cu sabia

EL: *(nu știe să răspundă)*

EA: Fiindcă n-a avut foarfece. Dacă vreunul din cîți s-a[u] încercat să-l dezlege era femeie, sigur ar fi avut ideea să pună foarfecele-n el. Dar așa au venit sute de ani unul după altul bărbații ca niște berbeci, s-au uitat la el și au plecat...

EL: Și tu?

EA: Eu sînt femeie și am foarfece... Am dezlegat nodul... Mă apuc de croitorie. Deschizînd aici un atelier, fac un paravan după care probez clientele, al[t] paravan după care exersezi tu... La urma urmei, te folosesc ca manechin. Subțire, delicat, cu

---

EA: Am să-ți spun ceva care o să-ți facă mare bucurie. O veste. Dar tu știi? Roza grimpantă se reproduce?

EL: Cum[?] Ce e asta[?]

EA: Adică cum se înmulțește... Fac florile sămînță?

EL: Nu știu, dragă, n-am fost niciodată tare [la] botanică.

IV

Lasă că-ntreb pe proprietăreasa.

EL: Ce ziceai că-mi spui[?]

EA: Cînd mă întorc din tîrg.
Proprietăreasa îi ia [de] la gură pentru chirie. Ea spune că tocmai de aceea se duce prin tîrg.
Ea e.

Cînd a plecat el. Roza cu unchiul.

V. Voiculescu (mijloc) împreună cu Ion Conea și unul din nepoții săi la Grădiștea Muncelului, în căutarea vestigiilor dacice.

EA: Și eu care aveam să-i spun un lucru mare, mare, care l-ar fi ținut pe loc.
UN[CHIUL]: Dacă vrei mi-l spui mie.
EA: Nu se poate, mi-e rușine. Dar tot îl spui cuiva. Proprietăresei. Cînd vine propri[etăreasa] și face gură, unchiul se ridică și scoate portofelul, vrînd să dea 1000 de lei. Roza se repede. Nu, economie... Ia mia și i-o arată. Uite, cucoană, adu restul. Prop[rietăreasa] vrea să ia hîrtia... Nu, adu restul.

V

Dar stai puțin ... Roza grimpantă cum se înmulțește[?]
PROP[RIETĂREASA]: Nu știu, măiculiță ... nu mă ocup [cu] de-alde astea.
UNCH[IUL]: Dacă-mi permiteți, prin răsad.
EA: Nu cu sămînță de floare?
UNCH[IUL]: Nu.
Ea se pleacă la urechea prop[rietăresei] și-i spune ceva ... șopotesc împreună.
PROPR[IEĂTREASA] *(ieșind)*: Chinină, maică, chinină multă și băi fierbinți de muștar la picioare. Mai e bun și ceaiul de pătrunjel cu busuioc roșu....
UNCH[IUL]: Pentru răceală șbănci, e sfînt și la trohnă *[lectură incertă]*.
EA: Bine, merg cu tine... Eu sînt un trandafir agățător, trebuie să mă prind de ceva *(îl ia cu mînile de gît)*, nu pot rămîne-n vînt...
EL: Care va să zică eu sînt un simplu băț, așa, să te agăți.
EA: Un stîlp...
EL: Am la Focșani o casă, cu cerdac pe stîlpi și un perete alb cum e zăpada. Trandafirul agățător

---

S-ar prinde acolo.
EA: Bravo, bine... am să mă lăfăiesc toată. Am să cuprind cerdacul *[sic!]* și-am să ies cu florile pîn'afară în uliță, la drumeți.
EL: Apoi vezi că am ostrețe și sîrmă ghimpată.
EA: Florile ies și printre ghimpi.

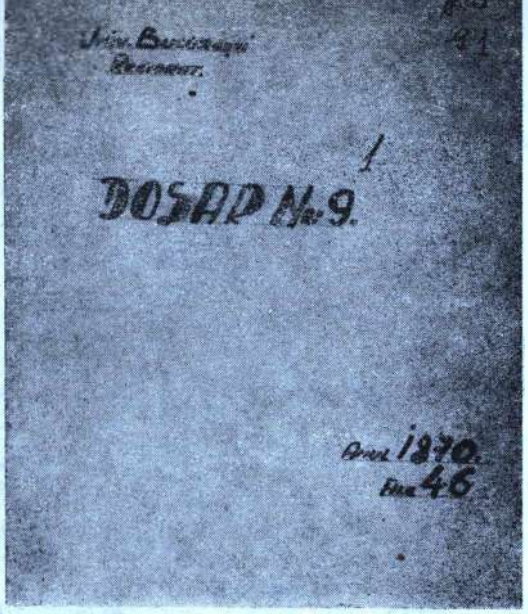
Documentul rămîne semnificativ pentru laboratorul voiculescian, necesar fiind totodată în perspectiva întîrziatei ediții critice a operei creatorului *Ultimului Berevoi*.

Mircea BRAGA

DOSAR

T. MAIORESCU

acuzat și acuzator într-un proces universitar

DESPRE CIRCUMSTANȚELE PROCESULUI intentat în 1870 lui Titu Maiorescu a relatat mai întîi însuși autorul[1], apoi mai pe larg Soveja[2] Mih. Popescu[3], E. Lovinescu[4] și G. Călinescu[5] precum și alții.

Cu toate acestea, socotim extrem de instructivă și profitabilă pentru istoria literară o foiletare atentă a dosarului procesului, dosar aflat la Arhivele Statului București[6], mai ales că în el găsim și cîteva piese autografe Titu Maiorescu.

În anul 1870, la 17 februarie, s-a întrunit, în ședință plenară, la Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice, Consiliul permanent de instrucție, sub președinția ministrului G. Mirzescu, luînd în « deliberare cazul relativ la absențele D-lui Titu Livie Maiorescu, professore la facultatea de Littere din Universitatea de Iassi».

Dezbaterile și concluziile ședinței sînt consemnate într-un Prescript-verbal, care constituie baza acuzaților și a deciziei luate în contra lui T. Maiorescu. Acest act este înaintat rectorului Universității din București, însoțit de o adresă semnată de ministrul G. Mîrzescu care cere, în termeni hotăriți, « ca prompt și imediat să procedați conform legei Instrucțiunei publice, la constituirea comisiunei ad-hoc spre a pronunța pedeapsa de care s-a făcut pasibil acest professore» și speră « că comissiunea constituită va lua în essaminare acest cas fără cea mai mică întîrziere, și deciziunea ei va fi comunicată Ministrului fără de nici o prelungire».

Rectorul, Costaforu, dispune imediat convocarea ședinței pentru tragerea la sorți a comisiei de judecată. Consiliul profesoral s-a întrunit în ziua de 23 februarie 1870, la « orele 8 seara în cancelaria Universității». Din urnă « au ieșit la sorți: D-nii profesori: Ștefănescu, Theodori, Capșa, Orescu și Costaforu», care în calitate de rector a devenit președintele comisiei. Ministerul e anunțat a doua zi, la 24. II. 1870, cu adresa nr. 14, și, informat asupra rezultatului, cere să fie invitat T. Maiorescu înaintea comisiei la 27. II. 1870, la orele 8 seara « în Palatul Universității, la cancelaria profesorilor».

La rîndul lui, Maiorescu solicită stabilirea altui termen, socotindu-l pe acesta prea apropiat. Adresa originală a lui Maiorescu a fost reținută la dosarul din Iași, iar la București a fost trimisă o copie de către secretarul Universității ieșene. Excelent practician al barei, criticul junimist dezavuează cu ironie corosivă punerea sa sub acuzare, respingînd-o ca neconformă cu « o procedare regulată»:

---

[1] T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Socec, 1936, vol. I. pp. 128—129; 142—143; 151—153 și *Discursuri parlamentare*, Socec 1897, vol. II (1876—1881), pp. 379, 441—442 și mai ales pp. 451—457, în care T. Maiorescu narează cu amănunte neplăcutul incident.

[2] Soveja (S. Mehedinți), *Titu Maiorescu*, „Cartea românească", 1923, pp. 70 și următoarele.

[3] Mih. Popescu — *Procesele lui Titu Maiorescu* — în *„Adevărul literar și artistic"*, 1937, nr-ele 864—868. Procesul din 1870 apare în nr. 867, din 18 iulie, p.7, și e aproape o simplă copie după Soveja. Mih. Popescu, subdirector, atunci, la Arhivele Statului, declară: « În arhiva ministerului instrucțiunii de atunci nu există nici un dosar relativ la această chestiune » și presupune, cu naivitate, că acesta s-ar fi pierdut pentru că hotărîrea ar « fi părut monstruoasă chiar judecătorilor și de aceea vor fi căutat să nu lase nici o urmă... ».

[4] E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, ed. 1940, vol. I, pp. 347—368.

[5] G. Călinescu, *Istoria literaturii...* 1941 p. 246.

[6] Arhivele Statului, Buc., Fond Rectoratul Univ. Buc. Dos. 1/1870 « Dosarul Titu Liviu Maiorescu 1870 luna Februarie, în 18. Anul 1870 ».

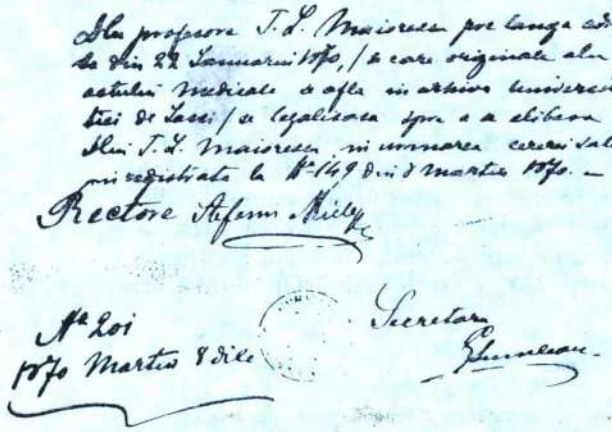
147
Dosar

Domnule Rector,

Dacă Dl. Ministru prin depeşa No. 1477 mă cheamă la Bucureşti în interesul serviciului, atunci îl rog să-mi puie la dispoziţiune mijloacele de transport. Iar dacă este vorba numai de o cestiune personală a mea, atunci Dl. Ministru va binevoi a lăsa la propria mea apreţiare, dacă cred de nevoia a mă presenta sau nu. Căci o judecată se poate da şi în lipsă. În orice caz voi accepta, ca o citare din partea comisiunii constituite, conform art. 398 — din legea Instrucţiunii publice, să-mi fixeze termenul judecăţii şi să-mi comunice punturile de acuzare. Căci primul cuvînt, ce-l aud despre o asemenea afacere, este sus enunţata depeşă arătată către Rectorul Universităţii, în care fără a se lămuri nimica se citează numai Monitorul No. 38. Fiindcă cazul de faţă este cel d'intîi, în care se aplică art. 398 al legii Instrucţiunii publice, cred că este datoria mea a insista, în ceea ce mă priveşte la o procedare regulată. De aceea nu pot recunoaşte o dare sub judecată prin Monitor fără ca să se încunoştiinţeze funcţionarul în cestiune, şi cu atît mai puţin recunosc o citaţiune emanată de la autoritatea, care acuză, ce pot recunoaşte numai, cînd va parveni de la Tribunalul instituit de legea Instrucţiunii.

Acestea, Domnule Rector, am onoare a vi le răspunde la adresa D-voastră cu No. 179 din 25 Februarie, anul curinte, cu rugăminte să binevoiţi a le transmite şi D-lui Ministru.

Primiţi etc. Iaşi 1870 Februarie 25
T. MAIORESCU profesore de philosofie
Pentru conformitate
TH. ANGELESCU

Ministerul trimite rectorului din Bucureşti adresa nr. 1809 în care roagă să se fixeze o nouă dată pentru ca Maiorescu să compară în faţa comisiei. La 6 martie 1870, orele zece (dimineaţa), într-o şedinţă convocată de rectorul Costaforu, membrii comisiei decid, prin proces-verbal înaintat ministerului, « ca ziua de 14 martie, la orele opt seara», să fie ziua judecăţii. Ministerul comunică « prin telegraf» rectoratului din Iaşi termenul stabilit (telegrama No. 1971, 7. III. 1870). În aceeaşi zi, Ştefan Micle, rectorul din Iaşi, răspunde tot prin telegramă că T. Maiorescu a fost înştiinţat. La 14 martie însă comisia a constatat că nici de data aceasta acuzatul nu s-a prezentat. A expediat totuşi de la Iaşi o scrisoare în apărarea sa, datată 9 martie 1870.

Şedinţa s-a ţinut în lipsa lui Maiorescu şi în cadrul ei i-a fost citită lunga epistolă redactată pe şase pagini şi jumătate, cu scris mărunt, pe coli mari, albe. Criticul îşi construieşte pledoaria structurînd-o în funcţie de ordinea acuzaţiilor cuprinse în Prescriptul-verbal al Consiliului permanent ministerial, care fuseseră publicate în Monitorul oficial din 19 februarie 1870, nr. 38. pg. 218.

Respingînd învinuirea capitală că « a indus în eroare atît pe Rectorele Universităţii cît şi pe Ministru şi că boala invocată a fost un fals pretext», Maiorescu recunoaşte că a pledat în aceste trei luni în multe procese[7], dar că a fost forţat de circumstanţele speciale în care au fost contractate ele şi de spetele particulare ale acestora.

Se apără cu motive de ordin pecuniar, justificînd absenţa îndelungată de trei luni cu certificate medicale ataşate la Anexele dosarului.

Trebuie însă să constatăm că dincolo de „animozitatea" adversarilor săi din minister şi din cele două universităţi, Maiorescu nu era total nevinovat. Timp de trei luni nu-şi ţinuse prelegerile universitare, în plus, e de presupus că, dacă îl neliniştea mult

[7] În *Prescriptul-verbal* al ministerului se arată cu exactitate tribunalele, zilele şi oraşele unde el a pledat la bară. Ministerul ceruse şi obţinuse aceste date prin adresa comunicată de preşedinţii tribunalelor unde Maiorescu avusese înfăţişări: la Iaşi, la Bucureşti, la Roman.

boala de care începuse să sufere, nu ar fi făcut dese şi dificile deplasări în condiţiile de atunci ale transportului şi pe o vreme de iarnă foarte grea.

Deci, procesul ca atare nu a fost numai o simplă înscenare (cum s-a zis şi se mai consideră încă), iar sentinţa dată (din care vom cita unele pasaje), nu a fost întru totul lipsită de temei, lucru firesc, avînd în vedere că acuzatorii trebuiau să-şi apere, cît de cît, poziţiile.

În epistolă, cum vom observa, se găsesc şi cîteva referiri sumare, dar interesante, la Xenopol, J. şi L. Negruzzi, S. Bodnărescu, Nicu Gane, M. Cullanu şi Th. Rosetti, cunoscuţii junimişti, toţi citaţi ca martori:

Domnilor

Articolul 390 din L. Instr. publ. autorizează Guvernul a considera demisionat pe orice învăţător, care ar face absenţe de o lună fără «scuză bine cuvenită». În privinţa mea, care am absentat trei luni, Ministerul avea ocasiune întreită de a mă declara demisionat, dacă nu i-au convenit motivele de scuză.

Aceasta Ministerul nu a făcut-o, ci m-a dat în judecata D[umnea]voastră. Obiectul acusării şi al Judecăţii trebu[i]e dar să fie altul decît absenţa nemotivată sau rău motivată; şi din cele 14 considerante ale actului de acusare se vede, că fapta ce mi se impută este: de a fi înşelat Guvernul, de a fi «surprins buna lui credinţă» invocînd boala ca «un fals, pretext», pe cînd era «evident» că am fost «prea sănătos».

Această imputare nu este adevărată: în lunele Noemvrie, Decemvrie şi Ianuarie am fost bolnav. Toată causa depinde acum de la dovedirea acestui fapt. Pentru luna Noemvrie alăturez sub lit[era] A atestatul medicului din Iaşi, pentru celălalt sub lit[era] B atestatul medicului din Berlin, amîndouă în copii autentici[8]. Originalele le-am prezentat Rectorului Univ[ersităţii] în timp oportun, precum probează data subsemnată în certificarea de pe copii.

Boala a început (şi vă dau aceste detaiuri pentru cazul, cînd între D[umnea]voastră s-ar afla şi un Profesor al Facultăţii de medicină[9]. care să controleze probabilitatea simptomelor) prin care o iritaţiune continuă însoţită de dureri de cap ca de friguri, mai tîrziu concentrate în jumătatea stîngă a cranului *[sic!]*. Aceasta a ţinut aşa v-o 3 săptămîni. La finea lui Noemvrie am remarcat, că nu mai aud nimic cu uşurinţă cu urechia stîngă. Neliniştit precum eram m-am pus îndată în raport cu un medic cunoscut din Berlin, care m-a sfătuit a merge în orice caz la Berlin pentru o explorare locală a canalului auditiv, însă a încerca mai înainte prin luare de sînge locală, dacă nu se micşorează răul şi mai ales dacă nu dispare vîjîirea perpetuă, ce o auzeam. Opiniunea lui

---

[8] Reţinem din certificatul eliberat la 18 noiembrie 1869 de doctorul Flaischlen din Iaşi, următorul pitoresc pasaj:

«Dl. profesore T. Liviu Maiorescu, pătimeşte de cîtva timp de o iritaţiune nervoasă foarte însemnată, din care cauză este foarte de dorit ca D-lui să fie pentru cîteva săptămîni dispensat de prelecţiunile sale obligatorii, fiind necesare pentru vindecarea D-sale, ca să se ocupe, cît se va putea mai puţin cu meditaţiuni ştiinţifici».

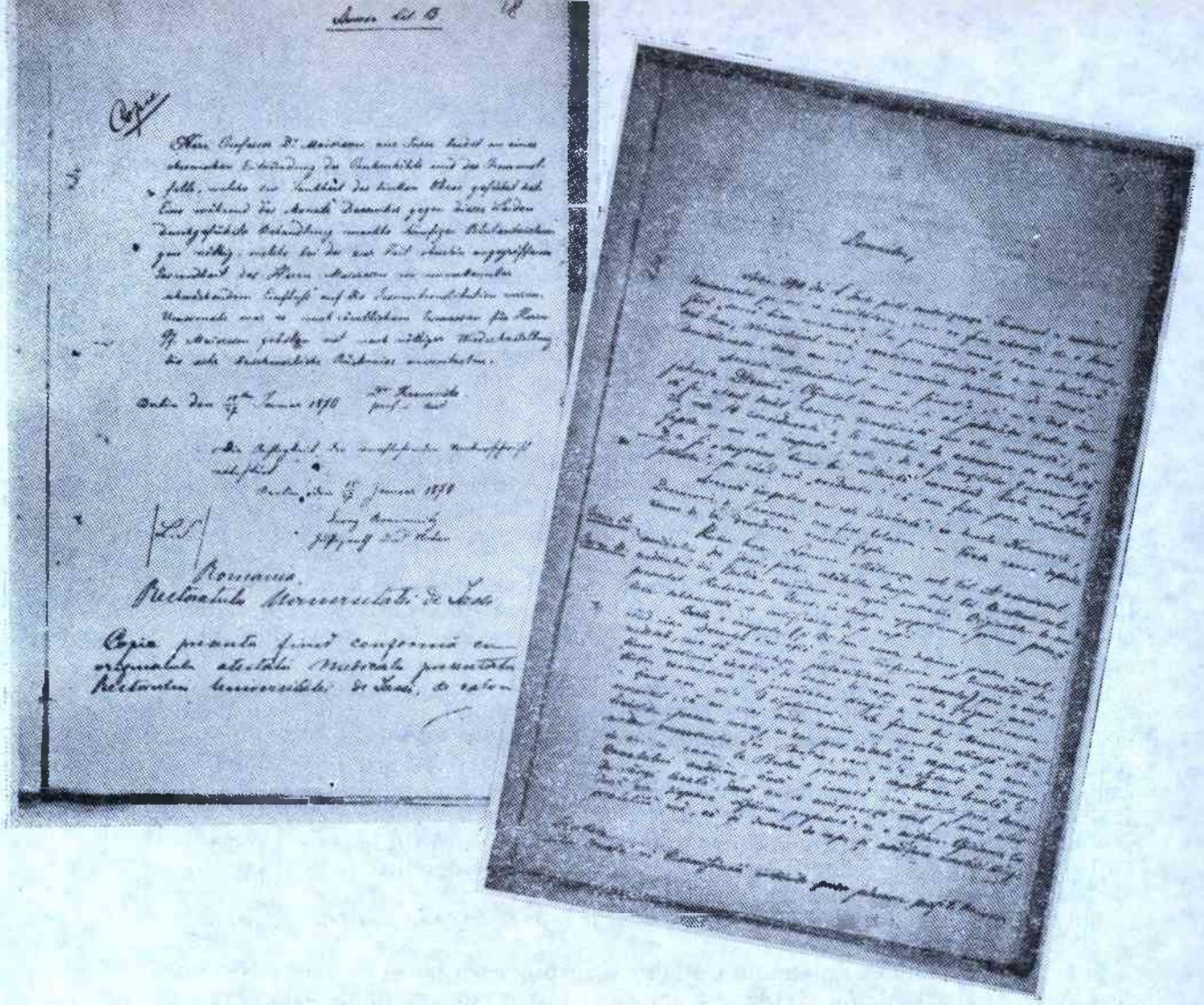
În continuare reproducem integral, în traducere, certificatul medical de la Berlin, deoarece el este semnat de dr. Kremnitz, ale cărui legături de familie cu Maiorescu sînt cunoscute:

«Dl. profesor dr. Maicrescu suferă de o inflamaţie cronică a cavităţii timpanului care a dus la surzenia urechii stîngi. Un tratament pentru remedierea acestei situaţii, efectuat în cursul lunii decembrie, a făcut necesare mai multe şedinţe de luare de sînge, care în condiţiile şi aşa precare ale sănătăţii d-lui Maicrescu, au dus la slăbirea evidentă a constituţiei sale generale.

Ca atare, considerente medicale ne-au făcut să-i recomandăm d-lui Maicrescu să efectueze epuizanta călătorie de întoarcere numai după restabilirea necesară a sănătăţii sale.

Dr. Kremnitz prof. dr».

[9] Ironia este vizibilă, atîta vreme cît Maicrescu ştia foarte bine că în comisia de judecată se aflau şi medicii Capşa şi Theodori. Prin aceasta încerca să insinueze şi faptul că nu era judecat numai de profesori ai Facultăţii de litere. Argumentul respectiv va fi dealtfel invocat de către critic în observaţia rămasă în paginile *Însemnărilor zilnice* vol. I, pag. 153(1936). *«Considerînd că profesorii care au compus în cazul prezent comisiunea de primă instanţă nu au fost luaţi din Facultatea de litere şi filosofie, de care se ţine d. Maiorescu, ci din alte Facultăţi, şi prin aceasta s-a viciat art. 398».*

prealabilă era, că şi durerea de cap şi asurzirea urechei stînge provin din hiperemia şi umflarea tubei Eustachii în urma unui catar cronic neglijat.

Totodată mi s-au ordonat în această ipoteză injecţiuni de alaun prin narine. Am început această tractare prealabilă în luna Decemvrie şi în 16 Decemvrie seara am plecat la Berlin pentru a mă supune cercetării locale. Cercetarea s-a operat, s-au făcut aplicări de lipitori artificiale, s-au făcut şi încercări cu insuflare de aer prin narine şi tuba Eustachii. Rezultatul este acel relatat în atestatul medicului din Berlin: urechia stîngă mi-a rămas definitiv surdă.

Iată împrejurările factice, precum rezultă în partea lor esenţială şi din atestatele medicale. Ministerul pare însă (deşi fără motiv) a nu da acestora nici o valoare. Mă voi încerca dar a întări acele dovezi prin altele. Vă voi cita un şir de martori, la care vă rog să recurgeţi oriunde vă rămîne îndoială. O întrebare telegrafică către una sau alta din persoanele arătate mai jos sau către toate împreună este uşor de făcut. Ea va confirma toate cele zise.

Vă citez dar mai întîi cu adresa lor pe toţi medicii, care m-au tratat la Berlin. Aceştia sunt.

1) Acela, care mi-a dat atestatul alăturat în copie a cărui adresă este: Berlin, Auguststrasse, 1.

2) Adolf Bardeleben, « Geheimer Roth », Profesor la Universitatea din Berlin şi Director al Clinicei chirurgicale, cu adresa: Schiffbauerdamm, 18. Pe acesta l-am consultat numai, fiindu-mi cumnat, mărturia lui nu e suficientă. Din norocire am fost însă în acelaşi timp tratat.

3) de Dr. Lucae, prof. şi acesta, specialist pentru boala de urechi. Adresa Wilhelmstrasse, 50. Onorariul acestui din urmă l-am trimis prin poştă chiar în ziua plecării mele din Berlin în 5/17 Ianuarie, şi din întîmplare păstrez încă chitanţa poştei, pe care v-o alăturez sub lit[era] C.

4) Ajutorul chirurgical la aplicarea de lipitori artificiale acasă mi l-a dat d. Bormann, « Heilgehülfe » în clinica lui Gräfe, cu locuinţa Sägerrhof, 1.

Pe lîngă aceşti martori vă citez alţii. La vreo două din aplicările cu lipitori s-au întîmplat să fie de faţă şi compatrioţi din Berlin şi anume:

1) d. A. Xenopol, stud[ent] jur[isprudenţă], 2) S. Bodnărescu, stud[ent] phil[ologie] şi-mi pare şi 3) G. Negruzzi, stud[ent] jur[isprudenţă], bursier al statului. În orice caz şi acesta din urmă ştie despre cura mea medicală. Adresele lor sunt: « La Universitatea Berlin ». Atît pentru consultaţiile medicale din Berlin şi pentru timpul, ce se referă la atestatul respectiv. Pentru luna Noemvrie îmi dovedeşte începutul îmbolnăvirii atestatul D-nului Flaischlen din Iassi (Anexa A).

Dr. Flaischlen este unul din medicii cei mai conştiincioşi din acest oraş. Onestitatea lui este mai presus de îndoială şi chiar de « evidenţa » unui *Prescripţ-verbal*. Dar vă mai citez ca un fel de martori de informaţiune pe cîteva persoane, în a căror afirmare şi actualul Ministru de C[ulte] şi Instr[ucţie] publ[ică] va avea încredere.

1) Dl. Nicu Ganea, Procurore general, 2) d. Leon Negruzzi, membru, la Curtea de apel Iassi, 3) d. M. Culianu, prof[esor] la Univ[ersitate], 4) d. Ios. Meissner, prof[esor] la Liceu, 5) d. Teodor Rosetti, preşed[inte] al Tribun[alului] Vaslui, căruia din întîmplare îi scrisesem în această privinţă etc., etc. Toţi aceştia vor mărturisi ştiinţa lor asupra boalei mele, dintr-un timp în care nici nu era vorbă de acuzarea prezentă, adică înainte de plecarea mea la Berlin.

V-am dat, Domnilor, aceste notiţe mai pe larg, pentru ca să fiţi în stare a constata cu toată siguranţa cele relatate de mine şi vă rog, ca prin orice mijloc ce-l credeţi necesar, să controlaţi exactitatea lor.

Am fost dar bolnav în timpul menţionat de mine şi de atestatele medicale [n.n. sublinierea aparţine lui T.M.]

Şi acum unde rămîne « pretextul cel fals » şi surprinderea bunei credinţe? Nici eu, nici atestatele medicale nu pretind, că am zăcut în pat; dar pretind, că îmi era cu neputinţă a continua cursul la Universitate. În adevăr după extrageri de sînge din 3 zile în 3 zile, cu dureri în urechia stîngă, cu injecţiuni zilnice de alaun şi cu neliniştea de a pierde auzul la amîndouă urechile şi a-mi vedea periclitat viitorul, îmi era peste putinţă de a prepara, precum fac totdeauna, şi aceasta la un curs, care pe lîngă Logică cuprindea în acest an două obiecte, ce le propuneam pentru prima oară la Universitate: Filosofia limbei şi Pedagogia, pentru care îmi trebuia o perpetuă lectură şi o preparare specială. Însă Ministerul a constatat, că în 7 zile din Noemvrie, în 4 zile din Decemvrie şi în 3 zile din Ianuarie m-am prezentat şi am pledat înaintea autorităţilor judiciare. Aşa este. Eu exercitez şi profesiunea privată de advocat, lucru permis de Lege, şi între obligaţiunile contractate cu clienţii mei au fost unele pe care n-am putut să le desfac în acel timp, parte fiindcă clienţii mei erau absenţi, parte fiindcă ni s-au cerut restituiri de bani primiţi într-o sumă, pe care nu o puteam acoperi atunci. Cîte procese am putut, le-am amînat termen de 3 luni. Unde nu era pericol, am lăsat să fiu condamnat în lipsă cu drept de opoziţie. Unde însă nu s-a putut altfel, m-am prezentat, dar aceasta numai în procese vechi, pentru care contractasem obligaţiune înainte de Noemvrie 1869, precum se pot dovedi aceleaşi autorităţi judiciare. Aceste pledări le-am făcut silit de împrejurări şi contra sfatului medical. Aste s-au întîmplat în puţine zile din fiecare lună, şi natura lor nu stau în nici o proporţiune cu dificultatea prelegerilor filosofice de la Universitate.

Mai consideraţi lîngă aceste, că şi la Universitate era un mijloc de îndreptare al absenţelor ce la procese lipseşte. În adresa trimisă Rectorului în Ianuarie odată cu atestatul medical din Berlin (o alătur în copie sub lit[era] D) i-am spus, că spre a putea « completa lacunele lăsate » completarea se-nţelege se face prin lecţiuni suplementare după trebuinţele cursului, pe care în orice caz l-aş fi absolvit, precum l-am absolvit totdeauna de cînd sunt la Universitate[10].

Asemene prelecţiuni suplementare am ţinut deja în 7 şi 16 Fevruarie (va dovedi registrul de prezenţă) şi le-am întrerupt numai, cînd am auzit despre acuzarea ministerială. Căci acum nu-mi mai părea potrivit a întrebuinţa un mijloc, ce putea avea aerul unui subterfugiu pentru ocaziune.

Aceste sunt toate împrejurările factice.

O repet: Guvernul avea facultatea de a nu-mi ţine seamă scuza absenţelor, de a interpreta că profesorii nu sunt autorizaţi nici prin boală a absenta şi a merge în străinătate fără concediu şi de a mă considera demisionat.

Aceasta era o cestiune de *Onestitate [subl. lui M. n.n.]*, a vorbi de pretexte false şi de surprinderea bunei credinţe şi a mă da în judecată din acest punt de vedere: aceasta nu era în drept în cazul de faţă, şi-mi pare rău, că veracitatea acelor 14 considerante din actul de acuzare este departe de a fi în proporţiune cu calitatea lor şi cu calitatea expresiunilor întrebuinţate.

După aceste esplicări daţi-mi voie a vorbi şi despre procedura caracteristică ce s-a întrebuinţat în contra mea. D. ministru întreabă întîi prezidenţii Curţilor şi Tribunalelor despre pledările mele, ordonă sechestrarea salariului meu la casierie şi apoi publică actul de acusare în cele 14 considerente. Pînă atunci eu nu ştiam nici un cuvînt despre această afacere.

Dacă Instrucţiunea disciplinară e secretă, atunci pentru ce se publică în *Monitor* înainte de judecată? Şi dacă nu e secretă, atunci pentru ce nu se dă ocaziune inculpatului de a fi întrebat înainte de a i se admite ca evidente fapte, asupra cărora el poate ar fi dat lămuriri convingătoare? Eu aş fi spus de atunci d-lui Ministru, ceea ce vă spun D[umnea]voastră prin adresa de faţă şi Ministerul ar fi putut completa Instrucţiunea în sensul apărării şi poate s-ar fi modificat conclusiunile.

Din toate aceste nu se întîmplă nimic. Primul cuvînt ce-l aud, este adresa Rectoratului Univ[ersităţii], ce v-o alăturez în copie sub lit[era] E., care îmi comunică ordinul ministrului de a merge îndată la Bucureşti. La acea adresă am răspuns printr-un refuz, a cărui copie o alăturez sub lit[era] F. D. ministru pare a fi înţeles, că luase lucrurile cam precipitat, căci am primit mai pe urmă o adresă a Rectoratului cu alte dispoziţiuni, a căror copie o alăturez sub lit[era] G.

Relevez aceste împrejurări, Domnilor, cu speranţa, că D[umnea]voastră veţi formula în considerantele sentinţei şi observările necesarii asupra Procedurei de păzit la aplicarea art[icolului] 398 din l[egea] Instr[ucţiunii] publ[ice]. În această privinţă nu pot termina fără a mă opune mai ales în contra modului, cum s-a conceput şi s-a publicat actul de acuzare prin *Monitorul* No 38 a.c. Este de regretat, că d. Ministru şi cei cinci consiliari ai săi permanenţi[11] care-şi accentuează unanimitatea D-lor pentru a mă da

---

[10] *«Domnule Rector,*

Am onoare a vă trimite în alăturare un certificat medical spre a-mi servi de scuză legală pentru întreruperea prelecţiunilor mele în luna Decemvrie şi Ianuarie, din acest an şcolar. La 1 Fevruarie le voi reîncepe şi sper, că voi fi în stare a completa lacunele lăsate.

Primiţi Domnule Rector asigurarea distinsei mele consideraţiuni.

Iassi 1870 Ianuarie 21

T. MAIORESCU ».

[11] Aron Florian, S. Marcovici, S. Zalomit, A. Marin şi D. Petrescu. Aceştia au redactat şi semnat *Prescriptul-verbal* din 17. II. 1870, înaintat rectoratului din Bucureşti, în care T. Maiorescu era excesiv incriminat. Sînt adversari învederaţi ai lui T. Maiorescu. În finalul pledoariei curente T. Maiorescu se referă direct la această « animozitate personală ».

în acuzare din cele 14 considerante, nu şi-au luat timpul să consideraze al 15-lea, dacă Justiţia şi tactul disciplinar le putea permite a publica prin *Monitorul*, care se ceteşte şi de studenţi, în contra unui profesor încă în funcţiune expresiuni ca acele, ce le-au întrebuinţat un « fals pretext » pentru a « surprinde buna credinţă », autoritatea mea (şi aici nu e vorba de persoana privată, ci de profesorul de Universitate) este lovită înaintea studenţilor şi condamnarea e pronunţată şi publicată înainte de orice hotărîre a D[umnea]voastră. Prin aceasta actul în cestiune tinde a face în orice caz imposibilă poziţiunea mea la Universitatea de la Iassi şi vrea să ajungă pe cale indirectă la un rezultat, ce se putea dobîndi pe cale dreaptă numai după o sentinţă de destituire pronunţată de D[umnea]voastră şi sancţionată de Domn, o sentinţă, pe care Ministerului nu-i este permis a o presupune de sigură şi a o anticipa. Căci unde rămîne atunci valoarea practică a art[icolului] 398 din L[egea] Ins[trucţiunii] p[ubice]?

Eu nu sunt chemat a califica o asemenea procedare, dar m-am crezut dator în interesul demnităţii Corpului profesoral a o releva înaintea D[umnea]voastră şi a contribui astfel, întrucît atîrnă de la mine, la combaterea unei instrucţiuni disciplinare, care pierde prestigiul Justiţiei pentru a lua aerul de animozitate personală.

Primiţi, Domnilor membri, încredinţarea prea distinsei mele consideraţiuni.

Iassi, 9 martie, 1870
T. MAIORESCU

D[omnii]lor sale
D-lor membri ai Comisiunii instituite pentru judecarea prof[esorului] **T. Maiorescu**

Cu toate argumentele invocate, cu toate probele anexate, cu toată arta sa de orator şi de om de drept, în şedinţa din 14 martie s-a adoptat o atitudine potrivnică criticului. Comisia a stabilit ca dată a formulării şi redactării deciziei ziua de 24 martie 1870, cînd s-a pronunţat sentinţa care a fost emisă pe baza textului Prescriptului-verbal al ministerului, dovadă că nici măcar nu s-a luat în discuţie pledoaria pe care Maiorescu o făcuse în apărarea sa. Membrii comisiei au presărat dealtfel sentinţa cu o serie de ironii veninoase la adresa onestităţii lui T. Maiorescu, ceea ce demonstrează încă o dată caracterul subiectiv al acuzării. Excerptăm cîteva pasaje: « Considerînd că dacă o durere intensă în ureche sau la oricare altă parte a craniului este o adevărată piedică pentru un professore de a face cursul unei sau mai multe lecţiuni, tot asemenea o astfel de cauză este un obstacol real pentru a putea pleda cineva şi negreşit că dacă acest lucru a continuat în tot cursul de trei luni D. Maiorescu n-ar fi putut pleda în tot acest interval precum nici a face cursul lui, dar aceasta n-a fost, şi prin urmare D[omnia]sa n-a putut suferi de ureche în aşa grad precum pretinde; nici de surditate completă, căci aceasta l-ar fi oprit mai cu seamă a pleda, fiind ştiut că advocatul are mai mare nevoie de auzul său decît profesorele, mai cu seamă al unui curs universitar ».

Acuzaţiile continuă pe acest ton pentru ca în încheiere comisia de judecată să decidă: « neavînd în vedere decît demnitatea corpului profesorale şi paza legilor şi pătrunşi de grava lor datorie, în temeiul art[icolului] 398 din legea Instr[ucţiunii] Publice hotărăsc ca D. Titu Maiorescu să fie destituit din postul de profesore de la facultatea de litere de Iassi »

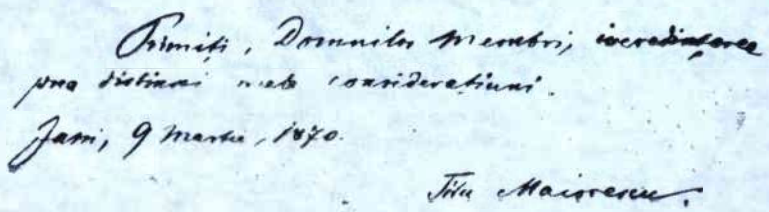
Urmările acestui penibil eveniment din viaţa lui T. Maiorescu sînt bine cunoscute: destituit în 1870 a fost curînd reprimit de Carp pentru ca în 1871 să fie din nou destituit de Tell, şi reprimit de-abia în 1884.

Ar mai fi de notat că sentinţa nu cuprinde dreptul de apel al condamnatului, iar ea nu i-a fost necunoscută, sau « casată » de către ministru, cum afirma T. Maiorescu [12] în discursul său din 16. I. 1880, stîrnind nedumerirea lui E. Lovinescu, în monografia pe care i-a consacrat-o (ed. 1940, pg. 258). Era vorba doar, credem noi, de o simplă formulă retorică, parlamentară, prin care-şi deruta adversarii şi prin care le anula pe viitor orice tentativă de a mai aduce cazul în dezbatere publică.

Constantin POPESCU-CADEM

---

[12] *Discursuri parlamentare*, vol. II, p. 457: „S-a pronunţat acea sentinţă în lipsa mea, însă ministrul a casat-o şi eu n-am avut nici măcar incunoştiinţarea de a întrerupe cursul meu, pe care l-am continuat pînă în anul 1873 ». *[sic !]*

ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1978, M-AM DECIS, ÎMPREUNĂ CU SOȚIA MEA ȘI DR. EMIL POENARU, SĂ URC

LA SARMIZEGETUSA,

EXCURS CULTURAL ȘI FOTOGRAFIC DE

prof. dr. Iosif Constantin DRĂGAN

capitala imperiului traco-dac al lui Burebista și Decebal. Obsesia monumentelor dacice mă urmărea de mult. Reprezentarea lor directă eram convins că va avea asupra mea efectul unei revelații. Scrisesem despre templele strămoșilor noștri, dar le cunoșteam numai din fotografii și documente, în timp ce monumentele grecești și romane îmi erau de mult familiare, instalîndu-mi birourile chiar în vecinătatea lor la Atena, la Roma. Mai păstram atmosfera de bibliotecă și impresiile de muzeu și arhivă, lipsindu-mi reprezentarea templelor dacice în mediul lor natural. Eram convins că teriteriul Transilvaniei, acest spațiu de antropogeneză, exprimă înainte de toate unitatea civilizației traco-dace, filosofia, puterea de abstractizare, monoteismul. Monumentele au semnificații metaforice profunde și nu sunt simple narațiuni cu plante, oameni și animale.

De la Costești, ne-am urcat în trenul forestier și așa am ajuns la poalele Muntelui Sacru (Cogaion, cum era numit în antichitate), la Sarmizegetusa. Urcușul a fost anevoios. Fleri de păpădie și albăstrele acopereau pajiștile. Răsărise soarele și monumentele ude ne-au întîmpinat într-o tăcere ploasă, strălucind himeric. Noi înșine tăceam, impresionați de expresivitatea ruinelor celebre, care aduceau pînă la noi un mesaj ce depășea cu mult două milenii. Pădurile de fag proaspăt înverzite sugerau vegetația și adîncimea mării. Timpul istoriei românești încremenise într-un cadran pe care se puteau citi inscripții milenare. Nu mă puteam reține să nu compar ruinele Sarmizegetusei cu ruinele Troiei și gîndurile căutau dimensiunea și structura poemului homeric. Marele sanctuar circular m-a reținut îndelung. Am măsurat sanctuarele dreptunghiulare, găsind o puternică asemuire între monumentele dacice și monumentele de la Stonehenge. Cu mii de ani în urmă, spiritualitatea europeană se nutrea din aceleași seve, prin rădăcini puternice. Piatra cetăților era curată și expresivă, liniștea elocventă, glasurile vechimii vibrau în atmosferă. Am înconjurat ruinele Sarmizegetusei, fotografiind și filmînd fiecare obiectiv în parte. Cei ce mă însoțeau au întîrziat și ei cu răbdare în fața fiecărei reliefe, pe care eu o captam ca un documentarist, ca un topograf, schimbînd uneori aparatele și căutînd cele mai prielnice unghiuri de lumină. Laurii de pelin și de usturoi sălbatic m-au dus imediat cu gîndul la funcțiunile rituale și de cult ale acestor plante, prezente și azi în folclorul nostru și în dansurile călușarilor.

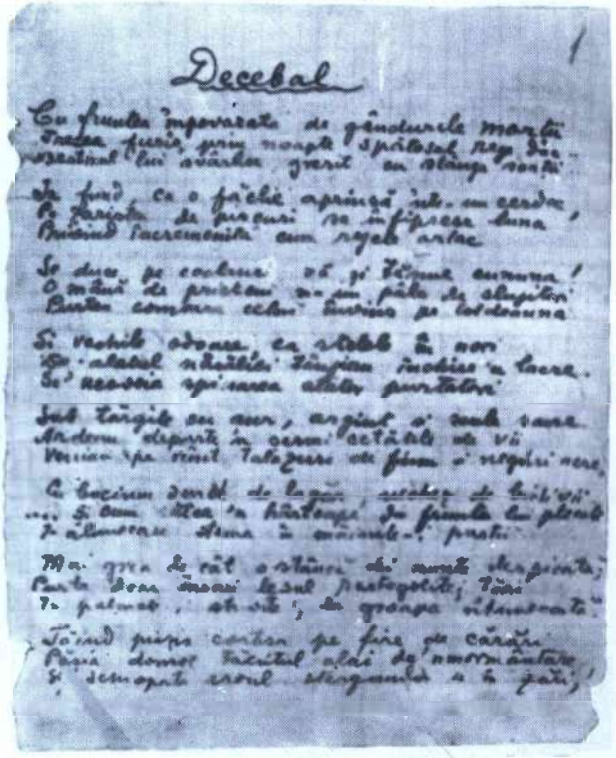
La Sarmizegetusa am înțeles mult mai bine semnificațiile Columnei lui Traian din Roma. Columna este monumentul nostru. Ea nu are doar funcție funerară, ca mausoleu al lui Traian, nu este doar un obiectiv urbanistic și fotografic, menit să indice lucrările de denivelare, ci, mai ales, de document istoric. Reliefurile ce-o înfășoară atestă procesul de latinizare a elementului traco-dac. Mai mult, monumentele din epoca lui Traian și din epocile următoare se înfrățesc cu monumentele dacice, făcînd parte din aceeași familie. Toate vorbesc despre continuitate și permanență. Ceea ce dăinuie aici în folclor, la Roma s-a ciopîrlit în piatră.

Popas la temelia țării

cu V. VOICULESCU și G. CĂLINESCU

Imaginile pe care le reproducem aici, prin bunăvoința familiilor Voiculescu și Călinescu, imortalizează momente ale trecerii celor doi mari scriitori prin vatra istoriei străbune, dovedind, încă o dată, că dialogul cu vestigiile glorioase ale trecutului reprezintă pentru creatorul român o necesitate spirituală.

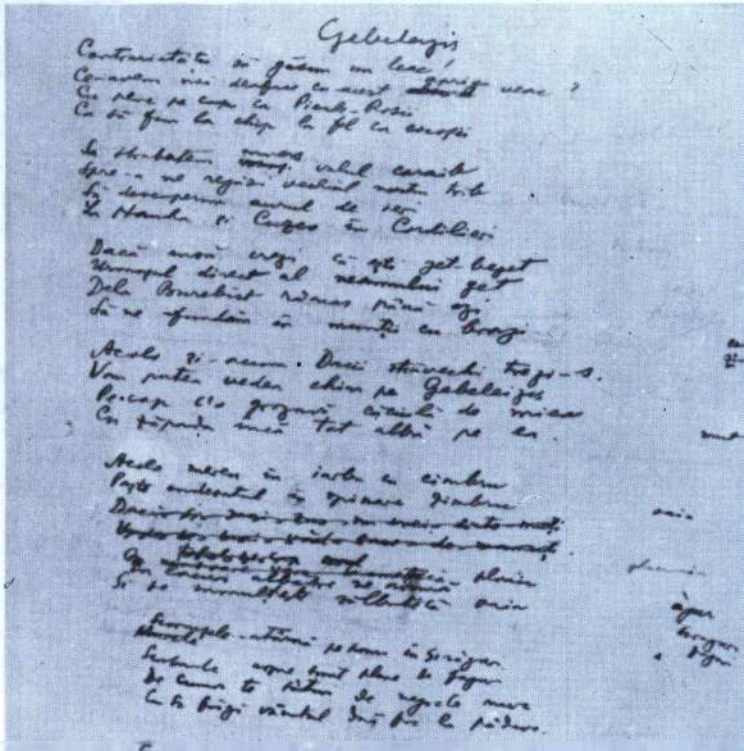
MANUSCRIPTUM

Decebal

Striga eternitatea sălășluită-n mine,
Din fiecare lucru îl răspundea o soră
Și albele alaiuri, perechi, nuntind senine,
Urcau din fundul vieții, cu sufletul la proră.

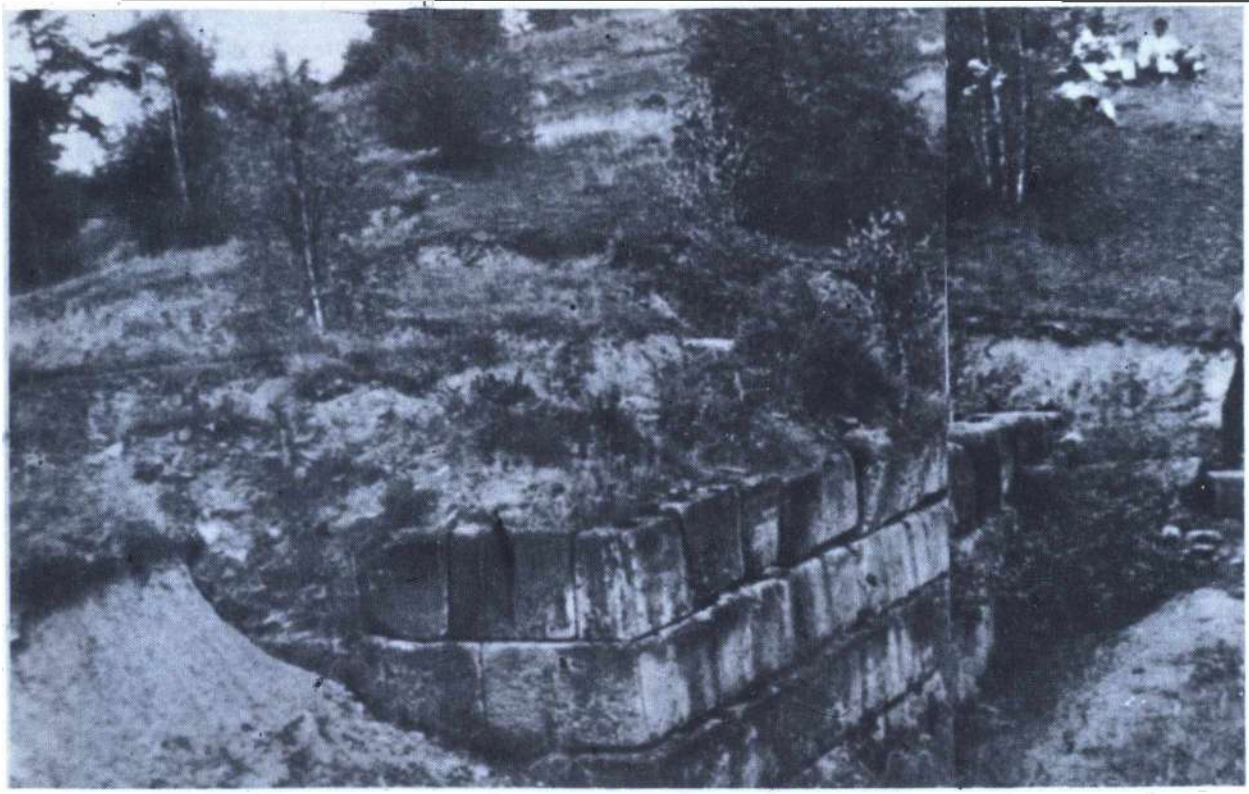
Porneau spre curți eterne cu car de stele zestre,
Dar rămîneau în poartă dureri domesticite.
Și-nchisă în iatacuri, cu brațe rătăcite,
Melancolia lunii se arăta-n ferestre.

V. VOICULESCU

Gebeleizis

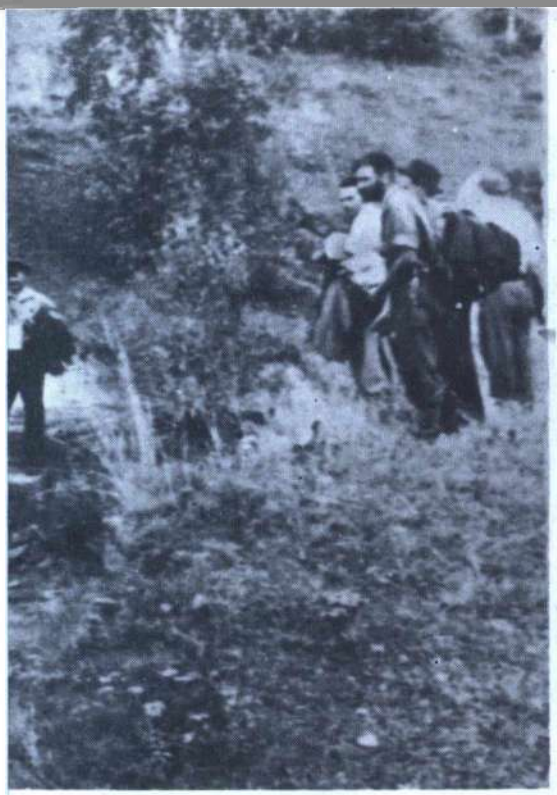
Aripa veche nu mă mai încape:
C-un zbor mă-nfig, cu-altul cad în ape
Și scoarța arsă prinde să se crape.
O sapă grea începe să mă sape,
Să-mi zdruncine comorile pustii
Și să mă scoată, flăcări, peste ape.
Străjerii Toamnei vin să se adape.

G. CĂLINESCU

Dacă te uiți bine în această fo-
tografie aiși mă veți vedea în
mijlocul soldaților. —

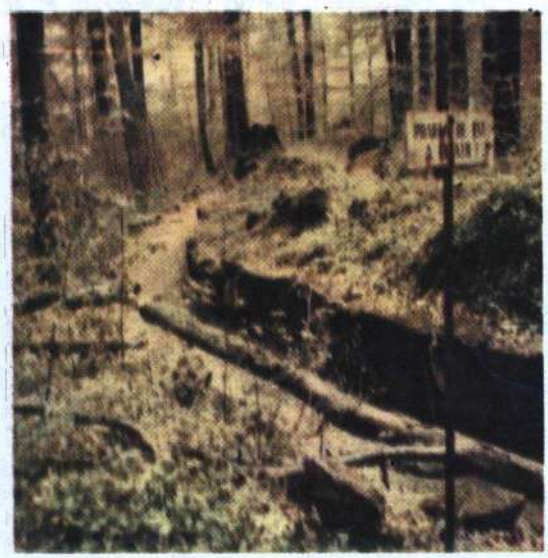

După această vizită, am scris autorităților, am propus restituirea numelui de Sarmizegetusa, ce se păstrează în memoria localnicilor cu denumirea „la cetate" sau „Grădiștea Muncelului". Conservarea monumentelor noastre trebuie făcută cu multă grijă. Nimic nu trebuie atins, stilcit, deformat sau transformat. Opera de distrugere săvîrșită de Romani și continuată de efectele ploilor, vîntului, poate fi finanțată. Accesul pe drumuri moderne să aibă în vedere conservarea arborilor ce stabilizează terenul și protejează ruinele. Mărturia Dacilor soseşte la noi după milenii furtu-

nease şi urmează a verbi nu numai prezentului, ci şi viitorului, într-un mod sincer şi convingător. Mi-a plăcut sensul greu descifrabil al limbajului folosit de Traco-Daci, aspiraţia lor spre înălţare şi durabilitate, apartenenţa lor la spiritualitatea universală, semn al unei filosofii consistente şi profunde. Atît sanctuarul circular cît şi calendarul dovedesc capacitatea Dacilor de a transpune în practică savante formule matematice, prezenţa unui instrument ştiinţific şi a unor studii astronomice proprii.

Azi putem afirma că Sarmizegetusa este recipientul în care se păstrează elementele fundamentale ale civilizaţiei noastre multimilenare.

Iosif Constantin DRĂGAN

Lugoj, 26 mai 1980.

Liviu REBREANU

în documente budapestane

REVISTĂ DE ISTORIE LITERARĂ, „MANUscriptum" *a încercat întotdeauna să se apropie cît mai mult, şi cu deplină obiectivitate, de adevărul evenimentelor biografice din destinul marilor creatori ce au avut o evidentă influenţă asupra evoluţiei scrisului românesc. După cum se ştie, acest drum nu este întotdeauna uşor. Deseori mărturiile documentare lipsesc — prilej de apariţie a legendelor, a ideilor preconcepute —, alteori chiar prezenţa dovezii materiale este derutantă, ea impunînd multiple interpretări. Acesta este cazul şi cu actele de faţă : necunoaşterea lor a dus la presupuneri lipsite de fundament, lucru care ne-a îndemnat să le dăm publicităţii, deşi ele pot fi comentate din diferite puncte de vedere. Aici trebuie să intervină contribuţia istoricului literar care, din materia brută a documentului trebuie să reconstituie adevărul vieţii trăite, subordonîndu-l semnificaţiei unei personalităţi. De multe ori el are de-a face cu mărturiile insolite ale unor împrejurări minore, care, însă, nu pot fi în nici un caz ignorate, deoarece, aşa cum arăta atît de expresiv Perpessicius, acest «moloz» aparent amorf poate oricînd ajuta, prin coroborare cu alte documente, la explicarea problemelor încă insuficient clarificate ale istoriei literare. În acest sens, socotim că numai prin alăturarea mărturiilor de faţă celor cunoscute deja şi, mai ales — căci avem de-a face cu destinul unui mare scriitor —, încercărilor literare din acel timp, dintre care un foarte revelator fragment de roman a apărut în* „Manuscriptum" *nr. 3 şi 4 din 1975, putem ajunge la o justă aproximare a semnificaţiei unor momente controversate din biografia lui Liviu Rebreanu.*

MANUSCRIPTUM

CU ANI ÎN URMĂ AM PUBLICAT UN STUdiu[1] conceput a fi un capitol dintr-o plănuită *Viaţă a lui Liviu Rebreanu*, care a fost realizat aproape în exclusivitate pe baza documentelor descoperite de noi în arhivele din R. P. Ungară. În acel studiu surprindeam şi anii (1900—1906) în care Liviu Rebreanu a fost elev al şcolii reale superioare de honvezi din Sopron şi al Academiei militare „Ludovica"[2] din Budapesta. Din motive obiective, neputînd cerceta unele documente şi arhive din ţara vecină, ultimii doi ani (1906—1908), cînd viitorul scriitor român a activat ca sublocotenent în regimentul nr. 2 de honvezi din oraşul Gyula, au rămas necuprinşi şi, în consecinţă, neclarificaţi. O facem acum, păstrînd, pentru unitate, aceeaşi orientare şi metodă de lucru. Întrucît cu acel prilej n-am putut publica şi documentele descoperite pentru etapa 1900—1906, considerăm util şi oportun ca pe cele mai reprezentative să le încredinţăm cu această ocazie tiparului, integrîndu-ne astfel, mai bine, profilului revistei „*Manuscriptum*".

Primul dintre acestea, luat în ordine cronologică, este cererea învăţătorului Vasile Rebreanu adresată conducerii Ministerului de Război al imperiului Austro-Ungar, prin care solicită admiterea înscrierii fiului său, Liviu, la şcoala militară de honvezi. În cerere întîlnim cîteva date inte-

[1] În revista „*Steaua*", X, 1959, nr. 9, pp. 90—99, sub titlul *L. Rebreanu elev militar din Sopron şi Budapesta*. Aducem şi pe această cale mulţumirile noastre dr. Spáczay Hedvig, o competentă arhivistă.

[2] Şi nu „Ludoviceum", cum scriu unii istorici literari.

I

Către

Excelenţa sa d-l Ministru al Apărării Naţionale Budapesta

cerere respectuoasă a învăţătorului de stat rural Rebreán Vasile din comuna Prislop judeţul Bistriţa-Năsăud.

În chestiunea primirii în anul I cu bursă gratuită a fiului său Olivér în şcoala reală superioară de honvezi.

Ataşate: 5 acte

REBREÁN OLIVÉR

II

Excelenţei sale d-lui Ministru al Apărării Naţionale Regale Maghiare

Excelenţă,

Cel mai umil învăţător de stat cu adîncă stimă, vă roagă să aprobaţi înscrierea în clasa I-a în una din şcolile reale superioare de honvezi a fiului meu cu numele Rebreán Olivér şi acordarea unui loc de bursier gratuit de stat.

Pentru sprijinirea cererii mele invoc ca merit că în cursul celor 14 ani de cînd sînt învăţător am dus înainte cu modestele mele capacităţi cauza educaţiei din patria mea maghiară.

Această afirmaţie este întărită de textul adăugat de cererea prezentată de primăria comunală.

Afară de fiul meu Olivér mai am şase copii minori pe care, în lipsă de avere mobilă şi imobilă, îi susţin şi îi dau la şcoală numai din salariul meu de învăţător, de 900 coroane pe an.

Situaţia mea materială şi familială e certificată tot de textul de mai jos.

Anexez următoarele acte:

a. actul de botez al fiului meu Olivér (15 ani)

b. actul de cetăţenie (apartenenţa comunală Közepfalva)

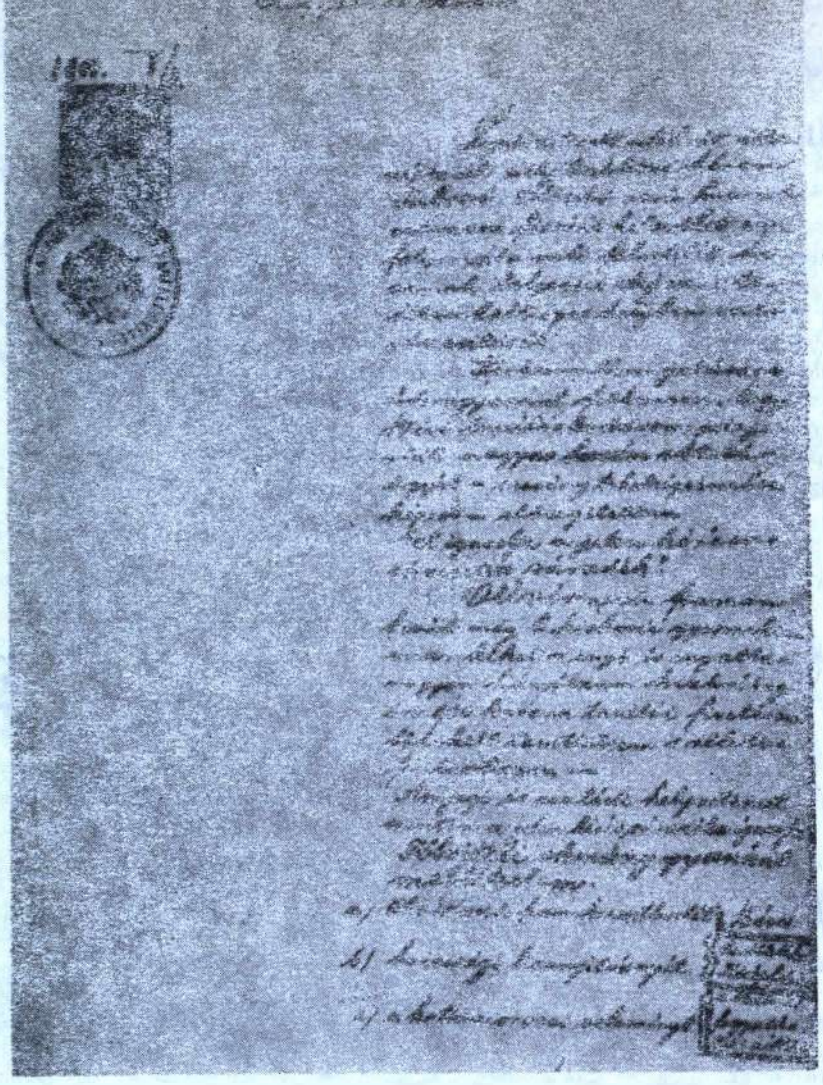
c. certificatul medicului militar (apt fără defecte)

---

resante şi totodată grăitoare în ce priveşte situaţia materială cam strîmtorată în care se afla atunci învăţătorul. Trecînd peste formulele de circumstanţă care pe cel neavizat îl pot surprinde — acestea erau consacrate de o lungă tradiţie birocratică — se poate reţine, printre altele, faptul că la 1900 Vasile Rebreanu avea deja şapte copii [3] şi că anual primea pentru munca depusă ca «învăţător de stat» numai 900 de coroane. Suma era atît de mică încît este nevoit să ceară ministerului să suporte cheltuielile de transport ale fiului său de la Prislop în localitatea unde va fi repartizat. Această dorinţă nu-l acuză pe Vasile Rebreanu, care nu era un cîrpănos, dar spune mult despre nevoile acute cărora trebuia să le facă faţă, de unde şi hotărîrea de a-şi trimite fiul într-o şcoală militară maghiară! De asemenea, şi notificarea făcută de primarul comunei, Dumitru Tabără, oferă cîteva date interesante. Aflăm, astfel, că învăţătorul, în lupta sa pentru existenţă, a fost nevoit, în cei 13 ani de slujbă, să funcţioneze la şcoli din localităţi diferite (doi ani în Lăpuşul unguresc, 10 ani la Maieru şi o jumătate de an la Prislop — era, deci, de curînd sosit aici) şi că nu era posesorul unei averi mobile şi imobile. Situaţie lesne de înţeles dacă reţinem că soţii Rebreanu proveneau din familii de ţărani de condiţie modestă.

Din certificatul medicului militar (Orvosi vélemény) şi din certificatul de calificare (Minó-

[3] Liviu, Iuliu, Livia, Emil, Maria, Virgil, Ecaterina.

d. certificatul de şcolaritate (şcolar) al ultimului an şi situaţia şcolară a anului în curs (media generală: bine).

Deoarece din veniturile mele foarte modeste nu-l pot însoţi personal la institut, în cazul că fiul meu ar fi primit la şcoala reală superioară, vă rog să dispuneţi ca ministerul să suporte cheltuielile de deplasare.

În sfîrşit, declar că cunosc pe deplin prescripţiile din Instrucţiile pentru primirea în institutele regale maghiare de honvezi de educaţie şi instruire şi mă oblig ca în cazul că fiul meu va fi admis la şcoala reală superioară de honvezi să corespundă tuturor condiţiilor prescrise în această Instrucţie.

Repetînd cererea mea plină de speranţe rămîn al Excelenţei voastre

Cel mai umil servitor

REBREÁN VASILE
învăţător de stat

Prislop, 24 aprilie, 1900

---

itvényi beadvány) merită a fi reţinut, bunăoară, că Liviu Rebreanu la vîrsta de 15 ani avea deja 165 cm., că vorbea perfect limba maghiară şi că în aprilie 1900 frecventa cu rezultate foarte bune cursurile clasei a V-a a gimnaziului din Bistriţa. Iar, în ceea ce-l priveşte pe tatăl scriitorului, este de menţionat faptul că avea veleităţi de folclorist.

Din actele aflate la Academia militară „Ludovica" din Budapesta, în special din *Situaţia d clarificare* încheiată la terminarea celor trei ani, se remarcă faptul că faţă de studiu Liviu Rebreanu manifestă aceeaşi tactică ca şi la Sopron, şi anume: debut strălucit (în anul I se situează pe primul loc), urmat de o scădere lentă spre final (în anul III se clasează al 6-lea). Disciplinele la care a obţinut în fiecare an nota «excelent» sînt: limbile franceză, germană şi maghiară, geografia, matematica, geometria descriptivă, organizarea armatei, istoria universală a luptelor ş.a. Mediile de «bine», frecvente în primul an, apar accidental la două discipline militare (fortificaţiile şi asediul cetăţilor şi cunoaşterea armamentului) şi la una nemilitară, ştiinţele naturii, iar în anul III, numărul lor se ridică la şapte. „Declinul", dacă poate fi vorba de aşa ceva, se explică, nu ne îndoim, şi prin reacţia adolescentului faţă de rigiditatea şi îngustimea autorităţilor militare maghiare, care tratează, după cum ne dovedesc documentele, cu excesivă severitate, unele manifestări juvenile (mai ales cînd acestea sînt dictate şi de condiţiile paupere ale existenţei sale, ca în cazul «istoriei» cu costumul). Sînt generate complexe sufleteşti, interesante de studiat atunci cînd dorim să resonstituim personalitatea tînărului Rebreanu.

C. CIUCHINDEL

III

nr. 566/1900
notar comunal

Subsemnata Primăria comunală dovedește oficial că învățătorul Rebreán Vasile a prezentat certificatele sale de servici cu nr. 58/1891, 37/1898 și 12/1900 din care reiese că numitul a funcționat ca învățător timp de doi ani în Lăpușul Unguresc, 10 ani la Maieru și 2 1/2 ani la Prislop. În acest timp pe terenul educației a dat dovadă de un spirit de sacrificiu neprețuit, de un zel și sîrguință permanentă și de o atitudine morală și politică demnă de laudă.

Se certifică de noi că numitul nu are nici o avere mobilă sau imobilă. Astfel își întreține cei șapte copii minori din salariul său de învățător de 900 de coroane pe an. Copiii săi, care urmează la școli, nu beneficiază de nici un stipendiu, bursă sau alt sprijin.

Primăria comunală
Prislop 25 aprilie 1900

SZÁTMARY KÁROLY
notar
TABĂRĂ DUMITRU
SZÁTMARY KÁROLY

IV

1900 V 2

Certificat medical

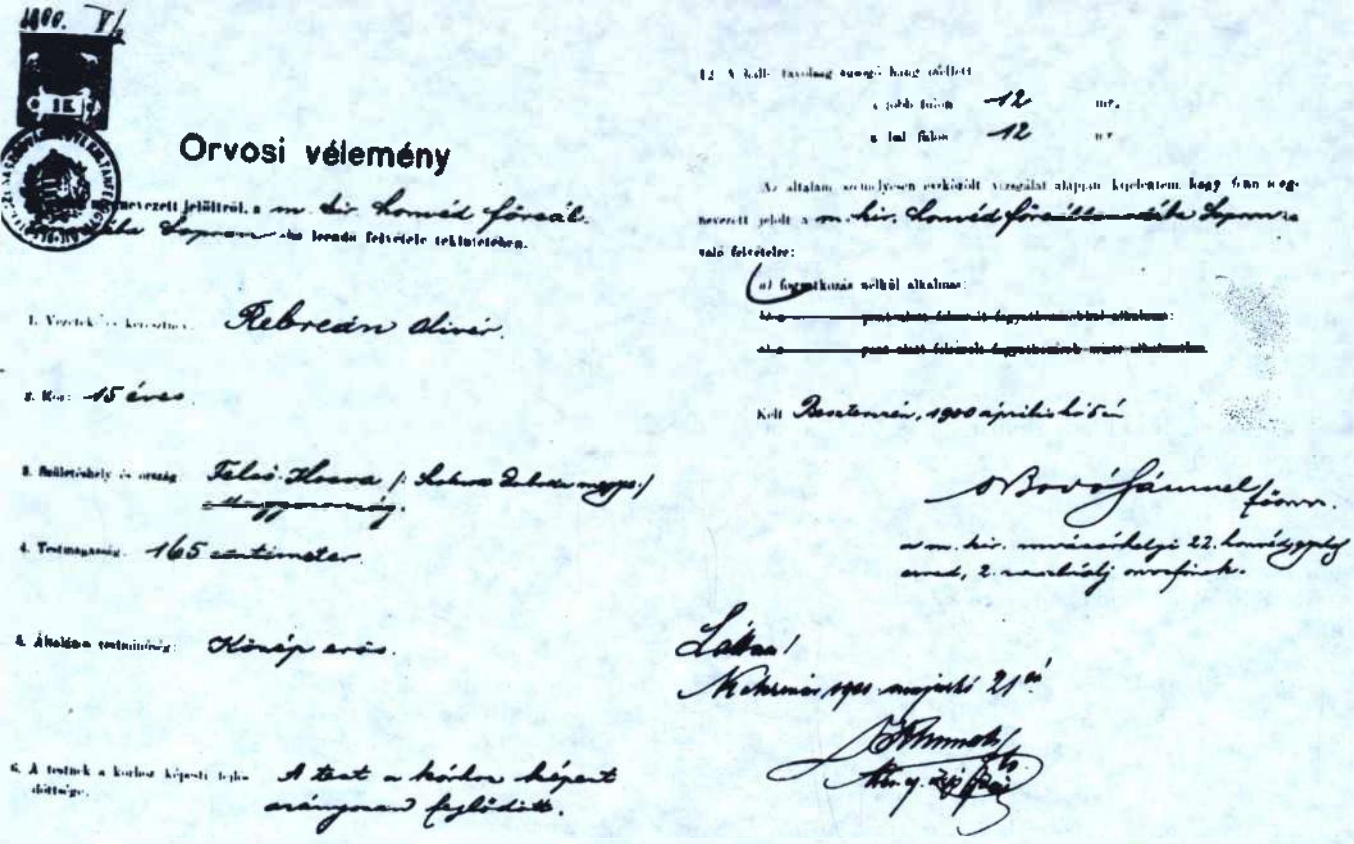
L.S.

al candidatului mai jos numit în scopul admiterii sale la Școala maghiară regală reală superioară de honvezi din Sopron

1. Numele și pronumele: Rebréan Olivér
2. Vîrsta: 15 ani
3. Locul de naștere și țara: Felsö-Iloşva (jud. Szolnok-Doboka) Ungaria
4. Înălțimea: 1,65 m
5. Caracterizare generală a corpului: tare [1]
6. Dezvoltarea corpului în raport cu vîrsta: Corpul e dezvoltat normal în raport cu vîrsta
7. Urmele rămase după vaccinare: Pe brațul drept se observă puțin, însă pe brațul stîng nu se văd deloc urmele vaccinării
8. Boli suferite: Nici una
9. Predispoziții evidente spre boli: Nu are
10. Felul și gradul deficiențelor existente și influența lor asupra candidatului: Nici una
11. Vederea și anume:
    a. Claritatea vederii fără ochelari:
    ochiul drept: v 6/6
    ochiul stîng: v 6/6
12. Distanța auzului cuvintelor șoptite:
    Urechea dreaptă = 12 m
    Urechea stîngă = 12 m

În urma vizitei medicale pe care am făcut-o eu însumi declar că candidatul de mai sus e apt să fie primit la Școala maghiară regală reală superioară de honvezi din Sopron.

[1] Cu sensul de bine făcut, care nu depășește mijlocul.

Orvosi vélemény

Dat în Bistrița la 1900, aprilie în 5.

Dr. Samuel Bodó medic șef al batalionului 2 din regimentul regal maghiar de honvezi nr. 22 de infanterie din Tg. Mureș

Văzut

Cluj, 1900, mai 21
ss. indescifrabil
medic șef al circumscripției sanitare

[Pe ultima pagină este scris «admis», urmează iscălitură.]

V

Comandamentul maghiar regal al centrului teritorial de honvezi nr. 6 din Cluj
nr. 3223

Act de calificare

despre elevul Rebréan Olivér care candidează la un loc de bursier al statului în clasa I-a a Școlii reale superioare de honvezi din Sopron [2]

[2] Nu am transcris decît rubricile completate .

La ce unitate (autoritate sau instituție) lucrează	La școala primară de stat din Prislop
gradul (funcțiunea)	învățător
numele și pronumele	Rebréan Vasile
dacă trăiește, localitatea și funcțiile materiale	ca învățător la Prislop
locul nașterii și țara	Felsö Ilosva, Ungaria
etatea la 1 septembrie a.c.	14 ani și 9/12 luni
apartenența comunală	Középfalva, Ungaria
dacă cunoaște limba maghiară și în ce grad	perfect
dacă e apt fizicește	apt fără deficiențe
dacă înainte a mai fost la vreun institut de educație, cînd și din ce cauză a plecat	nu
ce școli a urmat și cu ce rezultate	a terminat cu rezultate bune clasa IV-a a școlii gimnaziale din Bistrița. Actualmente urmează tot cu rezultate bune clasa a V-a
are sau nu condiții materiale favorabile pentru învățătură	nu
dacă frații au actualmente stipendii sau burse gratuite la vreun institut sau urmează vreo școală militară	nu
numărul și sexul lor	3 băieți și 3 fete
dacă vreo soră a urmat sau urmează vreo școală a fiicelor de militari	nu
numele și mijloacele de existență ale fraților și surorilor care au venit propriu	niciunul
numele, vîrsta și domiciliul fraților și surorilor care nu au venit propriu	Iuliu 13 ani — Năsăud, Livia 10 ani, Emil 8 ani, Maria 6 ani, Virgil 3 ani Ecaterina 4 luni la casa părintească
situația materială	nouă sute de coroane salar de învățător și 200 de coroane îndemnizație pentru chirie. Nu are avere
observații speciale	Tatăl candidatului face serviciu de 14 ani ca învățător

observații

După caracterizarea revizorului școlar al județului Bistrița-Năsăud, învățătorul Rebrean Vasile își exercită funcțiunea cu credință și zel. Problemele administrative ale școlii de sub conducerea sa le rezolvă punctual și cu pricepere. Limba maternă e română dar niciodată nu a avut atitudini nedemne de un patriot și a primit premiu special pentru că a învățat pe elevi foarte bine ungurește. Lucrează cu zel și pe terenul albinăritului. A colaborat la revista română „*Ungaria*" redactată în spirit național de Grigore Moldovan prof. univ. la Cluj, publicînd povești și legende populare române.

PALKOVICI
general de divizie

Cluj 1900, mai în 22

VI

[Extrase din Ordinele de zi pe școală ale Școlii maghiare regale reale superioare de honvezi din Sopron
Ordinul de zi pe școală nr. 218, august 28, 1900]

În urma examenului de admitere ținut astăzi următorii candidați au fost admiși și, deci, cu ziua de mîine trebuie luați în evidența alimentară: Bobochay László, Csalány János, Salyniosy János, Boros Ernö, Rebreán Olivér, *[urmează încă 19 candidați].*

Ordinul de zi pe școală nr. 333, decembrie 21, 1900

Rămîn de bună voie la Institut (în timpul vacanței) următorii elevi din clasa I-a: Ubl Rezsö, Rebreán Olivér, Káplány Gábor, Schmausz Endre, Murkovic Ioán, Strasser Ferencz.

*

[În aprilie 16, 1901, Liviu Rebreanu primește de acasă 3 coroane, iar în iunie 22, același an, primește 30 de coroane. Ultimii bani erau destinați, probabil, pentru plata trenului pînă acasă].

*

Ordinul de zi pe școală nr. 179, iunie 28, 1900

Încheierea anului școlar în cl. I-a și a II-a

În sensul paragrafului 4 al Regulamentului de clasificare, precum și în urma hotărîrii conferinței profesorale ținută astăzi, fac cunoscut cele ce urmează despre elevii clasei a I-a și a II-a.

Clasa I-a

Dobîndirea distincției de eminent: Rebreán Olivér și Harcsik Kálmán

Ordinul de zi pe școală nr. 302, noiembrie, 1901

Pedepsirea unor elevi: În urma hotărîrii unanime a conferinței profesorale ținute astăzi:

Rebreán Olivér, elev din clasa a II-a, a încurajat atitudinea nedisciplinată a unui coleg de al său prin faptul că a declarat valabile prescripțiile regulamentului unui alt institut în sensul căror prescripții elevii unei școli militare nu sînt obligați să dea raport subofițerilor, cu toate că regulamentul nostru prevede principii contrare și nu numai că a găsit corectă atitudinea colegului său, ci a și dat ordin, în calitatea lui de șef al clasei, ca să-și justifice atitudinea incorectă invocînd regulamentul institutului străin. Deoarece în cursul raportului a negat această faptă pentru ca să se eschiveze de la consecințele atitudinii sale incorecte și și-a recunoscut fapta numai după ce s-au găsit dovezi și atunci încerca să se eschiveze prin afirmații mincinoase și nedemne de

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

302. számú Iskola naplószám

Lapon, 192 22 év

1. Szolgálat. Kolnap iskola ügyi lat: Medveshy János ad ú
1 " " alt: Lázár Jábor írnoka
" iroda " " Engel József írnoki

2. Fegyelmi ügyek. A mai napon megtartott tanári iskolai ülésből egyhangú határozata alapján:

Rebreán Olivér II. osztályos bels növendék társainak joggyakorlatos elbírálásával elkövetkezett az által, hogy egy idegen intézet [illegible] ezen határozatával, mely szerint a növendékek előtisztnek jelentési nem tartoznak azonak, hogy a saját házirendjük nem jelentéktelen számú intézkedéseket tartalmaznak ösmeretlenül nyilvánította és az illető növendék eljárását nem csak helyeselte, hanem ő el azon is utasította, hogy előbbiekben helytelen magatartásával nem idegen szabályokra való hivatkozással igazolja. - Tekintettel arra, hogy a kihallgatás folyamán nem tett őtet tagadta azért, hogy joggyakorlatos ellenes eljárásának [illegible] alól magát kivonja és csak rábizonyítás után ismerte azt be, de akkor is hazug és egy tajtékos nem illő állításokkal igyekezett magát menteni; Tekintettel továbbá arra hogy nem

A honvédelmi m kir Miniszter úr Ő nagyméltósá-gához.

Budapesten

Legalázatosabb kérése

Rebreán Sándor megyei Fiscs. lap kőrségbeli állami elemi népiskolai tanító Rebreán Lázárnak

Olivér nevű fiának a honvédi főreáliskola első évfolyamába állami költségén való kegyes fel-vétele

tárgyában

5 drb. melléklet

Rebreán Olivér

un elev, luînd în considerare că prin acest gest al său a exercitat o influenţă rea asupra spiritului colegial şi al disciplinei militare, i se scade nota la purtare la « bine » şi i se ia distincţia de « eminent » şi i se acordă distincţia simplă. În afară de aceasta se pedepseşte elevul sus amintit cu 4 zile de arest de cazarmă.

Varjon Zoltán a refuzat să facă raport subofiţerului cu care era în raport de inferioritate şi a dat raport numai la ordin special şi deoarece a vrut să convingă pe subofiţerul respectiv despre corectitudinea atitudinii sale, contrar cu disciplina noastră, arătîndu-i regulamentul unui institut străin, fără ca să fi luat în considerare regulamentul şcoalei noastre îl pedepsim cu trei zile de arest sever.

Toţi elevii clasei a II-a nu vor putea, timp de patru duminici consecutive, să părăsească cazarma pentru că au procurat mai multe exemplare din regulamentul unui institut străin, şi au început discuţii, contrarii cu disciplina, despre regulament.

Pe baza celor de mai sus postul de chestor în clasa a II-a (ocupat de Rebreán Olivér) îl va avea elevul Horcsik Kálmán, primul în clasă.

*

[În anul 1901—1902 elevul Rebreán Olivér rămîne de bună voie pe timpul vacanței la școală].

Ordinul de zi pe școală nr. 20, ianuarie 20, 1903
Vor fi prezentați mîine la raport, în fața comandantului școlii, elevii Rebreán Olivér din clasa a III-a și Mihai Victor din clasa a II-a.

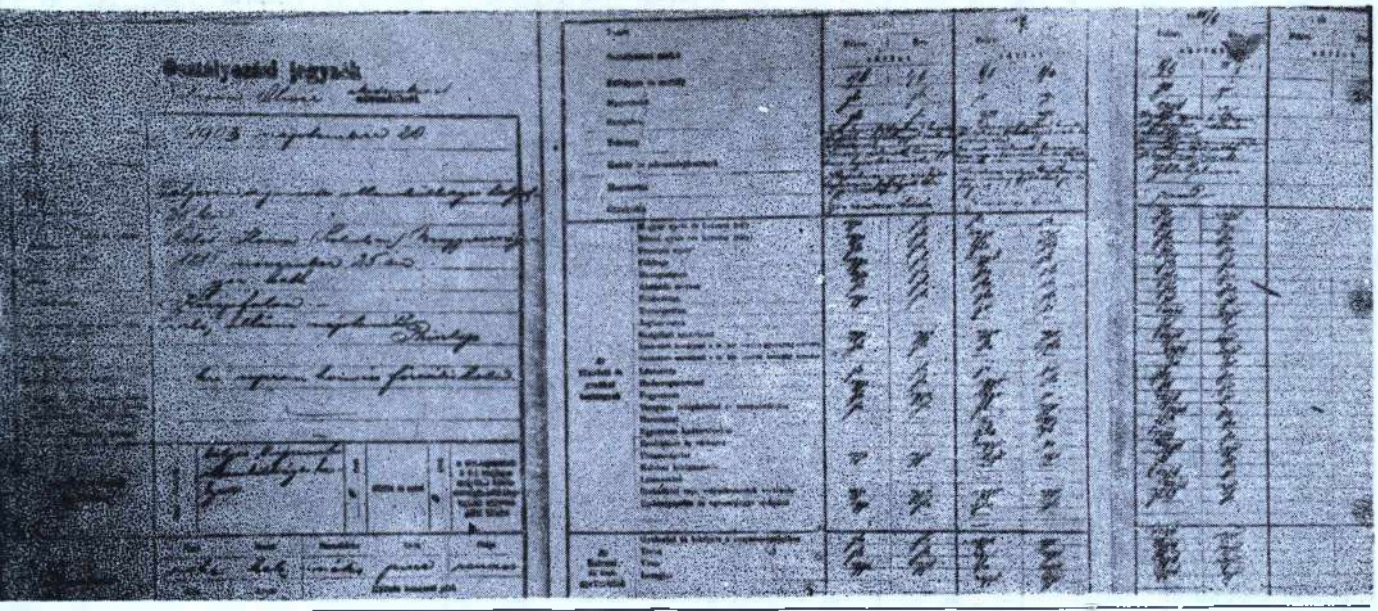
Ordinul de zi pe școală nr. 31, ianuarie 31, 1903
Pedepsirea elevului Rebreán: Pe elevul Rebreán din clasa a III-a îl pedepsim cu trei zile de arest sever și afară de aceasta, conform alineatului 4 al punctului 40 și al paragrafului 9 din *Regulamentul de a pune note* i se scade nota la purtare la «suficient» și drept consecință pierde insigna purtată, din cauză că a făcut o datorie ușuratică și anume: Fără știrea și consimțămîntul părinților și al comandantului școlii și-a făcut pe datorie un rînd de haine în valoare de 27 de coroane la un croitor din localitate, cu toate că cunoștea bine lipsa totală de posibilități materiale a părinților; în afară de aceasta a indus în eroare pe creditori cu promisiunea că tatăl său va plăti datoria, ba chiar a dat o adresă falsă a părinților și, în sfîrșit, deoarece a vîndut cadoul pe care comandantul școlii i l-a dat cu ocazia sărbătorilor de Crăciun, cu acest gest a dat dovadă că nu are respect față de școală.

VII

Situația de clasificare

Student la Academie Intrarea în Academia Ludovica					Rebreán Olivér 1903 septembrie 20
Ieșirea din Academia Ludovica					—
ocupă					un loc de bursier de stat complet gratuit
taxa școlară, anuală					28 de coroane
data nașterii	locul și țara Anul				Ilva de Sus, județul Solnoc, Ungaria 1885, noiembrie 25
religia					greco-catolică
apartenența comunală					Közepfalva
tatăl (mama sau tutorele) numele, ocupația și localitatea					Vasile, învățător de stat, Prislop
averea personală					
școli absolvite înainte	Școala reală superioară regală de honvezi din Sopron				
obligațiunile active de serviciu	acest elev	ocupă un loc de bursier de stat complet gratuit	6 ani	și pentru aceasta	6 ani este obligat să efectueze în afară de cei 3 ani legal obligatorii

Descrierea fizionomiei	părul blond barba lunguiață	ochii albaștri fața lunguiață	sprîncene blonde	nas	gura potrivită	
	semne particulare					
starea sănătății	1904 II/2		1904 XI/25		1905 VII/4	1906 VI/4
înălțimea în metri	179		180		180	180 1/2
bustul	67		84		83	90
greutatea corpului în kg	68		67		68	70
capacitatea vederii ochiul drept ochiul sting	6/6		6/6		6/6	6/6
anul școlar	1903—4		1904—5		1905/6	
încheierea situației școlare anul și clasa	semestr./anuală situația		semestr./anuală situația		semsetr./anuală situația	
	IB	IB	II B	II B	III B	III B
purtarea	excelent	excelent	bine	f. bine	bine	bine
silința la învățătură	excelent	excelent	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine
capacitate	inteligență foarte bună, temeinică, o memorie deosebită, expunere degajată		inteligență foarte bună, temeinică, o memorie deosebită, expunere degajată		inteligență foarte bună, rapidă și temeinică, expunere degajată	
dispoziția și trăsăturile caracteristice	serios, închis, ambițios, caracter puțin dur		serios, închis, ambițios, caracter puțin dur, nu totdeauna prezintă încredere		serios, nu e un caracter format, puțin închis	
comportarea	respectuos, are o oarecare influență asupra colegilor		respectuos, are o oarecare influență asupra colegilor		excelentă ținută	
ținuta	foarte îngrijit, ordonat		ordonat, curat		ordonat	
limba maghiară	f. bine	excelent	excelent	excelent	excelent	f. bine
limba germană	f. bine	excelent	f. bine	f. bine	excelent	excelent
limba franceză	excelent	excelent	excelent	excelent	excelent	excelent
geografia	f. bine	excelent	f. bine	excelent	excelent	excelent
matematica	f. bine	excelent	excelent	excelent	excelent	excelent

geometria descriptivă	excelent	excelent	excelent	excelent	excelent	excelent
topografia	f. bine	excelent	excelent	excelent	excelent	excelent
şt. naturale	—	—	bine	bine	bine	bine
şt. juridice	—	—	—	—	f. bine	f. bine
regulamentul de serviciu	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine	bine	bine
regulamentul de exerciţiu pentru armata regală maghiară de infanterie	excelent	excelent	excelent	excelent	f. bine	f. bine
regulamentul de exerciţiu pentru armata regală maghiară de cavalerie	—	—	—	—	f. bine	f. bine
instrucţiuni de tragere	excelent	excelent	bine	bine	bine	bine
organizarea armatei	f. bine	excelent	f. bine	excelent	excelent	excelent
cunoaşterea armamentului	excelent	f. bine	f. bine	bine	bine	bine
relevee topografice	excelent	excelent	bine	f. bine	f. bine	bine

tactica militară	—	—	f. bine	f. bine	f. bine	excelent
istoria universală a luptelor	—	—	excelent	excelent	excelent	excelent
fortificaţiile şi asediul cetăţilor	—	—	f. bine	f. bine	f. bine	excelent
serviciu de geniu	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine
organiz. ad-tivă militară	—	—	—	—	bine	bine
cunoaşterea calului	—	—	—	—	f. bine	bine
istoria artelor şi desenul liber	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine
ocrotirea sănătăţii şi serviciul sanitar	f. bine	excelent	excelent	excelent	excelent	excelent
instruirea militară şi instrucţia şi pregătirea de grupă	excelent	excelent	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine
educaţia fizică gimnastica	excelent	excelent	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine
scrimă	f. bine	f. bine	excelent	f. bine	f. bine	f. bine
călărie	—	—	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine
cunoştinţe deosebite sau aptitudini						
numărul de sănătate	70	76	85	86	101	101
media generală	f. bine	excelent	f. bine	f. bine	f. bine	f. bine
clasificarea şcolară	al 3-lea din 35	1 din 35	al 5-lea din 30	al 5-lea din 28	al 5-lea din 28	al 6-lea din 28
distincţia	dublă	eminent	dublă	dublă	dublă	dublă
observaţii	trece în anul II			trece în anul III		

compania Academia

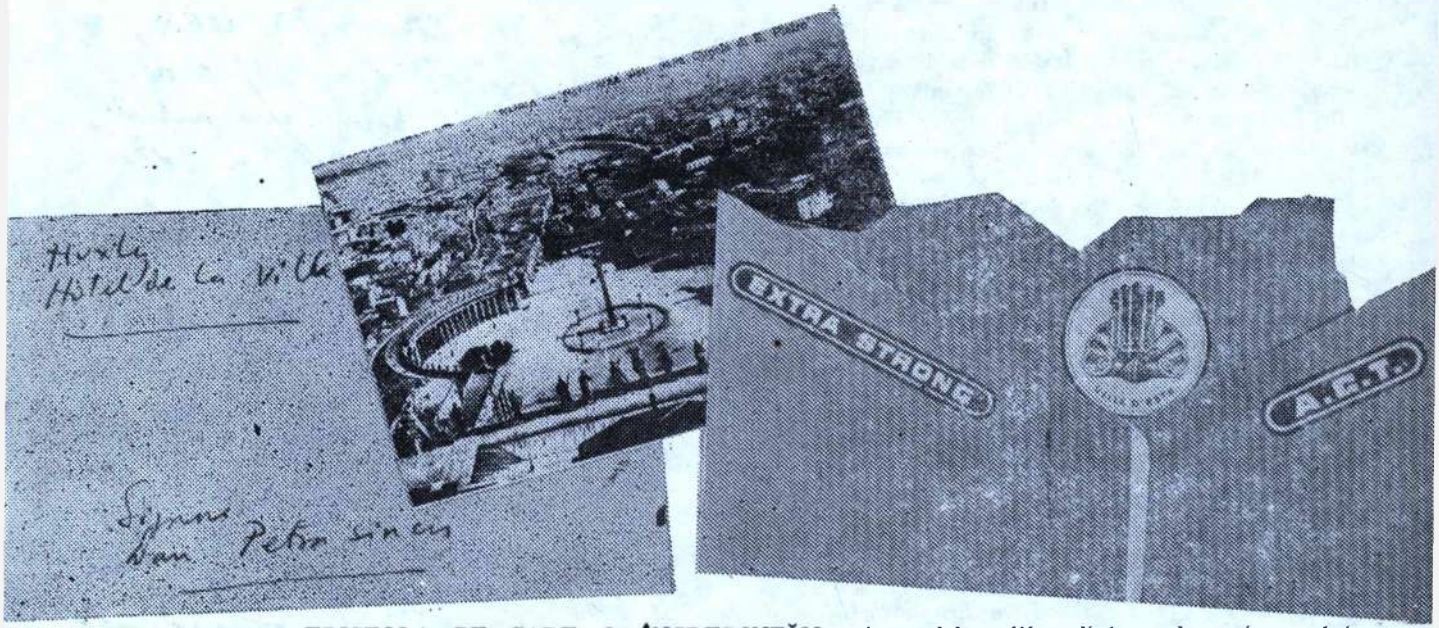
Semnătura comandantului
încheiat la Budapesta,

ss indescifrabil
anul 1906, luna iulie, ziua 10

SCRIITORI STRĂINI ÎN ARHIVE ROMÂNEȘTI

Aldous HUXLEY

«...un semn de bună intenție...»

EPISTOLA PE CARE O ÎNCREDINȚĂM tiparului în paginile de față reprezintă încă o importantă dovadă referitoare la legăturile lui Huxley cu România.

Dincolo de nota ei ușor ocazională și amabilă, această pagină autografă a autorului *Contrapunctului* către Dan Petrașincu dezvăluie aspecte mult mai semnificative cu privire la interesul de care creația literară huxleyană se bucura în spațiul literar românesc. Se prelungeau astfel în anii imediat următori celui de al doilea război mondial ecourile unei constante admirații față de opera unuia dintre cei mai interesanți prozatori moderni a cărei cunoaștere facilitase, nu o dată, în literatura noastră, neașteptate apropieri și rodnice confluențe de idei.

Fie că fusese cunoscut direct la sursă sau prin intermediul tălmăcirilor în limba franceză, fie că studiile și articolele critice ce-i fuseseră consacrate pe alte meridiane sporiseră cu atît mai mult curiozitatea asupra unei modalități narative ce surprinsese prin originalitate, scrisul lui Huxley a pătruns deosebit de repede în circuitul literaturii române, stimulînd comentarii și paralele critice dintre cele mai nuanțate, capabile să evidențieze consonanța prozei noastre interbelice cu formule literare dintre cele mai moderne.

Anton Holban observa, astfel, posibile puncte de contact între literatura scriitorului englez și opera Hortensiei Papadat-Bengescu, trasînd încă din 1932, la apariția *Drumului ascuns*, trainice punți critice între structurile epice ale celor doi prozatori. (*În marginea lui Huxley*, în „*România literară*", an I, nr. 7/23 aprilie 1932).

Autorul *Morții care nu dovedește nimic* mărturisea, totodată, recunoașterea unor trăsături specifice scrisului său în finețea și intuiția psihologică a lui Huxley, care, în *Două sau trei grații*, prefigurase ceva din universul obsesivei sale *Irina*. Trimiteri interesante spre proza lui Huxley stabileau în comentariile lor critice Mihail Sebastian și Emil Gulian.

Cel care va încerca însă un prim eseu asupra literaturii marelui scriitor englez, esențial pînă astăzi în literatura noastră critică, a fost Mircea Eliade. El a publicat în foiletonul ziarului „*Cuvîntul*", din lunile august-septembrie 1932, pa-

ginile exegetice pe care le-a cuprins mai tîrziu în volumul de studii *Insula lui Euthanasius* (Editura Fundațiilor regale, 1943, sub titlul *Despre Aldous Huxley*).

Legăturile lui Mircea Eliade cu literatura autorului *Contrapunctului* sînt mai profunde decît le-am bănui la prima vedere și e deajuns să amintim faptul că în 1935, cînd apărea în librării romanul *Huliganii*, scriitorul român era pus în directa succesiune a prozatorului englez. Gidian ca viziune, romanul lui Eliade se dovedea huxleyan și «contrapunctic» ca formulă.

Critica noastră literară, de la Pompiliu Constantinescu la Ion Chinezu și Perpessicius, a remarcat imediat acest aspect.

Tîrziu, în apropierea celui de al doilea război mondial, au apărut în volum și primele tălmăciri ale unor opere importante din creația lui Huxley.

E vorba, bineînțeles, de traducerea *Contrapunctului* (Editura Națională Ciornei, 1938), într-o versiune trunchiată și destul de îndepărtată de original, semnată de «eternul» Jul Giurgea, care doi ani mai tîrziu (1940) va publica la aceeași casă editorială și un volum de nuvele sub titlul *Două sau trei grații*.

Înaintea acestora, însă, cititorul român avusese ocazia să cunoască două remarcabile nuvele huxleyene, *Cura de odihnă* și *Zîmbetul Giocondei*, tălmăcite de Pinmar și respectiv de E. Zarandy, apărute în seria *Lectura*, *Floarea literaturilor străine*, nr. 467 și 512 din 1934.

Pe acest fond, desigur, destul de sumar schițat aici, al legăturilor lui Huxley cu România, scrisoarea trimisă lui Petrașincu capătă noi dimensiuni. În 1946 scriitorul englez era deja una din personalitățile literaturii europene.

Dan Petrașincu, al cărui interes pentru Huxley se recunoaște nu numai din numeroasele trimiteri la numele și creația prozatorului londonez, prezente încă din articolele publicate în „*Discobolul*", ceea ce dovedește o familiarizare deplină cu opera acestuia, dar și din folosirea unei formule «contrapunctice» într-o nuvelă de largi dimensiuni precum *Jungla* (1940), era firesc, așadar, să încerce, în cursul unei călătorii în Italia, să obțină un interviu din partea autorului *Frunzelor uscate*, întors atunci pe meleagurile ce constituiseră scena cîtorva dintre cele mai cunoscute creații epice ale sale.

Șansa unei convorbiri cu Huxley a rămas însă fără urmări, după cum înțelegem din textul epistolei. Marele romancier a preferat, încă o dată, *confestunea* intimă mărturisirilor publicistice.

Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA

Hotel de la Ville.
Rome
...
21. VIII. 48

Cher Monsieur.
Je vous remercie de votre lettre.
J'aimerais mieux que vous ne fassiez pas usage, pour un article, d'une conversation qui a été privée et confidentielle.
Sincèrement vôtre.
Aldous Huxley

P.S. Ma enclosed is a note of good will; but I hope it may help you out of your immediate difficulties.

Hotel de la Ville,
Roma
21.VIII.48

Dragă Domnule,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră. Aș prefera să nu faceți uz, pentru un articol, de o convorbire care a fost particulară și confidențială.

Al dumneavoastră, sincer,
ALDOUS HUXLEY

P.S. Rîndurile de mai sus sînt numai un semn de bună intenție; dar sper că te vor putea ajuta să ieși din încurcăturile imediate.

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Adevărata identitate a lui Zilot ROMÂNUL

Confirmarea unei ipoteze de acum 100 de ani

ÎN JURUL LUI ZILOT ROMÂNUL, CRONICARUL şi poetul începutului de veac XIX, istoricii literari au purtat numeroase discuţii, atît în ceea ce priveşte «identitatea» sa cît şi în privinţa valorii operei, formată din cîteva scrieri în proză şi mai multe poezii publicate succesiv, începînd din anul 1874. În acel an, apare în „Revista contimporană" articolul O cronică inedită [1] al lui Petru Grădişteanu în care se citează fragmente din manuscrisul aflat acum sub numărul 761 la Arhivele Statului, cuprinzînd istoria Munteniei de la domnia lui Constantin vodă Hangerliul pînă în zaveră, şi se fac aprecieri asupra valorii istorice şi literare a acestei cronici. Autorul arată că manuscrisul i-a fost împrumutat de M. Kogălniceanu care avea de gînd să-l publice în a sa colecţie de cronici ale României şi nici măcar nu-şi punea problema inexistenţei unui cronicar cu numele Zilot Românul.

B. P. Hasdeu, publicînd în întregime acelaşi manuscris, mai întîi în „Columna lui Traian" pe anii 1882 şi 1883 şi apoi în extras în 1884 [2], făcea remarca: «Cine au fost autorul, nu se ştie, căci „Zilot Românul" este învederat un pseudonim, care însemnează „Românul zelos» [3]. Avînd puţine date despre Zilot, Hasdeu nu încearcă o identificare a acestuia, dar analizîndu-i stilul operei socoteşte că era oltean. În anul 1885, Grigore Tocilescu publică alte scrieri ale lui Zilot [4] şi în comentariile despre autorul lor [5] consemnează rezultatele investigaţiilor sale în privinţa identităţii acestuia. Aici el arată «că sub pseudonimul de Zilot Românul se ascunde Ştefan Moru», şi că «cercetările ce vom face mai departe poate că vor arăta că ne-am înşelat»[6]. **El va relua investigaţiile şi va comunica noile concluzii în două şedinţe ale Academiei Române, ţinute în martie 1890 [7]. Cu această ocazie, el arată că numele adevărat al lui Zilot Românul a fost Ştefan Fănuţă. Interesant este faptul că Tocilescu nu a publicat aceste comunicări nici în 1891, cînd a editat Jalnica cîntare a lui Zilot [8] şi nici cu altă ocazie [9], fiind probabil acaparat de alte preocupări. Comunicarea despre Zilot se baza mai mult pe spusele soţiei acestuia, Natalia, cu care a avut o discuţie cu un an mai înainte. Tocilescu arăta:** «am făcut anul trecut cunoştinţă doamnei Natalia Fănuţă, muma d-lui major An. Fănuţă. Întrebînd-o dacă are documente vechi de familie, mi-a vorbit de soţul său, care a lăsat mai multe hîrtii într-un ghiozdan de mătase; mi-aduse ghiozdanul, d-asupra căruia citii aceste cuvinte: **„La cei cu ştiinţă şi nezavisnici"** şi deschizînd, mare mi-a fost surprinderea cînd am recunos-

---

[1] P. Grădişteanu, *O cronică inedită*, în *„Revista contimporană"*, nr. 5, 1873, Bucureşti, pp. 461—486.

[2] B. P. Hasdeu, *Înainte de Tudor Vladimirescu 1800—1821, Ultima cronică română din epoca fanarioţiloru, reprodusă după manuscriptulu din Archivulu Statului din Bucureşti*, Bucureşti, 1884, 118 p.

[3] Ibidem, p. VI.

[4] Gr. Tocilescu, *Scrierile inedite ale lui Zilot Românul*, în *„Revista pentru ist., arh. şi fil."*, an. III, vol. V, 1885, pp. 58—88.

[5] Ibidem, pp. 58—64.

[6] Ibidem, p. 64.

[7] *Analele Academiei Române*, s. II, tom. XII, 1889—1890, part. administrativă şi dezbaterile, Bucureşti, 1890, pp. 103, 116.

[8] În *„Revista pentru ist., arh. şi fil."*, VI, 1891, pp. 89—115.

[9] Aceste comunicări au rămas în manuscris şi se păstrează la Biblioteca Academiei Române, Ms. nr. 5149.

cut în manuscrisele şi hîrtiile din el aceeaşi mînă a lui Zilot şi cu semnătura: Ştefan Fănuţă serdarul· Descoperirea era făcută»[10].

Dacă Gr. Tocilescu ar fi publicat comunicarea susţinută la Academia Română, problema identificării lui Zilot Românul ar fi fost rezolvată de acum aproape 100 de ani. Altfel, numai rîndurile care au apărut în Analele Academiei [11] nu au avut darul să convingă pe cercetători de exactitatea identificării, ci, mai mult, i-au făcut să creadă că Tocilescu nu a avut încredere în cele constatate. Astfel, N. Iorga spunea în 1901: « S-a propus cîndva, pe baza unei anchete, numele lui Ştefan Moru, apoi, în 1890, Tocilescu, cari făcuse acea încercare de identificare, reveni asupra părerii dintîi, oprindu-se, fără să putem cunoaşte motivele, asupra lui Ştefan Fănuţă [12] » şi se arăta pesimist în faţa posibilităţii de identificare a lui Zilot. « E foarte puţin probabil să ştim vreodată numele adevărat al „Românului Zilot", al zelosului compatriot», sau: « Dacă numele Zilotului e aproape imposibil de stabilit, figura lui, schema biografică se pot fixa destul de bine» [13], spunea el. Aceeaşi neîncredere o manifestau şi Ovid Densusianu [14] şi Gh. Adamescu, ultimul spunînd: « Gr. Tocilescu l-a identificat întîi cu Şt. Moru, apoi cu Ştefan Fănuţă, dar se pare că motivele sale n-au convins pe cei mai mulţi scriitori, aşa că rămîne să-l socotim ca anonim» [15]. La rîndul său, G. Călinescu spunea în 1941: « În Zilot Românul a fost văzut aci un Fănică Moru, aci un serdar Fănuţă. Chestiunea a rămas întunecată»[16]. Şi întunecată a rămas şi pînă acum [17].

[10] Biblioteca Academiei Române, Ms. nr. 5149, f. 11.

[11] *Analele Acad. Rom.*, tom cit., p. 116, unde se spune: « *În şedinţa solemnă a Academiei Române, din 25 martie 1890, Gr. G. Tocilescu a făcut o expunere asupra scrierilor istorice şi poetice ale cronicarului Ştefan Fănuţă, cunoscut pînă acum sub numele de Zilot Românul* ».

[12] N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* (1688—1821), vol. II, ed. îngrijită de Barbu Theodorescu, Bucureşti, 1969, p. 284.

[13] Ibidem.

[14] Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, ed. IV-a Bucureşti, 1943, p. 123.

[15] Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, Bucureşti, 1913, p. 232.

[16] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, 1941, p. 189.

[17] Vezi şi: *Istoria literaturii române*, II, Ed. Acad. RSR, Bucureşti, 1968, p. 131; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, Bucureşti, 1977, pp. 570—575 (cu mici deosebiri, aceeaşi expunere este şi în: *Idem, Literatura română premodernă*, Bucureşti, 1964, pp. 206—214).

În anul 1961, Valentin Al. Georgescu, ocupîndu-se de un al treilea manuscris al Manualului de legi din 1766 al lui Mihai Fotino [18], descoperă că dedicaţia din fruntea acestuia, semnată de Ştefan Ioan, este, cu unele deosebiri, identică cu două mici poezii ale lui Zilot Românul, dedicate una lui Scarlat Ghica, din ordinul căruia s-a întocmit manualul respectiv, şi alta lui Ştefan Conduratu, « cetitoriul stăpîn» al lui Zilot [19]. Concluzia sa este că Zilot Românul s-a numit Ştefan Ioan Moru. Pentru N. A. Ursu [20], în 1969, el s-a numit Ştefan Moru (sau Mora). Ioan Rotaru, în O istorie a literaturii române, vede în autorul cronicii despre moartea lui Hangerliu doar pe « ciudatul Zilot Românul» [21], fără să opteze pentru una din identificările anterioare sau să propună altă soluţie.

Dacă aproape toţi cei care s-au ocupat de viaţa şi opera lui Zilot, de la Gr. Tocilescu (în 1885) şi pînă la colectivul excelentului Dicţionar al literaturii române recent apărut [22], au avut în vedere fie pe Ştefan Moru (sau Fănuţă), fie pe Ştefan Fănuţă, cu totul alta este situaţia în cazul lui Al. Alexianu. Acesta a socotit că sub pseudonimul Zilot Românul s-ar fi ascuns T. Gh. Peşacov [23]. Această identificare nu ţine seama nici de biografia, cunoscută, a lui Peşacov, nici de datele autobiografice ale lui Zilot, presărate peste tot în opera sa.

Preocupîndu-mă problema, am luat în consideraţie datele autobiografice din creaţia lui Zilot Românul, pe care le-am verificat cu cele aflate în documente oficiale, păstrate în diferite fonduri arhivistice la Arhivele Statului. Rezultatele m-au dus la convingerea că datele cuprinse în comunicarea lui Gr. Tocilescu din 1890, care avea la bază discuţia acestuia cu Natalia, soţia lui Zilot, sînt corecte, şi, totodată, au

[18] Aflat şi la Biblioteca Academiei Române, Ms. nr. 378.

[19] Valentin Al. Georgescu, *Un al treilea manuscris ieşean al „Manualului de legi — Νομικόν Πρόχειρον" din 1766 al lui Mihai Fotino (Fotinopulos), Bibl. C.U. Iaşi, ms. gr. V, 42*, în *„Studii"*, Revistă de istorie, an. XIV (1961), nr. 6, p. 1509, nota 1.

[20] N. A. Ursu, *Adevăratul nume al lui Zilot Românul*, în *„Limba română"*, an. XVIII (1969), nr. 4, p. 313.

[21] Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, vol. I (de la origini pînă la 1900), Bucureşti, 1971, p. 78.

[22] *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1979, pp. 935—936.

[23] Al. Alexianu nu a publicat materialul, socotind probabil că este necesar să fie aprofundat. După moartea sa, în revista *„Săptămîna"*, nr. 394, de vineri 23 iunie 1978, apărea articolul: *Inedit. Jos masca, Zilot*, cu menţiunea că este « *dintr-un manuscris al lui Al. Alexianu* ».

completat biografia « Românului zelos». Concluzia pe care am tras-o este că Zilot Românul a fost Ştefan Ioan Fănuţă [24], aşa cum indica şi Tocilescu în 1890. Chiar în poeziile rămase inedite, dintre care publicăm acum cîteva, Zilot se numeşte Ştefan Fănuţă serdarul. Astfel, în poezia Altele asupra nenorocirei mele cu grabnică văduvie, el îşi spune:

« De aceea, ticăloase Ştefane, ajung atît,
Ajungă atîtea lacrămi, nu mai plînge amărît ».

Iar într-o notă la poezia Cum pre cer şi pre pămînt. Regulament veşnic, în care cere sprijinul ceresc pentru îndreptarea nedreptăţii de a fi fost înlăturat din slujbă după 40 de ani de muncă, el se numeşte serdarul Fănuţă. Autorul poeziei spune că s-a văzut îndepărtat din slujbă de către stăpînire, cu înscris semnat de logofătul Dreptăţii, Alexandru Filipescu. Cuprinsul înscrisului este dat de el în întregime între ghilimele: « Se depărtează serdaru Fănuţă din slujbă, căci nu au primit să jure după Regulamentul Organic». Nimic mai clar, credem. Ca un argument în plus, aducem cîteva dovezi de grafie: autograful lui Zilot Românul şi al lui Ştefan Fănuţă [25]. Este evident pentru oricine că scrisul este acelaşi, ceea ce înseamnă că el aparţine unei singure persoane: Ştefan Fănuţă serdarul.

Luîndu-se în consideraţie faptul că el însuşi spune că a început să scrie istoria sa după 18—20 ani şi că Domnia lui Constandin vodă Hangerliul a alcătuit-o în anul 1800, s-a socotit că Zilot s-a născut prin anul 1780. Aceste date autobiografice se găsesc în cuvîntul Către vrednici cetitori al manuscrisului de la Arhivele Statului, care cuprinde Domnia lui Constandin vodă Hangerliul şi istoria Ţării Româneşti între anii 1796—1820. Cuvîntul către cititori a fost scris în urmă, probabil prin 1850, şi de aceea datele cuprinse în el nu au precizia necesară. Fără a mai intra în alte amănunte aici, arătăm numai că dacă el s-a născut pe la 1780 şi a scris lucrarea amintită mai sus la anul 1800, la 20 de ani deci, nu mai poate fi vorba de « copilăreasca vîrstă», aşa cum menţionează el în titlul acestela.

Alte elemente, care concordă între ele, ne ajută să precizăm data naşterii sale. Astfel, în catagrafia oraşului Bucureşti din 1838, « Dumnealui Fănuţă» este înscris ca avînd 50 de ani. Acesta este primul element de care aminteam, iar cel de al doilea se află în poezia datată de autorul ei cu « 5 mai 1840», pe care o publicăm mai jos. Această poezie conţine următoarele versuri care indică vîrsta lui la acea dată:

« Dar de patruzeciuri,
Cu din cincizeci civerturi
Acum împlinind ».

Înseamnă că la 5 mai 1840 Ştefan Fănuţă avea 52 ani şi 6 luni, împlinise deci 52 ani în 1839, prin lunile noiembrie sau decembrie, corespunzînd cu cele indicate de catagrafia din 1838.

Prenumele lui Zilot a fost Ştefan, aşa cum apare într-un acrostih şi cum semnează dedicaţia din fruntea Manualului de legi, copiat pentru « stăpînul» său, Ştefan Conduratu, şi cum reiese din cele spuse mai sus. Ioan era numele tatălui său, Ioan starostea, după unele documente oficiale, în care apare cînd « Ştefan sin Ioan starostea», cînd « Fănuţă sin Ioan starostea» (sin = fiul lui). Fănuţă, care va deveni numele de familie, era numele bunicului său, după cum spune Tocilescu. Tatăl său, Ioan starostea, a slujit ţării peste 40 de ani în slujbe politiceşti, îmbrăcînd şi patru caftane. Ştefan se va « înstreina» din casa părintească după vîrsta de 15 ani, « însă aici în patrie-m», şi va intra la stăpîn la clucerul Ştefan Conduratul, un cunoscut jurist al vremii. În anul 1802, de teama pazvangiilor, va trece şi el la Braşov. După întoarcerea în Bucureşti, va sta tot la stăpîn. În această perioadă va copia Manualul de legi al lui Mihai Fotino (Hiotul), pentru Ştefan Conduratul, căruia i-l dedică prin versurile de pe fila întîi. După două însemnări, cu acelaşi conţinut, aflate pe ultima filă a acestuia — « 1811 dechemvrie, am cetit şi eu pă pravila aceasta»—, reiese că manuscrisul era gata înainte de această dată.

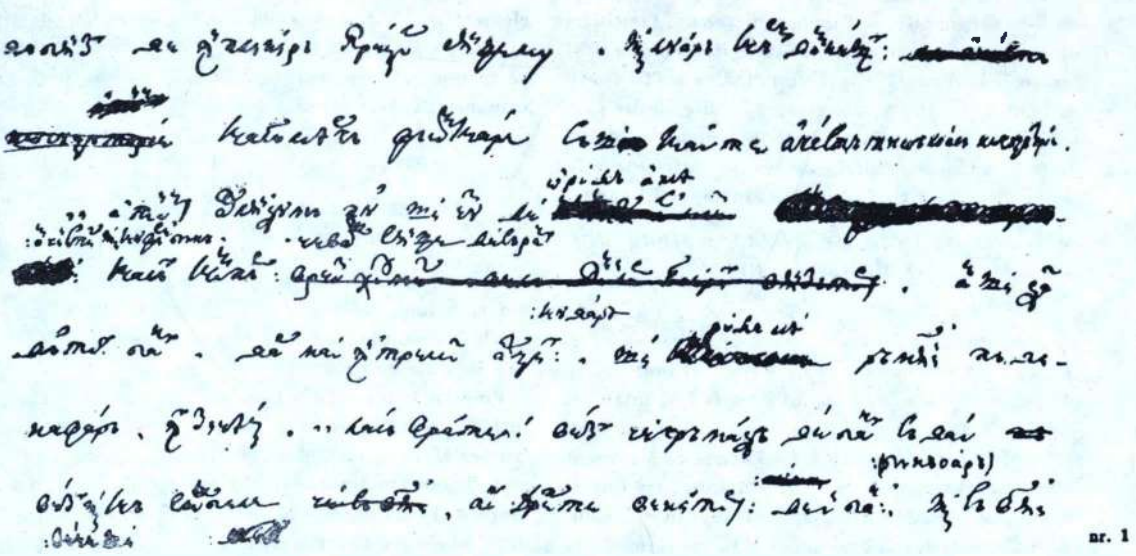
În 1814, Zilot era cunoscut sub numele « Ştefănică logofătul» şi probabil ieşise de la stăpîn şi avea o funcţie oarecare, care îi aducea un venit, pentru că la această dată el împrumuta pe un Gheorghe Săvescu cu 1000 de lei [26]. Fiind în slujbă şi prin 1818—1819, un cumnat al său, Fota Prisiceanul (sau Piersiceanul) l-a rugat să-i cumpere şi lui o slujbă.

Pasajul privitor la acest cumnat al său este foarte interesant pentru biografia lui şi pentru relevarea grijii cu care se ascundea autorul causticelor cuvinte la adresa fanarioţilor şi slujitorilor lor. Cronicarul scrisese iniţial: « Atunci, aflîndu-mă pus şi eu de

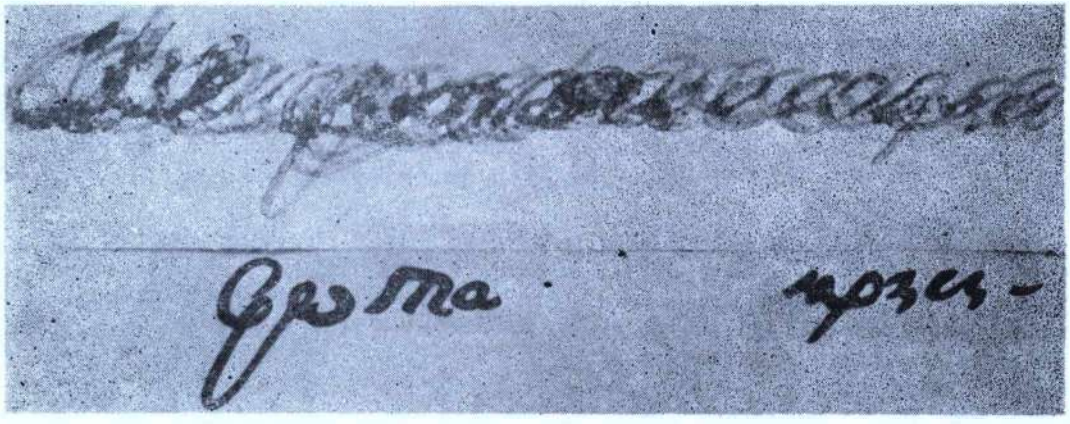
[24] Demonstraţia şi toată documentarea în această problemă le vom prezenta într-o lucrare aparte despre viaţa şi opera lui Zilot Românul (Ştefan Ioan Fănuţă). Aici, nefiind nici locul, nici spaţiul suficient pentru aceasta, vom da doar cîteva date din viaţa lui.

[25] Vezi facsimilele din paginile următoare.

[26] În anii 1837—38, serdarul Ştefan Fănuţă s-a judecat în mai multe rînduri cu acest Gheorghe Săvescu la Tribunalul Poliţienesc Bucureşti şi la

nr. 1

nr. 2

nr. 3

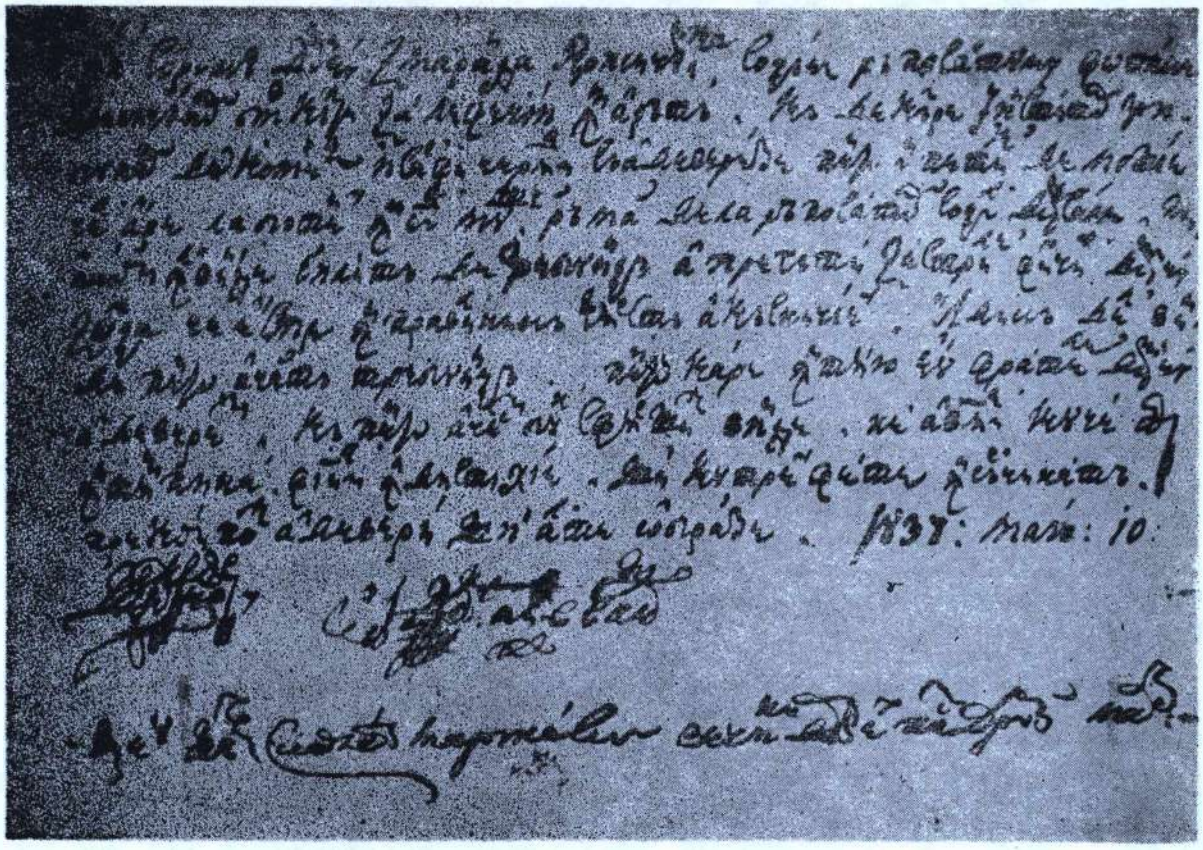
Cuvintele pe care nu le-a putut citi Gr. Tocilescu, cînd a publicat scrierea lui Zilot despre domnia lui Alexandru Şuţu, din cauză că au fost foarte şterse, ascundeau cheia dezlegării misterului numelui cronicarului. Deşi Tocilescu a arătat că textul « o rudă a mea » a fost « Scris pe d'asupra în loc de: cumnatul meu », el nu a putut descifra numele acestuia. Or, tocmai numele acesta constituie cheia despre care vorbeam, el oferă garanţia că identificarea făcută este incontestabilă.

După ce am reuşit să-l citesc, descoperind şi documentele care dovedeau că descifrarea este corectă, era nevoie de o fotografie-martor, care să demonstreze şi altora că în acea ştersătură se află numele cumnatului lui Zilot, Fotache Prisiceanul.

O fotografie obişnuită surprinde aproape numai o pată de cerneală, aşa cum se vede în facsimilul paginii de manuscris (nr. 1). O macrofotografie în infraroşu scoate în evidenţă numele şters şi face posibilă verificarea citirii lui (nr. 2).

În macrofotografie se vede destul de bine numele « Fota », şi probabil în locul întunecat de lîngă litera « a » este şi grupul de litere « ke » (che). Din al doilea nume se vede numai « Prisi » —, fiind la sfîrşitul rîndului, la cotorul manuscrisului, iar continuarea — « ceanul » — este pe rîndul următor, pentru care nu s-a mai făcut fotografie.

Decalcul alăturat (nr. 3) ajută la urmărirea ductului literelor şi la citirea numelui cumnatului lui Zilot: FOTA[CHE] PRISI[CEANUL].

Dovada incontestabilă a identificării lui Zilot Românul cu Ştefan Fănuţă serdarul se află în opera acestuia. Aşa cum am arătat mai sus, din textul care a fost şters de Zilot în conceptul scrierii sale despre *Domnia a treia a lui Alexandru vodă Şuţul* reiese că **Zilot Românul era cumnatul lui Fotache Prisiceanu.**

Dar cum se numea acest cumnat al lui Fotache Prisiceanul?

Mai multe documente, pe care le-am depistat în fondurile arhivistice de la Arhivele Statului, lămuresc această problemă. Pentru exemplificare, m-am oprit asupra unuia din 10 mai 1837 *, din care transcriem partea care ne interesează: « *Viind soru-mea, dumneaei Zmaranda Prisiceanca, soţiia răposatului Fotache Prisiceanul biv căpitan za lefecii,* ** ... ». Semnează « *Ştefan Serdar* », împreună cu doi martori.

Înseamnă că Ştefan serdarul era cumnatul lui Fotache Prisiceanul. Iată, deci, că Zilot Românul, cumnatul lui Fotache Prisiceanul, era fratele Zmarandei Prisiceanca, adică Ştefan serdarul.

Din facsimilul documentului reiese şi faptul că acesta a fost scris de Ştefan serdarul. Scrisul este identic cu unele concepte de scrieri semnate de acesta cu pseudonimul Zilot Românul.

---

* Documentul este la Arh. St. Filiala Ilfov, fond Tribunalul Ilfov, Secţia Comercială, dosar 9112/1837, f.3.

** fost căpitan de lefegii.

un cumnat al meu, Fota Prisiceanul, om cinstit și cu fire bună, ca ...», dar, dîndu-și seama că prin acest cumnat se va desconspira, a șters textul subliniat de noi și l-a înlocuit cu altul: «o rudă a mea»[27]. Reiese că Zilot era cumnatul lui Fota Prisiceanul. După cum arată Tocilescu, conform spuselor Nataliei Fănuță, și cum vom dovedi cu alt prilej, Ștefan Fănuță avea o soră, Smaranda (Manda), care era căsătorită cu Fota Prisiceanu.

În anul 1821, puțin înainte de 15 mai, a trecut în Transilvania și s-a așezat în satul Turcheș (Türkös) împreună cu un băiat al său și cu doi servitori. Faptul că în Transilvania îl însoțește numai băiatul, demonstrează că era văduv la acea dată. Băiatul este Constantin, care a murit în iunie 1828, după cum reiese din poezia, rămasă inedită deocamdată, cu titlul: «La mormîntul unui născut fiu al meu, Costandin, stihuri ca despre partea lui. 1828 iuniu». Cu a doua soție, Hrisi, s-a căsătorit înainte de 1831 și au conviețuit doar trei ani. Moartea soției l-a afectat foarte mult, după cum reiese din trei poezii în care plînge pierderea ei.

La 1821 era medelnicer și puțin înainte de 5 mai 1825 apare în documente ca epitrop la Departamentul Obștirilor (Cutia Milelor), împreună cu serdarul Răducanu Trestianu. Zilot menționează în însemnările la poezia despre Cutia Milelor, că a fost numit în această funcție imediat după revoluție. În urma «lepădării în scris de această slujbă» a celor doi epitropi, domnul numește la 6 iulie ca epitropi la Departamentul Obștirilor pe stolnicul Geani Orășanul și pe slugerul Ioan Gărdescul.

Vineri 23 septembrie 1827, domnul Grigore Dimitrie Ghica l-a ridicat în rang pe Ștefan Fănuță de la medelnicer la serdar.

Pentru cîțiva ani nu știm cu ce s-a ocupat, probabil că s-a retras la via sa de la Valea Largă, de lîngă Cîmpina, din cauza pierderii soției și a copilului, în vremea ciumei. În catagrafia Bucureștilor din anul 1831 îl aflăm singur, fără soție, fără copii, stătea cu el un nepot — Iancu Borănescu — care mai tîrziu va fi reprezentantul său în diferite pricini ce va avea cu diverse persoane. După anul 1831 reapare în documentele vremii și vom arăta numai că a făcut parte din primul Sfat orășenesc ales în București și a fost președinte al Tribunalului Polițienesc București. În septembrie 1836 a fost îndepărtat din slujba ce avea ca prezident la acest Trinbunal, după o activitate de 5 ani. Motivul îndepărtării a fost că nu s-a supus prevederii Regulamentului Organic de a jura pe Evanghelie că va păzi dreptatea, ca slujbaș al țării. Această înlăturare îl întristează mult și încă la doi ani după aceea mai scria versuri pline de amărăciune la adresa stăpînirii, care i-a răsplătit în acest mod cei 40 de ani de muncă.

S-a afirmat că a fost un mic boier, ceea ce corespunde numai pentru prima parte a vieții, dar în 1831 îl găsim menționat ca biv vel serdar (adică fost mare serdar), acest lucru însemnînd că a ajuns în categoria veliților (marilor) boieri, chiar dacă rangul său, de serdar, era doar primul din a treia clasă de boieri. În anul 1834 îl aflăm angajat în strîngerea de fonduri pentru zugrăvitul și «meremetul» bisericii din Valea Largă, pentru care dădea suma de 300 de lei.

A murit în anul 1853 și a fost îngropat la 13 noiembrie la biserica Negustori din mahalaua Vergului. Aceasta a fost mahalaua în care a viețuit el pînă la incendiul din 1847, cînd i-au ars casele. Alte case a avut pe strada Radu Vodă. Casele «doamnei Natalia Fănuță», soția sa, erau, prin 1875, sediul Ofițerului Stării Civile din Culoarea Albastră.

Din catagrafia orașului București, din anul 1838, vedem că la această dată Fănuță serdarul avea 50 de ani, era căsătorit cu Natalia de 24 de ani și avea un băiat, Iancu, de 2 ani și o fată, Safta, de 5 ani. La 3 septembrie 1843 i se naște al treilea copil, Athanasie, cel care a ajuns la 1 aprilie 1887 maior, fiind comandantul Divizionului de jandarmi București și în același timp și un cunoscut meloman ce lua în concesie Opera italiană din București. Iancu

---

Agia orașului București. Într-o jalbă adresată Președintului Tribunalului Polițienesc București, din 24 mai 1838, el arată: «*Încă din anul 1837 am fost dat jalbă cinstitei Agii (chear s-au orînduit în cercetarea acelui cinstit Tribunal), arătînd că am a luoa cu zapis de la un Gheorghe Săvescu lei una mie încă din anul 1814* ...» În dosarul pricinii se află transcris și zapisul de împrumut, în care Gheorghe Săvescu spune: «*Adică lei una mie sînt datori la dumnealui logofătul Ștefănică* ...» Deci Ștefan Fănuță serdarul era, la 1814, Ștefănică logofătul (Arhivele Statului Municipiul București, fond Tribunalul Polițienesc București, dosar 3311/1838, ff. 1,4).

[27] Acest pasaj se află în scrierea numită *Domnia a treia a lui Alexandru vodă Șuțul ce i se zicea și Dracache*, aflată în manuscris la Biblioteca Academiei RSR, ms. nr. 5193, și publicată de Gr. Tocilescu în *Scrierile inedite ale lui Zilot Românul*, în *„Rev. ptr. ist., arh. și fil."*, an III (1883), vol. V, pp. 58—88. Gr. Tocilescu nu a putut să citească din textul șters de Zilot decît «cumnatul meu», iar în textul scrierii, la cuvîntul *rudă*, arată prin nota 2: «*Scris pe d-asupra în loc de: cumnatul meu*». N.e. (*loc. cit.*, p. 69). Noi am reușit să descifrăm în totalitate textul șters, și astfel a ieșit în evidență că Zilot Românul era cumnatul lui Fota (Fotache) Prisiceanul.

a murit tînăr, prin anul 1864, iar Safta s-a căsătorit cu Teodor Coadă, care va ajunge colonel.

Remarcăm că Zilot Românul este prezent în documentele vremii în calităţile pe care le menţionează, dar desigur numele sub care apare în acte este cel adevărat: Ştefan Ioan Fănuţă. Este încă o dovadă a faptului că această identificare este cea corectă. Datele pe care le oferă documentele vremii întăresc şi completează tot ceea ce Tocilescu a aflat din gura Nataliei Fănuţă.

Opera lui Ştefan Ioan Fănuţă a fost publicată în bună parte între anii 1874—1942. Nu s-a publicat Visul lui Poliopt, care se ocupa de istoria Ţării Româneşti după fuga lui Caragea, lucrare pierdută probabil pentru totdeauna, şi un grupaj de poezii scrise între anii 1828—1857. Aceste poezii au fost găsite de Gr. Tocilescu în ghiozdanul primit de la Natalia Fănuţă. Ele se păstrează numai transcrise, probabil din 1890, în volumul manuscris care cuprinde şi comunicarea ţinută de Tocilescu la Academia Română în anul acela. Este posibil ca după transcriere originalele să fi fost înapoiate Nataliei Fănuţă, deoarece în arhiva Tocilescu de la Biblioteca Academiei nu este nici o urmă de existenţa lor.

Transcrierea poeziilor s-a făcut în spiritul scrierii de la 1890: cu u final, d şi s în loc de z, cu é în loc de ea etc. În transcrierea noastră, ghidîndu-ne după alte poezii ale lui Fănuţă, văzute de noi în original, le-am redat asemănător scrierii poetului.

Din cele 38 de poezii aflate în manuscris, de întindere variind între 4 şi 260 de versuri fiecare, ne-am oprit la cîteva. Ca valoare artistică, se poate afirma şi despre aceste versuri ceea ce spunea I. C. Chiţimia despre cele cunoscute anterior: «multe sînt mediocre, dar cu unele sclipiri»[28]. Istoricii literari vor cîntări mai bine valoarea lor.

Marcel Dumitru CIUCĂ

[28] I. C. Chiţimia, *Zilot Românul*, în *Istoria literaturii române*, Editura Academiei R.S.R., vol. II, Bucureşti, 1968, p. 131.

I

Către cel ce se uită la cadra mea. 1847 ghenarie 12.

Ce te uiţi aşa la mine?
Gîndeşti că m-au nemerit?
Aşa cat şi eu la tine,
Dar sînt prea nedomerit:
Cadra, frate, să cuvine
Celui ce s-a-nvrednicit
Patriei să facă bine,
Ca să fie pomenit
Iar la mine cu greşală,
Măcar rîvna d-am hrănit,
N-am avut şi rînduială
Ca să o fi şi plinit.
Însă am nădejde vie,
Rîvna mea a o-nplini
Fiii miei, ei să se scrie
Vrednici a se pomeni.

II

Altele tot la închipuirea mea. 1847 ghenarie 18.

Ştergeţi-mi închipuirea, căci zugravul m-au greşit
Nu mi-au nemerit şi firea, ca să fiu desăvîrşit.
Eu sînt altul la vedere, şi altul întru ascuns;
Judecă şi de la tine, şi nu-mi vei cere respuns.

III

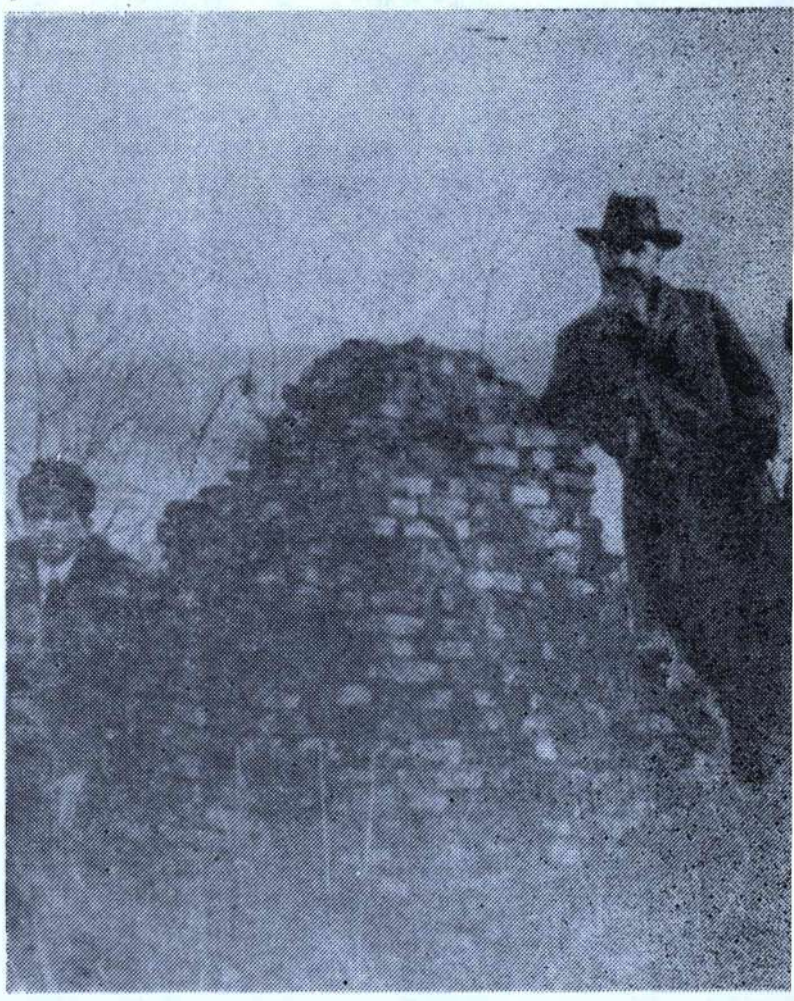
La închipuirea în cadră a unui prieten. 1840 maiu 5.

De n-ar fi fost moarte,
Nu mă-ndemnam poate,
Să-mi închipuesc
A mea-nfiinţare
În vîrsta de ani care
Supt ea vieţuesc.
Dar de patruzeciuri,
Cu din cincizeci civerturi,
Acum înplinind,
Luai îndemnare
Spre sfîrşituri care
Să trăiesc murind.
Că n-au stat pe lume
Om să poarte nume
Altfel fericit,
Fără cît prin fapte
Bine lăudate,
S-au învrednicit.
Iar acelelalte,
Deşertăciuni toate,
Umbră, praf şi vis;
Deci cerul voească
Duhul să-mi întărească,
Cît stă-n trup închis.

DIN LUMEA CELOR CARE SCRIU

G. IBRĂILEANU

CORESPONDENȚĂ ESTIVALĂ CU:
Paul ZARIFOPOL
Ionel și Lily TEODOREANU
Damian STĂNOIU

PUBLICĂM MAI JOS UN NUMĂR DE SCRISORI aflate la Muzeul literaturii române și care n-au intrat în grupajul publicat în ediția de Opere, VI, G. Ibrăileanu, apărută la „Minerva" în 1978. Deși în parte cunoscute nouă și altor istorici literari, aceste scrisori au rămas inedite pînă azi.

Le-am așezat, pentru a le comenta, în ordine cronologică.

Corin Grosu a publicat în „Manuscriptum" (1971) 32 de scrisori ale lui G. Ibrăileanu către Paul Zarifopol. Au rămas nepublicate patru scrisori, probabil achiziționate ulterior. Ibrăileanu invită pe Zarifopol la 12 ianuarie 1920 să colaboreze la „Viața românească". Zarifopol răspunde afirmativ la 21 ianuarie 1920 și la 26 ianuarie 1920 Ibrăileanu mulțumește pentru acceptare. Nu s-a păstrat scrisoarea cu propunerile concrete de colaborare ale lui Zarifopol, la care Ibrăileanu răspunde în ziua de 8 februarie 1920, cerînd articolul promis despre La Rochefoucauld. Abia la 28 februarie 1920, Zarifopol se scuză că n-a dat articolul cerut și nici nu știe cînd îl va da (vezi Scrisori către Ibrăileanu, I, „Minerva", 1966). Urmează în corespondență un spațiu liber, o tăcere a lui Zarifopol pînă la 23 iunie 1920. Din acest interval trebuie să fie scrisorile nr. 1 și 2 pe care le publicăm acum ca și scrisoarea nr. 4 din corespondența publicată de noi în Opere, VI, p. 271, datată doar 1920. În cea dintîi, Ibrăileanu îl anunță pe Zarifopol că i-a scris « tot azi » o scrisoare (care ar putea fi cea de a doua epistolă inedită) în care îl întreabă de ce tace, convins că n-ar avea de ce să fie supărat pe el. A treia scrisoare se poate data precis: 6 octombrie 1924, deoarece Ibrăileanu cere acum lui Zarifopol articolul despre Flaubert, pe care acesta tocmai îl trimite (vezi răspunsul său din 13 noiembrie 1924 în Scrisori către Ibrăileanu, I, și articolul Obiecții la Flaubert, în „Viața românească", 1924, nr. 11). Ca și Zarifopol, Ibrăileanu se plînge la această dată de agravarea neurastheniei sale, de o stare generală rea, de plîns. În fine, cea de a patra scrisoare e aproximativ din 10 octombrie 1926, răspuns la cea trimisă de Zarifopol la 6 octom-

brie 1926. Volumul lui Paul Zarifopol apărut la „Cultura Națională", în 1926, este Din registrul ideilor gingașe. Articolul despre Molière și gustul clasic a apărut în „Viața românească", 1926, nr. 11. Lui Ibrăileanu i-a apărut la editura „Viața românească", la Iași, în 1926, volumul Scriitori români și străini.

Foarte interesante pentru spiritul lui G. Ibrăileanu sînt cele 9 scrisori către soții Ionel și Lily Teodoreanu, văzute în manuscris de G. Călinescu și comentate de el în articolul Chitanța creatorului din „Contemporanul", 25 mai 1956 (vezi și Cronicile optimistului, București, E.P.L., 1964). « Am înaintea mea scrisori ale lui G. Ibrăileanu îndreptate către un romancier valoros care nu mai este, scria G. Călinescu. Ce suavitate, ce candoare, ce devotament din partea unui om în vîrstă față de unul mai tînăr».

Soții Ionel și Lily Teodoreanu se aflau de la 1 iulie 1927 la Tekirghiol (vezi Scrisori către G. Ibrăileanu, II, p. 392—398) de unde la 2 iulie 1927 scriu lui G. Ibrăileanu în Iași că vor să vină luna următoare la mănăstirea Agapia. Ionel Teodoreanu lucra la volumul al treilea din La Medeleni. Comunică lui Ibrăileanu că n-a scris decît 9 pagini. Ibrăileanu primește scrisoarea abia la 9 iulie și răspunde după ce ajunge la Agapia în ziua de 12 iulie. Fiind vorba de probleme gospodărești, se adresează soției scriitorului. Deși « obosit» și « mahmur», promite a face « și crime» pentru a le găsi casă. Trebuie să știe însă cînd vor reveni în Iași și cînd vor pleca la Agapia. Dacă vin la 8 august și nu se vă elibera pînă atunci nici o casă, va interveni să fie cazați la arhondaricul mănăstirii. Mai ușor se pot găsi două case alăturate cu cîte două camere. Neprimind încă răspuns, revine cu o scrisoare la 18 iulie. A luat hotărîrea de a le închiria cu 1000 de lei, pe strada principală, două camere unde vor putea rămîne pentru tot timpul, eventual se vor muta la 20 august. Ibrăileanu invocă nu mai puțin de șapte motive pentru care n-a închiriat camerele în casa pe care o vizau Teodorenii, apoi avertizează că în camerele închiriate e nevoie doar de cearceafuri și linguriță. Proprietara, maica Ghițescu, e cam « circiogară», dar casa e sănătoasă. Teodorenii răspund la 25 iulie și Ibrăileanu le trimite o nouă scrisoare la 30 iulie. Îi sfătuiește să nu vină pînă la 10 august, chiar pînă la 15 august, deoarece lipsa de case persistă și, în plus, la o colonie școlară s-au declarat cazuri de scarlatină. Vor trebui să aștepte pînă cînd el, microbofobul, va fi sigur că nu e nici un pericol. Însă la 2 august Ibrăileanu comunică alte îngrijorări soților Teodoreanu în Iași. Sora lui Cezar Petrescu a luat febră tifoidă de la Iași. A fost transportată de la Agapia la Roman, dar a dus-o cu automobilul Cezar Petrescu. Dacă vor veni cu Cezar Petrescu, să întrebe în prealabil dacă hainele lui Cezar Petrescu n-au contagiat scaunele mașinii. Ibrăileanu recunoaște singur (cu umor?) că e maniac și dă instrucțiuni precise soților Teodoreanu, cum și pe unde să vină la el, la maica Tecla Zăvoianu. Probabil că a primit pe Teodoreni la Agapia, de unde aceștia s-au dus în continuare la Văratic unde le scrie, de la Iași, la 21 septembrie. E « unul din cei mai pesimiști oameni din lume» sub deviza « Pe cînd alții stînd în umbră ...» (Eminescu, Scrisoarea I), și « Fost-a, n-a fost, ori a fost vis/acel Costache Ghica?» din epitaful lui Iancu Văcărescu La mormîntul banului Țării Românești și general al Rusiei Costache Ghica. Îl anunță pe Ionel Teodoreanu că a primit « urmarea la ... poemul liric și filozofic» (La Medeleni, vol. III). În Iași e praf, murdărie, boli. Trec automobile sanitare, etuve, diverse echipaje mortuare. Consultă necontenit medici: pe dr. Ciucă (de patru ori), pe dr. Esarcu (de două ori) și dr. Cazacu (de două ori). Destinul îl urmărește ca un cîine turbat. În aceste zile sumbre, Octav Botez a avut fantezia de a se tunde mic. Își reamintește melancolic de un gest al domnișoarei Giurgea, prietenă a Teodorenilor, de faptul că Lily Teodoreanu fură perje din copacul maicii Tecla, de Cezar Petrescu plimbărețul.

Ultimele patru scrisori ale lui Ibrăileanu către soții Teodoreanu sînt toate din iulie 1930. Le scrie din Iași la Mangalia. Neavînd o replică pentru peisajul marin primit, le trimite o ilustrată exotică, palatul imperial din Peking (10 iulie). Întreabă dacă e adevărat că Ionel Teodoreanu a fost numit la direcția Teatrului Național din Iași, îi anunță că Ralea pleacă la Londra, și pentru romancierul zarzărilor, dă de știre că pomii merită cel puțin « 33 de metafore», el fiind însă incapabil să le dedice altceva decît maxime (11 iulie). A primit vestea că s-a început nașterea femeii fatale (din romanul Fata din Zlataust). Ionel Teodoreanu și-a lăsat soția singură la mare și Ibrăileanu îi trimite acolo o carte poștală de consolare.

O singură scrisoare a lui Ibrăileanu către Damian Stănoiu. Îl informează că-i va apare în „Viața românească" din august 1927 o nuvelă. Proza lui Damian Stănoiu era revăzută la revistă în manuscris de G. Topîrceanu.

AL. PIRU

«...cele din urmă zile de agonie ale verei...»

Către Paul Zarifopol

[mai 1920]

Stimate domnule Zarifopol,

Ți-am scris, tot azi, o scrisoare pe adresa: I. Dobrogeanu (Gherea), str[ada] Spătarului, 28, București.

Dacă ești la Sinaia, cred că ți se va trimite acea scrisoare a mea.

Te rog scrie-mi dacă ai primit scrisoarea. Ți-am mai scris acum vreo două săptămîni două scrisori, una după alta.

Salutări cordiale

G. IBRĂILEANU

[iunie 1920]

Stimate domnule Zarifopol,

Ce s-a-ntîmplat cu d[umnea]ta?

Multă vreme — cu imaginația mea nenorocită — am crezut că ești bolnav, d[umnea]ta ori cineva din familia d[umi]tale. Pe cine întrebam, nu știa nimic. Nu mă puteam hotărî să-ți scriu, căci mă gîndeam că nu-ți poate arde de scrisori, dacă — după ipoteza mea — ai nenorociri mari. Apoi am aflat de la Slătineanu, nu demult, că ești sănătos și te ocupi cu Kant! Atunci m-am gîndit că, poate, te-ai supărat pe mine. Am cugetat ce ar fi putut să te supere — și n-am descoperit nimic. Dar ideea asta m-a tot făcut să șovăiesc. Dacă taci, trebuie să ai un motiv — oricare — și nu mai știam ce să fac. Dar acum m-am hotărît, iată, să-ți scriu și să te rog să-mi scrii că nu ești supărat, dacă nu ești supărat.

Cu cele mai bune salutări

G. IBRĂILEANU

[Fără adresă]: 6 Octombrie [1924]

Stimate domnule Zarifopol [,]

Îți scriu din Chișinău, unde am venit să mă refac, la o vie, cu o casă confortabilă, cu baie etc. Nu m-am prea refăcut. Te rog iartă-mi lunga mea tăcere. Am fost și sînt în momentele cele mai rele ale vieții mele. Sînt eroul, ridicol și abject, al unei dureroase tragedii. Neurastenia a ajuns la culme. Asud necontenit și necontenit mă tem de pneumonie. Asud de oboseală, de căldură, de emoții, de frica de a asuda, asta mă face prizonier în casă. Mîine plec. Cum plec? E frig afară, în tren etc. Vezi în ce hal am ajuns. Îmi permit să-ți scriu asemenea lucruri pentru că d[umnea]ta le poți pricepe, poate și pentru că vreau să înțelegi de ce nu ți-am scris. Cum ajung la Iași îți scriu despre volum. În orice caz, îți pot spune de pe acum că volumul d[umi]tale va avea prioritate la tipar și suma avansată înainte va fi cea mai mare din cele obișnuite. Pregătește materialul. Dacă vrei să faci corectură și dacă vrei să fie tipărit mai bine, cred că trebuie să fie imprimat la București. Pentru corectură e mai aproape de Sinaia. În cazul acesta, scriu eu lui Patrașcanu; d[umnea]ta îi trimiți materialul lui. La Iași

pot grăbi cu *punerea* sub tipar. La București, odată pus sub tipar, *iese* mai repede. Dar nu-ți pot spune lucruri definitive decît din Iași. (Acum tipografia s-a mutat; are două mașini în plus etc. — poate că lucrurile vor merge mai bine. Dar văd că la București cărțile ies mai curat.)

În orice caz, așteaptă scrisoarea mea din Iași.

Te rog trimite ceva pentru „*V[iața] R[omînească]*". N-ai pe Flaubert?

Am oprit 200 franci din cei o mie — pentru abonament. Ai primit 800?

Salutări cordiale

G. IBRĂILEANU

P.S. Scrie-mi la Iași.

[10 octombrie 1926]

Stimate domnule Zarifopol,

Acum vreo trei săptămîni ți-am făcut o scrisoare, pe care am rupt-o, fiindcă era plină de prostii. Și nu m-am mai învrednicit să-ți scriu.

Îți mulțumesc pentru volum. Să vezi ce coincidență: Mi se zețuiește și mie un volum aici. Și mă gîndeam zilele aceste că am să ți-l trimit, cînd va apărea, cu o dedicație la fel cu a d[umi]tale. Acum, deocamdată, voi anunța apariția volumului d[umi]tale la *Miscellanea*, rămînînd să-i fac recenzia în alt număr al „*V[ieții] R[omînești]*".

Articolul despre Molière e zețuit. Apare în no. pe noiembrie. Mă întrebi dacă „*V[iața] R[omînească]*" mai vrea de la d[umnea]ta astfel de articole. Mai încape vorbă? Astfel de articole fac (cum se zice banal și ridicol) onoare unei reviste.

Mă întrebai de d. Philippide. E bine acum, dar a rămas mai slab de la boală. Și, de la război încoace, e pesimist, mizantrop și nesociabil — mai mult decît înainte.

Mă mai întrebai dacă cărțile străine recenzate în „*V[iața] R[omînească]*" sînt ale revistei. Nu, sînt ale colaboratorilor.

Ai văzut în „*Falanga*" cum servești, împreună cu Ionel Teodoreanu, ca exemplu de ticăloșie literară?

În „*Viața literară*", Lovinescu te găsește în deficit de estetică. Ai cetit?

Eu cred că n-am să mă mai amestec în discuțăria asta literară. Dar știu eu dac-oi avea acest gînd bun pînă la capăt?

Prin Valahia nu cred că vin (răspuns la o altă întrebare a d[umi]tale). Mai degrabă ar trebui să vii d[umnea]ta la Iași unde, îmi închipuiesc, ai atîtea lucruri de revăzut. Mi-ar părea bine de tot să vii la Iași și nu numai mie, ci și altora. Ralea mi-a vorbit cu entuziasm despre d[umnea]ta.

Cu cele mai cordiale salutări, al d[umi]tale

G. IBRĂILEANU

Către Ionel și Lily Teodoreanu

[13 iulie 1927]

Iubite domnule Teodoreanu,

Probleme serioase nu pot trata cu romancierii. De aceea le-am tratat cu doamna Lily. Dacă catadicsești să te scobori la asemenea preocupări, roagă pe doamna Lily să-ți dea scrisoarea. Sper că de-atunci ai trecut mult de pagina 9. Sînt curios tare să știu ce mai fac acum personajele d[umi]tale. Scrie-mi sau spune doamnei Lily să-mi scrie la ce pagină ai ajuns.

Ambiția mea ar fi ca Agapia să producă mai multe pagini decît Tekir-Ghiolul. Eu nu fac absolut nimic. Nici cărți nu mi-am adus. Sînt obosit și mahmur.

Sunt, deja, proprietar — dar am un nou proces cu dr. Tănăsescu.

A fost aici patru zile Demostene cu doamna. Cezar Petrescu a fost în seara asta la mine şi a stat pînă la 1. Ţi-am criticat pe Olguţa preşedintă de cenaclu. Lui Cezar Petrescu i-am spus de descripţiile lui miniaturale şi superflue. Nu ştiu ce m-a apucat să mă leg de om...

La revedere — căci voi face şi crime ca să vă găsesc casă.

Cu cea mai caldă prietenie,

G. IBRĂILEANU

Scumpă doamnă Lily,

Te rog să mă ierţi că-ţi scriu cu creionul. Cauza: n-am condei. Apoi să mă ierţi că-ţi răspund atît de tîrziu. Cauza: scrisoarea matale, datată 2 iulie, a sosit la Iaşi la 9 iulie; ţi-am răspuns îndată, matale şi dum[nealui] Ionel T[eodoreanu], dar v-am scris aşa prostii (era cald oribil!) că am rupt scrisorile; la 12 iulie am plecat aici şi de atunci aştept să vă pot scrie ceva mai sigur în privinţa casei.

Acum nu sunt case. De la 15 august au să fie «berechet». Dar e *posibil* să găsim şi de la 1 august. Căutăm cu toţii — adică ne interesăm să aflăm cine pleacă la 1 august. De azi începe şi Cezar Petrescu ancheta. (El a venit abia ieri de pe la Roman, Iaşi etc.) *Cînd — în ce zi* — veniţi d[umnea]v[oastră] în mănăstire? *„În cazul cel mai rău"* — ne-am gîndit să staţi cîtăva vreme la arhondaric, unde cred că avem destulă trecere să vă dea cîteva odăi pînă ce se eliberează casele. Spuneaţi odată că veniţi la 8 august. Atunci (e vorba de cazul cel mai rău) aţi sta o săptămînă la arhondaric (odăi extra minunate) şi apoi în casa proprie. Mai e vorba de-o casă, pe care a oprit-o Victor Iamandi, care însă *poate* că nu vine. Atunci aţi avea o excelentă casă de la început. Mi-i frică teribil (şi lui Cezar Petrescu) să nu vă descurajeze încurcăturile acestea.

Un lucru te rog pe mata; scrie-mi *imediat* în *ce zi* sînteţi aici.

Eu vă voi scrie mereu, poate chiar în fiecare zi — cum stă afacerea. Mata scrie-mi şi *cînd plecaţi la Iaşi.* — Ca să vă scriu la Iaşi, dacă pînă atunci nu s-a hotărît afacerea. Dar în orice caz scrie-mi cînd plecaţi la Iaşi.

Nevestei mele i-a mai venit o idee: să luaţi două case vecine cu cîte două odăi fiecare. (De astea se găsesc mai uşor.) Dar cred că vom găsi o singură casă bună. Preţul de 15.000 lei e exagerat. Vă va costa mult mai puţin.

Pe aici e frumos. Cezar Petrescu a şi vorbit de excursii cu automobilul lui.

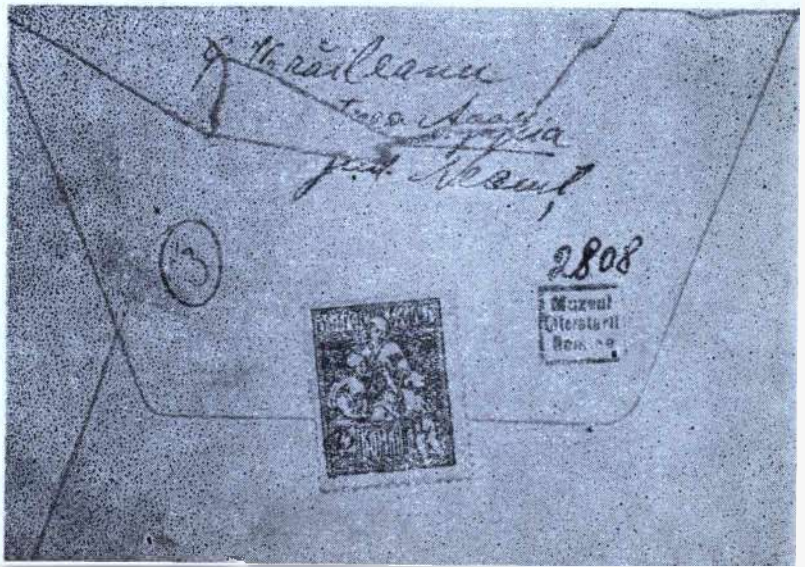
Acum cînd scriu, e ora 1 şi 1/2 noaptea. E linişte totală şi o lună albă şi rece pe muntele din faţa casei.

Doresc teribil să veniţi aici şi *trebuie* să găsim casă.

Scrie-mi 1) cînd plecaţi de la Iaşi şi 2) în ce zi — sau cam în ce zi — aveţi de gînd să veniţi la mănăstire.

Cu cele mai afectuoase salutări,

G. IBRĂILEANU

[Data poştei]: 18 iulie 1927

[Adresa destinatarului]: Doamnei şi domnului
IONEL TEODOREANU,
Sanatoriul Eforiei, Movilă, (Jud[eţul] Constanţa)

Scumpă doamnă Lily,

După foarte mature cugetări, am hotărît să-mi iau răspunderea următoarei soluţii: V-am închiriat *pe zece zile* cu *o mie de lei*, două odăi bune... pe strada Prin-

cipală (cea odioasă matale). Iată de ce am făcut așa: Pînă *acum* nu e liberă încă nici o casă, decît *două odăi* (din patru) la casa care ți-a plăcut matale. Dar acolo mai are de stat un domn pînă la sfîrșitul lunei în a treia odaie și maica în a patra odaie *pentru tot timpul*. Acolo nu dădea aceste două odăi decît *pentru tot timpul* (cu 7000 lei). M-am gîndit: 1) *Luînd aceste odăi, rămîneți angajați pentru tot timpul.* 2) Stați cu un domn străin. 3) Stați cu maica. 4) Rămîneți numai cu *două* odăi. 5) Departe de masă. 6) În septembrie, singurăte, nopți tenebroase — poate începe o sfială la mata. 7) E un zvon că maica ar fi «poitrinaire». Cu soluția mea, — în cele 10 zile aveți cînd căuta casă *înșiși d[umnea]v[oastră]*. E timpul cînd pleacă lumea. Mia de lei pe cele zece zile va renta: pe la 20 august veți găsi ieftin pentru septembrie.

Luni cele două odăi sînt libere.

La întrebările matale putem răspunde numai pentru casa cea pentru 10 zile.

Are patru paturi.

Are 2 oghialuri.

Nu dă cearșafuri.

Are farfurii, pahare, tacîmuri, lampă, lighene.

Să aduceți linguriță.

Dar peste 10 zile? Adică în casa cealaltă, pe care o veți lua? Eu cred că veți găsi tot. Dacă nu, veți *închiria obiecte* de la alte maici, care vor avea casele goale. În cazul cel mai rău, d. Ionel Teod[oreanu] se va duce la Iași după obiecte *(caz improbabil*, căci *nu există* casă care să nu aibă obiecte).

Casă pe zece zile, «eventuale încurcături cu casa *cealaltă*» — sînt dezagramente — dar au avantajul că veți putea *alege* (în loc să culegeți) după plac o casă pe timpul cel lung.

Odăile cele două sînt la *maica Ghițescu*. Nu vă alarmați de soluția mea. Veți vedea că e bună. O scurtă displăcere (poate) pentru un folos mai sigur în urmă.

La revedere,

G. IBRĂILEANU

(Adaos cu privire la obiecte)

Ceea ce poate lipsi la *casele cele mai umile* — sînt oghialurile. Altceva nu poate lipsi. Poate fi mai puțin strălucit, dar nu poate lipsi.

Oghialuri, dacă ar lipsi la casa ce-ați închiria, ați putea închiria de la o altă casă.

Oare n-aveți să mă bateți pentru soluția mea? Dar cred că e bună. Rămîneți stăpîni pe alegerea casei *definitive*.

Mutarea nu e lucru greu. Cînd am stat cu Ralea la Varatic, ne-am mutat în trei case în cursul a trei zile. Mutatul ține un ceas.

Dacă v-ar plăcea casa cea pe zece zile, ați putea poate s-o cereți *toată*. Dar e pe ulița «principală» și maica e cam circiogară. Veți vedea ce veți face aici.

Casa e sănătoasă.

[Adresa expeditorului]: G. IBRĂILEANU, Mănăstirea Agapia, județul Neamț.

[30 iulie 1927]

Iubiții mei prieteni,

Ce faceți? N-am primit nimic de la d[umnea]v[oastră]. Aici, la o colonie școlară, au fost cazuri de scarlatină. Dar *numai* acolo. Prudent e deci să nu veniți pînă la 10 august. Dacă pînă atunci nu e nici un alt caz *nicăieri*, atunci cred că puteți veni. Dealtfel, nici casă nu e *acum*. În Iași, știți, e tifos teribil. Scrieți-mi, să iau casă? La 15 puteți avea, cred, l'embaras du choix (așa se zice??).

Vă mai scriu. Ați primit două misive ale mele la Tekir?

Cu cele mai prietenești salutări,

G. IBRĂILEANU

Citiţi pagina a doua*.

Am primit scrisorile d[umnea]v[oastră].

Hotărîrea nestrămutată a d[umnea]v[oastră] de a veni m-a bucurat excesiv — în aceeaşi măsură însă m-a întristat: lipsa de casă *probabil* pînă la 15 şi scarlatina.

Scarlatina sper că nu are urmare. Nici un caz afară de colonie. Bolnavele au fost duse *imediat*, aşa că aici n-a existat nici o desquamare, care singura e primejdioasă, căci poate *lăţi* boala. Eu cred că dacă o săptămînă sau zece zile nu mai e nici un caz, sau nici un caz în afară de colonie, atunci nu e nici o primejdie.

În momentul cînd *eu* (microbofobul) voi fi sigur, puteţi fi siguri şi d[umnea]v[oastră].

Casa! *Poate* găsim chiar în zilele astea. Dar sigur la 15 sau 13—14 (cei cu concediu pînă la 15).

În cazul — improbabil — al scarlatinei, nu voiţi Varaticul, unde aş merge şi eu?

Cezar Petrescu n-a stat aici, în două săptămîni, decît 2 zile — dar în august va fi aici.

Dacă veniţi aici, într-o vizită prealabilă, vom vorbi mai bine.

Cred că toate vor fi aşa ca să veniţi.

Peste două zile (la 1 august) se va lămuri *cine* pleacă acum, ce case se eliberează.

La revedere

G. IBRĂILEANU

V-am scris încă o scrisoare (a 2-a) la Tekir.

[Adresa pe plic]: D-lui IONEL TEODOREANU, Advocat
Str[ada] Kogălniceanu, Casele Protopopescu (inginer), *Iaşi*
2 august [1927]

« Un cîntec nou şi mai frumos — iubiţi prieteni am să vă cînt » — nu e şi « mai frumos », dar trebuie să las citaţia întreagă.

Sora lui Cezar Petrescu a luat febra tifoidă din Iaşi. Boala s-a declarat aici. A dus-o cu automobilul la Roman. Cezar Petrescu a fost încă o dată la Roman. Vineri se duce din nou.

Sora lui n-a stat la el; n-a mîncat la el, *dar* el a stat cu ea în automobil, a stat, la Roman, în aceeaşi casă — conversat, de mai multe ori, a stat cu o tifică. El zice că s-a spălat întotdeauna etc. Dar el nu este eu — adică maniac. Paza omului *normal* nu este nicio dată completă.

V-am scris şi acest lucru. E vorba cum vă comportaţi d[umnea]v[oastră] în asemenea caz.

Aşa de pildă, v-aţi sui în automobilul lui?

Vizita d[umnea]v[oastră] la el nu vă va cădea cît de uşor greu pe ... conştiinţă?

Aţi putea întreba pe Ciucă dacă *hainele* lui Cezar Petrescu nu-s suspecte şi dacă hainele nu contagiază scaunele etc.

Iaşul a infectat totul. Se zice că şi la Valahia e scarlatină.

Aici, pînă acum, nici un alt caz. Colonia şcolară s-a dus. Dar şi la Iaşi aveţi tifos şi scarlatină. Ce e de preferat? Iaşul ori Agapia (unde nu e tifos?) dar, cum vedeţi, *a trecut* pe aici un caz şi un amic vizitează mereu bolnava.

Aţi primit, *tot în Iaşi*, o scrisoare a mea?

Dacă veniţi aici, pentru o zi, probabil, ar fi bine să veniţi întîi la mine. Întrebaţi pe oricine de G. Ibrăileanu de la maica Tecla Zăvoianu. Ori vine automobilul la poarta mea, *pe drumul de pe pîrău*, ori vă daţi jos în poarta bisericii şi treceţi prin ograda bisericii spre mine — pe jos.

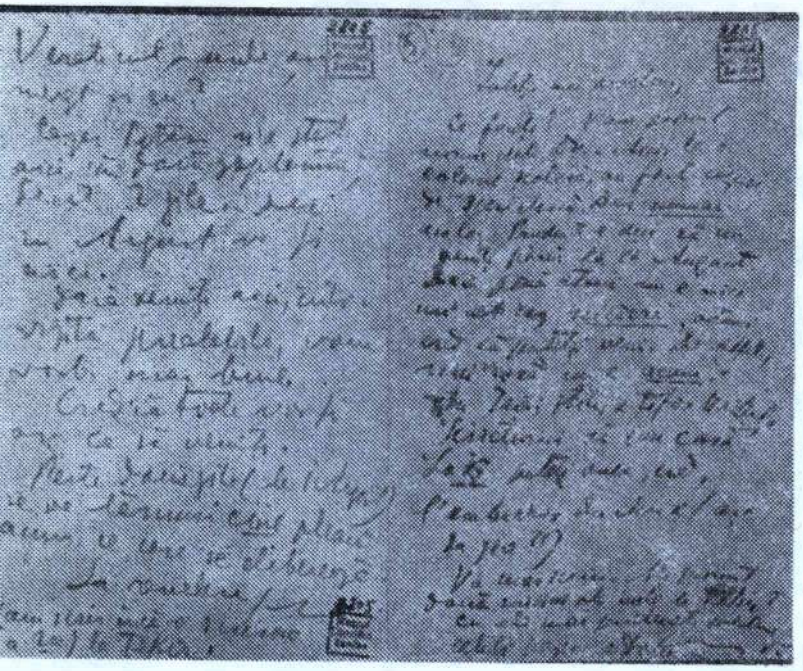
Întrebaţi pe Ciucă cu privire la starea higienică a hainelor lui Cezar Petrescu.

Cu prietenie,

G. IBRĂILEANU

[Adresa expeditorului]: G. Ibrăileanu,
Mănăstirea Agapia, jud[eţul] Neamţ

* De aici scrisoarea continuă cu creionul.

[Data poştei] : 21 septembrie 1927
[Adresa destinatarului] : Domnului IONEL TEODOREANU, mănăstirea Varatic (ju[deţul] Neamţ)
[Adnotarea poştei] : Retur Iaşii

Iubiţi prieteni, vă anunţ că vă scrie unul din oamenii cei mai pesimişti din lume (consideraţi şi în timp şi în spaţiu). Cele două devize: « Pe cînd alţii stînd în umbră ... » şi « Fost-a, n-a fost, ori a fost vis acel Costache Ghica ? » nu-mi mai sînt de ajuns. Dar destul despre acest capitol!

Am primit urmarea de la ... poemul lirico-filozofic. Mulţumesc. (Pe Andriescu nu l-am văzut.) Rog cît mai repede urmarea cealaltă.

Aici: colb, murdărie, boli. În loc de veselele automobile, care mă colbăiau la Agapia (şi în contra cărora izbucneam la Agapia — mizerabilul de mine!), aici văd automobile sanitare, etuve şi alte echipaje ale morţii.

Am fost de patru ori la dr. Ciucă (odată a scăpat de mine, căci nu era acasă; în una din dăţi am împrumutat de la el o cămaşă de noapte, căci asudam de oboseală, de emoţie etc.), de două ori la dr. Esarcu, de două ori la dr. Cazacu. Imposibil de păzit complet. Şi Destinul, care îmi face onoarea să-mi dea o atenţie specială (cîne turbat etc.) ce mai are oare de gînd?

Dar să lăsăm şi problema aceasta.

O noutate: Oct. Botez s-a tuns mic.

Gestul d-rei Giurgea — sau mai exact: aflarea acestui gest m-a umplut de melancolie pentru acel capăt de ţigară, *rămas* pe-acolo. D-ra Giurgea, care are un nume de epopee de un mai subtil sadovenism, reprezintă şi ea pentru mine Agapia din cele din urmă zile de agonie ale verei. O văd stînd pe balustrada cerdacului d[umnea]voastră,ori, infatigabilă şi ea, cu mersul ei sigur, acordat pentru Sihla, Sihăstria *etc.*, *etc.*,

Ce mai faceţi? Ce mai face Agapia — cu care, acum, m-am împăcat, mai ales pentru partea aceea de sat de munte dinspre Agapia în Deal.

Era bine pe-atunci cînd d-na Lily *fura* perje din copacul casei mele, dar eu nu ştiam că e bine. Niciodată n-am ştiut cînd e bine!

Cezar Petrescu probabil că circulă...

Vă salut cu toată afecţiunea şi vă urez vreme bună, chef, spor la scris (lui I[onel] T[eodoreanu], excursii (d-nei Lily T[eodoreanu]).

Rog pe d-ra Giurgea să primească salutările mele,

G. IBRĂILEANU

[Data poştei] : 10 iulie 1930
[Adresa destinatarului] : D-nei şi D-nului IONEL TEODOREANU
Str[ada] Vasile Alecsandri 11 (la d. Croitor Halatis) Mangalia

Iubiţi priteni, neavînd un peisagiu terestru, şi anume ieşan, ca să dau replică peisagiului d[umnea]v[oastră] maritim, am scos dintr-o veche colecţie de «ilustrate» de acum douăzeci de ani, această carte poştală.

Totul, la noi, e ca şi cînd aţi plecat, în acea fatală zi de joi — afară de cîteva zile, cînd au fost nişte călduri oribile. Vremea, cînd îngerii păzitori veneau la 10 seara, e atît de departe! Acum nu mai vine nimene. Am auzit că d. Ionel T[eodoreanu] a fost numit la teatru. E adevărat? În ziare nu văd nimic.

G. IBRĂILEANU

[Data poştei]: 11 iulie 1930
[Adresa destinatarului]: D-nei şi d-lui IONEL TEODOREANU
(la d. Croitor Halatis) Str[ada] Vasile Alecsandri 11, Mangalia

Iubiţii mei prieteni, complectez informaţia scurtă de ieri (din cartea poştală chinezească) despre teatru. Informaţia cu numirea o am de la tînărul Costică Botez (fiul lui I. Botez), căruia i-a spus Ralea că «numirea s-a făcut». O fi adevărat? Ralea pleacă la Londra, la un fel de congres parlamentar.

Caisele sînt aproape coapte. Copacii sînt foarte frumoşi. Merită cel puţin 33 de metafore. Eu sînt incapabil să fac vre-o una. Cel puţin aş putea să le dedic cîteva... «maxime». Fiecare cu genul lui...

Primiţi şi din partea mea distinse salutări.

Doresc să petreceţi bine şi să vă întoarceţi voinici cu toţi.

G. IBRĂILEANU

Sînt mai pesimist decît oricînd.

Cu cele mai prieteneşti salutări,

G. IBRĂILEANU

[Data poştei]: 29 iulie 1930
[Adresa destinatarului]: Doamnei LILY TEODOREANU
(la d. Croitor Halatis) Str[ada] Alecsandri 11, Mangalia

Scumpă doamnă Lily. Asară (vineri) a fost la mine d. Ionel Teodoreanu împreună cu d. Păstorel. În sara asta pleacă la Dorna d-na Ibrăileanu. Pe aici e cald teribil. Am uitat să spun mai de mult că Diana, împreună cu familia ei, a plecat. Caisele s-au isprăvit. Au fost aşa de multe, încît au avut ce fura toţi — şi totuşi au mai rămas. Nu fac nimic şi aproape nici nu gîndesc nimic. Văd că viligiatura d-lui Ionel Teodoreanu a ratat. Totuşi a avut vreme să devină arămiu. Ce mai faci mata?

Cu cele mai afectuoase salutări,

G. IBRĂILEANU

Către Damian Stănoiu

[Data poştei]: 18 august 1927
[Adresa destinatarului]: Sf. sale ieromonahului DAMIAN STĂNOIU
la Biserica Antim, Bucureşti

Stimate Părinte,

Răspund eu — şi răspund tîrziu, pentru că scrisoarea am primit-o la Agapia. Bucata cu maicile e tipărită deja. Apare în numărul viitor — în cursul lunii august.

Cu cea mai deosebită consideraţie,

G. IBRĂILEANU

Al. MACEDONSKI

În căutarea muzei **Nopții de aprilie**

IUBIREA DINTRE ARISTIZZA ROMANESCU și Al. Macedonski a rămas învăluită în taină. În așa măsură că Adrian Marino, temeinicul cercetător și exeget macedonskian, știind că a existat, nu o poate afirma cu certitudine și, mai ales, nu o poate situa exact în timp. El acordă destulă importanță, atît vieții sentimentale a poetului, cît și liricii lui de inspirație erotică. Totuși, cînd se referă la sentimentul care l-a legat pe Macedonski de Aristizza Romanescu, Adrian Marino oscilează între ipoteze pentru a căror susținere îi lipsesc documentele hotărîtoare.

Într-o cronologie, Adrian Marino plasează la sfîrșitul anului 1880, următoarea informație: «Episod erotic cu Aristizza Romanescu. Moment de ruptură a unei legături mai vechi. Proiect matrimonial respins. [...] Evidentă lipsa marii vocații sentimentale»[1]*. În alt volum, citim într-o notă explicativă: «„Tu în* arte, *eu în* versuri ne-ncepuserăm solia“ *pare să indice foarte transparent, ca inspiratoare a* Nopții de aprilie *pe Aristizza Romanescu. Dealtfel, în ms. copie 9.181/1, de la Muzeul literaturii române, poezia este dedicată „Doamnei A.R.“. Biografia lui Macedonski nu cunoaște nici o pasiune de tinerețe care să răspundă la inițialele din dedicație, puse evident pentru derutare»*[2]*.*

Cum manuscrisul de la Muzeul literaturii române este un caiet conținînd transcrierea de către Ana Macedonski a cîtorva Nopți, *între care și* Noaptea de aprilie, *e greu de înțeles pe cine ar fi urmat să deruteze soția poetului copiind dedicația «Doamnei A.R.». Lucrurile se încurcă și mai rău dacă ne gîndim că poezia apare în timpul vieții autorului — în trei publicații și în volumul din 1882 — închinată «Doamnei L.B.». Cine să fi fost doamna L.B.? O protectoare a artelor, vreo iubită, ori, poate, abia această dedicație trebuia să deruteze? Pe de altă parte, în notele explicative la* Noaptea de mai, *Adrian Marino revine la Aristizza Romanescu, dînd-o ca inspiratoare probabilă a poemului și concluzînd: «Tot ce se poate afirma în mod cert, în lumina documentelor, este că o anume legătură a existat și că Macedonski se gîndea chiar la căsătorie, refuzat brutal într-un moment de criză»*[3]*.*

Deținem, în arhiva Muzeului literaturii române, documente în stare să ne clarifice: pe lîngă acel caiet în care Ana Macedonski a transcris cîteva Nopți, *între ele și* Noaptea de aprilie, *dedicată «Doamnei A.R.», o scrisoare a Aristizzei către Macedonski. Rîndurile ei mai bine zis printre rîndurile, ne dezvăluie o poveste de dragoste între cei ce aveau să devină marele poet și marea actriță. În felul acesta, cronologia vieții lui Macedonski se îmbogățește cu precizarea anului cînd s-a petrecut «episodul erotic cu Aristizza». Iar dacă ne referim la operă, vedem în* Noaptea de aprilie *nu doar o poezie livrească descinzînd din Musset, ci transfigurînd o trăire. Nu numai atmosfera de tîrg oltenesc, unde, «pe ulița deșartă cîțiva nătărăi de frunte se luaseră la ceartă» este reală, ci însuși sentimentul evocat. Și atunci, prezența volumului din Musset pe masă, în odaia nopții de dragoste, ca și amintirea personajului Rolla, n-ar mai avea decît rolul de a preciza pentru cititor, în prima din nopțile macedonskiene, o înrudire deliberată cu scriitorul francez.*

*

Ne înșelăm cînd spunem că murind, actorul nu lasă nimic în urma lui. După unii rămîne o atît de glorioasă amintire că urmașii nu îndrăznesc să li-l alăture într-u mărime pe nici unul din idolii contemporani. Și astăzi, încă, Aristizza Romanescu e considerată prima doamnă a teatrului românesc. Și-a creat singură personalitatea: Fiică a lui Costache Dimitriade, actor cult și talentat, și soră a lui Mircea Dimitriade, statornicul emul al lui Macedonski, ea e marcată, la începutul carierei, de fizicul insuficient pentru scenă. Era șcundă, nici frumoasă, nici expresivă. Împresari de mîna a doua ezită s-o angajeze; autori dramatici îi refuză roluri insignifiante; cel care avea să-i devină partener, Grigore Manolescu, pără-

---

[1] Macedonski, *Excelsior*, ediție îngrijită de Adrian Marino, prefața de Marin Mincu, București, 1968, p. XXIX.

[2] Al. Macedonski, *Opere*, vol. I, ediție îngrijită de Adrian Marino, București, 1966, pp. 410—411.

[3] Al. Macedonski, *Opere*, vol. II, București, 1966, pp. 282—283.

16 Decembre 1875
Craiova

Domnul meu,

Nu mă îndoiesc că o să vă pară destul de extraordinară procedarea mea, obişnuiţi cum suntem a ne vedea astăzi, a ne strînge mîna, a pleca a doua zi şi a ne uita înainte de a ajunge la destinaţie. Considerînd toate astea, presupune însă că este un capriciu, o idee bizară şi te rog fii indulgent în aprecierile D[umi]tale. Acum cînd am început oarecum, să-ţi spui aceea ce vo[i]esc prin această procedare; mai întîi: Vreau să ştiu cînd te-ntorci, ce faci, cum petreci şi cu ce te ocupi? pe urmă să te însărcinez c-un comision care dacă aşi bănui că te-ar deranja, mi-ar pare foarte rău. Acest serviciu este: să te duci la fotografia de lîngă poliţia Rudinschi şi să comanzi şase portrete ale mele din cele ce am făcut: *2 bust* şi *4 carte* şi să mi le aduci la venirea D[umi]tale aici.

Acum cînd ţi-am arătat că numai interesu[l] m-a făcut să-ţi scriu; află că a do[u]a zi am trecut esprès pe la otelul la care şedeai (Tiaroveanu no 2) şi am întrebat dacă ai plecat. Răspunsu[l] fiind afirmativ, m-a întristat pe de o parte căci n-am putut să te mai văd, iar pe de alta m-a înveselit, gîndindu-mă că, cu cît vei fi mai curînd în Bucureşti cu atît te vei întoarce mai repede.

Cu aşteptare, la revedere amica

ARISTIZZA ROMANESCU

seşte trupa în care se afla şi ea. « Romaneasca » a devenit ceea ce a rămas în istoria teatrului, autodepăşindu-se: prin muncă, prin studiu, printr-o deosebită inteligenţă. Şi totul, în zbuciumul şi căutările cîtorva stagiuni doar. Aceasta era, în puţine cuvinte, aceea pe care Ion Ghica o preţuieşte şi o răsfaţă, pe care Alecsandri o numeşte « actriţa mea favorită », căreia Odobescu îi caută modele pentru costume, pentru care Caragiale preferă să-şi vadă Năpasta *căzînd decît să n-o aibă în distribuţie. Ca să nu mai vorbim de spectatorii care o poartă în care de triumf de la teatru acasă.*

La prima lectură, scrisoarea pe care o « divulgăm » acum n-ar părea a unei îndrăgostite. Expeditoarea vrea mai întîi să ştie cînd se întoarce corespondentul său, iar fraza de început conţine aluziv un reproş. Cuvintele adăugate[4] *pe scrisoarea Aristizzei, de Ana Macedonski în 1946 (probabil clasînd hîrtiile ilustrului ei soţ) dovedesc că nici ea nu cunoştea decît rolurile pe care actriţa le jucase în teatrul lui.*

Nu trebuie să fim însă prea subtili pentru a admite că rugămintea Aristizzei de a-i rezolva chestiunea fotografiilor era doar un pretext. De fapt, îi oferea prilejul de a revcni. Nu numai pentru că e vorba despre o a doua zi, *ci pentru că-l ruga anume să-i aducă cele şase fotografii. Căci, dacă o femeie se poate sfii să adreseze o chemare directă, finalul scrisorii nu lasă nici un dubiu asupra subtextului.*

Deşi nu ştim cine va fi fost D-na L.B., credem că, iniţial, versurile i-au fost inspirate poetului de Aristizza Romanescu. Ulterior, indispus de refuzul ei de a accepta cererea lui în căsătorie, le-a publicat ca un omagiu adus altei femei.

În lumina conţinutului scrisorii, mai multe detalii din Noaptea de aprilie *o indică pe Aristizza ca muză. Nu numai versul* « Tu în arte, eu în versuri ne-ncepuserăm solia », *ci şi* « Eram tineri deopotrivă », *pentru că aveau aceeaşi vîrstă, fiind născuţi în acelaşi an. Ca şi pasajul:* « Tuşeai pe-atunce / Şi credeai că moartea grabnic are-n groapă să te-arunce », *care ne trimite gîndul tot la ea, firavă şi bolnăvicioasă în tinereţe.*

Aristizza Romanescu şi Al. Macedonski s-au iubit o clipă, într-o perioadă la fel de agitată pentru amîndoi. Cînd el a colaborat la publicaţii literare şi mai ales politice, a participat la întruniri liberale, a cunoscut închisoarea. Cînd ea peregrina ca actriţă din Craiova la Severin, Iaşi, Bucureşti, Giurgiu, din nou la Craiova, Bucureşti. Cînd nici unul nu-şi conturase încă personalitatea artistică.

Nu ştim desfăşurarea romanului de dragoste între data expedierii scrisorii şi data publicării poeziei. Cu siguranţă, s-au mai petrecut între cei doi evenimente de vreme ce tonul ei este, în 1880 atît de diferit, în scrisoarea cu refuzul[5] *de a-l lua de bărbat (să fi fost oare un refuz? nu cumva era o cochetărie invitînd la insistenţe?). Dar, cum în prima scrisoare, Aristizza încerca să-l facă să înţeleagă că era aşteptat, şi cum în poezie Macedonski priveşte nostalgic către o noapte rămasă singulară, presupunem că iubirea lor a evoluat în contratimp. E de presupus, de asemenea, că cererea în căsătorie a urmat colaborării teatrale, cînd Aristizza, devenită marea actriţă, a jucat rolul principal din piesa* Iadeş.

În 30 de ani *(cartea ei de amintiri), Aristizza Romanescu trădează o susceptibilitate şi un orgoliu fără margini, aşa cum în epocă numai Macedonski pare să mai fi avut. Îşi etalează cu mai puţină satisfacţie succesele şi aplauzele la scenă deschisă decît revanşele pe care şi le-a luat de-a lungul vieţii asupra unor impresari ori directori de teatre care nu mizaseră de la început pe talentul ei. Menţinîndu-ne în planul presupunerilor, neacceptarea căsătoriei cu Macedonski, care a vibrat cu întîrziere la pasiunea Aristizzei, seamănă cu numeroasele ei refuzuri de a colabora cu cei care nu-i acordaseră credit în prima tinereţe.*

Contratimpurile dintre o scrisoare şi o poezie, dintre individualităţi cu orgoliul nedepăşit decît de marele lor har artistic ne aduc în minte cuvintele lui Camil Petrescu: « inimile se înţeleg anapoda, numai inteligenţele îşi vorbesc pentru eternitate ».

Claudia DIMIU

---

[4] « Scrisoare adresată poetului Al. Macedonski de Aristiţa Romanescu, artistă de mare talent care a creat rolul principal din piesa poetului, *Iadeş*, 1881 sau 1882, şi altul din piesa *Saul* de Al. Macedonski şi Cincinat Pavelescu în anul 1899, în rolul lui *Mihal*, iar pe Saul l-a creat Nottara. Am asistat la reprezentaţia acestor 2 piese care au avut mare succes.

Ana Al. Macedonski, văduva poetului, 1946 »

[5] Scrisoare reprodusă în volumul lui Adrian Marino, *Viaţa lui Alexandru Macedonski*, Bucureşti, 1966, p. 238.

FIŞIER BIBLIOGRAFIC

1 ianuarie — 31 martie 1980

A

ARGHEZI (Tudor)

Brezu (Constandina) — [*Scrisori către C. Serienescu*]. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 74—85.

B

BARTOLOZZI (Felice)

Brezianu (Barbu) — *Odă Alteţei Sale Serenisime Constantin Murosi Principe Domnitor al Moldaviei*. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 176—180.

BOB (Ioan)

Chindriş (Ioan) — « *... acest popor atît de dornic de educaţie ...* » Un *Supplex libellus valachorum* inedit. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 91—104.

BIBESCU (Martha)

Bucur (Marin) — Scrisori către Octavian Goga. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 117—122.

C

CĂLINESCU (G.)

Naghiu (Iosif E.). Raport cu privire la definitivarea drept conferenţiar şi hotărîrea consiliului profesoral al Facultăţii de litere şi filosofie Iaşi (documente). „*Cronica*", an XV, nr. 1, 4 ian. 1980, p. 8.

Oprescu (Eugenia) — *În vagon restaurant; Vine şeriful; Eduard şi Liliana sau fata răpită de strigoi; Fiul mării; La institut; Cînd vorbeşti cu mine să taci!; Directorul — Bistriţeanu; Directorul, Chiţimia, Perpessicius; Directorul e bolnav!* — scenete bufone. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 132—150.

CONSTANTINESCU (Pompiliu)

Constantinescu (Constanţa) — *Luceafărul;* « *... O poezie a absolutului* »*; Mitul Luceafărului; Natura — valoare subiectivă; Integrare în etnic; Succesiunea lui Eminescu*. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 34—39.

D

DENSUSIANU (Nic.)

Oprişan (I.) — *Începuturile artei militare la Carpaţi şi Dunărea de jos* (IV). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 62—66.

DURET (Claude)

Muthu (Mircea) — *Despre limba valahilor*. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 69—70.

E

EMINESCU (Mihai)

Drăgan (Mihai) — O scrisoare a lui Eminescu către junimiști. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 40 — 41.

Popescu-Cadem (Constantin) — Procesul de la « Înalta curte de compturi ». Documente. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 47—51.

Vatamaniuc (D.) — *« a fi mîndru de poziţiunea pe care istoria ţi-a impus-o »*. Fragmente publicistice. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 14—18.

Vatamaniuc Lungu (Magdalena) — *« Avem clipa, avem raza ... »* (VIII). Însemnări fiziografice. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 20—24.

H

HASDEU (B. P.)

Ilin (Stancu) — *Inelul şi năframa* (IV). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 53—59.

I

ISTRATI (Panait)

Talex (Alexandru) — Jurnal epistolar 1926. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 153—165.

LOVINESCU (E.)

Arhip (I.) Vacariu (D.) — Scrisori inedite. „*Cronica*", an XV, nr. 4, 25 ian. 1980, p. 8.

M

MAIORESCU (Titu)

Ivănescu (D.) — Titu Maiorescu şi Universitatea din Iaşi. Documente. „*Convorbiri literare*", nr. 2(122), februarie 1980, p. 13.

MIHĂESCU (Gib. I.)

Cristev (Diana) — [*Pictorul Sulfină*] (nuvelă). „*Manuscriptum*"", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 108—115.

O

O'NEILL (Eugene)

Filip (Traian) — Relaţii editoriale cu România. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 167—168.

P

PERPESSICIUS

Panaitescu (Dumitru D.) — Jurnal de atelier. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 29—32.

PHILIPPIDE (Al.)

Florescu (Nicolae) — *Gînduri despre Eminescu*. „*Cronica*", an XV, nr. 4, 25 ian. 1970, p. 5.

S

SADOVEANU (M.)

Datcu (Iordan) — *« Ctnd am inceput a fi cercat febra scrisului ... »* (corespondență). „*Manuscriptum*" anul XI, nr. 1(38), 1980, pp. 87—88.

SCAVINSKI (Daniil)

Anghelescu (Mircea) — [Atestatul de farmacist]. „*Manuscriptum*" anul XI, nr. 1(38), 1980, p. 184.

T

TOPÎRCEANU (G.)

Ciobanu (Constantin Th.) — O corespondență inedită. „*Convorbiri literare*", nr. 3(123), martie 1980, p. 16.

Z

ZARIFOPOL (Paul)

Mașek (Victor Ernest) — *« proverbele ... sînt tocmai strămoșii eticii »* (aforisme și cugetări) „*Manuscriptum*", anul X, nr. 1(38), 1980, pp. 124—128.

ICONOGRAFIE

Iconografie

AUTOGRAFE: **Vasile Alecsandri (52, 53); Ion Barbu (54); logofătul Gheorgache (18, 19, 20); M. Eminescu (13, 15, 16, 141, 142); B. P. Hasdeu (64, 65, 66, 70); Aldous Huxley (165, 166); G. Ibrăileanu (178, 181); Mihail Kogălniceanu (102, 104); Titu Maiorescu (149); Camil Petrescu (97, 101); Liviu Rebreanu (42, 43); Mihail Sadoveanu (113, 116, 122); Ionel Teodoreanu (58, 61); Vasile Voiculescu (143); Zilot Românul (170, 171).**

FOTOGRAFII: **Vasile Alecsandri (52); Henry Becque (117); Blaj (35); Marin Bucur (128); Casa lui Timotei Cipariu (23); Timotei Cipariu (24); Ov. S. Crohmălniceanu (130); „Cultura proletară" (124); Mihail I. Dragomirescu (132) Ion Hangiu (135); Garabet Ibrăileanu (174); Mihail Kogălniceanu (102); George Macovescu (137); Al. Oprea (126); „Orizont" (128); Paris (103); Camil Petrescu (88); Al. Piru (135);** Războiul pentru independență. **Imagini din primul film artistic românesc (1912) păstrat în arhive (49); Liviu Rebreanu (38, 41); „Reporter" (138); Aristizza Romanescu (184); Mihail Sadoveanu (108, 110, 117); „Șantier" (139); Ionel Teodoreanu (56); „Țarina" (132); „Viața Românească" (134); Ștefan Voicu (137); Vasile Voiculescu (144).**

CARICATURI: **Găină — B. P. Hasdeu (62); Silvan — Ion Barbu (53)**

ACTE: **Titu Maiorescu (146, 147, 149); Liviu Rebreanu (155, 157, 160, 163).**

N.B.: Redacția aduce și pe această cale călduroase mulțumiri familiilor Mihail Ștephănescu, Radu V. Voiculescu, Alicei Vera Călinescu și Georgetei Penelea, precum și Bibliotecii Academiei R.S.R. pentru prețioasele documente iconografice puse la dispoziția noastră.

Menționăm, de asemenea, că diapozitivele color reproduse pe copertele revistei, frontispiciile unor reviste și documentele privitoare la procesul universitar al lui Titu Maiorescu au fost realizate de colaboratorul nostru, fotoreporterul PETRE NICOLAE.

LA ÎNCHIDEREA EDIŢIEI

Mărturiile de mai jos au fost extrase din jurnalul epistolar al lui Hugo Schuchardt cu B. P. Hasdeu. El constituie unul dintre cele mai semnificative documente ce atestă, în ultimele decenii ale secolului trecut, prestigiul pe care poporul şi cultura noastră începuseră să-l cucerească în lume, odată cu dobîndirea independenţei de stat a României.

Puse la dispoziţia redacţiei noastre la închiderea ediţiei de faţă, paginile de corespondenţă ale lui Hugo Schuchardt, romanist de renume mondial, vor vedea lumina tiparului într-un număr viitor al revistei.

Traducerea şi notele aparţin cercetătoarei Viorica Nişcov, iar studiul introductiv este semnat de criticul şi istoricul literar Al. Săndulescu.

MANUSCRIPTUM

HUGO SCHUCHARDT
elogiind
limba şi istoria poporului român

6 aprilie 1878

Naţiunea dumneavoastră se bucură acum la noi de o mare simpatie, avîndu-şi temeiul în curajul soldaţilor români, simpatie care creşte necontenit prin rezistenţa curajoasă a ţării...

*

8 decembrie 1878

Cuvintele dumneavoastră sînt în mîinile mele şi resimt o vie bucurie şi pentru partea care îmi este încă necunoscută: atît de interesanta cronică a lui Moxa.

Opera îşi începe drumul în lume şi, de aceasta, sînt convins, va găsi pretutindeni cel mai viu ecou, deoarece un lucru asemănător nu a ieşit pînă acum din România.

*

... în ce mă priveşte sînt gata, bucuros, să-mi manifest simpatiile pentru România mai bine şi mai complet decît am făcut-o pînă acum. Ştiţi, sînt bucuros să ies puţin din cercul strîmt al ştiinţei şi îmi face cu deosebire plăcere recunoaşterea celor ce nu fac parte din tagma învăţaţilor.

Aţi vorbit despre posibilitatea ca „Steaua României" să-mi strălucească [pe piept], în fine, ştiţi că o distincţie ne face cu atît mai mare plăcere cu cît este mai puţin meritată.

*

21 septembrie 1885

Mi-a parvenit primul caiet din *Etymologicum magnum Romaniae*. Deşi în ultimii ani nu m-am ocupat în mod special de probleme româneşti, nimeni nu a nutrit o simpatie mai caldă decît mine pentru naşterea acestei frumoase opere, nimeni nu a aşteptat-o cu o nerăbdare mai mare, cu atît mai mare cu cît anumite studii — pe care, ce-i drept, abia le-am început — mă vor readuce la chestiuni legate de [limba] română.

The great anniversaries of our people celebrated this year, as well as the XV-th Congress of historical sciences held in Bucharest, represent the events our review concentrates on proposing to the lecturers of this number a summary based on the osmotic relation between history and literature.

A series of representative texts point out the concern and interest of the Romanian writers for the national history, their vivid patriotism and militant creation manifested along the flourishing periods of the literature, with reference to Neculce or Timotei Cipariu, getting over the spaces of the eminescian creation, or approaching the modern and contemporary period of our history through the notes made by Liviu Rebreanu, the publicistic intervention of Perpessicius or revaluating the journalistic treasure of Romanian inter-war press.

The presence of columns such as Dacica *or* Revelation of the document *acquires an ampler significance in the thematic context of the present number.*

Let us superadd Camil Petrescu's film script Bălcescu, *one of the most interesting literary projections on the great patriot.*

The summary contains also poems signed by V. Alecsandri, Ion Barbu and Ionel Teodoreanu, the documentary: Titu Maiorescu — being accused and accusing in an universitary process, *Sadoveanu's and G. Ibrăileanu's epistolaries,* Album leaves — *immortalizing the presence of G. Călinescu and V. Voiculescu at the sources of the national history.*

The traditional columns: Romanian Writers in Foreign Archives *and* Foreign Writers in Romanian Archives *bring precious documentary contributions reconstituting L. Rebreanu's budapestan itinerary and the correspondance addressed by Aldous Huxley to a Romanian brother of the quill.*

Les grands anniversaires de l'histoire de notre peuple marqués cette année, de même que le XV-e Congrès international d'histoire dont les travaux se sont déroulés à Bucarest, constituent les évènements qui ont polarisé l'intérêt de notre revue qui, dans le présent numéro, propose à ses lecteurs un sommaire axé sur la relationos motique entre l'histoire et la littérature.

Ainsi on souligne, par une suite de textes représentatifs la préoccupation et l'intérêt de l'ecrivain roumain pour l'histoire nationale, le patriotisme ardent et la création militante qui l'ont animé le long des époques d'épanouissement littéraire, en nous rapportant soit à un Neculce ou Timotei Cipariu, soit en parcourant les espaces de la création du poète national — M. Eminescu, ou bien en nous rapprochant de la période moderne et contemporaine de notre histoire à travers les notes de Liviu Rebreanu, les interventions de publiciste de Perpessicius, de même que par la réévaluation du trésor journalistique de la presse roumaine d'entre les deux guerres, en défendant les conquêtes démocratiques et les idéals de liberté et d'indépendence nationale.

La présence des rubriques *Dacica* ou *Révélation du document* acquiert de la sorte une signification accrue dans le contexte thématique de ce numéro.

Ajoutons-y le scénario cinématographique *Bălcescu* de Camil Petrescu réalisant une des plus intéressantes projections littéraires sur le grand patriote.

Il est encore à citer les poèmes signés par Vasile Alecsandri, Ion Barbu et Ionel Teodoreanu, le documentaire *Titu Maiorescu — accusé et accusateur dans un procès universitaire,* l'épistolaire Sadoveanu et celui de G. Ibrăileanu, *Feuilles d'album,* immortalisant la présence de G. Călinescu et V. Voiculescu aux sources de l'histoire nationale.

Les rubriques traditionnelles *Ecrivains roumains dans des archives étrangères* et *Ecrivains étrangers dans des archives roumaines* apportent de précieuses contributions documentaires.

Die Ereignisse, die unsere Zeitschrift zur Zeit bezeichnend interessieren, sind die wichtigen geschichtlichen Begebenheiten, deren Andenken unser Volk in diesem Jahr ehrt, und der XV. Internationale Kongreß für Geschichtswissenschaft, der kürzlich in Bukarest getagt hat. Dementprechend legen wir unseren Lesern in dieser Nummer der Zeitschrift Arbeiten vor, die auf der osmotischen Beziehung zwischen Geschichte und Literatur beruhen.

Eine Reihe representativer Texte hebt das Interesse der rumänischen Schriftsteller für die nationale Geschichte hervor, den glühenden Patriotismus und die kämpferische Berufung, die sie im Laufe der Entwicklung des rumänischen Schrifttums beseelt haben, ob wir uns nun dabei auf einen Neculce oder auf Timotei Cipariu beziehen, ob wir gleichwohl die schöpferische Welt Eminescus durchstreifen oder ob wir uns der modernen und der zeitgenössischen Periode unserer Geschichte nähern, anhand der Aufzeichnungen Liviu Rebreanus, den publizistischen Eingriffen des Perpessicius. Hierhin gehört auch die Neuwertung des publizistischen Erbes der rumänischen Zwischenkriegspresse, die die demokratischen Errungenschaften und das Ideal der Freiheit und nationalen Unabhängigkeit verteidigt.

Im thematischen Kontext der vorliegenden Nummer der Zeitschrift erhalten gewisse Rubriken, wie Dacica *oder* Die Enthüllung des Dokuments *eine erweiterte Bedeutung.*

Zu vermerken wäre noch das Filmdrehbuch Bălcescu *von der Hand Camil Petrescus, das in literarisch äußerst interessanter Weise den großen Patrioten der 48-er Revolution ins Licht stellt.*

Aus dem Inhalt der Zeitschrift heben wir noch die Dichtungen von V. Alecsandri, Ion Barbu und Ionel Teodoreanu hervor, den Dokumentarbericht Titu Maiorescu — Angeklagter und Kläger in einem Universitätsprozeß, *Sadoveanu und G. Ibrăileanu als Briefsteller,* Die Albumblätter, *die die Rolle G. Călinescus und V. Voiculescus für die Quellen der nationalen Geschichte festhalten.*

Великие юбилеи истории нашего народа в этом году, а также XV-ый Международный конгресс истории, работы которого происходили в Бухаресте, представляют интерес для нашего журнала, данный номер которого предлагает своим читателям содержание, сосредоточенное на осмотрическом отношении между историей и литературой.

Из ряда показательных текстов выделяется, таким образом, особый интерес румынского писателя к национальной истории, пламенный патриотизм и боевое призвание, что его одушевляли на протяжении эпох развития публицистической деятельности. Это касается, главным образом, Некулче или Тимотея Чипарю, творчества Эминеску или записок Ливю Ребряну, относящиеся к новому и современному периоду нашей истории, публицистических выступлений Перпессичиуса или сокровищницы румынской прессы периода между мировыми войнами, в которой защищаются демократические завоевания и идеалы национальной независимости.

Наличие таких рубрик как *Дачика* или *Раскрытие документа* получает в тематическом контексте данного номера более широкое значение.

Отметим также кинематографический сценарий *Бэлческу* Камиля Петреску, который является одним из найболее интересных литературных проекций относительно румынского патриота 1948 г.

Запомним, помимо этого, поэмы подписанные В. Александри, Йон Барбу и Йонел Теодоряну, документальное сочинение *Титу Майореску — обвиняемый и обвинитель в университетском судебном процессе*, письмо Садовяну, а также *Альбомные страницы* Г. Ибрэиляну, в которых увековечино присутствие Г. Кэлинеску и В. Войкулеску.

Воссозданием будапештского маршрута Ливю Ребряну и перепиской Олдоса Хаксли с румынским собратом обыкновенные рубрики *Румынские писатели в иностранных архивах* и *Иностранные писатели в румынских архивах* приводят значительный документальный вклад.

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

«A sublinia acest fir roşu
al literaturii noastre,
de-a lungul veacurilor,
a proiecta un puternic
fascicol de lumină
asupra marilor personalităţi,
încadrînd în imaculate rame de aur
o pagină vibrantă din Bălcescu şi Kogălniceanu
sau cutare poem revoluţionar din Eminescu şi Coşbuc
— iată menirea dintîi a Muzeului literaturii române.»

PERPESSICIUS

- *Literatura română—simbol al unei istorii străvechi*
- *Conştiinţa unităţii şi independenţei naţionale în proiecţii literare*
- *Momente esenţiale din activitatea marilor scriitori români înfăţişate pe viu prin manuscrise, ediţii princeps, fotografii şi alte documente*
- *Scrisul românesc — o înaltă şcoală de patriotism şi educaţie civică*

VIZITAŢI

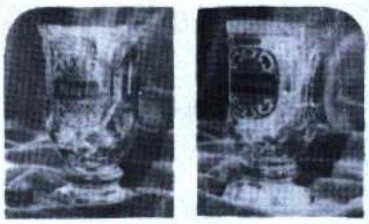
cele 17 săli ale expoziţiei permanente şi expoziţia temporară:

EROII DACI ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

pagini dintr-o amplă
şi patetică
epopee a istoriei naţionale

Deschis zilnic între orele 10—18 (luni închis)
Str. Fundaţiei nr. 4. Telefon: 50.32.90.

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

Pahar din cristal de Boemia. A aparținut lui Nicolae Bălcescu, care l-a dăruit colegului de școală și prietenului său George Crețescu (mort în 1856). La rîndul său, acesta l-a dăruit nepotului de soră, fiului său, viitorul compozitor George Ștephănescu. Paharul a fost deteriorat în cursul unui bombardament din 1944 și în cutremurul din 4 martie 1977 (Colecția Mihail Ștephănescu.)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ
Retuș foto: Florica PRICIU

Spicuim din sumarul numărului viitor al revistei:

● Centenar Mihail Sadoveanu: Pledoarie pentru valorile culturii populare; recurs documentar la paternitatea unui roman de tinerețe; preocupările tăinuite ale dramaturgului; revelația «epistolarului»; confesiunile de creație ale «marelui faur»; povestitorul față în față cu critica; alte mărturii și texte necunoscute.

● Petru Maior împotriva *Lexiconului de la Buda*. (Pagini de corespondență cu canonicul scolastic al Oradiei Mari).

● Fișe din «dosarul» institutorului Ion Creangă.

● „*Viața românească*" într-o reconstituire fotografică.

● Alte file din «dosarul» unei existențe — N. Iorga.

● Jules Verne corespondează cu o admiratoare gălățeancă.

● *Revelația documentului* — M. Eminescu: Rechizitoriu la adresa conservatorilor.

TAXELE POȘTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D. G. P. Tc. nr. 137/527/1974.

Lei 10

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *